

JYU DISSERTATIONS 449

Katri Talaskivi

Kieli-ideologia ja kirjailijakäsitys 2010-luvun Suomessa

Muunkielisten kirjailijoiden kokemuksia
suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 449

Katri Talaskivi

**Kieli-ideologia ja kirjailijakäsitys
2010-luvun Suomessa**

**Muunkielisten kirjailijoiden kokemuksia
suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
marraskuun 20. päivänä 2021 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on November 20, 2021 at 12 o'clock noon.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2021

Editors

Tuija Saresma

Department of Music, Arts and Culture Studies, University of Jyväskylä

Ville Korkiakangas

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Copyright © 2021, by University of Jyväskylä

ISBN 978-951-39-8912-5 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-8912-5

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8912-5>

ABSTRACT

Talaskivi, Katri

Language ideology and conception of a writer in 2010's Finland. Experiences of non-dominant language writers in the Finnish literary institution

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2021, 87 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 449)

ISBN 978-951-39-8912-5 (PDF)

This doctoral dissertation is theoretically positioned at the crossroads of sociology of literature, cultural policy and cultural studies, and it examines a phenomenon that would not exist if we did not look at it from the point of view of the Finnish literary institution: writers whose first language is not one of the official Finnish languages. This dissertation consists of three published, peer-reviewed articles and an introduction in which I bring together the three different points of view of the articles.

One of the two main aims of this dissertation has been to create an image of this 'group' of writers. My second main aim has been to reflect these writers' experiences as writers against the deep-set practices of the Finnish literary institution.

The main research data of this dissertation consist of 31 writers' answers to a questionnaire that was delivered via email, mail or personally to 77 writers. It was possible to answer the questionnaire in Finnish, English, Spanish or Arabic, and the answers were then translated into Finnish. Subsequently, the data were categorised according to themes, and these themes were developed into the main research questions of my three articles.

What the writers in this study think could best enhance their position in the field are professional networks and being treated equally in a professional context – and especially, being treated as professional rather than immigrant writers. More attention should be paid in the Finnish literary institution to the evaluation of and expertise in literature that is published in other languages or in different publishing forms, such as internet publishing (which is already an important platform for Finnish poetry) and literary magazines. In the long run, considering the limited finances in the cultural sector, financial support for translating manuscripts for evaluation in publishing houses would be a good tool to support the publication of books written by non-dominant language writers in Finland.

Keywords: minority languages, sociology of literature, literary institution, language ideology

TIIVISTELMÄ

Talaskivi, Katri

Kieli-ideologia ja kirjailijakäsitys 2010-luvun Suomessa. Muunkielisten kirjailijoiden kokemuksia suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2021, 87 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 449)

ISBN 978-951-39-8912-5 (PDF)

Tämä väitöskirja sijoittuu teoreettisesti kirjallisuussosiologian, kulttuuripolitiikan tutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen risteykseen. Siinä paneudutaan ilmiöön, jota ei olisi olemassa, ellei sitä tarkasteltaisi suomalaisen kirjallisuusinstituution näkökulmasta: kirjailijoihin, joiden ensimmäinen kieli on jokin muu kuin jokin Suomen virallisista kielistä. Väitöskirja koostuu kolmesta julkaistusta, vertaisarvioidusta artikkelista sekä johdanto-osasta, jossa tuon yhteen artikkeleiden näkökulmat.

Yksi tämän väitöskirjan päätavoitteista on ollut luoda kuva tästä ”ryhmästä” kirjailijoita. Toinen päämääräni on ollut heijastaa kirjailijoiden kokemuksia suomalaisen kirjallisuusinstituution syvälle juurtuneisiin käytänteisiin.

Työn pääasiallinen aineisto koostuu 31 kirjailijan vastauksista kyselyyn, jonka toimitin sähköpostitse, postitse tai henkilökohtaisesti 77 kirjailijalle. Kyselyyn saattoi vastata suomeksi, englanniksi, espanjaksi, venäjäksi tai arabiaksi. Aineisto teemoiteltiin, ja teemojen pohjalta kehitin kolmen osa-artikkelin tutkimuskysymykset.

Kyselyyn vastanneiden kirjailijoiden mielestä heidän asemaansa kirjallisuuden kentällä edistäisivät parhaiten ammatilliset verkostot, ja ennen kaikkea se, että heitä kohdeltaisiin ammattilaisina, ei maahanmuuttajakirjailijoina. Suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa olisi syytä kiinnittää enemmän huomiota muilla kielillä tai epätyypillisillä tavoilla kuten internetissä tai kirjallisuuslehdissä julkaistua kirjallisuutta koskevaan arviointiin ja asiantuntemukseen. Tulevaisuudessa, kulttuurisektorin rajalliset taloudelliset resurssit toki huomioiden, taloudellinen tuki käsikirjoitusten käännettämiseksi kustantamojen arviointiprosesseja varten olisi hyvä työkalu tukea muilla kielillä kuin suomeksi tai ruotsiksi kirjoitettujen kirjojen julkaisemista.

Avainsanat: vähemmistökielet, kirjallisuussosiologia, kirjallisuusinstituutio, kieli-ideologia

Author's address

Katri Talaskivi
Department of Music, Arts and Culture Studies
University of Jyväskylä
katri@talaskivi.net

Supervisors

Adjunct Professor, Senior Lecturer Tuija Saresma
Department of Music, Arts and Culture Studies
University of Jyväskylä

Adjunct Professor, Senior Lecturer Heidi Grönstrand
Department of Slavic and Baltic Studies, Finnish, Dutch
and German
University of Stockholm

PhD, University Teacher Elina Jokinen
Centre for Multilingual Academic Communication
University of Jyväskylä

Reviewers

Adjunct Professor, Senior Researcher Sari Karttunen
Center for Cultural Policy Research Cupore

PhD Hanna-Leena Määttä
Research Unit for Languages and Literature
University of Oulu

Opponent

Adjunct Professor, Senior Researcher Sari Karttunen
Center for Cultural Policy Research Cupore

ESIPUHE

Väitöskirjani alussa väitän, että tämä tutkimus sai alkunsa kesällä 2012, kun haastattelin erästä pitkään Suomessa asunutta irakilaisyyntyistä kirjailijaa. Tämä on melkein totta: uteliaisuuteni sai tuon keskustelun aikana vakaamman suunnan kuin aikaisemmin, mutta aihepiiri – tehdä näkyväksi niitä esteitä, joita korkeasti koulutetut ulkomaalaistaustaiset kohtaavat muutettuaan Suomeen – oli rajautunut jo aiemmin. Nämä kiitokset eivät ehkä koskaan päädy niihin korviin, joille niiden pitäisi kuulua, mutta silti: kiitokset erityisesti sinulle, Iranista Suomeen muuttanut opettaja, jonka kanssa kävimme pitkiä keskusteluja munkkiniemäläisen päiväkodin pihalla joskus vuosituhannen ensimmäisen vuosikymmenen loppulla. Toivon, että osaamisesi on tunnistettu ja olet päässyt tekemään koulutustasi vastaavaa työtä.

Noihin vuosiin, joina keikkailin pääkaupunkiseudun päiväkodeissa samalla kun iltaisin ja viikonloppuisin oikoluin ja toimitin käännöskirjoja, osui paljon muitakin tämän työn kannalta tärkeitä kohtaamisia: silloin tapasin paitsi monia päiväkotien kieliharjoittelijoita, jotka kertoivat taustoistaan, myös suurimman osan niistä kustannusalan ammattilaisista, joiden tarjoamat työkeikat ovat mahdollistaneet tämän väitöskirjatyön viimeistelyn. On hyvin mahdollista, että ilman teitä, ennen kaikkea Marjaana Hirvimäkeä Bazar Kustannukselta ja Aula & co:n väkeä, tämä työ olisi jäänyt vähää vaille valmiiksi – ja sen sisällölliset sidokset kustannusmaailman todellisuuteen vielä nykyistäkin vähäisemmiksi. Toki minulla oli harvinaisen onni työskennellä peräti neljän vuoden ajan Koneen Säätiön apurahalla, joka paitsi mahdollisti työhön keskittymisen, myös velvoitti jatkamaan silloinkin, kun usko oli jo loppunut. Näinä ihmistieteiden rahoituksen kannalta haastavina aikoina yksityisten vastuullisten säätiöiden rooli tieteen moniäänisyyden ylläpitämisessä on korvaamattoman tärkeä – kuten hyvin tiedätte.

Olen sanomattoman kiitollinen ohjaajilleni Tuija Saresmalle, Heidi Grönstrandille ja Elina Jokiselle lukemattomista viisaista, näkemyksellisistä, käytännöllisistä ja joskus humoristisistakin kommentteista, jotka ovat ohjanneet minua vähintään yhtä paljon ihmisenä ja aloittelevana pedagogina kuin tutkijana. Suuret kiitokset ansaitsee professori Sanna Karkulehto, joka alun perin näki tutkimusaiheessani potentiaalia ja saattoi työni viisailla valinnoillaan matkaan. En voi tarpeeksi kiittää Roxana Crisólogoa käytännön avusta kirjailijoiden löytämisessä tutkimuksen alkuvaiheessa – enkä tutkimukseen osallistuneita kirjailijoita, jotka käyttivät aikaansa vastatakseen kysymyksiini. Toivon sydämeni pohjasta, että olen käyttänyt teiltä keräämäni aineistoa sen ansaitsemalla tavalla.

Kirjallisuuden yliopistonopettaja, FT Kaisa Ahvenjärveä kiitän lukemattomista keskusteluista. Ilman niitä ymmärtäisin akateemista maailmaa vähemmän ja pelkäisin sitä paljon enemmän. Kulttuuripolitiikan jatko-opiskelijoita ja alan rautaisia ammattilaisia Mari Aholaista ja Minna Sirnöö kiitän rohkaisusta ja asioiden asettamisesta mittasuhteisiinsa. Kiitän myös teitä siviilielämän ystäviä, jotka olette pitäneet suhteellisuudentajun ja ulkomaailman realiteetit menossa mukana: kiitos Seija Suihkonen, Tommi Helenius, kiitos Merja-kummi, kiitos Anni, kiitos Riku, Mikko ja Elina, kiitos kaikki muutkin lapseni elämän turvalli-

set aikuiset – ilman teidän tarjoamianne arjen hengähdyshetkiä tämä työ tuskin olisi valmistunut koskaan. Kiitän Taija Roihaa ja Jani Tanskasta, joiden kanssa jaoin työhuoneen Educan kolmannessa kerroksessa: elämäntilanteemme väitös-kirjaitaipaleen aikana ovat olleet täysin erilaisia, mutta ne erot ovat auttaneet minua näkemään toivottavasti realistisesti sen, mikä itselle on mahdollista.

Kiitos lapsuudenperheelleni. Teidän tarjoamanne perspektiivi, kokemukseenne toisenlaisesta Suomesta ja tapanne nähdä maailma on kirkastanut omaani. Teiltä olen poiminut pyrkimyksen toimia parhaani mukaan niiden arvojen puolesta, jotka koen tärkeiksi. Ja lopuksi, Lauri: kun syksyllä 2020 aloitit eskarin, lupasin, että valmistun koulusta ennen kuin sinä aloitat omasi. Hyvästä yrityksestä huolimatta en ihan ehtinyt. Kiitos, että olet se utelias, avoin, rohkea ja viisas lapsi, joka olet.

Jyväskylässä 15.10.2021

Katri Talaskivi

OSAJULKAISUT

- I Talaskivi, K. (2020). Ammattitaiteilijuus ja kirjailijana olemisen ehdot muunkielisten kirjailijoiden näkökulmasta. *Kulttuuripolitiikan Tutkimuksen Vuosikirja*, 5(1), 6–25.
- II Talaskivi, K. (2020). Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa. *Kulttuurintutkimus*, 36(2), 3–13.
- III Talaskivi, K. (2020). Ylirajaisuuden ulottuvuuksia Tanya Tynjälän ja Lee David Rodgersin kirjailijantyössä. *Scriptum. Creative Writing Research Journal*. Volume 7, Issue 2, 2020.

SISÄLLYS

ABSTRACT
TIIVISTELMÄ
ESIPUHE
OSAJULKKAISUT
SISÄLLYS

1	JOHDANTO	11
1.1	Tutkimuksen konteksti.....	12
1.1.1	Monikielisen kirjallisuuden 2010-luku	13
1.1.2	Suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden valta-aseman taustoitusta	14
1.1.3	Kulttuurin ja taiteen diversiteetti kulttuuri- ja taidepolitiikassa	16
1.2	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävä.....	18
2	KIRJALLISUUSINSTITUUTIO KIRJALLISUUSSOSIOLOGIAN TUTKIMUSKOHTENA.....	20
2.1	Taiteen kenttä kamppailujen kohteena.....	20
2.1.1	Suomalaisen taidekentän ominaisuuksia	22
2.1.2	Kirjallisuusinstituutio kirjallisuussosiologian tutkimuskohteena	23
2.1.3	Kulttuuripolitiikka kirjallisuusinstituution kehyksenä.....	25
2.2	Kirjallisuuskäsitysten taustaa	26
2.2.1	Kirjallisuuskäsityksen ulottuvuudet.....	27
2.2.2	Yksityiset ja kollektiiviset kirjallisuuskäsitykset.....	29
2.2.3	Suomalainen kirjallisuuskäsitys.....	30
2.3	Maahanmuuttajakirjallisuus	31
2.3.1	Diasporinen, monikulttuurinen, hybridinen kirjallisuus.....	32
2.3.2	Ylirajaisuus ja uusi ylirajainen kirjallisuus.....	33
2.4	Kuuluminen, kieli ja identiteetti kirjailijan työssä	34
2.4.1	Kieli-ideologia ja kielipolitiikka	36
2.4.2	Yksikielisyysparadigma kieli-ideologiana	38
2.5	Raportit ja selvitykset	39
3	KYSELY- JA HAASTATTELUAINEISTO.....	43
3.1	Monikielinen kyselytutkimus	43
3.2	Aineistoa tukevat haastattelut	46
3.3	Menetelmien reflektointia	47
3.4	Tutkimusetiikka	49
3.4.1	Aineiston keräämiseen liittyvät eettiset kysymykset	50
3.4.2	Valtakysymykset ja tutkijan rooli.....	51
4	TUTKIMUKSEN ARTIKKELIEN ESITTELY.....	53

5	TULOKSET	57
5.1	Ammatilliset, yhteisölliset ja psykologiset syyt kielivalintoihin	57
5.2	Julkaisuperusteiden logiikat vaihtelevat kielialueittain.....	58
5.3	Arvioinnin, julkaisemisen ja työskentelyrahoituksen kompleksiset suhteet	60
6	LOPUKSI	62
	SUMMARY	66
	LÄHTEET	71
	LIITTEET.....	80
	ALKUPERÄISET JULKAISUT	

1 JOHDANTO

Kesällä 2012 istuin helsinkiläisessä opiskelijakahvilassa haastattelemassa erästä 1990-luvulla Suomeen vaiherikkaan matkan jälkeen muuttanutta kirjailija-journalistia. Yksi haastateltavani repliikki jäi mieleeni erityisesti.

”Olisi tärkeää, että tavalliset suomalaiset tietäisivät, miten kaltaiseni ulkomaalais-taustaiset ihmiset näkevät suomalaisen yhteiskunnan. Ehkä he näkisivät työssäni jotakin hyvää. Ehkä minun taustani, brasilialaisten, irakilaisien, muslimien, kristittyjen, buddhalaisten, tausta, on vaikuttanut meihin niin että voisimme nähdä suomalaisten elämän toisin. Ehkä ongelmiin voi löytää ratkaisuja ottamalla huomioon toisenkin mielipiteen.” (Talaskivi 2013, 55.)

Tuosta haastattelusta tuli kesällä 2021 kuluneeksi yhdeksän vuotta. Suomessa asuvat äidinkieleltään muut kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkieliset kirjailijat julkaisevat kirjallisuutta ainakin suomeksi, ruotsiksi, venäjäksi, espanjaksi, englanniksi, arabiaksi, saksaksi, farsiksi, slovakiksi, kurdiksi ja somaliksi. Epäilyksettä listauksesta puuttuu vielä kieliä, joilla suomalaiset kirjailijat kirjoittavat, mutta uskon että tämä väitöstutkimus antaa lisäpontta laajemmalle ja syvällisemmälle tutkimukselle, joka nostaa esille kieliä, kirjoittajia ja ennen kaikkea ennestään tuntematonta laadukasta kirjallisuutta.

Haastattelussa heränneet ajatukset jäivät itämään, ja päädyin tekemään väitöskirjaani Suomessa asuvista erikielisistä kirjailijoista. Tutkimukseni on kirjallisuussosiologinen ja otteeltaan empiirinen, ja se on ensimmäinen näin laaja kirjoitus Suomessa asuvista monikielisen kirjallisuuden tekijöistä ja heidän kohtaan haasteista suhteessa suomalaiseen kirjallisuusinstituutioon. Väitöskirjani koostuu tämän johdanto-osan lisäksi seuraavista kolmesta vertaisarvioidusta artikkelista, jotka kaikki ovat ilmestyneet vuonna 2020:

- Ammattitaiteilijuus ja kirjailijana olemisen ehdot muunkielisten kirjailijoiden näkökulmasta. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja*, 5(1), 6–25.
- Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa. *Kulttuurintutkimus*, 36(2), 3–13.

- Ylirajaisuuden ulottuvuuksia Tanya Tynjälän ja Lee David Rodgersin kirjailijantyössä. *Scriptum: Creative Writing Research Journal*, 7 (2), 45–77.

Esittelen artikkelit johdannon lopuksi. Aluksi teen suppean katsauksen suomalaisen kirjallisuuden historiaan niiltä osin kuin se on tämän väitöskirjan kontekstiksi tarpeen. Seuraavaksi esittelen väitöskirjani teoreettisen viitekehyksen ja sen keskeiset käsitteet, joita ovat kirjallisuusinstituutio, kirjallisuuskäsitys ja kieli-ideologia. Kuvaan keräämäni haastattelu- ja kyselyaineiston ja pohdin tutkimukseni eettisiä näkökohtia. Artikkelien esittelyn jälkeen kokoan vielä yhteen ja reflektoin niiden tuloksia sekä esitän näkemykseni siitä, miksi tämän väitöskirjan aiheella on yhteiskunnallista merkitystä. Toivon, että tämä tutkimus tukee Suomessa eri kielillä työskentelevien kirjailijoiden pyrkimyksiä kohti tasavertaista ammatillista asemaa ja edistää monikielisyyden tunnistamista ja huomiointia suomalaisessa kulttuuripolitiikassa.

1.1 Tutkimuksen konteksti

Suomi on monikielistynyt nopeasti 1980- ja 1990-luvun vaihteesta alkaen (Tilastokeskus 2021; Saukkonen 2010, 17–18), ja erityisesti 2000-luvulla myös muiden kuin suomen- ja ruotsinkielisten kirjailijoiden määrä on lisääntynyt nopeasti (Nissilä 2016, 19; Nissilä & Rantonen 2013, 55). Vuoden 2013 tietojen mukaan Suomessa puhuttujen kielten määräksi ilmoitetaan usein noin 150 (Latomaa et al. 2013, 166). Siinä missä väestön kieli- ja kulttuuritaustat ovat 1980- ja 1990-lukujen vaihteesta alkaen laajentuneet merkittävästi, on muuttunut myös se, millaisia lukijoita kirjallisuudella on. Suomalaisen kirjallisuuden tulevaisuuden kannalta on tärkeää, että kirjallisuusinstituutiolla ja taiteen tukijärjestelmällä on käytettävissä tietoa kirjailija- ja lukijakunnan rakenteen muutoksesta.

Moni heikon sananvapaustilanteen vuoksi kotimaastaan muuttava kirjailija on kokenut suomalaisen yhteiskunnan turvalliseksi ympäristöksi jatkaa työtä, joka kotimaassa olisi joko alistettava sensuurille tai jonka jatkamisesta seuraisi turvallisuusuhka – ainakin kirjailijalle itselleen, mahdollisesti myös tämän läheisille – tai joka olisi yksinkertaisesti lopetettava (Al-Nawas 2017). Toisaalta Suomeen muualta muuttaneissa kirjailijoissa, kuten muissakin ammattiryhmissä, on suuri osa niitä, jotka ovat tulleet Suomeen opiskellakseen, työskennelläkseen tai perustaakseen täällä perheen. Niinpä muiden kuin suomen- ja ruotsinkielisten kirjailijoiden ”ryhmä”, johon tässä johdannossa viitataan, on oikeastaan ryhmä vain silloin, kun sitä tarkastellaan suomalaisen, suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuusinstituution näkökulmasta (ks. Nissilä & Rantonen 2013, 56)¹. Kuten De-

¹ Se, että suomalaiset kirjailijat kirjoittavat muillakin kielillä kuin suomeksi ja ruotsiksi, ei ole uusi ilmiö. ”Vanhalla ylirajaisella kirjallisuudella” tarkoitetaan Suomessa vanhastaan asuneiden kielivähemmistöjen kuten suomenruotsalaisten, Suomen romanien, saamelaisien, tornionlaaksolaisten ja meänkielisten, jiddišinkielisten Suomen juutalaisten ja tataarien kirjallisuutta sekä Suomeen lähialueilta saapuneiden emigranttikirjailijoiden kirjoittamaa kirjallisuutta. Vanhan ylirajaisen kirjallisuuden ylirajaisuutta on kuitenkin häivytetty ja sitä

leuze ja Guattari (1986, 17) ovat todenneet, vähemmistöasema sinänsä ei riitä luomaan yhteenkuuluvuutta yhteisön jäsenten välille vaan etnisten vähemmistöjen jäsenet neuvottelevat ja kiistelevät asemastaan niin suhteessa valtakulttuuriin kuin oman yhteisönsä sisällä. Kun vielä puhutaan ”vähemmistönä” heterogeenisestä joukosta kirjailijoita, joille ainoa yhdistävä tekijä on ammattimainen suhtautuminen kirjallisuuden kirjoittamiseen, sana ”vähemmistö” menettää merkityksensä – lukuun ottamatta ehkä niiden kamppailujen jonkinasteista samankaltaisuutta, joita he käyvät suhteessa valtakulttuuriin. Kuten tämän väitöskirjan artikkeleista ilmenee, myös noista kamppailuista tekevät keskenään erilaisia monet taustatekijät, kuten kirjailijan kirjoituskieli, suhde lähtömaahan sekä syy, jonka perusteella hän on asettunut Suomeen.

Tämän väitöskirjan kontekstissa käsite ‘Suomen viralliset kielet’ pitää sisällään myös saamen kielet, vaikka niiden asema ei missään tapauksessa ole verrannollinen suomen tai ruotsin kielen kanssa. Saamenkielisten kirjailijoiden kohtaamat haasteet muistuttavat toki jossakin määrin niitä haasteita, joita Suomeen muualta muuttaneet kirjailijat kohtaavat. Saamelaiset ovat kuitenkin Suomen alkuperäiskansa, ja heidän historiansa on ollut tiukasti sidoksissa Suomen historiaan monin, usein sortoa ja ulossulkemista sisältävin tavoin, ja tämän ainutlaatuisen yhteyden vuoksi heidän kirjallisuutensa haasteita on syytä tutkia erikseen – kuten esimerkiksi Vuokko Hirvonen (ks. esim. Hirvonen 2010) ja Veli-Pekka Lehtola (ks. esim. Lehtola 1995; 2013) ovat jo vuosikymmenien ajan tehneet. Viime vuosina saamelaisen runouden suhdetta perinteiseen saamelaiskuvastoon on tutkinut väitöskirjassaan Kaisa Ahvenjärvi (2017).

Käsillä olevassa väitöskirjassa esitetty tapaus, jossa käsitellään brittisyntyisen kirjailijan julkaisuyhteistyötä inarinsaamelaisen kieliyhteisön jäsenten kanssa, esitetään tässä yhteydessä pelkästään esimerkkinä yhdestä kekseliäästä ja – toki vain yhden mahdollisen tulkinnan mukaan – yhteisöä hyödyttävästä ylijärjätyn julkaisemisen muodosta.

1.1.1 Monikielisen kirjallisuuden 2010-luku

Tämän tutkimuksen alkuperäinen idea, tehdä näkyväksi Suomessa asuvia maahanmuuttajataustaisia kirjailijoita, syntyi siis vuonna 2012, kun valmistelin lopputyötäni Jyväskylän yliopiston kulttuuripolitiikan maisteriohjelmaan (ks. Talaskivi 2013). Haastattelin lopputyötäni varten eri alojen taiteilijoita, jotka olivat saaneet valtion apurahan monikulttuurisiin taidehankkeisiin, ja kirjallisuudenopiskelijan taustani ohjasi kiinnostukseni ennen kaikkea kirjailijoiden asemaan. Kun vihdoinkin syksyllä 2016 aloitin väitöstutkimuksen tekemisen, totesin, että vuosina 2012–2016 monikielisen kirjallisuuden näkyvyydelle oli tapahtunut paljon. Ehkä merkittävimpiä yksittäisiä tekijöitä siinä, että muunkielisestä kirjallisuudesta puhuivat jo muutkin kuin yksittäiset kirjailijat, olivat perulaistaustaisen Roxana Crisólogon perustama Sivuväli-verkosto² ja sitä tukenut Koneen Säätiön

on sisällytetty kansalliseen kirjallisuuteen niin, että sen olemassaolo on jäänyt valtaosin näkymättömiin. (Nissilä 2016, 30–31.)

² Sivuväli-verkosto on maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden monikulttuurinen ruohonjuuritason hanke. Sen tavoitteena oli aluksi tarjota vertaistukea ja luoda yhteyksiä maahan-

rahoitus vuonna 2013. Se, että suomalainen kirjallisuus ei ollut enää pelkästään suomen- tai ruotsinkielistä, alkoi näkyä erityisesti pääkaupunkiseudulla ja Turussa järjestetyissä monikielissä kirjallisuustapahtumissa³. Hyvä esimerkki kielirajat ylittävstä kirjallisesta yhteistyöstä on ollut esimerkiksi Turun Kirjan talon Runokohtauksia-hanke (ks. Parente-Capková & Parente 2015). Monikielisestä kirjallisuudesta alkoi ilmestyä yhä enemmän myös kotimaista tutkimusta, kun etenkin Turun yliopiston Kirjallisuuden monikielisyys nyky-Suomessa -hankkeen tutkijat verkostoineen julkaisivat teemasta pääosin teksti- ja reseptiotutkimusta⁴. Keväällä 2016 Hanna-Leena Nissilä (nyk. Määttä) väitteli Oulun yliopistossa aiheesta ”*Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku*”: kirjallisen elämän yllirajaistuminen 2000-luvun alun Suomessa. Väitöskirjan johdanto on kattava analyysi vuosituhannen alussa tapahtuneesta suomalaisen kirjallisuuden rajojen nopeasta huokoistumisesta. (Nissilä 2016.)

Aiemmasta teksteihin ja niiden reseptioon keskittyvästä tutkimuksesta poiketen oman tutkimukseni näkökulma on kirjailijoissa: olen pitänyt tärkeänä, että kirjailijat pääsevät kyselyn ja haastattelujen kautta kertomaan kokemuksistaan työskentelystä Suomessa. Arviot muunkielisten kirjailijoiden lukumäärästä vaihtelivat vuonna 2017 aineistonkeruuta aloittaessani joistakin kymmenistä runsaaseen sataan. Tarkkaa määrää on edelleen käytännössä mahdotonta tietää, sillä kaikkea taiteilijätutkimusta varjostava haaste, se miten määritellä ammattitaiteilija, on erityisen suuri muunkielisten kirjailijoiden kohdalla. Ammattimaisen kirjailijan työn määrittelyn haastetta käsittelem artikkelissa I, ”Ammattitaiteilijuus ja kirjailijana olemisen ehdot muunkielisten kirjailijoiden näkökulmasta”.

1.1.2 Suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden valta-aseman taustoitusta

Oikeus käyttää omaa kieltä on ollut historiallisesti tärkeä osa pyrkimystä kansalliseen itsemääräämisoikeuteen, ja myös suomalaisen kaunokirjallisuuden juuret ulottuvat aikaan, jolloin pitkin Eurooppaa levisi ajatus kansallisvaltioista, joista kussakin asui yksi, yhteistä äidinkieltä puhuva kansa (Mickwitz 1999, 187–190; ks. Hall 2003, 90). Benedict Andersonin (2006, 44) mukaan kirjapainotaidon ke-

muuttajataustaisten ja suomalaissyntyisten kirjailijoiden välille jo olemassa olevien festivaalien, kirjallisuustapahtumien, työpajojen ja runoesitysten kautta. (Németh 2017, 52.) 2020-luvulle tultaessa Sivuväli toimii rekisteröitynä Sivuväli Platform -yhdistyksenä, joka yhteistyössä suomalaisten kirjailijoiden kanssa edistää ammattikirjailijoiden työskentelyä ja käännösprojekteja etenkin espanjasta, venäjämästä ja arabiamasta suomeen sekä suomesta määnttuihin kieliin. Sivuvälön alaista toimintaa ovat olleet muun muassa Taiteen edistämiskeskuksen tukemat Säkeenkääri- ja Määilmästä toiseen -yhteisprojektit erikielisten kirjailijoiden kesken. (Crisólogo 2021, henkilökohtainen tiedonanto; Sivuväli 2021.) Sivuväli Platform ry. toimii tiiviissä yhteistyössä pohjoismaisen NOXLit-verkoston kanssa, jota rahoittavat Nordisk Kulturfond ja Nordisk Kulturkontakt (Sivuväli 2021; NOXLit 2021).

³ Tapahtumista löytyy koonti osoitteista sivuväli.com/category/2013-2016/ sekä sivuväli.com/category/2017-2019/

⁴ Esim. Grönstrand, Kauranen, Löytty, Melkas, Nissilä & Pollari: *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden yllirajaisuuksia*; Pollari, Nissilä, Melkas, Löytty, Kauranen & Grönstrand: ”National, Transnational and Entangled Literatures: Methodological Considerations Focusing on the Case of Finland” in Lönngrén, Grönstrand, Heede and Heith: *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*; Grönstrand, Huss and Kauranen: *The Aesthetics and Politics of Linguistic Borders*.

hittymisellä oli keskeinen rooli kansalliskielten ja vähitellen kansallisten identiteettien kehittämisessä: kun joukko pieniä puhuttuja lähikieliä sai yhteisen kirjakielen, tämän kielen lukijoista syntyi vähitellen toisistaan tietoinen ”kuviteltu yhteisö”, tulevan kansallisvaltion alkio.

Pitkin 1800-lukua kansallisia identiteettejä rakennettiin muuallakin kuin Suomessa peilaamalla omaa olemusta niihin, jotka eivät olleet ”meitä”. Kansallisen kertomuksen luomisessa taiteella, etenkin kansalliskielisellä kirjallisuudella ja sen tarinoilla Suomen omalaatuisesta, sisukkaasta, nöyrästä ja sitkeästä kansasta, oli suuri rooli. Vuonna 1831 suomen kieltä ja kirjallisuutta edistämään perustettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seura tuki sihteerinsä Elias Lönnrotin kansanrunouden keruumatkoja ja julkaisi *Kalevalan* 1835 ja *Kantelettaren* 1840 sekä ensimmäisenä suomalaisena romaanina pidetyn *Seitsemän veljestä* 1870. 1800-luvun lopulla perustettiin ensimmäiset suomenkielistä kirjallisuutta tuottavat kirjankustantamot, Gummerus (1872), Werner Söderström Osakeyhtiö (1878) ja Otava (1890), ja vuonna 1897 suomenkieliset kirjailijat järjestäytyivät Suomen Kirjailijaliiton alaisuuteen. (Niemi 1999, 273; Arminen et al. 2020, 14.) Vuoden 2021 Suomessa on vaikeaa, ellei mahdotonta, kuvitella, mikä Kirjailijaliiton perustamisen merkitys oli suomenkielisille kirjailijoille ja miten pitkä pioneeritaival sen perustamista oli edeltänyt. Suomenkielisten kirjailijoiden liiton perustaminen oli myös symbolisesti suuri tapahtuma aikana, jolloin pieni kansakunta vasta etsi tapoja tulla omaksi itsekseen – elettiinhan aikaa, jolloin itsenäistyminen oli vielä kahden vuosikymmenen päässä. Suomen ruotsinkielinen kirjailijaliitto, *Finlands svenska författareförening*, perustettiin parikymmentä vuotta myöhemmin, 1919, huolehtimaan ruotsinkielisten suomalaisten kirjailijoiden oikeuksista (*Finlands svenska författareförening* 2021).

Kuvaa kulttuuriltaan yhtenäisestä kansakunnasta rakennettiin itsenäistymisen jälkeisinä vuosikymmeninä, ja yhtenäisen kansakunnan pohjalle luotiin 1960-luvulta alkaen suomalaisten keskinäiselle solidaarisuudelle perustuva hyvinvointivaltio, kansallinen ylpeydenaihe (ks. Sevänen 2013, 13–15; Pirnes & Kangas 2015, 23–27). Samoihin aikoihin rakennettiin myös taiteen tukijärjestelmä, jonka perusta ei ole puolella vuosisadassa juuri muuttunut (Karhunen 2013, 33). Aina 1990-luvulle asti Suomeen muutti varsin vähän uusia asukkaita verrattuna muihin läntisen Euroopan maihin, ja vähemmistökielet ja -kulttuurit pysyivät myös kirjallisessa elämässä varsin näkymättöminä (Saukkonen 2010, 17–18). 1980- ja 1990-lukujen vaihteesta alkaen Suomen väestö on kuitenkin moninaistunut niin, että muita kuin Suomen virallisia kieliä äidinkielenään puhuvia oli jo vuonna 2015 enemmän kuin ruotsinkielisiä. Venäjän- ja vironkielisten jälkeen suurin vieraskielisten ryhmä ovat vuodesta 2016 alkaen olleet arabiankieliset, joiden määrä on ohittanut aiemmin tilastossa kolmantena olleiden somalinkielisten määrän. (Latomaa & al. 2013, 167; Tilastokeskus 2021.)

Kun puhutaan suomalaisesta, suomen- ja ruotsinkielisestä kirjallisuudesta, puhutaan siis kirjallisuuden maailmanhistorian näkökulmasta tuoreista asioista. Keskusteluissani Irakista ja Iranista muuttaneiden kirjailijoiden kanssa on nousut esiin heidän ylpeytensä arabian- ja persiankielisen kirjallisuuden historiasta, joka ulottuu yli tuhannen vuoden taakse. Suomessa he kuitenkin elävät kansal-

lisvaltiossa, jonka nuorena kirjallisuusinstituutiossa heidän työskentelykielensä jää marginaaliin. Artikkelissa ”Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa” käsittelem tarkemmin kirjailijoiden näkemyksiä siitä, miksi suurin osa tämän tutkimuksen kirjailijoista jatkaa kirjoittamista jollakin muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi. Mainitsen kuitenkin jo tässä yhteydessä, että yksi erityisesti arabiankielisten kirjailijoiden esiin nostamista syistä jatkaa kirjoittamista äidinkielellään on halu kuulua omankieliseen kirjalliseen perinteeseen, jota kirjailijat yhä kunnioittavat vaikka poliittisista tai turvallisuuteen liittyvistä syistä ovatkin joutuneet lähtemään kotimaastaan (ks. Talaskivi 2021, 8).

Väestön monikielistymisen lisäksi 1990-luvulla alkoi toinenkin suuri muutos: kansalaisten keskinäiselle solidaarisuudelle perustuvan hyvinvointivaltion rinnalle nousi uusliberalistinen kilpailuyhteiskunta (Sevänen 2013, 15–16). Myös kirjallisuuden tuottajien toimintalogiikassa on tapahtunut muutos taloudellista tuottavuutta korostavaan suuntaan. 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alkupuoliskolla suomenkielistä kirjallisuutta edistämään perustetut kustantamot ovat kokeneet valtionrajoista tai kielipolitiikoista piittaamattomia omistajanvaihdoksia. (Häggman 2013, 180; Arminen & al. 2020, 14). Työskentelyrahoituksen takaama taiteilijan vapaus on harvoille suotua luksusta; toimeentulon hankkimisessa riittää työmaata, jos tavoitteena on keskittyä ammattimaiseen kirjoittamiseen (ks. Grönlund, 2017; Heikkinen 2007, 45; Jokinen 2010, 11; Jokinen 2010, 400; Hirviljäs et al. 2020, 10). Oma lukunsa on pienilevikkoinen kirjallisuus kuten suomenkielinen runous, joka tuskin elättää sen enempää kirjailijoita kuin kustantajiaan ja josta merkittävä osa on jo siirtynyt internetiin. Suomenkielisen runouden kustantajan palkkio kunnianhimoisesta, aikaa vievästä työstä on usein pelkkä tunne hyvin tehdystä työstä. Monille, niin kirjoittajille kuin kustantajillekin, on merkityksellistä, että tuo työ on tehty nimenomaan suomenkielisen runouden eteen. (Ks. Häggman 2013, 187–188.)

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että resursseista ei usein koeta olevan jaettavaksi asti. Tässä tutkimuksessa pohdin, miksi oikeuden kirjallisuuden kentällä jaettaviin resursseihin koetaan osassa suomalaista kirjallisuusinstituutiota niin vahvasti kuuluvan juuri suomen- ja ruotsinkielisille kirjailijoille. Esimerkiksi valtion ja joidenkin yksityisten säätiöiden apurahat ja avustukset ovat haettavissa hakijan työskentelykielestä riippumatta, mutta myös niiden hakumenettelyissä on piirteitä, jotka heikentävät muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi kirjoittavien kirjailijoiden mahdollisuuksia saada taloudellista tukea (ks. Korhonen & Pacqvalén 2016). Vaikka saamen kielillä on nykyään Suomessa virallisen vähemmistökielen asema, niillä kirjoittavat ovat kohdanneet ja kohtaavat yhä samankaltaisia ulossulkemisen kokemuksia kuin muutkin vähemmistökirjallisuuksien edustajat (ks. Ahvenjärvi 2017; Lehtola 1995; Lehtola 2013).

1.1.3 Kulttuurin ja taiteen diversiteetti kulttuuri- ja taidepolitiikassa

Merja Heikkinen analysoi vuonna 2005 ilmestyneessä artikkelissaan, millainen rooli julkisen sektorin taidepolitiikalla on Pohjoismaissa siinä, miten ”taiteen” ja ”taiteilijan” määritelmiä tuotetaan (Heikkinen 2005, 325). Pohjoismaisessa kulttuuripolitiikassa on Heikkisen (emt., 325–327) mukaan monia piirteitä, jotka

kasvattavat julkisen taidepolitiikan roolia suhteessa taiteen kentän toimintaan. Valtion taiteilijoille myöntämällä tuella on Pohjoismaissa ensinnäkin keskeinen rooli, kun taiteelliselle toiminnalle luodaan taloudellisia edellytyksiä. Toiseksi se, että valtion tukea maksetaan suoraan taiteilijoille, vaikuttaa suoraan yksittäisten taiteilijoiden asemaan. Kolmanneksi pohjoismaisen taiteen tukijärjestelmän luonteeseen kuuluu tiivis yhteistyö valtion ja ammattilaiskentän välillä, kun käytännön taidepolitiikkaa luodaan ja sovelletaan. Lisäksi pääosa taiteellisen työskentelyn taloudellisesta tuesta jaetaan vertaisarvioinnissa määritellyn "taiteellisen laadun" perusteella. Heikkisen (2005, 325–326) mukaan näiden seikkojen perusteella voidaan olettaa, että pohjoismaisessa taiteen tukijärjestelmässä valtion taiteilijatuella on merkitystä määriteltäessä sitä, kuka on taiteilija. Toisaalta juuri se, että vertaisarvioinnilla on keskeinen rooli taiteellisen laadun määrittelyssä, vahvistaa taiteen kentän autonomiaa suhteessa esimerkiksi poliittisiin virtauksiin (ks. Saukkonen 2013, 33; Saukkonen 2010, 44). Julkisen sektorin tuen lisäksi myös yksityisillä säätiöillä on merkittävä rooli taiteellisen työskentelyn rahoituksessa.

Heikkinen nojaa analyysissään sosiologi Pierre Bourdieun näkemykseen taiteen kenttien jakautumisesta korkeataiteen ja konventionaalisen, massoille suunnatun laajamittaisen kulttuurintuotannon kenttiin. Heikkinen (2005, 326; ks. Bourdieu 1996, 215; 1993, 30; Casanova 2004, 17) toteaa, että taiteilijan määrittely on jatkuvaa, koska siihen liittyvää symbolista pääomaa jaetaan taiteen kentällä yhä uudelleen, ja määrittelyprosessien tuloksena se, mikä milloinkin hyväksytään taiteeksi – ja taiteen sisällä "avant-gardeksi", "institutionalisoiduksi", "populaariksi" tai "kaupalliseksi" – muuttuu sekä ajan että kontekstin mukana.

Kulttuuri- ja taidepolitiikka on kuitenkin suhteellisen autonomisenakin alisteista yhteiskunnassa vallitseville laajemmille poliittisille virtauksille. Kulttuuriseen moninaisuuteen nojautuva ajatusmaailma on näkynyt suomalaisissa kulttuuri- ja yleispoliittisissa linjauksissa aina 1990-luvulta alkaen. Silloin suomalaisen kotouttamispolitiikan yhdeksi keskeiseksi linjaukseksi kirjattiin normaalipalvelujen periaate, mutta pyrittiin takaamaan muualta muuttavien oikeus ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan (Saukkonen 2010, 35; ks. Saukkonen 2013b, 274). 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alun Euroopassa vähemmistöjen näkeminen ratkaisua vaativana ongelmana alkoi väistyä politiikanteossa moninaisuus voimavarana -näkökulman tieltä. (Robins, 2006, s. 256; vrt. Saukkonen, 2010, s. 30–32.) Suomea voi lainsäädäntönsä perusteella pitää multikulturalistisena maana, jossa kulttuurinen monimuotoisuus tunnustetaan virallisesti, jossa siihen suhtaudutaan vähintään neutraalisti ja jossa kielten, kulttuurien ja identiteettien säilymistä tuetaan julkisesti. Vuonna 2013 Pasi Saukkonen kuitenkin arvioi, että kulttuuripolitiikassa kuilu uusien vähemmistöjä koskevien yhteiskunnallisten linjausten ja niiden käytännön toteutuksen välillä on ollut Suomessa pohjoiseurooppalaisista maista Ruotsin ohella suurin (Saukkonen, 2013a, 29). Siihen, että taide- ja kulttuuripolitiikka on reagoinut yhteiskunnan muutoksiin hitaasti, on Saukkosen mukaan yhtenä syynä se, että siihen kohdistuvat muutospainet eivät ole olleet yhtä välittömiä kuin vaikkapa sosiaali- tai koulutuspolitiikassa. Kehityksen hitaus ei ole vain suomalainen ilmiö, vaan nähtävissä myös muissa Pohjoismaissa ja Alankomaissa (emt., s. 33).

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävä

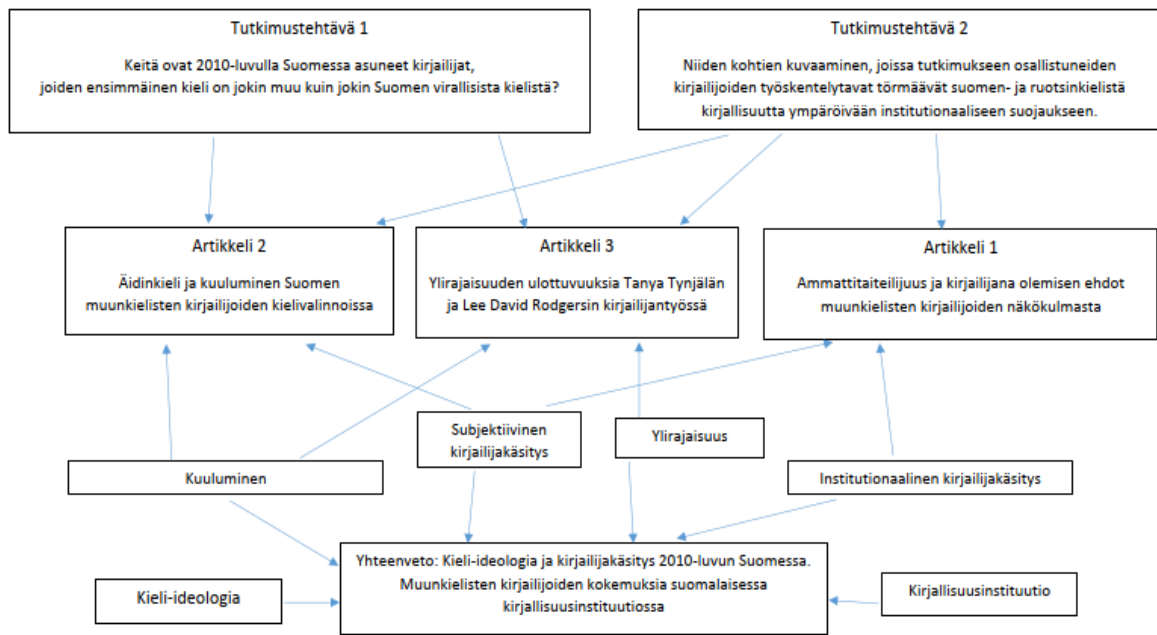
Tämän väitöskirjatyön keskeisenä tavoitteena on tehdä näkyväksi Suomessa asuvia muunkielisiä kirjailijoita ja heidän työskentelyedellytyksiään. Kohdistan fokuksen ennen kaikkea niihin kohtiin, joissa muunkielisten kirjailijoiden todellisuus ja suomalainen kirjallisuusinstituutio vaikuttavat hylkivän toisiaan, ja kiinnitän vain vähän huomiota tapoihin, joilla muunkieliset kirjailijat julkaisevat teoksiaan Suomen rajojen ulkopuolella. Viimeksi mainittu näkökulma tulee esiin lähinnä artikkelissa III, jossa pohdin perulaistaustaisen, espanjaksi kirjoittavan sci-fi-kirjailija Tanya Tynjälän kirjailijanpolun ylijärjestyksiä.

Tutkimustehtäväni on ollut selvittää, keitä ovat Suomessa 2010-luvulla asuneet kirjailijat, joiden ensimmäinen kieli on muu kuin jokin Suomen virallisista kielistä. Toinen tutkimustehtäväni on kuvata kirjailijakäsityksen sekä kieli-ideologian käsitteiden avulla niitä kohtia, joissa heidän työskentelytapansa törmää suomen- ja ruotsinkielistä kirjallisuutta ympäröivään institutionaaliseen suojaukseen. Lähestyn näitä tehtäviä kussakin kolmesta artikkelista esittämieni tutkimuskysymysten kautta, jotka ovat

1. Miten muunkielisten, itsensä kirjailijaksi identifioivien henkilöiden kuvaukset kirjailijuudestaan vertautuvat vakiintuneeseen suomalaiseen tapaan määritellä taiteilija
2. Millaisia muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnat ovat ja miten he perustelevat valintojaan, sekä missä määrin perustelut ovat ymmärrettävissä äidinkielen ja kuulumisen käsitteiden kautta
3. Miten Suomessa asuvat, muilla kuin valtakielillä kirjoittavat löytävät motivaation työskentelyynsä, kun kirjoituskieli asettaa heidät asuinmaan kirjallisuuden marginaaliin.

Tutkimukseni tavoite on valottaa Suomessa asuvien muunkielisten kirjailijoiden asemaa toisaalta rakenteiden (artikkeli I) ja toisaalta kirjailijoiden (artikkelit II ja III) näkökulmasta sekä tarjota taustatietoa sekä kirjallisuusinstituution sisäisille toimijoille että kirjailijoille itselleen. Yhteenveto-osassa pyrin kirjallisuusinstituution, kirjailijakäsityksen ja kieli-ideologian käsitteiden avulla rakentamaan synteesiä näistä näkökulmista ja löytämään niitä kohtia, joihin puuttumalla tämän ammattiryhmän osaaminen ei valuisi suomalaisen yhteiskunnan näkökulmasta hukkaan tai muille kirjallisille markkinoille.

Tämä tutkimus ei kuitenkaan ole tärkeä vain kirjailijoiden ammattikunnan kannalta: heidän kauttaan on mahdollista ymmärtää myös muiden muualta Suomeen muuttaneiden ammattilaisten asemaa. Tutkimukseeni osallistuneista kirjailijoista monet ovat korkeasti koulutettuja maahanmuuttajia, joiden osaamispotentiaali jää yhteiskunnallisesti ajatellen vajaakäyttöön niin kauan kuin erilaiset institutionaaliset esteet pitävät heidät marginaalissa suhteessa ammattikuntaansa. Sama ilmiö koskee myös monia muita ammattiryhmiä. (Vrt. Forsander 2013, 236.)

Kuvio 1: Väitöskirjan artikkeleiden roolit tutkimustehtävien ratkaisemisessa sekä artikkelien keskeiset käsitteet

2 KIRJALLISUUSINSTITUUTIO KIRJALLISUUS- SOSIOLOGIAN TUTKIMUSKOHTENA

Sitä yhteiskunnallisen toiminnan aluetta, joka muodostaa tämän tutkimuksen keskeisen viitekehyksen, on kutsuttu paitsi kirjallisuusinstituutioksi, muun muassa kirjalliseksi elämäksi, kirjalliseksi järjestelmäksi, kirjallisuuden kentäksi, jopa kirjan yhteiskunnaksi (Niemi 2000, 12; Arminen et al. 2020, 5–6). Niemen (emt., 13) mukaan kirjallisuusinstituution perusyksiköitä ovat kirjailijat, välittäjät ja lukijat.

Tässä tutkimuksessa käytän näistä kerroksellisista rakenteista nimitystä ”kirjallisuusinstituutio” tai ”kirjallisuuden kenttä” asiayhteydestä riippuen. Ensin mainittua viittaamaan tämän rakenteen konkreettisiin toimijoihin kuten kustantamoihin ja muihin kaunokirjallisuutta julkaiseviin ja sen kirjoittamista ja julkaisemista tukeviin toimijoihin, kirjailijakuntaan ja sen etuja valvoviin järjestöihin, kriitikoihin, mediaan, kirjallisuudentutkijoihin, kirjastoihin ja lukevaan yleisöön, jotka omilla valinnoillaan osallistuvat sen määrittelyyn, kuka ja millaiset teokset saavat kuulua suomalaiseen kirjallisuuteen. Käsitettä ”kirjallisuuden kenttä” taas käytän silloin, kun puheena on bourdieulaisittain ymmärretty, pääoman eri muodoista käytävien kamppailujen areena. (Vrt. Arminen et al. 2020, 6–9.) Kukin kirjallisuusinstituution sisäisistä toimijoista siis osallistuu kulloisenkin kirjallisuus- ja kirjailijakäsityksen määrittelyyn, mutta lisäksi tuo määrittely tapahtuu dialogisessa suhteessa ympäröivän yhteiskunnan arvoihin ja arvostuksiin (Arminen 2009, 45).

2.1 Taiteen kenttä kamppailujen kohteena

Tämän tutkimuksen keskeisen teoreettisen viitekehyksen muodostavat kirjallisuussosiologiaan ja kulttuuripolitiikan tutkimukseen kiinnittyvät keskustelut kirjallisuuden kentästä ja erilaisista kirjallisuuskäsityksistä sekä maahanmuuttajakirjallisuudesta ja ylirajaisuudesta käyty keskustelu. Sosiologi Pierre Bourdieu jakaa teoriassaan taiteen kentän kahteen eri toimintalogiikkaa noudattavaan ala-

kenttään, rajoitetun (restricted) ja laajamittaisen (large-scale) tuotannon kenttiin, joista ensin mainittu viittaa ”korkeataiteen” kenttään ja jälkimmäinen populaariin, kaupalliseen, ”kaiken kansan” kulttuuriin (Heikkinen 2005, 327). Bourdieun mukaan näillä kentillä käydään jatkuvaa kamppailua pääoman eri muodoista: rajoitetun tuotannon kentällä kamppailun kohteena on ennen kaikkea symbolinen pääoma, joka sisältää sekä kulttuurisen että sosiaalisen pääoman (Bourdieu 1986, 16; vrt. Heith & al. 2018, 13). Kulttuurisen pääoman Bourdieu jakaa ruumiillistuneeseen, objektivoituneeseen ja institutionalisoituun kulttuuriseen pääomaan, joista ennen kaikkea ruumiillistunut kulttuurinen pääoma on harvojen saavutettavissa: se on yksilön itse hankittava, mutta sen hankkimisen vaatimat olosuhteet kuten aika ja taloudelliset resurssit liittyvät vahvasti henkilöstä riippumattomiin, usein perhetaustan tarjoamiin tekijöihin (Bourdieu 1986, 18). Bourdieu liittyy myös kielen kulttuuriseen pääomaan. Hän ei kuitenkaan juurikaan käsittele valtakielen ja muiden kielten puhujien välisiä hierarkiasuhteita vaan esimerkiksi yhteiskuntaluokasta, kotiseudusta ja koulutuksesta kertovaa puhujan idiolektiä, joka yhdessä muiden yksilön pääoman ilmentymien kanssa tuottaa habituksen, olemuksen, jonka perusteella yksilön asema sosiaalisissa rakenteissa määrittyy (ks. esim. Bourdieu 1991, 37; 1986, 15).

Kielitaitoa kulttuuripääoman muotona on kuitenkin mahdollista tulkita joustavasti, sillä kulttuurisena pääomana käyttökelpoiset taidot ja ominaisuudet vaihtelevat kulttuurista ja ajankohdasta toiseen (Wainikainen & Purhonen 2018, 247). Saksalais sosiologi Jürgen Gerhards (2012, 12) määrittelee vieraat kielet kansainväliseksi kielelliseksi pääomaksi eli kyvyksi kommunikoida vieraskielisten ihmisten kanssa heidän äidinkielellään, jolloin äidinkielen ohella osatut kielet ymmärretään osaksi yksilön hallinnoimaa kielellistä pääomaa. Kansainvälisen kielellisen pääoman arvoa voi arvioida kahdesta lähtökohdasta: sen perusteella, kuinka laajan joukon kanssa kielellä voi potentiaalisesti kommunikoida – siis kuinka käyttökelpoinen se on sosiaalisen pääoman hankkimisessa –, tai, kuten tämän tutkimuksen viitekehyksessä, sen perusteella, mitä ovat kielen kenttäkohtainen status ja suhde yhteiskunnallisiin hierarkioihin. (Wainikainen & Purhonen 2018, 247.; ks. Löytty 2019, 29.)

Arabiaksi kirjoittavan Hassan Blasimin uraa tutkinut Olli Löytty (2019, 29) korostaa maailmankieli englannin arvoa kielellisenä pääomana: se, että kansainväliset kustantajat ovat löytäneet Blasimin teokset ja julkaisseet niitä yli kahdellakymmenellä kielellä, perustuu niiden englanninkielisiin käännöksiin. Näin on siitä huolimatta, että arabia on maailman viidenneksi puhutuin kieli: sen arvo pääomana länsimaisten kielten dominoimassa maailmankirjallisuudessa tai *kansainvälisessä kirjallisessa tilassa (international literary space* ks. Casanova 2004, xii; Löytty 2019, 27) on huomattavasti englantia alhaisempi. Tässä väitöskirjassa tutkimuskohteena on suomalainen kirjallisuusinstituutio, jossa kielellisen pääoman kurssinoteeraukset vielä toistaiseksi määritellään suhteessa instituution sisäiseen kielihierarkiaan. Myös suomalaisella kirjallisuuden kentällä kielellisen pääoman arvo symbolisen pääoman hankinnassa on suuri; artikkelissa III esitän kaksi esimerkkiä kirjailijoista, joiden kohdalla ajatus kielten kenttäkohtaisista statuksista ja suhteista yhteiskunnallisiin hierarkioihin materiaalistuu.

2.1.1 Suomalaisen taidekentän ominaisuuksia

Pierre Bourdieun kirjallisuussosiologinen ajattelu toimii tässä tutkimuksessa teoreettisena taustana konkreettisten kirjallisuusinstituution muodostavien toimijoiden ymmärtämisessä. Bourdieun kenttäteoriassa on tämän väitöstutkimuksen kannalta kiinnostavaa sekä korkeataiteen kentän sisäinen kamppailu symbolisesta pääomasta – etenkin, kun instituutiossa arvostetuimman kielen hallinta nähdään osana ruumiillistunutta kulttuurista pääomaa (Artikkeli I) – että rajankäynti korkeataiteen ja laajamittaisen kulttuurin tuotannon välillä. Samalla tavoin kuin käsitys kielestä pääomana on muuttunut globalisaation myötä, myös käsitys laajamittaisesta kulttuurin tuotannosta on kokenut suuren muutoksen digitaalisen julkaisemisen yleistymisen myötä sitten Bourdieun. Kirjallisen elämän mittakaavat ovat sekä valtionrajojen että fyysisten etäisyyksien merkityksen muuttuessa laajentuneet tavalla, jota 1980-luvulla olisi ollut vaikea ennustaa, mutta pääoman lajit ovat kirjallisuuden kentällä edelleen relevantti analyysin työkalu. Tässä väitöstutkimuksessa pohdin kuitenkin sitä, onko Bourdieun ajatus laajamittaisen tuotannon vähäisemmästä taiteellisesta arvosta verrattuna rajatun tuotannon arvoon relevantti ajassa, jossa kieli- ja valtionrajojen ylittämisen arkipäiväistyminen ja digitaaliset julkaisutavat ovat muuttaneet kirjallisuuden tuotantologiikkoja ratkaisevasti. (Vrt. Arminen et al. 2020, 4; emt., 12; Löytty 2019, 41; vrt. Grönstrand & al. 2019b, 78–79, 98.)

Bourdieun (1993, 30) mukaan kirjallisuuden tai yleisemmin taiteen kentällä käydään jatkuvasti kamppailua positioista, jotka määrittyvät paitsi taideteosten, myös poliittisten tekojen ja julistusten kautta. Ne, jotka ovat symbolisen pääomansa avulla saavuttaneet kentällä tietyn aseman, pyrkivät joko säilyttämään tai parantamaan asemaansa entisestään. Kentän uudet tulokkaat kuitenkin muuttavat kentän mahdollisuuksien universumia niin, että valta-asemassa olevien aiemmin menestyksekkäät strategiat eivät enää riitä takaamaan tuon aseman säilymistä vaan edellyttävät toimintamallien muutosta (emt., 30–31).

Suomalaista taidepolitiikkaa leimaa vahva taiteen autonomia (Rautiainen 2007), minkä Saukkonen (2013a, 33) on todennut muiden syiden ohella hidastaneen kentän avautumista muualta muuttaneille ammattilaisille. Myös taiteellisen laadun arvioinnissa taiteen kentän toimijat käyttävät vertaisarvioinnin kautta merkittävää valtaa esimerkiksi silloin, kun jaetaan rahoitusta taiteelliseen työkentelyyn. Näin kentällä kilpaillaan paitsi teosten ja verkostojen kautta syntyvästä symbolisesta pääomasta ja maineesta, myös niiden myötä seuraavasta taloudellisesta pääomasta ja tulevista työskentelymahdollisuuksista (Heikkinen 2005, 326). Bourdieun (1993, 40) mukaan taiteen kentällä käydään jatkuvaa kamppailua myös vallalla olevasta hierarkiaperiaatteesta: siitä, järjestykö kenttä hierarkkisesti heteronomisen, kentän ulkopuolisille voimille kuten poliittisille linjauksille tai taloudellisille realiteeteille alistaisen periaatteen, vai autonomisen taiteen periaatteen mukaan. Mitä autonomisempi taiteen tai kirjallisuuden kenttä on suhteessa sen ulkopuolisiin voimiin, sitä suurempi merkitys on spesifillä symbolisella pääomalla, sitä vahvempi on sen autonomisimpien jäsenten asema ken-

tän sisäisissä valtakamppailuissa ja sitä selkeämmin rajatun tuotannon kenttä erottautuu kaupallisesta kulttuurista. (Emt., 39.)

Kirjallisuuden kentällä käytävä kamppailu symbolisesta pääomasta on lopulta myös kamppailua siitä, kenen määritelmä kirjailijasta on hyväksyttävien ja ketkä ovat se rajattu joukko, jolla on oikeus osallistua määrittelyyn. Vakiintunut kirjailijan määritelmä voi muuttua radikaalisti, jos kirjallisuuden raameja koskevaan keskusteluun osallistuvien määrä kasvaa. (Emt., 42.) ”Lyhyesti”, kirjoittaa Bourdieu (1993, 42), ”perimmäinen panos kaikissa kirjallisissa kamppailuissa on monopoli kirjalliseen legitimizeettiin, monopoli valtaan määrittellä, keillä on oikeus kutsua itseään taiteilijoiksi”. Bourdieun (emt.) mukaan ainoa kentän jäsenyyden kriteeri on kenttään vaikuttaminen, ja samalla kun sen vakiintuneet jäsenet aktiivisesti kieltävät tulokkailta pääsyn, he tulevat tunnustaneeksi näiden olemassaolon. Näin voidaan nähdä käyneen esimerkiksi silloin, kun suomalaisen kirjallisuuden kentän vakiintuneet toimijat Suomen Kirjailijaliiton kautta 2010-luvun puolivälissä joutuivat kommentoimaan asemaansa suhteessa muilla kielillä kuin suomeksi kirjoittaviin kirjailijoihin. (Keskustelusta enemmän ks. Grönstrand & al. 2019b, 77 sekä tämän väitöskirjan artikkeli I.) Kentän muista toimijoista esimerkiksi Taiteen edistämiskeskus on huomionnut näiden kirjailijoiden ja muiden muualta Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden aseman tuottamalla selvityksiä heidän asemastaan (ks. luku Raportit ja selvitykset), ja aktiivinen tiedon tuottaja on ollut myös opetus- ja kulttuuriministeriön alainen Kulttuurista kaikille -palvelu, jonka tavoitteena on edistää taiteen saavutettavuutta. Myös jotkut kustantamot kuten Aviator ja Teos ovat reagoineet kentän muutokseen julkaisemalla monikielisiä teoksia. (Suomalaisia saunanovelleja 2017; Tapola & al. 2020.)

2.1.2 Kirjallisuusinstituutio kirjallisuussosiologian tutkimuskohteena

Väitöskirjani nojaa siis kirjallisuussosiologian tapaan ymmärtää kirjallisuutta ja kirjallisuuden ympärillä tapahtuvaa toimintaa. Kirjallisuussosiologian tutkimusta on tehty Suomessa pitkään. Juhani Niemi (1991, 10) määrittelee kirjallisuussosiologian yhteiskuntatieteellisestä viitekehyksestä lähteväksi kirjallisuusinstituution tutkimukseksi, joka on osa laajempaa kulttuurisosiologista tutkimuksen kenttää. Niemi tarkoittaa kirjallisuusinstituutiolla rakenteiden, käsitteiden ja teorioiden kaksijakoista järjestelmää, jonka sisällä kirjallisuus sanataiteena tulee mahdolliseksi: toisaalta instituutiolla on rakenne, joka ”näky ulospäin”, ja toisaalta se koostuu erilaisista sopimuksista, jotka määrittelevät instituution toimijoiden käyttäytymistä (emt., 13). Käsillä olevassa tutkimuksessa puran tätä Niemen Yrjö Sepänmaalta lainaamaa jaottelua, sillä tarkasteluni kohteena ovat ennen kaikkea ne kirjoituskielen ympärille kietoutuvat sopimukset, joihin kirjallisuusinstituution rakenne perustuu ja joita tutkimuksessa on toistaiseksi valottettu niukasti muilla kielillä kuin suomeksi tai ruotsiksi kirjoittavien kirjailijoiden näkökulmasta. Vaikka kirjallisuudentutkijat ovat tarkastelleet tutkimuksissaan kirjallisuusinstituutiota, sen sisäisiä valta-asetelmia on käsitelty vähän.

Erkki Sevänen (2011, 12) on esittänyt Niemeä laajemman määritelmän, jonka mukaan kirjallisuussosiologia sulkee sisäänsä paitsi kirjallista elämää ja kirjallisuusinstituutiota yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta lähestyvän tutki-

muksen, myös sosiologisen kirjallisuudentutkimuksen, jossa kirjallisia tekstejä tarkastellaan suhteessa muuhun kulttuuris-yhteiskunnalliseen todellisuuteen ja tulkitaan tästä todellisuudesta käsin. Tällaista kirjallisuussosiologian suuntausta ovat viime vuosina edustaneet esimerkiksi jo mainitun Hanna-Leena Nissilän (nyk. Määttä) sekä Eila Rantosen (2021) väitöskirjat, joissa molemmissa on käsitelty nimenomaan muualta Suomeen tai – Rantosen väitöskirjassa – laajemmin Pohjoismaihin muuttaneiden kirjailijoiden teoksia.

Lähestymistavassani on nähtävillä juonteita kirjallisuussosiologian historiallisesta positivistisesta juonteesta, jossa tutkimuskohteeksi rajattiin kirjallista kulttuuria tuottava ja ylläpitävä sosiaalisen toiminnan ja vuorovaikutuksen alue, kirjallinen elämä, ja erotettiin se tekstien ja todellisuuden suhteen tutkimuksesta, joka on ollut dialektisen kirjallisuussosiologian kiinnostuksen kohteena (Sevänen 2011, 17–18). Tämän tutkimuksen paikkaa hahmoteltaessa on kuitenkin osuvampaa puhua empiirisen kuin positivistisen kirjallisuussosiologian perinteen vaikutuksesta, sillä positivistiselle tutkimusperinteelle ominaisena on pidetty 1) samojen, lähinnä luonnontieteissä käytettyjen metodien sovellettavuutta yli tieteenrajojen, 2) tiedon perustamista havainnoille, 3) mahdollisuutta saada todellisuudesta puhdasta tai välitöntä aistitietoa sekä 4) jyrkkä erottelu tosiasioiden ja arvojen välillä. (Emt., 17–18.) Suomalaisessa empiristisessä kirjallisuussosiologiassa tutkimuksessa tutkimusaineistoja, huolimatta systemaattisuuden tavoittelusta, ei määritellä tosiasioiksi: aineistot ovat aina riippuvaisia todellisuutta koskevista käsitteellisistä jäsennyksistä ja teoreettisista ennakko-oletuksista. (Sevänen 2011, 30.) Tutkija ei ole objektiivinen puhtaan tiedon välittäjä vaan oman esiyymmärryksensä kautta aineistoa tulkitseva aktiivinen tiedon tuottaja, joka jo aineistovalinnoillaan tulee tehneeksi valintoja tutkimuksensa välittämistä arvoista.

Tutkimuksessani keskeistä on kysymys kirjallisuusinstituution rakentumisesta ja määrittymisestä ympäröivän yhteiskunnan arvoista käsin. Tähän kysymykseen liittyy myös kulttuurintutkimuksellinen ymmärrys kielten, merkitysten ja merkkijärjestelmien roolista perustavina sosiaalista elämää jäsentävinä ja sitä tuottavina ja ylläpitävinä muodostumina: kirjallisuusinstituution rakentumisessa kysymys on paitsi luonnollisista kielistä ”itsestään selvinä” rajanvedon välineinä, myös hiljaisesta tiedosta ja instituution sisäisistä merkkijärjestelmistä, jotka toisenlaisissa kirjallisuusinstituutioissa toimineet kirjailijat kysymyksineen ja ammatillisine ratkaisuihineen ovat tehneet näkyviksi. (vrt. Sevänen 2011, 11.) Kysymykset kulttuurista ovat myös kysymyksiä siitä, ketkä määrittelevät ne merkityskartat, jotka kunakin historiallisena ajanjaksona luokittelevat ja järjestellevät ”terveen järjen” mukaisen tavan jäsentää maailmaa: ketkä määrittelevät kulloisetkin itsestäänselvyydet eli käyvät ideologiat. Kulttuurintutkimuksen pioneeri Raymond Williamsin mukaan maailmaa jäsentävät merkityskartat on mahdollista jakaa vallitseviin, jäänteenomaisiin ja orastaviin merkityksiin. (Williams 1988, 140–142; ks. Lehtonen 2004, 24–25.) Siinä missä vallitsevat merkityskartat ovat hallitsevassa asemassa olevien ehdoilla muovattuja maailmankäsityksiä, jäänteenomaiset merkityskartat ovat vakiintuneita ja ehkä jo hiukan kolhiintuneitakin tapoja jäsentää todellisuuksia: eivät enää täysin relevantteja mutta mo-

nille tuttuja ja siksi helppoja kiinni pidettäviä. Orastavat merkityskartat taas haastavat vallitsevat merkitykset ja voivat kääntää ne pääläelleen (emt.; vrt. Bourdieu 1993, 31).

Tässä tutkimuksessa analysoin niitä havaintoja, joita muut kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkieliset kirjailijat Suomessa työskentelystä ovat tehneet, kun niitä heijastetaan suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa vallitsevaa kirjallisuuskäsitystä vasten.

2.1.3 Kulttuuripolitiikka kirjallisuusinstituution kehystenä

Kirjallisuussosiologian ja kulttuurintutkimuksen traditioiden lisäksi väitöskirjani ja etenkin ammattikirjailijuuden määrittelyä käsittelevä artikkeli I liittyvät myös kulttuuripolitiikan tutkimuksen kenttään. Kevin V. Mulcachy (2006, 320) määrittelee kulttuuripolitiikan niiksi valtionhallinnon strategioiksi ja toimiksi, jotka edistävät taiteiden tuotantoa, levitystä, markkinointia ja kulutusta ja jotka koskevat niin julkisesti rahoitettua kuin voittoa tavoittelevaakin taiteellista toimintaa. Merkitysalansa laajuuden vuoksi kulttuuripolitiikan tutkimus on luonteeltaan monitieteistä: se yhdistelee tyypillisesti yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen metodologioita, humanististen tieteiden historiatietoisuutta sekä kulttuurintutkimuksellista kiinnostusta merkityksiä, representaatioita ja identiteettejä kohtaan. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen kohteena on, kulttuurintutkimuksen tapaan, myös se, mitä kulttuuri oikeastaan on, miten se koetaan, ja millainen sen rooli on yhteiskunnassa. (Scullion & García 2007, 122.) Kulttuuripolitiikan tutkimuksessa katse kohdistuu aivan erityisesti yhteiskunnassa tapahtuvaa kulttuuritoimintaa sääteleviin politiikkoihin, niiden soveltamiseen ja sovellusten reflektointiin, ja sen tavoitteena on tuottaa sovellettavissa olevaa, empiiristä, ajankohtaiseen akateemiseen teoreettiseen keskusteluun nojaavaa tietoa. Alan tutkimuskysymykset ovat tyypillisesti monitieteisiä, kuten käsillä olevassa väitöskirjatutkimuksessa. (Emt., 124–125.)

Kulttuuripolitiikan tutkimus on akateemisessa maailmassa tuore, olemukseltaan vanhoja tieteenaloja yhdistävä tieteenala, ja on tyypillistä, että sen sisällä tasapainoillaan akateemisen tutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen välillä. Sille on tyypillistä myös tavanomaista akateemista tutkimusta heterogeenisempi lukijakunta, onhan alan tutkimuksen yhtenä julkituotuna tavoitteena tuottaa tietoa ja välineitä toteutuneen kulttuuripolitiikan arvioinnin ja tulevien ratkaisujen tueksi. (Scullion & Garcia 117.) Samaa tasapainoilua on nähtävissä myös tässä väitöskirjatyössä. Kulttuuripolitiikka on yksi hegemonian toteutumisen muoto, joka välittää valtakulttuurin arvoja muun muassa koulutusjärjestelmän, estetiikan ja taiteen kautta, ja saa sen vaikuttamaan luonnolliselta niille moninaisille, heterogeenisille ihmisryhmille, joista yhteiskunta koostuu. (Miller & Yudice 2002, 9.)

Koska etenkin siirtolaistaustaisten kirjailijoiden haastattelututkimuksia on tehty vähän (ks. kuitenkin esim. Pynnönen 1991), esittelen tämän luvun viimeisessä alaluvussa myös kulttuuripolitiikan näkökulmasta tehtyjä raportteja ja selvityksiä, joissa on kartoitettu niin muunkielisten kirjailijoiden kuin muidenkin alojen muualta muuttaneiden taiteilijoiden asemaa Suomessa.

Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden asemaa on tutkittu 2010- ja 2020-luvuilla useissa eri hankkeissa, ja osana niitä on käsitelty myös kirjailijoiden kokeimia haasteita. Monikulttuurisuutta ja kulttuuripolitiikkaa tutkineiden Pyykkösen ja Saukkosen (2015, 396) mukaan Suomeen muuttaneiden ja uusiin vähemmistöryhmiin kuuluvien ihmisten edellytykset osallistua suomalaiseen taide- ja kulttuurielämään ovat periaatteessa samat kuin kantaväestöön kuuluvien henkilöiden. Muualta muuttaneiden taiteilijoiden itsensä mukaan yhdenvertaisuus tai mahdollisuus oman ammatin harjoittamiseen ei kuitenkaan aina toteudu täysin. Kieleen ja kansalliseen kulttuuriin kiinteästi kytkeytyvillä taiteenaloilla kuten teatterissa ja kirjallisuudessa kehitys on lisäksi ollut muita taiteenaloja hitaampaa. (Emt.) Saukkosen mukaan muita, kiinteästi suomalaisen taiteen ja kulttuurin kenttien rakenteeseen liittyviä jarruja ovat olleet taidemaailman vahvan autonomian korostaminen, jolloin sen sisäisiin ratkaisuihin on vaikea vaikuttaa poliittisin linjauksin, ajatus luovuuden yksilölähtöisyydestä sekä käsitys laadusta taiteellisen ilmaisun ensisijaisena arvioinnin kriteerinä. Osin näistä syistä Suomenkin kulttuuripolitiikassa on turvauduttu uusien vähemmistöjen toimintaedellytysten takaamisessa erilaisiin erityisjärjestelyihin, kuten erillisapurahoihin, sen sijaan, että heidän integroitumistaan taiteen kansalliselle kentälle olisi edistetty kuten poliittiset tavoitteet edellyttäisivät. (Saukkonen 2013a, 33; Saukkonen 2010, 44.) Myös Ruotsissa on havaittu, että poliittisella ohjauksella on merkitystä siinä, millaisia valintoja kulttuuri-instituutioissa tehdään moninaisuuden edistämiseksi, ja että tavoitteiden asettelun, ohjauksen ja seurannan olisi syytä olla johdonmukaista ja selkeää (Myndigheten för Kulturanalys 2015, 7–8; Kulturanalys Norden 2017, 6; 39).

2.2 Kirjallisuuskäsitysten taustaa

Elina Arminen määrittelee väitöskirjatutkimuksessaan (2009, 44) kirjallisuuskäsitykset historiallisesti muuttuvaksi ymmärrykseksi siitä, ”mikä on kirjallisuuden olemassaolon tapa, mikä on kirjallisuuden ja kirjailijan tehtävä sekä millaisia esteettisiä ja sisältöä koskevia kriteerejä hyvälle teokselle asetetaan”. Kirjallisuuskäsityksiä muodostetaan kirjallisuusinstituutiossa, ja niiden muodostamiseen osallistuvat niin konkreettiset toimijat kuin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin valtarakenteisiin kytkeytyvät puhe- ja ajattelutavat (ks. myös Niemi 2000, 12). Omassa tutkimuksessani pyrin tekemään näkyväksi 2010-luvulla vallinnutta kirjallisuuskäsitystä, jonka sisältämien arvostusten perusteella kirjallisuutta ja kirjailijoita hyväksytään osaksi kirjallisuusinstituutiota tai suljetaan sen ulkopuolelle. Vaikka kirjallisuuskäsitykset ovat aina jotakin reaalisesti omana aikanaan olemassa olevaa ja todellista, niiden abstraktin luonteen vuoksi ne voidaan tavoittaa vain rekonstruktiona ja tulkintana erilaisista dokumenteista (Arminen 2009, 47). Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt tavoittamaan tuon abstraktion hyödyntämällä taiteen keskustoimikunnassa, sen seuraajassa Taiteen edistämiskeskuksessa ja kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporessa tehtyjä taiteilijan ase-

maa käsitteleviä tutkimuksia ja selvityksiä. (esim. Karttunen 2002, 85; Rensujeff 2003, 12; Karttunen 2004, 16; Hirvi-Ijäs et al. 2017, 35; Hirvi-Ijäs et al. 2020, 28.)

Kirjallisuuskäsitykset ja niiden sisältämät oletukset kirjailijan työstä ja tehtävästä eivät ole pysyviä, vaan sekä jopa samassa yhteiskunnallisessa kontekstissa toimivien yksittäisten kirjailijoiden käsitykset että eri aikakausien kollektiiviset kirjallisuuskäsitykset muotoutuvat dialogisessa suhteessa niihin kysymyksiin, jotka kulloisenakin aikana koetaan tärkeiksi (Arminen 2009, 45). Yhteiskunnan monikielistyminen ja väestön kulttuuritaustojen heterogenisoituminen ovat olleet Suomessa kiivaan julkisen keskustelun kohteena, joten on ymmärrettävää, että niihin liittyvät kysymykset asettavat kansallisvaltioajalta periytyvän kirjallisuuskäsityksen uuteen valoon. Kirjallisuuskäsitykset eivät synny tyhjiössä vaan niitä sitovat edeltävät kirjallisuustraditiot sekä aiemmat käsitykset ja arvostukset: suomalaisessa kirjallisuusinstituutiosta näkyy yhä sen 1800-luvun loppua ja 1900-luvun ensimmäisiä vuosikymmeniä leimannut sidonnaisuus kansallisvaltion rakennusprojektiin (Kangas & Pirnes, 2015, s. 24–27; Jokinen 2013, 160–163). Kirjallisuuskäsitysten liikkuva, yksilökeskeinen ja toisaalta kulttuurisidonnainen luonne tulee erityisen selkeästi näkyviin silloin, kun yhteen tuodaan tämän tutkimuksen tapaan joukko eri puolilta maailmaa Suomeen muuttaneita kirjailijoita.

2.2.1 Kirjallisuuskäsityksen ulottuvuudet

Yhtenä tämän tutkimuksen keskeisenä käsitteellisenä työkaluna on toiminut kirjallisuuskäsitys. Arminen (2009, 44–45) määrittelee kirjallisuuskäsitykset historiallisesti muuttuvaksi ymmärrykseksi siitä, mikä on kirjallisuuden olemassaolon tapa, mikä on kirjallisuuden ja kirjailijan tehtävä sekä millaisia esteettisiä ja sisältöä koskevia kriteerejä hyvälle teokselle asetetaan.

Arminen (2009, 47–51) mukaan kirjallisuuskäsitykset ovat pilkottavissa ontologisiin, epistemologisiin, poeettisiin ja funktionaalisiin ulottuvuuksiin. Ontologiset ulottuvuudet liittyvät kirjallisuuden tapaan olla olemassa suhteessa reaalityodellisuuden merkkijärjestelmiin: traditioihin, instituutioihin ja käytäntöihin, jotka ovat historiallisesti muuntuvia ja joiden osaksi kirjallinen teos syntyy. Kirjallisuuden ontologiset ulottuvuudet käsittävät sen, mitä ovat kaunokirjallisen ilmaisun mediat ja millaiset rakenteelliset, kielelliset ja sisällölliset ominaisuudet erottavat kirjallisuuden ei-kirjallisuudesta. Niihin liittyvät myös käsitykset tekijän, tekstin ja lukijan osuudesta tekstin merkityksen muodostumisessa ja siitä, missä kohtaa kirjallisuuden syntyprosessia ei-kirjallisuudesta tulee kirjallisuutta. Kirjallisuuden ontologiaan liittyy myös se, kuinka kaunokirjallisen teoksen olemassaolon tapa ja ehdot määrittyvät osana kirjallisuusjärjestelmää ja sen normeja: muun yhteiskunnan normit vaikuttavat kirjallisuuden määrittelytapoihin myös näiden kirjallisuusinstituution sisäisten normien kautta. (Emt.) Tämän tutkimuksen kannalta erityisen kiinnostavaa on se, miten ympäröivän yhteiskunnan käsitykset kansalliskielen merkityksestä vaikuttavat kirjallisuusinstituution sisällä, ja ennen kaikkea se, muuttuvatko suomalaisen kirjallisuuden käytännöt muun yhteiskunnan monikielistymisen myötä. Kiinnostavaa on myös se, onko kirjallisuusinstituution eri toimijoiden tavoissa tunnistaa ympäröivän yhteiskunnan muutos keskinäisiä eroja.

Armisen mukaan kirjallisuuskäsityksen epistemologinen ulottuvuus pitää sisällään sen, kenen maailmaa koskevasta käsityksestä kirjallisuudessa on kysymys, ja miten ja millaista tietoa kirjallisuus voi maailmasta näyttää. Kirjallisuuskäsityksen poeettinen ulottuvuus taas viittaa käsitykseen siitä, millaista on hyvä kaunokirjallisuus. (Arminen 2009, 49–50). Suomalaiseen kirjallisuuskäsitykseen on sen alkuaajoista lähtien kuulunut olennaisena osana kirjailijoille suotu vastuu suomenkielisen kirjallisen ilmaisun kehittämisestä, ja vaikka se on vain yksi kirjallisuuskäsityksen ulottuvuuksista, suomen kielen erityislaatuisen poetiikan suojelemista koskeva retoriikka on yhä läsnä kirjallisuutta koskevissa julkisissa keskusteluissa.

Tämän väitöskirjan kannalta tärkeä on myös Armisen kirjallisuuskäsityksen funktionaaliseksi ulottuvuudeksi nimeämä piirre. Tämä ulottuvuus käsittää kirjallisuuden esteettisten kokemusten ja elämysten tuottamisen, kirjallisuuden tiedolliset ja moraaliset tehtävät ja niiden kautta välittyvät ympäröivän maailman inhimilliset ja kulttuuriset arvot, maailmaa koskevan tiedon ja ymmärryksen lisäämisen sekä kirjallisuuden taloudelliset funktiot. (Arminen 2009, 50–51.) Johdannon alussa mainitsemani irakilaistaustaisen kirjailijan ajatus muiden kuin suomen- ja ruotsinkielisten kirjailijoiden tarjoamasta ”toisesta mielipiteestä” suomalaiseen yhteiskuntaan heijastaa funktionaalista kirjallisuuskäsitystä etenkin sen tiedollisessa ja pedagogisessa mielessä. Aineistossani nousi kuitenkin esille myös kirjailijoiden toive tulla nähdyiksi ja arvioiduiksi teostensa laadun, ei niiden sisällön kuten maahanmuuttajuuteen tai pakolaisuuteen liittyvien teemojen kautta. Tämä lienee yksi tärkeä piiloon jäävä syy siinä, että niin moni heistä jatkaa kirjoittamista äidinkielellään tai sen tasoisesti hallitsemallaan kielellä: heille laadukkaassa kirjallisuudessa on kyse laadukkaasta kielenkäytöstä, eikä ulkopuolinen sisällöllinen ohjailu tue laadukkaan kirjallisuuden kirjoittamista. Myös suomalaisessa taideinstituutiosta korostettu taiteen autonomia, sen arvon määrittäminen taiteellisten, ei sisällöllisten arvojen kautta, painottaa esteettisiä arvoja kirjallisuuskäsityksen lähtökohtana. (Ks. Rautiainen 2007; Arminen 2009, 50; Saukonen 2013a, 33.) Kirjallisuuskäsitysten funktionaaliseen ulottuvuuteen liittyy myös kirjallisuuden ymmärtäminen tuotettavana, myytävänä ja ostettavana hyödykkeenä (Arminen 2009, 51).

Tämän tutkimuksen kannalta erityisen kiinnostava on kirjallisuuskäsitysten ontologinen ulottuvuus: se, mikä on kirjallisuuden tapa olla olemassa. Kirjallisuutta ei ole käsitteenä olemassa ilman sidonnaisuutta reaalityodellisuuteen, ja tässä tutkimuksessa pohdin ennen kaikkea kirjallisuuden ontologiaa suhteessa sen syntyprosessiin: en niinkään siihen prosessiin, jonka lopputuloksena syntyy fyysinen tai digitaalinen luettava tuote nimeltä kirja, vaan siihen prosessiin, jossa tuon kirjan kirjoittaja tulee osaksi kirjallisuusinstituutioksi kutsuttua järjestelmää. Väitän, että perinteisessä mielessä – mahdollisesti tekoälyn tuottamat tai pelillisyyttä hyödyntävät, lukuprosessin edetessä syntyvät kirjat pois lukien – kirjallisuutta ei ole olemassa ilman kirjailijaa, joka sen kirjoittaa. Käsityksiä siitä, kuinka, missä vaiheessa ja kenen toiminnan tuloksena kirjan näköisestä fyysisestä tai digitaalisesta tuotteesta tulee kirjallisuutta – käsityksiä kirjallisuuden ontologiasta – on lukemattomia, ja useissa niistä kirjallisuuden syntyminen paikantuu lukijaan.

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan kirja muuttuu kirjallisuudeksi, kun sen kirjoittajasta tulee kirjallisuusinstituution hyväksymä kirjailija. Jokinen (2013, 159) toteaa, että käytännössä ammattinimikkeen käyttöä on Suomessa säädellyt kirjallisuusinstituution sisäinen hyväksyntä, jonka merkinä on pidetty oman ammattiliiton jäsenyyttä (ks. Bourdieu 1993, 43).

En siis pohdi tässä tutkimuksessa kirjallisuuden ontologiaa, olemassa olemisen tapaa, tekstien näkökulmasta, vaan kirjailijoiden ammattilaisuutta määrittävien tekijöiden kautta. Tosiasiallisesti näin on yleensä myös silloin kun kirjailijoiden ammattilaisuutta tai kirjallisuuskäsitykseen sopivuutta pohditaan kirjallisen laadun perusteella: on hyvin harvinaista, että esimerkiksi kirjallisuuspalkintojen ehdokasasetteluissa tai kirjailijaliittojen jäsenyyuskriteereissä huomioitaisiin omakustanneteoksia tai internetjulkaisuja, vaan "laadukkaan kirjallisuuden" esikarsinta on käytännössä ulkoistettu kirjankustantamoille. Kun virallisia pätevyysvaatimuksia kirjailijan ammattiin ei ole, ammattikunnan rajat voivat aikojen kuluessa piirtyä hyvinkin mielivaltaiseen kohtaan, kun vain tarpeeksi moni ne hyväksyy.

2.2.2 Yksityiset ja kollektiiviset kirjallisuuskäsitykset

Kirjallisuuskäsitykset voidaan jakaa myös yksityisiin ja kollektiivisiin kirjallisuuskäsityksiin. Yksityiset kirjallisuuskäsitykset rakentuvat suhteessa nykyhetken keskeisiin kysymyksiin, mutta ne ovat aina myös suhteessa aiempiin kirjallisiin traditioihin: joko niiden arvoja kunnioittavina ja toistavina, niihin neutraalisti suhtautuvina tai niitä vastaan asettuvina. Yksityinen kirjallisuuskäsitys on jokaisella, jolla on jokin suhde kirjallisuuteen: kirjailijalla, lukijalla, tutkijalla – jopa kirjoja lukemattomalla, joka on esimerkiksi kouluopetuksen kautta syntynyt käsitys siitä, mitä kirjallisuus on tai mitä sen pitäisi olla. (Arminen 2009, 51.) Viimeksi mainitussa tapauksessa yksityinen kirjallisuuskäsitys kuitenkin perustuu kollektiiviseen kirjallisuuskäsitykseen ja kirjallisuuden kaanoniin, joka on hyväksytty esimerkiksi kouluopetuksen välineeksi täyttämään jotakin pedagogista funktiota. Kouluopetuksen lisäksi kollektiivista kirjallisuuskäsitystä luo sekä ammattilukijoiden ja -kirjoittajien että esimerkiksi kirjallisuusblogien myötä yhä useammin lukemisen harrastajien käymä julkinen keskustelu kirjallisuudesta. Kollektiivisen kirjallisuuskäsityksen taustalla vaikuttaa kuitenkin koko kirjallisuusinstituutio rahoitusjärjestelmineen ja kustannusalan toimijoineen. Vuosikymmeniä kattavia kirjallisuuskäsitysten määrittelyjä tuottavat puolestaan erilaiset kirjallisuushistoriat, joissa nostetaan esiin joitakin kirjallisia ilmiöitä ja jätetään huomiotta toisia. (Arminen 2009, 53.) Esimerkkejä vähäiselle huomiolle jääneistä kirjallisista virtauksista ovat olleet vanhat suomalaiset kielivähemmistöt, joiden roolia on alettu tehdä näkyväksi uusia kielivähemmistöjä koskevan tutkimuksen sivujuonteena (ks. Rantonen 2010; Nissilä 2016).

Tämän tutkimuksen kannalta jännite yksityisten ja kollektiivisten kirjallisuuskäsitysten välillä on erityisen näkyvä. Siinä missä tutkimukseen osallistuneet kirjailijat vaikuttavat suomalaisen kirjallisuuden kontekstissa edustavan yksityisiä, ehkä valtavirrasta poikkeavia kirjallisuuskäsityksiä, noiden yksityisten kirjallisuuskäsitysten taustalla on eri maissa hankittuja koulusivistyksiä, erikieli-

siä kirjallisuuskeskusteluja, lukuisiin kirjallisiin traditioihin kiinnittyvää luettua kirjallisuutta: säikeitä monista kollektiivisista kirjallisuuskäsityksistä.

2.2.3 Suomalainen kirjallisuuskäsitys

Suomalaisen kirjallisuuden historia on maailman kirjallisuushistoriaan suhteutettuna lyhyt. 1830-luvulla perustetun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran eksplikoituna päämääränä oli edistää suomen kielen kehittymistä kirjallisuuden kieleksi. Seuran tavoitteena oli kartuttaa suomenkielistä kirjallisuutta ja rikastuttaa suomen kieltä kansankielen ilmaisuilla. (Niemi 1999, 273.)

Seura alkoi tuottaa suomeksi sekä tietopuolista että kaunokirjallisuutta: historioita, kielioppeja, sanakirjoja, yleistajuisia esityksiä muun muassa luonnontieteistä ja lainsäädännöstä sekä käännoiksi maailmankirjallisuuden klassikoista. Kirjoituskilpailuin etsittiin uusia tekijöitä kertomuksille ja näytelmille. Ensimmäinen suomenkielinen romaani, Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* ilmestyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisemana 1870. (SKS 2021.)

Kuten Elina Arminen (2009, 45) toteaa, kirjallisuuskäsitykset eivät synny tyhjiössä vaan niitä sitovat edeltävät kirjallisuustraditiot sekä aiemmat käsitykset ja arvostukset. Suomalaisen kirjallisuuden historia on vahvasti sidoksissa suomen kirjakielen kehittämiseen, yhtenäisen kansakunnan rakentamiseen ja pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon (Niemi 1999, 273). Kun Suomen Kirjailijaliiton puheenjohtaja Sirpa Kähkönen tiivistä vuonna 2018 Kulttuuriykkönen-radio-ohjelmassa perustelut sille, miksi liitto hyväksyy yhä jäsenikseen vain suomeksi julkaisevia kirjailijoita, hän tuli tiivistäneeksi myös jotakin olennaista suomalaisesta kirjallisuuskäsityksestä ja sen juurista. Kähkönen esitti kielikriteerille neljä perustetta: 1) Kirjailijaliitto on perustettu tilanteessa, jossa suomen kieli on ollut uhattuna. Sen perustajat ovat olleet ihmisiä, jotka ovat kasvaneet siihen, että kirjailijat kehittävät suomen kirjakieltä. 2) Liiton sääntöjen muuttaminen edellyttäisi jäsenistön hyväksyntää, ja jäsenkunnasta vanhimmat ovat eläneet toisenlaisessa Suomessa ja saaneet erilaisen kasvatuksen kansallisuuteen, kieleen ja kulttuuriin liittyen. 3) Osa Kirjailijaliiton rahoituksen muodostavista testamenttivaroista on lukittu tiettyä käyttötarkoitusta varten, minkä vuoksi liiton sisällä pitäisi erotella suomenkielisten ja muunkielisten kirjailijoiden hyväksi käytettävät varat. Liiton jäsenten tulisi kuitenkin olla tasavertaisia keskenään. 4) Muunkielisten kirjailijoiden työskentelyn arvioinnin haastavuus. (Kylmä 2018.)

Vaikka Kähkönen käytti haastattelussa aikamuotoa, joka antaa olettaa, että ajat ovat muuttuneet siitä, kun suomen kieli oli uhattuna, perusteluissa näkyy silti voimakkaana erilaisten resurssien suojelun tarve. Perustelussa 2 haluttiin suojella jäsenkunnan ikääntyneimmän osan oikeutta säilyttää kasvatuksen myötä saamansa käsitys kansallisuudesta, kielestä ja kulttuurista, perustelussa 3 tiettyyn tarkoitukseen varattuja testamenttivaroja ja perustelussa 4 suojellaan tulkinnanvaraisesti joko muunkielisiä kirjailijoita epäreilulta arvioinnilta tai suomenkielisiä kirjailijoita tilanteelta, jossa jäsenistöön hyväksyttäisiin henkilöitä, jotka eivät jäsenyyttä ansaitse.

Suomen Kirjailijaliiton puheenjohtajan linjauksista voisi siis päätellä, että liitto näkee tehtävänä suojella niitä resursseja, joita sillä kirjailijoiden kollektiiv-

vina on käytettävissään – sen toimintatapa on siis kirjaimellisesti konservatiivinen tai protektionistinen. Säilyttämällä jäsenistönsä kielirakenteen entisellään se suojelee myös sitä kirjallisuuskäsitystä, jonka nykyisellä jäsenistöllä oletetaan olevan. Muunkieliset kirjailijat eivät toki ole ainoita julkaisseita kirjailijoita, jotka jäävät liiton laatukriteeristön perusteella jäsenistön ulkopuolelle: näin on käynyt muun muassa joidenkin viihteellisenä pidettyä kirjallisuutta kirjoittavien suomenkielisten kirjailijoiden. Kirjailijaliiton rajanvedot noudattelevat siis bourdieulaista näkemystä kirjallisuuden kentästä rajatun tuotannon kenttänä, jolla tarjolla olevan symbolisen pääoman tavoittelijoiden joukon se itse määrittelee (Bourdieu 1993, 42) mutta jonka rajojen pitävyyden globalisaatio, digitalisaatio ja markkinaistuminen ovat viime vuosikymmeninä yhä vahvemmin haastaneet (Arminen et al. 2020, 14).

Kiinnostavan rinnastuksen Kirjailijaliiton konservatiiviselle kirjallisuuskäsitykselle luo liittoa 60 vuotta aiemmin perustettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, jonka toiminta on siis alusta alkaen ollut yhdistelmä suomen kielen edistämistä, kansanperinteen keruuta ja kansansivistyksen tukemista – tosin, vaikka ajatus nyky-Suomessa vaatiikin hiukan totutuista ajattelutavoista irtautumista, seuran historian alku oli nimenomaan kirjallisuudessa aliedustetun marginaaliryhmän oikeuksien ajamista. (Ks. Niemi 1999, 273.) SKS on jatkanut näitä kaikkia, mutta se on päivittänyt määritelmäänsä kansanperinteestä niin, että keruukohteita ovat olleet viime vuosina esimerkiksi kokemukset apurahojen hakemisesta ja koronakaranteenista. (SKS 2021.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on myös se taho, joka arkistoi tätä tutkimusta varten tekemäni kirjailijahaastattelut ja on muutenkin edistänyt muunkielisiä kirjailijoita koskevan haastatteluaineiston kerryttämistä.

2.3 Maahanmuuttajakirjallisuus

Muunkieliseen kirjallisuuteen on perehdytty tutkimuksissa, joissa käsitellään maahanmuuttoon liittyvää kirjallisuutta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julkaisi vuonna 2018 Satu Gröndahlin ja Eila Rantosen toimittamana koonnin Suomessa ja Ruotsissa asuvien maahanmuuttajien kirjoittaman kirjallisuuden asemasta, ja sekä Gröndahl että Rantonen julkaisivat vähemmistökirjallisuutta koskevaa tutkimusta – Suomen kontekstissa edelläkävijöinä – jo 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Gröndahl on tutkinut etenkin Ruotsin suomalaisen vähemmistön kirjoittamaa kirjallisuutta. (Ks. esim. Rantonen 2010; Nissilä & Rantonen 2013; Gröndahl 2002; 2018.) Hanna-Leena Nissilä (nyk. Määttä) tutki vuonna 2016 hyväksytyssä väitöskirjassaan ”maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden julkaisemaa yllirajaista kirjallisuutta ja teosten vastaanottoa, suomalaisen kirjallisuuden määrittelyä ja kanonisointia sekä maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden sijoittumista kirjalliselle kentälle” (Nissilä 2016, 16). Eila Rantosen vuonna 2021 hyväksytty väitöskirja *Europe's White Spots: Postcolonial Readings of Eurocentrism and Nordic Minority Literatures* puolestaan tarkastelee vähemmistöjen kuvauksia pohjoismaisessa ja eurooppalaisessa kirjallisuudessa postkolo-

nialismin näkökulmasta. Nissilän aineistona oli maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden 1990-luvulla julkaisemaa kaunokirjallisuutta ja runoutta sekä mediatekstejä, joita tutkimuksessa tulkittiin yhteiskunnallisessa kontekstissaan. Siinä missä Nissilän tutkimus edusti – Seväsén määritelmän mukaan – kirjallisuussosiologiaa sosiologisen kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta, oma tutkimukseni painottaa nimenomaan kirjallisuussosiologian rakenne- ja instituutiolähtöistä näkökulmaa. Muiden kuin suomeksi ja ruotsiksi kirjoittavien kirjailijoiden asemaa ovat tutkineet ja teoretisoineet niin yllirajaisuuden kuin kuulumi- senkin näkökulmista viime vuosina etenkin Heidi Grönstrand, Olli Löytty sekä erityisesti sarjakuvantekijöiden näkökulmaa valottanut Ralf Kauranen (ks. esim. Grönstrand & al. 2019; Grönstrand & al. 2016; Kauranen 2016, 60; Löytty 2017; Löytty 2019). Kirjailijan näkökulmasta kulttuurien välissä kirjoittamista ovat kuvanneet ainakin Zinaida Lindén (2019) sekä Alexandra Salmela (2011).

Vielä vuonna 2013 julkaistussa Suomen nykykirjallisuus -kokoelmassa muualta Suomeen muuttaneiden kirjailijoiden kirjoittamaan kirjallisuuteen viitattiin käsitteellä maahanmuuttajakirjallisuus, joskin Eila Rantonen ja Matti Savolainen pohtivat käsitteeseen liittyvää leimautumisen riskiä jo joitakin vuosia aiemmin (2010, 30). 'Maahanmuuttajakirjallisuutta' viittaamassa sekä muiden kuin Suomessa syntyneiden kirjoittamaan kirjallisuuteen että muualta Suomeen muuttaneita käsittelevään kirjallisuuteen on pyritty 2010-luvun kuluessa korvaamaan kontekstista riippuen tarkemmilla käsitteillä (ks. Rantonen & Savolainen 2010, 30; Nissilä & Rantonen 2013, 56).

2.3.1 Diasporinen, monikulttuurinen, hybridinen kirjallisuus

Muunkielisten kirjailijoiden määrän kasvaessa ja heidän saadessaan lisää näkyvyyttä on käynyt ilmeiseksi, ettei aiemmin "maahanmuuttajakirjallisuudeksi" nimetyssä ilmiössä ole kyse yksisuuntaisesta vaan moneen suuntaan toimivasta ilmiöstä, joka koskee myös monia suomeksi, ruotsiksi tai Suomen vanhoilla vähemmistökielillä kirjoittavia kirjailijoita. Muunkielisten kirjailijoiden kirjoittamaan kirjallisuuteen on 2010-luvun tutkimuksessa viitattu muun muassa uutena yllirajaisena kirjallisuutena (Nissilä 2016, 31), ja toisaalta maahanmuuttajakirjallisuuteen liittyvistä ilmiöistä on käytetty tutkimuksessa käsitteitä diasporinen tai monikulttuurinen kirjallisuus. Diasporisella kirjallisuudella on tarkoitettu aiemmin ennen kaikkea "maattomien kansojen" kuten juutalaisten ja kurdien kirjallisuutta, joskin sen merkityskenttä on laajentunut sisältämään muutakin kaukana entisistä kotimaistaan elävien kansanosien kirjallisuutta. Monikulttuurisuus-käsitettä käytettiin vielä 2010-luvun alussa viittaamaan tilaan, jossa erillisinä ymmärrettyjen kulttuurien ajatellaan elävän rinnakkain saman yhteiskunnan sisällä sen sijaan, että nähtäisiin eritaustaisten yhteisöjen omaksuvan ja muuntelevan kulttuurisia perinteitä, luovan elävää hybridistä, "kolmatta" tilaa kulttuurien väliin (ks. Bhabha 1994, 55; Hall 2003, 107; Rantonen 2010,18).

2.3.2 Ylirajaisuus ja uusi ylirajainen kirjallisuus

Siinä missä tähän tutkimukseen osallistuneiden kirjailijoiden voi ajatella elävän abstraktissa, kulttuurisesti hybridisessä tilassa, ylirajaisuuden käsite suuntaa ajattelua aiheen kannalta tarkoituksenmukaisempaan suuntaan: tutkimukseni tavoitteena on tehdä näkyviksi niitä suomalaista kirjallisuusinstituutiota ympäröiviä rajoja, joiden yli nämä kirjailijat kirjoittavat. 'Ylirajaisuus' käsitteenä on Suomessa vakiintunut kansainvälisessä tutkimuksessa käytetyn 'transnationaalisuus'-käsitteen käännökseksi (Grönstrand & al. 2016, 21). Siirtolaisuustutkija Steven Vertovecin määritelmän mukaan transnationaalisuudella viitataan ei-valtiollisten toimijoiden kuten yritysten, kansalaisjärjestöjen ja yksilöiden valtionrajat ylittäviin vuorovaikutuksen muotoihin ja kytköksiin, kun taas kansainvälinen viittaa kansallisvaltioiden väliseen toimintaan (Vertovec 2009, 3). Grönstrand kollegoineen (2016, 22) näkee 'ylirajaisuus'-käsitteen heikkoutena sen, että se on avoin kaikenlaisten rajojen ja kategorioiden ylityksille, ja voi näin kaikkialle sopivana menettää täsmällisyytensä ajattelun työkaluna. Transnationaalisuus taas painottaa kansallisvaltioiden välisiä rajoja, joten esimerkiksi kielirajojen ylittämiseen se ei sovi.

Tässä väitöstutkimuksessa ylirajaisuus-käsitteen irrallisuus kansallisista rajoista on sen vahvuus, sillä siinä missä aineistoni kirjailijat ovat saapuneet Suomeen valtionrajoja ylittäen, rajapinnat, joilla he täällä työskennellessään toimivat, ovat yhtä aikaa paikallisia, rajoja kansallisuuksien välillä; rajoja kielten välillä; rajoja erikielisten kirjallisuusinstituutioiden välillä; rajoja perinteisten ja digitaalisten julkaisumuotojen välillä – rajoja, joiden olemassaolon tutkimukseeni osallistuneet kirjailijat tekevät näkyviksi. Grönstrand ym. (2016, 23) pohtivat maantieteilijä Ruben Gielisin 'transsosiaalinen'- ja 'translokaalinen'-termien soveltuvuutta kirjallisuudentutkimukseen, ja pitävät näiden vahvuutena sitä, että ne hylkäävät paikallisuuden erillisyyttä korostavan näkökulman. Tärkeää ei siis ole, missä erilaiset, eri tasojen verkostot kohtaavat vaan se, että ne tuottavat risteymän, jossa kirjailija työskentelee. "Siten esimerkiksi kirjailija voi asua ja kirjoittaa määrätyllä paikkakunnalla, olla internetin avulla yhteydessä kollegoihin ja lukijoihin ympäri maailman ja edustaa maataan ulkomaisessa mediassa", Grönstrand ym. toteavat. (Emt. 2016, 24.) Tutkimukseni uutta ylirajaista kirjallisuutta kirjoittavien kirjailijoiden työskentely on kuvattavissa ennen kaikkea transsosiaalisena toimintana – jolloin mikään mikro- tai makrotason verkosto ei nouse ensisijaiseksi vaan ne toimivat lomittain – ja translokaalisena eli erilaisten verkostojen kautta muihin paikkoihin kytkettyinä.

Nissilä nimesi väitöstutkimuksessaan (2016, 31) "uudeksi ylirajaiseksi kirjallisuudeksi" 2000-luvulla ilmestyneen maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden julkaisemat tekstit, kun taas "vanha ylirajainen kirjallisuus" viittasi "vanhempaan ja aina olemassa olleeseen moni- ja muunkielisten sekä vähemmistöjen kirjallisuuteen". Oma kysely- ja haastatteluaineistoni käsittää Nissilän määritelmän mukaisesti uutta ylirajaista kirjallisuutta kirjoittavia kirjailijoita. Siinä missä Nissilän tutkimus tarkensi katseensa ennen kaikkea kirjallisuuden kansallisiin rajoihin ja rajanylityksiin, käsillä olevassa tutkimuksessa olen ollut kiinnostunut

ennen kaikkea suomalaisen kirjallisuusinstituution rajoista ja niihin piilotetuista ideologisista latauksista. Tämä tutkimus siis tuottaa lisätietoa tuosta uudeksi ylijarajaiseksi kirjallisuudeksi nimetystä kentästä.

Tehdäkseni näkyväksi sekä tämän tutkimuksen katseen suunnan että sen kielirajoihin kohdistuvan fokuksen käytän omassa tutkimuksessani tutkimukseni kohteesta käsitettä ”muunkieliset kirjailijat”. Käsitteen avulla haluan ohjata tutkimukseni lukijan huomion julkaisukielen ja jossakin määrin myös puhutun kielen roolia kirjallisuusinstituution rajojen merkitsijänä, mutta pyrin tutkimuksessani nostamaan esiin myös muita, julkaisemiseen ja ”taiteellisen laadun” määrittelyyn liittyviä luonnollistettuja arvoasetelmia, ideologioita. Kieli-ideologioita tutkineen Kathryn A. Woolardin (1998, 5–7) mukaan tutkimuksessa yleisin tapa ymmärtää ideologia on nähdä se tietyn sosiaalisen aseman tuottamiin kokemuksiin tai pyrkimyksiin liittyvänä ajatusrakennelmana, joka vaikuttaa universaalisti paikkansapitävältä. Tässä työssä tarkoitan kieli-ideologialla sitä tapaa, jolla muunkieliset rajataan ”suomalaisen kirjallisuuden” ulkopuolelle.

2.4 Kuuluminen, kieli ja identiteetti kirjailijan työssä

Yksi tämän väitöskirjan artikkeleissa hyödynnetyistä käsitteistä on kuulumisen käsite, joka on 2000-luvun tutkimuksessa noussut identiteetin käsitteen rinnalle ja osittain myös korvannut ja haastanut sitä (Lähdesmäki et al. 2016, 234). Kaisa Ahvenjärvi (2017, 58) toteaa, että kuulumisella kuten identiteetilläkin viitataan moninlaisiin sosiaalisiin ilmiöihin aina kansakunnan jäsenyydestä yksityisiin osallisuuden tai osallisuuden kaipuun tunteisiin, ja se on affektiivisten ja materiaalisten, tilallisesti koettujen ja sosiopoliittisesti määräytyneiden suhteiden yhteen kietoutumista (Lähdesmäki et al. 2016, 242). Tämän väitöskirjan artikkelissa II, ”Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa”, tutkin kuulumisen käsitteen kautta muunkielisten kirjailijoiden perusteita kielivalinnoilleen ja artikkelissa III, ”Ylirajaisuuden ulottuvuuksia Tanya Tynjälän ja Lee David Rodgersin kirjailijantyössä” kuvaan sekä niitä valintoja, jotka rajoittavat artikkelin kirjailijoiden kuulumista tiettyihin sosiaalisiin rakenteisiin, jollainen kirjallisuusinstituutio on, että niitä valintoja, jotka tuottavat ja vahvistavat kuulumista joihinkin toisiin kohteisiin.

Artikkelissa I, ”Ammattitaiteilijuus ja kirjailijana olemisen ehdot Suomen muunkielisten kirjailijoiden näkökulmasta” kuvaan niitä ideologisesti rakentuvia luonnollistettuja rajoja, jotka sulkevat suomalaista kirjallisuusinstituutiota muilta kuin suomen- ja ruotsinkielisiltä kirjailijoilta. Näiden artikkelien kautta havainnollistuu Nira Yuval-Davisin (2011, 6–7; Lähdesmäki et al. 2016, 236) erottelu yksilön kuulumisen tunteen ja rakenteellisten kuulumisen politiikkojen välillä. Yksilö voi kokea yhtä aikaa tai elämänpolkunsa eri vaiheissa kuulumista lukemattomiin erilaisiin epävirallisiin ja virallisiin ryhmiin; yksittäisiin henkilöihin yhtä hyvin kuin johonkin järjestöön tai ihmiskuntaan; moniin sosiaalisiin, kulttuurisiin, toiminnallisiin ja kielellisiin yhteisöihin, kuulumisen intensiteetin vaihdellessa elämäntilanteesta toiseen (ks. Lähdesmäki et al. 2016, 237). Globali-

soituneessa maailmassa kuulumisen rajoja piirretään usein kansallisuuden, kielien, etnisen tai kulttuurisen taustan perusteella, mutta Yuval-Davis (2011, 8) toteaa, että juuri koskaan vain yksi ominaisuus ei ole sosiaalisen paikan perusta. Kyse on risteävistä, intersektionaalisista valta-asetelmista, joissa eri ominaisuuksien keskinäiset voimasuhteet vaihtelevat ympäröivän yhteiskunnan hegemonisten ajattelutapojen muuttuessa. Esimerkiksi suomalaista työelämää koskevissa tutkimuksissa on nostettu esiin kysymys, vaaditaanko maahanmuuttajataustaiselta hakijalta tarkemmin määrittelemätöntä ”täydellistä” kielitaitoa niin, että sen puuttumisella voidaan perustella palkkaamatta jättäminen, vaikka varsinainen syy olisi muualla (ks. esim. Forsander 2013, 236; Ahmad 2010).

Etenkin tämän väitöskirjan artikkelissa I konkretisoituu Yuval-Davisin analyysi sosiaalisten rakenteiden olemassaolosta elementteinä, jotka suojaavat niitä, jotka kuuluvat, niiltä, jotka, eivät täytä kuulumisen ehtoja. Kollektiivista identiteettiä koskevat narratiivit juontavat usein juurensa menneeseen, myyttiin tai kuviteltuun yhteiseen alkuperään, joiden avulla pyritään selittämään nykyhetkeä, ja niiden avulla luodaan polkua tulevaan (ks. myös Jokinen 2013, 160; Hall 2003, 113). Yuval-Davisin (2011, 12) mukaan yhteinen kulttuuri, uskonto tai kieli ovat edellisten lisäksi pluralistisessa yhteiskunnassa tyypillisiä kuulumisen tuottamisen välineitä. Kuuluminen näyttäytyy usein itsestäänselvyytenä, kunnes sen rajoihin kohdistuu jokin koettu uhka, jolloin syntyy tarve sen artikuloimiseen ja politisoimiseen. (Yuval-Davis 2011, 7–10.) Näin voidaan varsin hyvin sanoa käyneen suomalaisen kirjallisuuden rajoille, kun muunkielisten kirjailijoiden määrä on kasvanut ja he ovat asettaneet ammattilaisuutensa kirjallisuusinstituution arvioitavaksi (vrt. Bourdieu 1993, 42). Vielä 1980-luvulla Suomen Kirjailijaliiton olisi ollut useimmissa yhteyksissä tarpeetonta todeta julkisuudessa, että liiton jäsenet ovat suomen kielellä kirjoittavia kirjailijoita, koska Kirjailijaliitto on suomenkielisten kirjailijoiden liitto. 2010-luvun puolivälissä käydyssä julkisessa keskustelussa, kielikriteerin politisoiduttua, se kuitenkin osoittautui tarpeelliseksi. (Ks. Grönstrand et al., 2019.) Keskustelua kielikriteerin soveltuvuudesta väestöltään muuttuneeseen ja yhä muuttuvaan Suomeen tämä Kirjailijaliiton jäsenten ryhmäidentiteetin muotoilu ei kuitenkaan päättänyt.

Kuulumisen käsitettä on siis jossakin määrin käytetty myös identiteetin käsitteen rinnalla. Kulttuurintutkija Stuart Hall (1992, 275–277) antaa identiteetin käsitteelle kolme erilaista määrittelyä, joiden pois sulkemisen avulla perustelen omaa valintaani käyttää sen sijaan kuulumisen käsitettä. Hallin mukaan identiteetti voidaan ymmärtää 1) valistuksen subjektina (essentialistisena), 2) sosiologisena subjektina (konstruktivistisena) ja 3) postmodernina subjektina (dekonstruktivistisena). Näistä käsitys valistuksen subjektista piti sisällään ajatuksen ihmisestä yhtenäisenä yksilönä, jolla on sama järjellinen, tietoinen ja toimiva ydin, identiteetti, syntymästä saakka. Käsitys sosiologisen subjektin identiteetistä piti sisällään ajatuksen identiteetistä ”todellisena minänä”, joka muokkautuu suhteessa merkityksellisiin toisiin ja joka omaksuu näiltä asuttamiensa maailmojen arvot, merkityksen ja symbolit, siis kulttuurin. Kolmas, postmoderni tai dekonstruktivistinen käsitys subjektista, ottaa huomioon maailmojen liikkeen: kun ympäristön rakenteet ovat jatkuvassa muutoksessa, identiteetti sopeutuu pirstoutu-

malla moniksi, joskus keskenään ristiriitaisiksi tai jopa yhteensopimattomiksi identiteeteiksi. Yksilön identiteetti ei ole pysyvä vaan se määrittyy historiallisesti, jatkuvasti uusina identifioitumisina, ja yhtenäinen varma identiteetti on mielikuvituksen, sisäisen tarinankerronnan tuotetta. Hall (emt., 277) huomauttaa, että näissä identiteettikäsitteissä on kyse yksinkertaistuksista.

Yuval-Davis (2011, 8) puolestaan määrittelee identiteetit yksilöiden itselleen ja muille kertomiksi narratiiveiksi siitä, keitä he ovat, keitä he eivät ole, ja millaiset seikat heistä tekevät juuri heidät. Vaikka sekä Hallin kuvaama postmodernin subjektin identiteetti että Yuval-Davisin määritelmä identiteeteistä huomioi monien yhtäaikaisten ja tilannesidonnaisten identifikaatioiden mahdollisuuden, niiden jossain määrin implikoima ajatus yksilöstä olosuhteiden armoilla muokkautuvana olentona ei sovi tämän tutkimuksen aktiivisten subjektien toiminnan analyysiin. Hiltunen et al. (2019, 13) kuvaavat kuulumisen suhdetta identiteettiin siten, että ”erilaiset kuulumisen ja kuulumattomuuden kokemukset, sisään- ja ulossulkemiset sekä osallisuuden ja osattomuuden kokemukset rakentavat identiteettiä eri tilanteissa”. Kuuluminen on siis dynaaminen prosessi niin yksilölle kuin kuulumisen kohteena olevalle yhteisöllekin: se edellyttää molempia ja tuottaa ”joksikin tulemisen” (becoming) tilan, jossa identiteetin rakentaminen, auktorisointi ja kyseenalaistaminen tapahtuvat (Yuval-Davis 2011, 10). Tämän tilan olemassaolo edellyttää kykyä ja rohkeutta nähdä toisin – tai, kuten alussa lainaamani irakilaiskirjailija kuvasi, kuunnella ”toista mielipidettä”.

Osa yksilön identiteettiä rakentavista tarinoista liittyy kuulumisen kohteisiin, ryhmiin ja yhteisöllisiin identiteetteihin, jotka lainaavat itsestään yksilön identiteettiin, ja identiteetin käsite onkin ollut keskeinen poliittista toimijuutta koskevissa kysymyksissä ja kamppailuissa (Yuval-Davis 2011, 8; Hall 1999, 246). Jos teoria sijoitetaan suomalaisen kirjallisuusinstituution kontekstiin, Suomen Kirjailijaliitto ja Finlands svenska författareförening tarjoavat suomalaisille kirjailijoille ryhmäidentiteetin, jonka kautta he voivat vahvistaa identifioitumistaan suomalaiseksi kirjailijaksi. Suomalainen kirjallisuusinstituutio on varsin osuva esimerkki kuulumisen politisoitumisesta myös siksi, että keskustelun teemana toistuu kansalliskieli ja sen suojeleminen.

2.4.1 Kieli-ideologia ja kielipolitiikka

Kieli-ideologioita tutkinut sosiolingvisti Kathryn A. Woolard (1998, 5–7) erottaa 1900-luvun viimeisten vuosikymmenien sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa neljä juonetta, joissa kussakin painottuvat erilaiset tavat ymmärtää ideologioiden olemusta: 1) Ideologian ymmärtäminen henkisenä ilmiönä, jossa on kyse subjektiivisista representaatioista, uskomuksista ja käsityksistä. Tämän määrittelyn oletusta ideologioiden tietoisesta luonteesta on kuitenkin kritisoitu: ideologiat eivät ole välttämättä tietoisia tai systemaattisia ajatusrakennelmia vaan ne voivat olla tiedostamattomia ja olla toiminnan, käytäntöjen ja rakenteiden tuottamia. Ideologiat saattavat myös sisältää ristiriitaisuuksia. 2) Woolardin mukaan tutkimuksessa yleisin tapa ymmärtää ideologia on nähdä se tietyn sosiaalisen aseman tuottamiin kokemuksiin tai pyrkimyksiin liittyvänä ajatusrakennelmana, joka vaikuttaa universaalisti paikkansapitävältä. Tämän käsityksen mukaan

ideologiat eivät siis ole riippumattomia materiaalisesta todellisuudesta. 3) Ideologian käsittäminen käsityksinä, diskursseina tai merkityksenantoprosesseina, jotka palvelevat joko vallan ylläpitämistä tai sen saavuttamista. Kapeimmassa merkityksessään tämä näkemys ideologioista selittää ne valtaapitävien sosiaalisten ryhmien työkaluna, omaisuutena tai käytäntöinä: alempien sosiaaliryhmien kulttuuriset käsitykset ja käytännöt eivät tämän ajattelutavan mukaan ole ideologioita. 4) Ideologioiden ymmärtäminen vääristelynä, illuusiona, väärinkäsityksinä, mystifiointina tai järjellistämisenä. Näin ymmärrettynä ideologiat voivat liittyä tietoiseen etujen ja valta-aseman puolustamiseen, mutta ne voivat johtua myös inhimillisen ajattelun ja ymmärryksen rajallisuudesta. Woolard nostaa esimerkiksi marxilaisen näkemyksen ideologiasta illuusiona, mutta huomauttaa, että poikkeamat tieteellisestä objektiivisuudesta ovat ideologioiden ominaispiirre: ne ovat aina valikoivia ja vääristävät todellisuutta päämääriään palvelevaksi. (Vrt. Williamsin jaottelu kolmeen ideologiakäsitykseen 1988, 70.)

Woolardin (1998, 3) määritelmän mukaan kieli-ideologiat eivät kuitenkaan ole pelkästään sidoksissa valtaan vaan sosiaalisiin suhteisiin laajemmin: ne ovat representaatioita, joissa kieli ja sosiaalinen todellisuus risteävät. Niissä on siis kyse kielen yhteydestä identiteettiin, estetiikkaan, moraaliin ja tietämisen tapoihin. Irvine (1989, 255) puolestaan määrittelee kieli-ideologian kulttuuriseksi, sosiaalisia ja kielellisiä suhteita koskevaksi, moraalisesti ja poliittisesti latautuneeksi idearakennelmäksi. Kieli-ideologiat ovat väistämätön osa kaikenlaisia yhteisöjä, ja niitä toteuttavat niin tavalliset yhteisöjen jäsenet kuin viranomaiset ja ”oikeanlaista” kielenkäyttöä normittavat asiantuntijat (Bourdieu 1991, 37). Kieli-ideologioissa erilaiset kielet tai kielenkäyttötavat ovat siis asettuneet hierarkkisiin asemiin suhteessa toisiinsa, jolloin joidenkin sosiaalisten ryhmien kielistä tulee symbolista, sosiaalisia ja taloudellisia etuja tuottavaa pääomaa (Woolard 2020, 1; vrt. Bourdieu 1991, 109). Kieli-ideologioiden käytännön toteutuksia ovat erilaiset kielipolitiikat: herderiläisen kieli-ideologian mukaan järjestyneissä yhteiskunnissa on yleensä yksi valtakieli, jonka käyttäjillä on enemmän sosiaalista ja kulttuurista pääomaa kuin vähemmistökielten puhujilla. Myöskään valtakielen käyttäjät eivät ole tasavertaisia keskenään, vaan kyky noudattaa kielelle asetettuja normeja on osa sen käyttäjän habitusta ja joko nostaa tai laskee tämän sosiaalista arvostusta (Bourdieu 1991, 109). Woolard (2020, 3) toteaa, että erilaisissa instituutioissa kuten koulutuksessa, viranomaisasioinnissa ja työmarkkinoilla itsestään selvinä pidetyt oletukset kielestä tuottavat usein perusteettomia oletuksia älykkyydestä, luotettavuudesta ja ammatillisesta pätevyydestä.

Kieli-ideologioiden suhde käytännön kielipolitiikkoihin on elimellinen ja abstraktio- ja konkretiatasojen välinen vuorovaikutus on molemminpuolista. Sirkku Latomaa (2010, 41) toteaa, että jos yhteiskunnassa toteutettu politiikka on vahvasti sulauttavaa ja valtaväestön asenteet sen mukaisia, muuttajan oma kieli voi näyttäytyä arvottomana rasitteena. Jos taas politiikka on kulttuurisesti moniarvoista ja kielellinen moninaisuus sallitaan, muuttajan ja hänen perheensä ratkaistavaksi jää, millaisia kielikäytänteitä kotona harjoitetaan. Se, millaiselta pohjalta maahanmuuttajien kirjoittama kirjallisuus kussakin ympäristössä ponnistaa, määräytyy kuitenkin sekä valtioiden että yksilöiden tekemien valintojen kautta

(Latomaa 2010, 41). Tämän tutkimuksen kahdessa jälkimmäisessä artikkelissa olen pyrkinyt selvittämään kirjailijoiden yksilöllisiä valintoja, kun taas ensimmäinen artikkeli valaisee suomalaisen taiteen tukijärjestelmän abstraktiotason kieli-ideologioita ja politiikkoja, kun ne asetetaan rinnakkain muunkielisten kirjailijoiden kokemusten kanssa. Suomalaisen kirjallisuuden synty oli 1800-luvulla kiinteässä yhteydessä suomalaisuuden rakennusprojektiin ja Suomen kansallisvaltion syntyyn. (Jokinen 2010; Jokinen 2013; Sevänen 2013; Pirnes & Kangas 2015).

2.4.2 Yksikielisyysparadigma kieli-ideologiana

Kansalliskielen yhteys kansakuntaan ja kansalliseen identiteettiin ulottaa juurensa 1700-luvulle, saksalaisen Johann Herderin ajatteluun, ja kolonialismin myötä tämä tapa rakentaa valtioiden todellisuuksia yksi kieli – yksi kansa – yksi valtio -periaatteella levisi kaikille asutuille mantereille. Herderiläinen käsitys kielen ja kansakunnan yhteydestä on esimerkki erityisen laajalle levinneestä kieli-ideologiasta. (Woolard 1998, 17; Yildiz 2012, 7; Havu 2019, 42.)

Yasemin Yildiz (2012, 12) on kiinnittänyt huomiota tapaan, jolla yhteys äidinkielen ja yhtenäisen kansakunnan välille rakentui: kyse ei ole sattumanvaraisesta yhteydestä vaan kokonaisesta yhteistä alkuperää ja identiteettiä koskevasta narratiivista. Aina 1700-luvulle saakka kielistä vallitsi universalistinen näkemys, jonka mukaan kielet olivat olemukseltaan tasavertaisia ja niiden muodot pelkkää pintarakennetta verrattuna sisältöön, jota ne välittivät. Relativistinen käsitys kielistä taas näki kielet radikaalisti toisistaan poikkeavina, eikä kääntämistä kieleltä toiselle enää nähty pelkästään sisällön välittämisenä kieleltä toiselle, vaan sen ajateltiin väistämättä muuttavan myös viestiä. Euroopassa tapahtuneet keskeiset muutokset poliittisessa, filosofisessa ja kulttuurissa koskevassa ajattelussa vaikuttivat siihen, että ajatus yksikielisydestä syrjäytti aiemmin kyseenalaistamattoman käsityksen siitä, että yksilö ja yhteisö saattoivat elää ja kirjoittaa useilla kielillä (Yildiz 2021, 6). Kielten erillisyys korostui, ja tämä uusi näkökulma kiinnitti huomiota myös siihen suhteeseen, joka yksilöllä on ensimmäiseksi omaksumaansa kieleen. Sen rooli alettiin nähdä sisäistyneempänä ja myötäsyttyisenä, ja toisaalta sen ajateltiin kiinnittyvän perintöön ja kansallisuuteen. (Emt., 8.)

Saksankielinen käsite *Muttersprache* – äidinkieli – sai alkunsa saksalaisen Friedrich Schleiermacherin vuonna 1813 pitämästä luennosta, jolla tämä esitti ajatuksen äidinkielestä kirjailijalle ainoana kielenä, joka tämän on mahdollista valjastaa ajattelunsa käyttöön. Käsitteen alkuosaan ”äidin” tiivistyi ajatus ainutlaatuisesta, korvaamattomasta alkuperästä, joka on mahdotonta vaihtaa toiseen ja joka liittyy yksilön sukulaissuhteisiin ja, ajatusta laajentaen, kansallisvaltioon. (Emt., 9.) Se kantaa mukanaan myös kiintymyksen ja kehollisen yhteyden sivumerkityksiä (emt., 10).

Yildiz (2012, 204) kuitenkin huomauttaa, että äidinkielen käsitteeseen liittyvät emotionaaliset konnotaatiot voivat olla myös negatiivisia: siinä missä äidinkieli voi jollekulle tuottaa voimakkaan essentialistisen tunteen kuulumisesta johonkin, toisen kokemus samasta äidinkielestä voi olla rajoittava ja ahdistava tai siihen voi liittyä kokemuksia väkivallasta ja alistetuksi tulemisesta. Niinpä on-

gelma ei välttämättä ole äidinkielen käsite sinänsä: Yildiz (2012, 13) toteaa, ettei siihen liittyviä ongelmia voi ratkaista yksinkertaisesti vaihtamalla se johonkin toiseen samansisältöiseen käsitteeseen. Ongelmallinen on sen sijaan yksikielisyysparadigmaan sisältyvä oletus siitä, että äidinkieli liittyy puhujansa identiteettiin tai kuulumisen tunteisiin aina tietyllä ennalta määrättyllä, ennustettavalla tavalla (emt.).

Tässä väitöstutkimuksessa pohdin äidinkielen roolia niin psykologista, yhteisöllistä kuin poliittistakin kuulumisen tunnetta luovana tekijänä. On kuitenkin huomattava, että osalle aineistoni kirjailijoista läheisin tunnekieli ei ole ”äidinkieli” merkityksessä ”ensimmäiseksi opittu kieli”, vaan jokin toinen lapsuudessa opittu kieli, johon liittyy yleensä positiivinen tunnelataus.

2.5 Raportit ja selvitykset

Muiden kuin kotimaisilla kielillä kirjoittavien kirjailijoiden asemaa suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa on viime vuosina tutkittu kirjailijoiden näkökulmasta ennen kaikkea akateemisten yhteyksien ulkopuolella. Aihetta on kuitenkin sivuttu maahanmuuttajakirjallisuutta ja yllirajaisuutta koskevan akateemisen tutkimuksen yhteydessä.

Kulttuurin yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta edistävä Kulttuuria kaikille -palvelu on tuottanut viime vuosina useita muilla kuin valtakielillä kirjoittavien kirjailijoiden asemaa kulttuuripolitiikan näkökulmasta valottavia raportteja (ks. Al-Nawas 2017; Korhonen & Paqvalén 2016; Muhammed 2018). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on arkistoinut joitakin kymmeniä ulkomaalaistaustaisten kirjailijoiden haastatteluja osana ”Elävä kirjailija, puhuva arkisto” -hanketta. Osa haastatteluista on tätä väitöskirjaa varten tekemiäni ja osa Tampereen yliopistossa työskentelevän Mehdi Ghasemin tekemiä. Ghasemi on tehnyt uraauurtavaa työtä maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden näkyvyyden lisäämiseksi SKS:n ja Tampereen yliopiston yhteistyöhankkeessa ”Toward a More Inclusive and Comprehensive Finnish Literature” (ks. Ghasemi 2019).

Outi Korhosen ja Rita Paqvalénin vuonna 2016 valmistunut raportti *Wandering Words. Comparisons of the Position of Non-Dominant Language Writers in Nordic Organizations* on toistaiseksi laajin muiden kuin valtakielisten kirjailijoiden asemaa kartoittanut raportti. Raportissa vertaillaan Pohjoismaiden erilaisia kirjallisuutta koskevia kielipoliittisia ratkaisuja, ja siitä käy ilmi, että samantyyppisistä taiteen tukijärjestelmistä huolimatta maiden välillä on merkittäviä eroja. Muiden kuin kansalliskielisten kirjailijoiden inkluusio maan kirjalliseen elämään on usein merkinnyt vain erillisen maahanmuuttajakirjallisuuden lokeron luomista samalla kun kansallisen kirjallisuuden määritelmä säilyy ennallaan, varattuna kansalliskielellä kirjoitetulle kirjallisuudelle, ja niin kauan kuin tällainen jako pysyy yllä, täysivaltainen kirjallisuuden kentän jäsenyys jää muilla kielillä kirjoittavilta kirjailijoilta saavuttamatta. (Korhonen & Paqvalén 2016, 50.) Kuten tämän väitöskirjan artikkelista II ilmenee, läheskään kaikki Suomessa asuvat, muilla kielillä kirjoittavat kirjailijat eivät tuota jäsenyyttä edes tavoittele, mutta inkluusiivi-

sen kulttuuripolitiikan kannalta olennaista olisikin tasavertainen mahdollisuus sen saavuttamiseen. Raportissa kiinnitetään huomiota myös siihen, että muodollinen mahdollisuus hakea apurahoja kirjalliseen työskentelyyn ei juuri lisää muilla kuin kansalliskielillä kirjoittavien kirjailijoiden tasavertaisia mahdollisuuksia ammattimaiseen kirjoittamiseen, jos tietoa tukimuodoista on saatavilla vain maan virallisilla kielillä (emt., 52). Kuten artikkelista II ilmenee, osalla kirjailijoista on käytettävissään ei-ammattillisia verkostoja, jotka voivat tukea hakuprosessin kielellisissä haasteissa, mutta tämä asettaa eriarvoiseen asemaan ne kirjailijat, joilla tällaisia verkostoja ei ole. Raportin tekijät toteavat (emt.), että monikielisessä yhteiskunnassa kokonaista ammattiryhmää koskevat päätökset eivät voi perustua tapauskohtaiseen harkintaan vaan niihin turvautuminen osoittaa tarpeen muuttaa sääntöjä niin, että niitä voidaan soveltaa tasapuolisesti kaikkiin hakijoihin. Tämä edellyttäisi myös toimivan vertaisarviointijärjestelmän luomista muilla kuin valtakielillä kirjoittaville kirjailijoille, ja edellytyksenä tälle raportin tekijät näkevät arviointityöstä maksettavat korvaukset, jotka muodostaisivat osan kirjailijan toimeentuloa. Heidän mukaansa ei-valtakielisten kirjailijoiden asemaa edistävät tukimuodot ja verkostot olisivat samankaltaisia kuin ne, joista myös valtakieliset kirjailijat hyötyvät, eivät siis erityisjärjestelyjä. (Emt., 51.)

Ahmed Al-Nawasin vuonna 2017 julkaistu raportti *A View of the Conditions of Arabic Literature in the Nordic Region* keskittyy Pohjoismaissa työskentelevien arabiankielisten kirjailijoiden asemaan. Arabia on 400 miljoonalla puhujallaan maailman viidenneksi puhutuin kieli, ja vuonna 2015 se oli Suomessa kuudenneksi yleisin äidinkieli (Al-Nawas 2017, 5). Vuonna 2020 se oli noussut Suomen viidenneksi puhutuimmaksi kieleksi. Al-Nawas toteaa raportissa (emt., 18), että monet Pohjoismaissa asuvat arabiankieliset kirjailijat haluavat jatkaa julkaisemista arabiankielisissä maissa, koska näin teokset päätyvät kielialueellaan todennäköisemmin laajaan levitykseen, saavat lukijoita ja näkyvyyttä sekä tulevat luultavammin huomioiduiksi sekä kirjallisuuskeskusteluissa että arabiankielisiä kirjallisuuspalkintoja jaettaessa. Arabiankielistä kirjallisuutta julkaisevia kustantamoja on ollut myös Pohjoismaissa, mutta ne ovat olleet pääosin yhden hengen yrityksiä (Al-Nawas 2017, 16.) Arabiankielisissä maissa julkaisemisessa on kirjailijan kannalta useita riskejä: monissa maissa teoksia sensuroidaan ennen julkaisemista tai niiden levitys saatetaan kieltää täysin uskonnollisista tai siveellisyyteen liittyvistä syistä, tai kustantaja päätyy itse painostuksen seurauksena vetämään jo julkaistun teoksen markkinoilta (emt., 19). Arabiankielisten maiden kirjallisuuden asemaa heikentävät myös piratismi sekä muut tekijänoikeuksien heikkoon valvontaan liittyvät ongelmat. Merkittävä ongelma kirjallisen laadun ja lukijoiden tavoittamisen kannalta on myös se, että suuri osa kustantamoista ei voi tarjota kirjailijoille tukea teosten editoinnissa tai markkinoinnissa, ja myydyimpiä kirjailijoita lukuun ottamatta kirjailijat joutuvat usein itse kattamaan jopa kirjojensa tuotantokustannukset, jotta myytyjen kirjojen hinnat pysyvät ostajien tavoitettavissa. (Al-Nawas 2017, 19–20.) Arabiankielisten kirjailijoiden julkaisemisen keskittymisellä arabiankielisiin maihin on kuitenkin varjopuoli: ulkopuolinen asema ja joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta vähäinen näkyvyys Pohjoismaiden kirjallisissa elämissä (emt., 10).

Husein Muhammedin raportti kurdinkielisen kirjallisuuden asemasta Pohjoismaissa julkaistiin vuonna 2020 otsikolla *My Language, My Homeland. Recommendations for the Improvement of the Kurdish-Nordic Literary Field*. Raportin perusteella kurdinkielisten, Pohjoismaissa asuvien kirjailijoiden asema muistuttaa joiltakin osin arabiankielisten kirjailijoiden kohtaamia haasteita, joskin usean valtion alueelle jakautuneen kurdinkielisen väestön asema on myös erittäin uhanalainen verrattuna 24 valtiossa virallisena tai yhtenä virallisista valtakielistä puhuttuun arabiaan (Muhammed 2020, 7; ks. Al-Nawas 2017, 4). Kurdien kielen ja kulttuurin alisteinen asema Turkissa, Iranissa, Irakissa ja Syyriassa sai 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä aikaan satojen tuhansien kurdinkielisten henkilöiden muuton Eurooppaan. Suomessa kurdi oli vuonna 2019 seitsemänneksi puhutuin äidinkieli. Raportin mukaan kurdi- kuten arabiankielistenkin kirjallisuuden julkaiseminen on ollut Pohjoismaista vilkkainta Ruotsissa, mutta sen määrä on ollut laskusuunnassa. Tämä liittyy Muhammedin mukaan digitaalisen kustantamisen tuomiin mahdollisuuksiin sekä lyhytaikaiseksi jääneeseen painatusmahdollisuuksien paranemiseen Irakin ja Turkin Kurdistanissa. Lisäksi toisen sukupolven siirtolaiset ovat siirtyneet lukemaan uuden kotimaansa valtakielillä kirjoitettua kirjallisuutta. (Muhammed 2020, 8.) Pohjoismaissa asuvat kurdinkieliset kirjailijat mainitsivat yhtenä työskentelyn keskeisenä esteenä sen, ettei täysipäiväiseen kirjalliseen työskentelyyn ole taloudellisia mahdollisuuksia, ja pääosa heistä työskentelikin kirjallisuuden ulkopuolisissa ammateissa. Kurdinkielistä kirjallisuutta julkaisevista, 1980-luvun ja nykypäivän välillä toimineista pohjoismaisista kustantamoista valtaosa on ollut raportin mukaan hyvin pieniä, ja osa on julkaisut vain muutaman kirjailijan tai vain omistajansa teoksia. Omakustantaminen ja julkaiseminen internetissä ovat yleisiä kurdinkielisen kirjallisuuden julkaisemisen muotoja, ja fyysisten kirjojen painokset ovat erittäin pieniä. (Muhammed 2020, 15–16; vrt. Hakalahti 2007, 33).

Taiteen edistämiskeskus julkaisi vuonna 2013 laajan *Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä* -raportin (Karhunen 2013), jonka mukaan äidinkielellään muiden kuin suomen- ja ruotsinkielisten taiteilijoiden saamat apurahat ja avustukset vastasivat kutakuinkin heidän osuuttaan hakijoista, joskin kirjallisuuden apurahojen kohdalla sekä hakijoissa että apurahan saajissa vieraskielisiä oli muita taiteenaloja pienempi osuus. Karhusen mukaan kirjailijoiden suurimpia haasteita olivat ulkopuolisuuden kokemus, kontaktien saamisen vaikeus, vaikeudet tulla hyväksytyksi osaksi suomalaista taidemaailmaa, ongelmat rahoituksessa sekä koulutuksen puute. Vuonna 2016 Taite julkaisi pakolais- ja turvapaikanhakijataustaisten taiteilijoiden asemaa koskevan selvityksen (Roiha 2016), jossa vastaajat nimesivät tärkeimmäksi kaipaamakseen tuen muodoksi apua verkostojen rakentamiseen sekä henkisen tuen. Vuonna 2020 Kulttuuripolitiikan tutkimussäätiö Cupore julkaisi laajan *Avaus. Ulkomaalaisyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa* -raportin, joka perustui vuosina 2017–2020 tehtyihin kulttuuri- ja taidealojen ammattilaisten, taidelaitosten sekä Taiteen edistämiskeskuksen henkilökunnan haastatteluihin (Lahtinen et al. 2020). Tässä raportissa ei käsitelty kirjailijoiden roolia vaan painopiste oli esittävässä taiteissa ja museotoiminnassa. Raportin mukaan niukasti resursoituilla kulttuurialoilla

myös ulkomaalaissyntyisten henkilöiden yleisimmin kohtaamat ongelmat ovat taloudellisia. Heidän tilannettaan vaikeuttavat lisäksi alan vakiintuneet, toisinaan syrjivät käytännöt, ammatillisten verkostojen puute, asenteet sekä se, ettei ulkomailta saatua koulutusta ja työkokemusta tunnisteta tai arvosteta yhdenvertaisesti. Raportin mukaan useimmille ulkomaalaissyntyisille kulttuuri- ja taidealojen ammattilaisille etenkin suomen kieli aiheuttaa suuria ongelmia. Alkuvuodesta 2021 opetus- ja kulttuuriministeriö julkisti "Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen" -työryhmän loppuraportin, jossa todetaan muun muassa: "Taide- ja kulttuuritoimintaan sisältyviä eriarvoistavia ja rodullistavia elementtejä pitää tarkastella järjestelmällisesti ja puuttua niihin määrätietoisesti. Toimijoiden pitää tietoisesti monipuolistaa tuotantiaan sisältöjä ja välittää eri kulttuuriperinnoistä ja esteettisistä käsityksistä nousevia sisältöjä." (OKM 2021, 8.)

3 KYSELY- JA HAASTATTELUAINEISTO

Väitöskirjani tarkoitus on kartoittaa muunkielisten kirjailijoiden asemaa suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa. Lähestyn aihetta empiirisen selvityksen avulla. Työni keskiössä on kyselyn avulla kerätty aineisto ja sitä täydentävät haastattelut, joiden avulla syvennän analyysia muunkielisten kirjailijoiden asemasta.

3.1 Monikielinen kyselytutkimus

Käsillä olevaa tutkimusta varten toimitin vuonna 2017 laadullisen, sekä strukturoituja peruskysymyksiä että avoimia kysymyksiä sisältävän, kyselyn tai linkin internetkyselyyn postitse, sähköpostilla tai henkilökohtaisesti 77 kirjailijalle, joiden yhteystiedot hankin kustantajien, Taiteen edistämiskeskuksen hakemuskirjaston sekä kirjallisuuden monikielisyyttä edistävän Sivuväli-hankkeen kautta sekä myöhemmin lumipallomenetelmän avulla. (Ks. liite 1.) Cuporen julkaisemassa *Avaus. Ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa* -raportissa (Lahtinen et al., 2020) todetaan, että ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten tarkkaa lukumäärää Suomessa ei tiedetä ja heitä on tutkittu vähän. Myös kirjailijoista vain pieni osa löytyy suomalaisista apurahojen hakijarekistereistä, suurimmalla osalla heistä ei ole suomalaista kustantamoja ja vielä harvempi kuuluu Kirjailijaliittoon tai Finlands Svenska Författareföreningiin. Moni heistä on sen sijaan löytänyt verkostokseen Sivuväli-projektin, joka nyttemmin toimii yhteistyössä Nordic Literatures in Change and Exchange -verkoston kanssa. (NoxLIT 2021.)

Lisäksi kaikki niistä kirjailijoista, jotka olisivat täyttäneet tähän tutkimukseen osallistumisen kriteerit, eivät todennäköisesti kuulu ammatillisiin verkostoihin tai halua tulla liitettyksi muunkielisten kirjailijoiden kategoriaan, koska he eivät halua asettua ”maahanmuuttajakirjailijoiden” lokeroon. Jouduin aineiston keräämistä suunnitellessani myös pohtimaan, voidaanko jo pikkulapsena Suomeen muuttaneen ja täällä koulunsa käyneen tai vasta aikuisena ilman aiempaa kielitaitoa tänne tulleen kirjailijan kokemuksia rinnastaa toisiinsa, sillä on kieli-

taidon kannalta hyvin merkittävää, onko kieli ollut arjessa päivittäin läsnä varhaiskasvatuksesta tai koulun aloituksesta alkaen vai onko se opittu vasta aikuisena. Tämän vuoksi aineistoni koostuu pelkästään aikaisintaan teini-iässä Suomeen muuttaneista kirjailijoista.

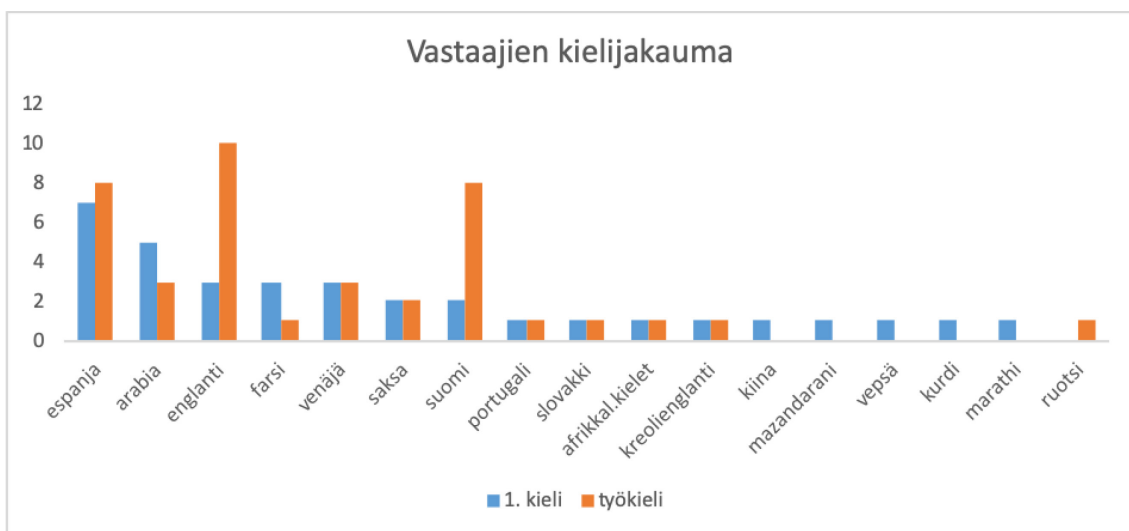
Kyselyyn tekoaikaan käytettävissä olleiden tietojen perusteella tavoitettujen vastaajien määrää on haasteista huolimatta mahdollista pitää hyvänä. Kriteerinä vastaajaksi hyväksymiselle oli vastaajan oma määrittely kirjoittamisensa ammattimaisuudesta. Kyselyyn vastasi yhteensä 31 itsensä kirjailijaksi identifioivaa henkilöä. Kyselyyn oli mahdollista vastata suomeksi, englanniksi, espanjaksi, venäjäksi tai sähköpostin kautta arabiaksi. Espanjan-, venäjän- ja arabiankieliset vastaukset käännettiin suomeksi kunkin kielen kirjoittamisen ammattilaisella. Mahdollisten vastauskielten rajallisuus on todennäköisesti sekä karsinut vastaajia että rajoittanut joidenkin osallistuneiden kykyä vastata täsmälleen haluamallaan tavalla. Puutteita aineistossa ovat etenkin venäjänkielisten kirjailijoiden vähäinen määrä suhteessa venäjänkielisen kirjallisuuselämän vilkkauteen Suomessa sekä somalinkielisten kirjailijoiden puuttuminen aineistosta. (Venäjänkielisestä kirjallisuudesta ks. Sorvari 2018; 2020.)

Kyselyyn vastanneista 31 henkilöstä 13 on naisia, 18 miehiä. Vastaajista vajaa puolet (n=14; 45 %) kuuluu 35–50-vuotiaiden ikäryhmään. Useimmat vastaajista ovat asuneet Suomessa yli kymmenen vuotta, 65 prosenttia vastanneista kirjailijoista (n=20) on muuttanut Suomeen vuonna 2000 tai myöhemmin, neljännes (n=8; 26 %) vuonna 2010 tai myöhemmin. Pisimpään Suomessa ovat asuneet tänne vuonna 1944 muuttanut kirjailija sekä vuonna 1958 Suomeen asettunut runoilija. Koska tutkimuksen perusjoukko on pieni, osa vastaajista saattaa olla artikkeleista tunnistettavissa. Kyselyyn vastanneista 31 kirjailijasta 27 on kuitenkin antanut luvan nimensä julkaisemiseen tutkimuksen yhteydessä, ja neljän nimensä käytön kieltäneen osallistujan kommentteja en ole analyysiosassa käyttänyt. Tämän vuoksi, ja ennen kaikkea siksi, että vastaajan kielet vastauksen yhteydessä saattavat olla kiinnostava taustatieto, olen käyttänyt lainausten yhteydessä vastaajan ensimmäisen kielen ja työkielen yhdistäviä pseudonyymejä.

Kyselylomakkeen (ks. liite 1) kysymykset on ryhmitelty kolmeen kategoriaan: taustatietoihin, julkaisuihin sekä kirjailijan työtä koskeviin avoimiin kysymyksiin. Kategorioista kolmas tarjosi analyysin kannalta keskeisimmän aineiston, ja se jakautui vielä neljään teemaan: kirjoitusprosessin ja sen mahdollisen monikielisyyden kuvaukseen, oman kielikäsitteilyksen kuvaukseen, oman aseman kuvaukseen suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa sekä oman aseman kuvaukseen mahdollisessa muunkielisessä kirjallisuusinstituutiossa. Kyselylomakkeen laadulliset kirjailijan työtä koskevat kysymykset jätettiin tarkoituksella mahdollisimman avoimiksi, koska tavoitteena oli aineistolähtöinen analyysi. Tämä onnistuikin suhteellisen hyvin: lomakkeella saaduista vastauksista nousi esiin selkeitä teemoja, joiden varaan artikkelien rungot oli mahdollista rakentaa. Sen sijaan vastaajien taustoja koskevista kysymyksistä olisi ollut mahdollista – ja vastaajien tietosuoja huomioiden myös aiheellista – karsia suurin osa. Toisaalta lomakkeeseen olisi ollut tarpeen lisätä joitakin taustakysymyksiä, yhtenä keskeisimmistä kysymys vastaajan koulutuksesta. Tärkeää oli kuitenkin alkuperäisessä

lomakkeessa pyydetty lupa ottaa tarvittaessa yhteyttä myöhemmin, sillä sitä kautta aineistoon jääneisiin aukkoihin oli mahdollista saada lisätietoa.

Kyselyyn vastasi kirjailijoita, jotka ovat syntyneet Meksikossa, Tšekkoslovakiassa, Iranissa, Irakissa, Perussa, Neuvostoliitossa, Brasiliassa, Kiinassa, Yhdysvalloissa, Saksassa, Espanjassa, Syyriassa, Nicaraguassa, Keniassa ja Intiassa, ja he raportoivat yhteensä 16 ensimmäistä kieltä. Eniten kyselyyn vastasi ensimmäisenä kielenään espanjaa puhuvia (n=7) ja toiseksi eniten arabiankielisiä kirjailijoita (n=5). Seuraavaksi yleisimmät äidinkielet olivat englanti, farsi ja venäjä, joista kunkin ilmoitti ensimmäiseksi kielekseen kolme vastaajaa. Työskentelykieliä vastaajat raportoivat yhteensä 12. Yleisin ilmoitettu työkieli oli englanti, jolla ilmoitti kirjoittavansa 10 kirjailijaa. Seuraavaksi yleisimmät työskentelykielet olivat espanja ja suomi, joilla kirjoittaa 8 kirjailijaa kummallakin. Arabiaksi tai venäjäksi ilmoittaa kirjoittavansa kolme kirjailijaa. Sekä ensimmäisiä että työskentelykieliä koskevat vastausmäärät ylittävät vastaajien määrän, koska moni vastaaja ilmoitti toiseen tai molempiin kysymyksiin kaksi tai useampia kieliä. Tiedot kielijakaumasta ovat tiivistettyinä alla olevassa kuviossa.

Kuvio 2: Vastaajien ensimmäiset kielet ja työkielet.

Kyselyaineistossa ovat genreistä edustettuna aikuisten kertomakirjallisuus, runous, lastenkirjallisuus, esseistiikka ja tietokirjallisuus. Annetuista genrevaihtoehtoista vain draamaa ei ilmoittanut itse kirjoittaneensa kukaan, kääntäneensä suomesta äidinkieleensä kylläkin. Vastaajien teoksia on julkaistu yhteensä 18 maassa. Arabian- ja espanjankielisten kirjailijoiden kohdalla on yleistä, että yksittäisellä kirjailijalla on 2–3 eri kustantajaa eri maissa vaikka kirjoituskieliä olisi vain yksi. Sama koskee kaikkia kirjailijoita, joilla on useampi kuin yksi työkieli. Esimerkiksi yksi irakilaisyyntyinen kirjailija ilmoittaa alkuperäisteoksiaan julkaistun arabiaksi Irakissa, Syyriassa ja Isossa-Britanniassa, venäläistaustainen kirjailija taas ruotsiksi ja venäjäksi Suomessa ja Venäjällä.

3.2 Aineistoa tukevat haastattelut

Tätä väitöskirjaa varten tein myös 11 teemahaastattelua, joihin haastateltavat valitsin kyselyaineiston vastausten perusteella. Äänentallentimen sain käyttööni Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta, ja oman haastattelurunkoni laatimisessa käytin tukena seuran Elävä kirjailija, elävä arkisto -hankkeen haastattelurunkoa, jota muokkasinkin tutkimukseni tarpeita varten. Haastatteluluovissa noudatettiin SKS:n käytäntöjä (lupalomake liitteessä 2).

Kunkin haastattelun tavoitteena oli noin tunti käyttökelpoista haastattelu-materiaalia, mutta koska haastattelutilanteiden monikielisyyden tuottamat haastatet olivat jo etukäteen tiedossa maisterintutkielmani kokemusten perusteella, varasin niihin aina vähintään 90 minuuttia. Haastattelujen pituudet vaihtelivat hieman vajaasta tunnista viiteen tuntiin. Suurin osa haastatteluista asettui tosiasialliselta kestoaltaan 60 ja 90 minuutin välille. Kuten teemahaastatteluissa usein, haastattelujen pituus, syvyys ja laajuus riippuivat pitkälti haastateltavan tavasta ilmaista itseään: osa kertoi laajalti sekä kirjoittamiseen liittyvistä että siihen liittymättömistä kokemuksistaan, jolloin oma roolini oli lähinnä ohjata haastateltava lähemmäs haastattelurunkoa, osa taas vastasi suhteellisen niukasti. (Vrt. Hippi & al. 2020, 21). Vaikka käytin kaikissa haastatteluissa samaa haastattelu-runkoa, sen sisällä kysymykset vaihtelivat niin, että ne olivat kunkin haastateltavan kohdalla mielekkäitä. Näin esimerkiksi kysymykset suomeksi julkaiseville kirjailijoille olivat ammattimaista kirjoittamista koskevissa kysymyksissä erilaisia kuin kirjailijoille, jotka eivät olleet edes harkinneet julkaisemista muualla kuin kielialueella, jolta olivat Suomeen muuttaneet. (Vrt. Hippi & al. 2020.)

Ensimmäiset haastattelut ajoittuivat tammi-helmikuulle 2015, jolloin tapasin yhden haastateltavan kolme kertaa tämän kodissa. Tästä ensimmäisestä haastattelusta kertyi yli viiden tunnin tallenne, ja tutkimustaloudellisista syistä aloin pohtia vaihtoehtoista tiedonhankintamenetelmää haastattelujen rinnalle. Syitä oli myös muita: sekä haastattelija että haastateltava olivat kyllä tottuneita viestimään englanniksi, mutta tästä huolimatta kielen ymmärtämiseen liittyvät lisäkysymykset ja tarkennukset veivät haastattelu-aikaa ja vaikuttivat epäilemättä myös haastatteluun keskittymiseen. Seuraavat kymmenen haastattelua toteutin Helsingissä, Espoossa ja Tampereella kesällä ja syksyllä 2017. Haastattelupaikkoina toimivat Kulttuurikeskus Caisa, Kirjasto 10, kahvilat sekä kirjailijoiden kodit ja työhuoneet. Kahdessa, syyrialais- ja perulaistaustaisten kirjailijoiden haastattelussa oli mukana tulkki, muuten haastattelut tehtiin joko englanniksi tai suomeksi, haastateltavan valinnan mukaan. Poikkeuksen teki saksalaisrunoilijan haastattelu, jossa esitin kysymykset suomeksi mutta kirjailija vastasi saksaksi – tämä osoittautui parhaaksi kompromissiksi tilanteessa, jossa kumpikin ymmärsi toisen äidinkieltä hyvin ilman riittävää suullista kielitaitoa. Kuten Hippi kollegoineen toteaa Sata suomalaista kielielämäkertaa -tutkimushankkeesta, myös tässä tutkimuksessa osa haastatteluista olisi ollut varsin erilaisia, jos ne olisi tehty jollakin muulla, haastateltavalle vahvemmallalla kielellä – mutta kuten *Sata suoma-*

laista kielielämäkertaa -tutkimuksessa, ratkaisuun vaikuttivat ennen kaikkea resurssit. (Ks. Hippi & al. 2020.)

Osa haastattelujen teemoista perustui kyselylomakkeen teemoihin, ja lisäksi haastatteluissa käsiteltiin kirjailijan työn ulkopuolisia taustatekijöitä enemmän kuin kyselylomakkeessa. Haastattelujen tavoitteena oli luoda kokonaisvaltaisempaa kuvaa kirjailijoiden uran taustoista ja antaa heille enemmän tilaa keskittyä tärkeiksi kokemiinsa aihepiireihin. Haastattelurungon teemat olivat lapsuus, nuoruus ja uran alku; muutto Suomeen, kieliympäristön muutos; kielen rooli kirjailijantyössä; kirjailijanura Suomeen muuton jälkeen. Haastattelut toimivat hyvin tehtävässään laajemman aineiston syventäjänä. Tutkimuksen päätaavoite oli vastausten saaminen mahdollisimman laajalta kirjailijajoukolta, minkä kyselyaineisto rajoitteineenkin mahdollisti. Koska käytännön rajoitteiden vuoksi kaikkien kyselyyn vastanneiden haastatteleminen ei ollut mahdollista, totesin yhdentoista eritaustaisen kirjailijan haastattelujen jälkeen aineiston riittäväksi.

Koska litterointiin ei ollut saatavissa apuvoimia, kuuntelin haastattelut läpi, osan useaan kertaan tutkimusprosessin kuluessa, ja litteroin niistä kulloinkin käsitelyssä olleeseen teemaan liittyvät jaksot SoundScriber-ohjelman avulla. Pyrin vain sanatarkkaan litterointiin, sillä tutkimukseni kohteena eivät ole olleet kielenkäytön tavat, joihin foneettisella litteroinnilla olisi ollut mahdollista päästä käsiksi. Sen sijaan tavoittelin sisällöllistä tarkkuutta, jota toki haastatteluäänitteiden taustaaännet ja oma tai haastateltavan tulkinnanvarainen ääntämys ajoittain häirsivät.

3.3 Menetelmien reflektointia

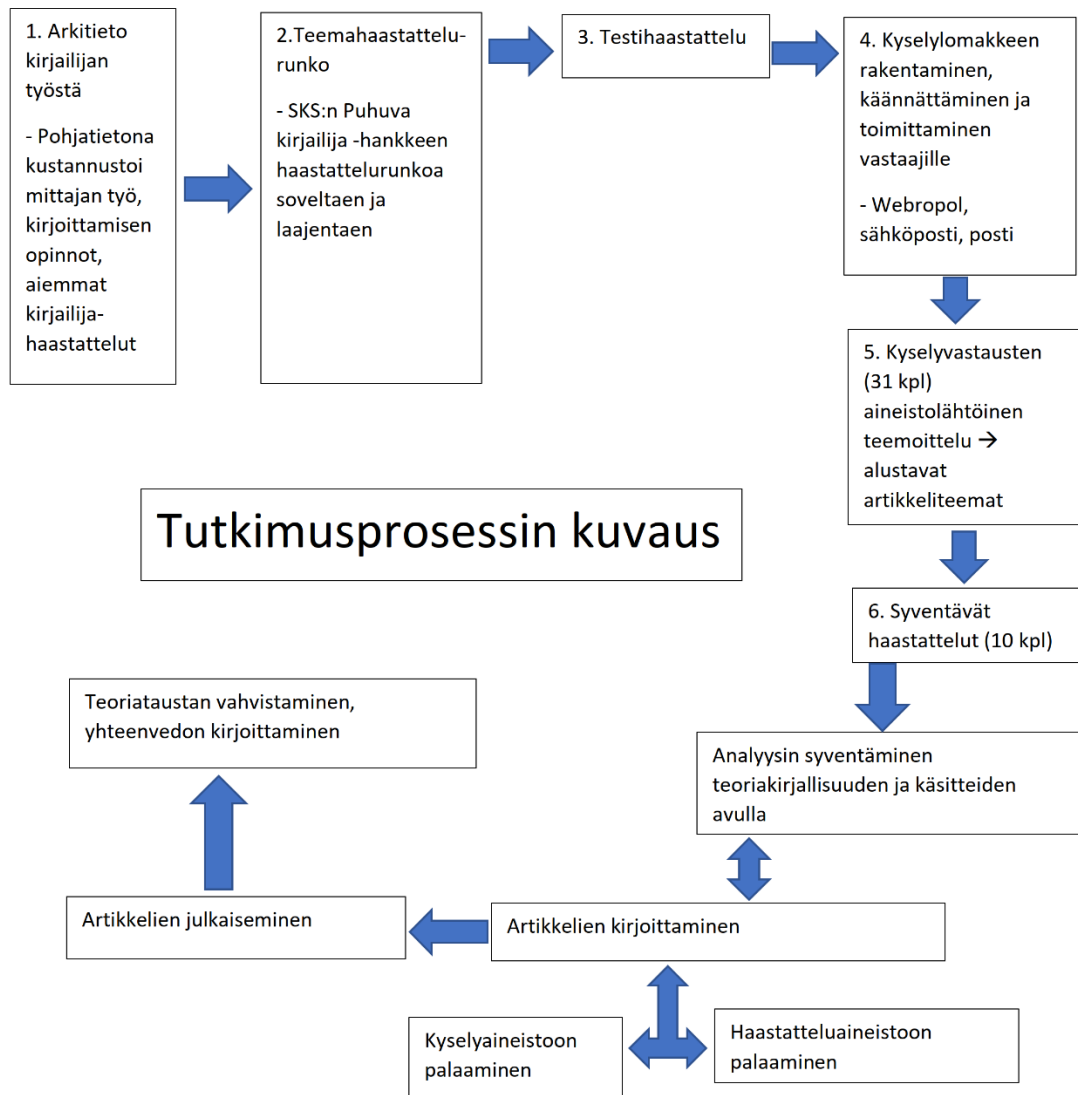
Sekä haastatteleamalla että kyselyn avulla on mahdollista selvittää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii niin kuin toimii (Tuomi & Sarajärvi 2018, 84). Tässä tutkimuksessa pääasiallisen tiedonhankintametodin oli alun perin tarkoitus olla teemahaastattelu menetelmän joustavuuden vuoksi: haastattelijalla on tarvittaessa mahdollisuus toistaa kysymys, selventää ilmausten sanamuotoa ja niin edelleen, ja antaa haastateltavan kerronnalle tarvittava määrä tilaa. Ensimmäisten useiden tuntien koehaastattelujen jälkeen, joissa haastattelun kieli ei ollut sen enempää haastateltavan kuin haastattelijankaan ensimmäinen kieli, totesin, että yhteismitallisen materiaalin saamiseksi kaikilta vastaajilta kysely on parempi ratkaisu. Avoimen kyselyn suuri etu verrattuna haastatteluihin on se, että lomaketta täyttävä vastaaja voi tutustua kysymyksiin rauhassa, pohtia vastausta pitempään ja vaikkapa jatkaa vastaamista useassa erässä – kaikki mahdollisuuksia, jotka voivat olla tarpeen, kun kysymykset esitetään vastaajalle vieraalla kielellä. Lisäksi pidin koehaastattelun jälkeen todennäköisenä, että ammatikseen kirjoittaville, joista vastaajajoukkoni koostuu, mahdollisuus kirjallisiin vastauksiin olisi mieluinen vaihtoehto ja saattaisi tuottaa jopa syvällisempää tietoa kuin haastattelut, joissa ei pääosin ollut mahdollisuutta tulkin käyttämiseen. Jos kyse olisi ollut informanteista, joiden taustasta olisi ollut vain vähän tietoa tai joilla tiedetysti olisi jokin kirjoittamista haittaava este kuten heikentynyt näkökyky tai heikko luku-

ja kirjoitustaito, tällaista oletusta ei tietenkään olisi voinut tehdä. Positiiviset kokemukset kirjallisista kyselyvastauksista johtivat myös siihen, että kun hankin lisääaineistoa artikkelia ”Ylirajaisuuden ulottuvuuksia Tanya Tynjälän ja Lee David Rodgersin kirjailijantyössä” varten, tiedonhankintamenetelmäksi valikoitui sähköpostihaastattelu, jossa etuna oli myös yksinkertainen dokumentoitavuus. (Vrt. Tuomi ja Sarajärvi 2018, 85.)

Syy siihen, että valitsin tutkimusmenetelmäkseni laadullista ja suppeaa määrällistä kysely- sekä haastatteluaineistoa yhdistelevän aineistolähtöisen lähestymistavan, on suhteellisen vähäisessä aihepiiriä koskevassa aikaisemmassa tutkimuksessa. Perustiedot vastaajista olen kerännyt helposti tilastoitavilla suljetuilla kysymyksillä, mutta tutkimuksen tulosten kannalta olennaisinta on ollut avointen kyselyvastausten avulla kerätty laadullinen tieto. Avoimilla kysymyksillä ja niitä täydentäneillä teemahaastatteluilla olen päässyt käsiksi tutkittavien kokemuksia koskevaan tietoon, jota en teoriaohjaavalla, suljetulla tiedonhankintamenetelmällä olisi saanut kerättyä. Niinpä tutkimukseni metodologia liittyy laadullisen tutkimuksen fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen, jossa tutkimuksen perusteluna on kohteena olevien kokemusmaailman ja toiminnan perustelujen ymmärtäminen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 39–45.)

Kun kyselyaineisto oli kerätty, analysoin sen teemoittelemalla niin, että löysin siitä kuhunkin artikkeliin keskeiset teemat. Kyselylomake (liite 1) ohjasi vastaajia pohtimaan kielen roolia sekä henkilökohtaisessa kirjallisessa työskentelyssä että nykyisessä suomen- tai ruotsinkielisessä toimintaympäristössään. Teemoittelin vastaukset, ja teemoittelun pohjalta jaoin tutkimukseni kolmeen muunkielisen kirjailijan työtä eri näkökulmista valottavaan artikkeliin, joiden aiheet olivat 1) kirjallisuusinstituution ammattikirjailijuudelle asettamat ehdot ja kirjoituskielen rooli niissä, 2) kirjailijoiden omat perustelut työskentelykielensä valinnalle sekä 3) erilaiset tavat ja motiivit toteuttaa ylirajaista, kirjallisuusinstituution rajoja koettelevaa kirjallisuutta. Kahdessa ensin mainitussa artikkelissa hyödynsin koko aineistoa. Artikkelissa III tavoitteenani oli tapaustutkimuksen kautta tuoda syvemmin esiin kirjailijoiden erilaisia ratkaisuja, vaikka oli käytännössä mahdotonta löytää artikkeliin kirjailijoita, jotka olisivat edustaneet koko aineistoa.

Alla olevassa kuviossa on tiivistettynä esitys usein epälineaarisesti edenneestä tutkimusprosessista.

Kuvio 3: Tutkimusprosessin vaiheet.

3.4 Tutkimusetiikka

Tutkimusetiikan keskeiset periaatteet ovat syntyneet lääketieteellisen tutkimuksen piirissä, josta niiden vaikutusalue on laajentunut muille tieteenaloille, myös ihmistieteisiin (Kuula 2006, 40). Nuo normit rakentuvat neljän pääperiaatteen – hyötyperiaatteen, vahingon välttämisen periaatteen, autonomian kunnioittamisen sekä oikeudenmukaisuuden periaatteen – ympärille. Hyötyperiaatteen tarkoituksena on varmistaa, että potentiaaliset hyödyt tutkittaville ovat suurempia kuin potentiaaliset haitat. Hyötyjen ei välttämättä tarvitse kohdistua yksittäisiin tutkittaviin, vaan niitä arvioitaessa voidaan arvioida uuden tiedon tuottamaa yleistä hyötyä suhteessa tutkittavalle mahdollisesti koituviin riskeihin. Vahingon välttämisen periaate merkitsee esimerkiksi sosiaalisten haittojen ehkäisyä ennalta muun muassa niin, että tutkimusaineistoja käsitellään vastuullisesti ja nii-

den väärin käsiin joutuminen estetään. Autonomian kunnioittaminen merkitsee tutkimuksen osallistujien suostumusta, jonka pohjana ovat riittävät tiedot tutkimuksesta ja kerättävien tietojen käyttötarkoituksesta. Lisäksi normeihin sisältyy tutkittavia koskevan luottamuksellisuuden turvaaminen. (Kuula 2006, 59–65.)

Arja Kuula (2006, 29) lainaa Jaana Hallamaata, jonka mukaan tieteen etiikka on ”koko tiedeyhteisön hiljaista, sinnikästä ja hellittämätöntä sitoutumista tieteen harjoittamisen ihanteisiin: rehellisyyteen, avoimuuteen ja kriittisyyteen”. Kysymys siitä, mitä tämä käytännön tutkimustyön kannalta tarkoittaa, on nousut tutkimusprosessini aikana pintaan usein: niin kesken prosessin voimaan tulleina lainsäädäntömuutoksina, oletetun aineistotyypin vaihduttua haastatteluaineistoista kirjalliseen kyselyaineistoon kuin omaa tutkimustani koskevien valtakysymysten pohtimisena. Tässä alaluvussa käsittelen näitä kolmea tutkimukseni kannalta keskeisintä tutkimuseettistä kysymystä, joista kahta ensimmäistä ei voi erottaa toisistaan.

3.4.1 Aineiston keräämiseen liittyvät eettiset kysymykset

Tutkimusprosessia aloittaessani tarkoitus oli kerätä aineisto kirjailijoita haastatteleamalla, ja tätä ajatellen haastatteluaineistojen säilyttämisestä tehtiin sopimus Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kanssa. Haastattelutallenteiden arkistoinnista sovittiin haastateltujen 11 kirjailijan kanssa, ja tallenteet ovat arkistossa kuunneltavissa tämän tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Kuten luvussa 3.2 olen kuvannut, jouduin tutkimusprosessin kestäessä kuitenkin arvioimaan aineistonhankintamenetelmäni uudelleen, ja pääasiallinen aineistoni ovat kirjailijoilta internet-, sähköposti- ja postikyselyllä kerätyt kyselyvastaukset, joiden arkistointiin ei ollut sovittuna vastaavaa yhteistyötahoa. Kyselylomakkeella (liite 1) kerrottiin, kuka tutkimusaineistoa käyttää, sekä kuvattiin tietojen käyttötarkoitus. Kyselylomakkeesta käy ilmi myös vastaamisen vapaaehtoisuus. Lisäksi lomakkeessa varmistettiin vastaajan suostumus mahdolliseen jatkoyleistydenottoon tutkimuksen edetessä. Kyselyyn vastasi noin kaksi viidestä kirjailijasta, jotka kysely tavoitti.

Aloitin tutkimukseni kyselyaineiston keräämisen tammikuussa 2017 ja päätin sen pääosin saman vuoden kesäkuun alussa. Yksittäisiä vastauksia otin vastaan myös tämän jälkeen, ja pääosan kyselyaineistoa tukevista haastatteluista tein vasta kesän, syksyn ja syystalven 2017 aikana. Toimitin linkin kyselylomakkeeseen tai kyselylomakkeen postitse tai Word-tiedostona potentiaalisille vastaajille Taiteen edistämiskeskuksen tai lumipallomenetelmän kautta saamieni yhteystietojen perusteella. Kyselyvastaukset ovat olleet tallennettuina Jyväskylän yliopiston suojatulle palvelimelle.⁵

Tutkimusprosessin ajaksi kyselyvastauksista on siis muodostunut suppea henkilörekisteri. Rekisterin ylläpito on kuitenkin mahdollista tiedot luovuttaneen henkilön suostumuksella sillä edellytyksellä, että hänelle on selvää, mihin

⁵ Tämän väitöskirjakäsikirjoituksen esitarkastaja, erikoistutkija Sari Karttunen kiinnitti huomiota tutkimuksen tietosuojakysymyksiin. Kyselyvastaukset on anonymisoitu. Ne vastaukset, joiden arkistointiin vastaajilta ei saada lupaa, tuhotaan.

tietoja käytetään. Rekisterin olemassaolo on hyväksyttävissä myös silloin, jos sitä tarvitaan yleisen edun mukaisen tehtävän suorittamiseksi, ja yleiseksi eduksi on yleisessä tietosuoja-asetuksessa määritelty muun muassa tieteellisen tiedon tuottaminen. Tämän tutkimuksen osallistujilla on myös ollut oikeus joko sallia tai kieltää nimensä käyttö tutkimusraportissa sekä sallia tai kieltää myöhemmät tutkimukseen liittyvät yhteydenotot. Heiltä ei kuitenkaan alun perin kysytty lupaa kyselyvastausten avoimeen saatavuuteen tai säilyttämiseen jatkotutkimusta varten, joten avoimen tieteen normien vastaisesti mutta henkilötietolain mukaisesti tutkimukseni aineisto ei ole julkisesti saatavilla ennen kuin luvat on joko saatu tai vastaajat ovat ne evänneet. Näin toimimalla pyrin takaamaan, että tutkimukseni täyttää henkilötietojen käsittelyä koskevan lainsäädännön vaatimukset.

3.4.2 Valtakysymykset ja tutkijan rooli

Tätä tutkimusta tehdessäni olen ollut tietoinen, että siihen liittyy valta-asetelma: on olennaista ymmärtää, että käsittelen tässä artikkelissa ryhmää, jota ei olisi olemassa, ellei sen jäsenten kokemuksia tarkasteltaisi suomalaisen kirjallisuusinstituution sisältä käsin. Tutkimus olisi toisenlainen, jos sen tekijä ei olisi elänyt ja opiskellut suomalaisen kirjallisuuskäsityksen vaikutuspiirissä. Kun aloitin tutkimustani, perusteena työn aloittamiselle oli näkyvyyden ja "äänen" tuominen ilmiölle, joka oli aiemmassa kirjallisuussosiologisessa tutkimuksessa jäänyt vähälle huomiolle. Tavoite oli luonnollisesti ristiriitainen: vaikka koin tekeväni tärkeää työtä, jotta muunkielisten kirjailijoiden esteettiset ja analyyttiset kyvyt kuvata suomalaista yhteiskuntaa tulisivat monikielistyvässä ja -arvoistuvassa ympäristössä näkyviksi, tiesin myös suodattavani heidän kokemuksiaan oman, kantasuomalaisen näkökulmani kautta ja ehkä poimivani sieltä tiedostamattani sisältöjä, jotka asettuivat linjaan oman arvomaailmani kanssa. (Ks. Bourdieu 1993, 42.)

Tutkimusvuosieni aikana käytiin vilkasta, *Ruskeat tytöt* -blogin ja -verkon perustajan Koko Hubaran käynnistämää keskustelua kulttuurisesta omimisesta suomalaisessa kirjallisuudessa. Keskusteluun osallistui niin kirjallisuudentutkijoita kuin kirjailijoitakin (ks. esim. Siltamäki 2020.) Keskustelu sai minut pohtimaan omaa rooliani erittäin kriittisesti: sainhan tutkimusrahoitusta tutkiesani sellaisten kirjailijoiden kokemuksia, jotka sopivat tutkimukseeni nimenomaan äidinkieleensä perustuvan, suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa toiseutetun asemansa vuoksi. Tutkimusprosessin aikana käymäni keskustelu Tampereella asuvan, äidinkieleltään persiankielisen mutta englanniksi julkaisevan kirjailija-tutkija Mehdi Ghasemin kanssa selvensi omaa asemaani prosessissa, jonka toivon yhä etenevän kohti tilannetta, jossa yhä useammilla muilla kuin suomen- ja ruotsinkielisillä kirjailijoilla, kriitikoilla ja kirjallisuudentutkijoilla on oma, kuuluva äänensä suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa. Roolini tämän tutkimuksen tekijänä ei ole puhua kenenkään puolesta, enkä ole asemassa, jossa olisin voinut antaa jollekulle äänen. Sen sijaan tunnistin taustani aiheuttamat rajoitteet sille, miten kykenen ymmärtämään muualta Suomeen muuttaneiden ammattikirjailijoiden toisistaan poikkeavia, joskus keskenään ristiriitaisiakin näkökulmia, ja keskityin siihen näkökulmaan, jossa saatoin yhdistää tietoni suomalai-

sen taideinstituution toimintatavoista siihen uuteen tietoon, jota kyselyyni vastanneilta kirjailijoilta sain.

Kuten Bourdieu (1993, 42) toteaa kirjallisuuden kentän rajojen tutkimuksesta: tutkijan tehtävä ei ole vetää rajoja kentän toimijoiden välille vaan kuvailla joko kamppailun senhetkistä tilaa tai tilanteessa pitemmän ajan kuluessa tapahtunutta kehitystä. Niinpä nyt, prosessin ollessa lähellä päätöstään, toivon voivani toimia jonkinlaisena tulkkina suomalaisten rakenteiden ja toisenlaisista toimintaympäristöistä tänne tulleiden kirjailijoiden välillä. Tässä yhteydessä tarkoitan ”tulkkauksella” eräänlaista kulttuurista tulkkausta erilaisten kirjallisuuskäsitusten välillä, en niinkään tulkkausta kieleltä toiselle. Kuten todettua, toivon, että tällaisen tulkkauksen tarve vähenisi tulevaisuudessa taideinstituution rakenteiden avautumisen myötä. Rakenteet eivät kuitenkaan avaudu, ellei niiden olemassaolon perusteluista keskustella ja ellei niiden marginalisoivia toimintatapoja kyseenalaisteta tarvittaessa äänekkäästi. Uskottavimmillaan ääni on, kun sitä käyttävät he, joita marginalisoidaan.

4 TUTKIMUKSEN ARTIKKELIEN ESITTELY

Tässä työssä käsittelen kolmesta eri näkökulmasta niitä kohtia, joissa muunkielisten kirjailijoiden tapa tehdä työtä kohtaa suomalaisen kirjallisuusinstituution. Esittelen seuraavassa artikkelit, jotka käsittelevät (1) taiteilijuutta, (2) kieltä ja kuulumista sekä (3) yllirajaisuutta käyttäen työkaluinani yllirajaisuuden, kirjallisuusinstituution ja kuulumisen käsitteitä. Erityisesti pohdin, tuntevatko muunkieliset kirjailijat kuuluvansa suomalaisen kirjallisuuden kenttään vai liittyykö kentän rakenteeseen jotakin, mikä sulkee heidät ulos.

Artikkeli 1: Ammattitaiteilijuus ja kirjailijana olemisen ehdot muunkielisten kirjailijoiden näkökulmasta

Tässä artikkelissa tarkastelen kyselyaineistoni pohjalta kysymystä siitä, miten muunkielisten kirjailijoiden kuvaukset kirjailijuudestaan vertautuvat vakiintuneeseen suomalaiseen tapaan määritellä ammattitaiteilija. Elina Arminen (2009, 47) toteaa, että vaikka kirjallisuuskäsitykset ovat aina jotakin reaalisesti omana aikanaan olemassa olevaa ja todellista, niiden abstraktin luonteen vuoksi ne voidaan tavoittaa vain rekonstruktiona ja tulkintana erilaisista dokumenteista. Myös tässä artikkelissa konstruoin ammattitaiteilijan määritelmän käsillä olevien, tässä yhteydessä relevanteiksi arvioimieni dokumenttien avulla. Aineistonani toimivat taiteen keskustoimikunnassa ja sittemmin vuonna 2013 perustetussa Taiteen edistämiskeskuksessa sekä kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cu-poressa tehdyt taiteilijan asemaa käsittelevät tutkimukset ja selvitykset.

Käyttämässäni tutkimuksissa ja selvityksissä ammattitaiteilijan määrittely perustuu ennen kaikkea järjestöjäsenyyksiin ja apurahoitukseen, minkä lisäksi taiteilijan ammattimaisuutta on arvioitu julkaisujen tasokkuuden, tulotietojen ja koulutuksen perusteella. Artikkelissa tutkin näitä määrittelyn elementtejä yksi kerrallaan kyselyaineistooni heijastaen.

Tärkeimmäksi kirjailijan työn ammattimaisuutta kuvaavaksi piirteeksi nousi tässä tutkimuksessa julkaiseminen, kun taas järjestöjäsenyydet tai koulutus jäävät lähes kokonaan ilman mainintoja. Vaikka nimenomaan Suomen Kirjailijaliiton jäsenyys ei kyselyn perusteella vaikuta erityisen merkittävältä ammatilliselta tunnustukselta muunkielisille kirjailijoille, erilaiset ammatilliset verkostot

mainitaan toisena merkityksellisimpänä ulossulkevana rakenteena julkaisukäytäntöjen lisäksi. Aikaisemmassa tutkimuksessa (Lahtinen et al. 2020; Karhunen 2013) on käynyt ilmi, että juuri kirjailijaliittojen keskeisyys suomalaisessa taideinstituutiosta ei ole ulkomailta muuttaneille vastaajille selvä, sillä ammatillisen verkostoitumisen muodot ja merkitys vaihtelevat yhteiskunnasta toiseen.

Koulutuksen häviävän pieni rooli taas on yhteistä myös kotimaisilla kielillä kirjoittavien kirjailijoiden kanssa: kun ammattiin suoraan pätevöittävää koulutusta ei ole, sitä ei ole voitu odottaa olevan millään kielellä kirjoittavilla. Toisaalta näyttää olevan yhä yleisempää, että kirjailijan ammattiin pyrkivät ovat käyneet maksullisia, ei tutkintoon johtavia kirjoittajakoulutuksia, joista usein on olemassa yhteys johonkin kustantamoon. Kirjailijakoulutuksessa on jossakin määrin siis kysymys myös taloudellisista resursseista.

Aineiston ja tausta-aineistoni perusteella näyttää siltä, että muu työskentelykieli kuin suomi tai ruotsi vaikeuttaa institutionaalisen taiteilijamäärittelyn kriteerien täyttämistä ainakin seuraavilla tavoilla:

- Suomen Kirjailijaliitto ja Finlands Svenska Författareförening voivat hyväksyä jäsenekseen vähintään kaksi järjestön virallisella kielellä kirjoitettua itsenäistä, alkuperäistä, riittävän laadukasta teosta julkaisseen kirjailijan. Riittävän laadun esikarsinta merkitsee käytännössä jonkin kotimaisen kirjankustantamon kustannusohjelmaan pääsemistä.
- Kieli toimii ulossulkevana tekijänä myös epävirallisissa verkostoissa ja eriarvoistavana tekijänä esimerkiksi esiintymispalkkioita määriteltäessä.
- Apurahojen hakeminen edellyttää jollakin niiden myöntäjän määrittelemistä kielistä kirjoitettua hakemusta, ansioluetteloa ja / tai portfolioa. Se vaatii myös jonkin verran perehtyneisyyttä taiteen rahoitusjärjestelmään, ja virallisilta tahoilta tietoa on saatavilla rajallisella määrällä kieliä.
- Käsitukset julkaisemisen tavoista eivät ole eri kielialueilla samankaltaisia, mihin voivat olla syynä sekä yhteiskuntaan että kustannusmaailmaan liittyvät rakenteelliset piirteet.

Artikkeli 2: Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa

Tässä artikkelissa esitän kartoituksen siitä, millä kielillä kyselytutkimukseeni vastanneet äidinkieleltään muut kuin suomen- ja ruotsinkieliset kirjailijat kirjoittavat ja millaisia perusteluja heillä on kielivalinnoilleen. Kyselyyn vastanneista 31 kirjailijasta 24 kirjoittaa edelleen joko pelkästään äidinkielellään tai muulla ensimmäisellä kielellään, ja vain seitsemän kirjoittaa pelkästään jollakin muulla kuin ensimmäisellä kielellään. Kuten artikkelissa I olen kuvannut, suomalainen vallitseva kirjailijakäsitys perustuu vahvasti oletukselle kotimaisilla kielillä julkaisemisesta. Siksi näin monen Suomessa asuvan kirjailijan päätös kirjoittaa jollakin muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi saattaa vaikuttaa yllättävältä, ja siksi esitin aineistolleni paitsi kysymyksen ”millä kielillä?”, myös kysymyksen ”miksi?”.

Aineistosta on löydettävissä 1) ammatillisia, 2) yhteisöllisiä sekä 3) psykologisia syitä kielivalinnoille, ja alla kuvaan nämä kategoriat lyhyesti.

- Ammatillisia syitä kielivalinnalle ovat julkaisemiseen ja työskentelyn rahoitukseen liittyvät syyt. Tärkein julkaisemiseen liittyvä syy on jo valmis yhteistyö jonkin kustantamon kanssa sekä jo olemassa oleva oma lukijakunta, mutta syynä voidaan mainita myös ovien pitäminen auki laajemmille markkinoille. Työskentelyn rahoitukseen liittyviä syitä voivat olla työskentelyapurahojen saamiseen tai valmiiseen hankkeeseen mukaan pääsemiseen liittyvät syyt, jotka saattavat jossakin määrin motivoida myös muita ammattimaiseen kirjoittamiseen liittyviä valintoja kuten kirjoittamisen teemoja.
- Yhteisöllisiä syitä kielivalinnalle ovat muihin kuin ammatillisiin verkostoihin liittyvät syyt, kuten yhteydet perheeseen tai halu säilyttää kieli, joka kantaa mukanaan yhteyttä kotikieliseen yhteisöön. Toisaalta yhteisölliset syyt saattavat ajaa myös vaihtamaan kieltä poliittisena protestina lähtömaan yhteiskunnallista kehitystä, esimerkiksi ihmisoikeus- tai sananvapaustilannetta kohtaan.
- Psykologisia syitä kielivalinnalle voivat olla joko voimakas kokemus siitä, että juuri äidinkieli tai muu ensimmäisen kielen tasoinen kieli antaa välineet mahdollisimman täydelliseen kirjalliseen ilmaisuun, tai toisaalta niin voimakkaat kieleen liittyvät negatiiviset, alistetuksi, syrjityksi tai tukahdutetuksi tuleminen tunteet, että uusi kieli koetaan vapauttavana mahdollisuutena aloittaa ”uusi elämä”.

Mainitut kategoriat on mahdollista nähdä kuulumisen käsitteen näkökulmasta, jolloin ammatilliset syyt liittyvät lähinnä kuulumisen poliittiseen ulottuvuuteen, yhteisölliset syyt sosiaaliseen ja affektiiviseen ulottuvuuteen ja psykologiset syyt psykologiseen ja affektiiviseen ulottuvuuteen. On kuitenkin selvää, että kuulumisen poliittisella ulottuvuudella on vaikutusta sekä sosiaaliseen että psykologiseen kuulumisen tai kuulumattomuuden tunteeseen: toisin sanoen yksilölliset ja lähiyhteisöön liittyvät kokemukset eivät ole riippumattomia rakenteista, joiden sisällä ne toteutuvat.

Artikkeli 3: Ylirajaisuuden ulottuvuuksia Tanya Tynjälän ja Lee David Rodgersin kirjailijantyössä

Artikkelissa kuvaan kahden Suomessa asuvan kirjailijan työskentelytapoja ja niitä taustoja, jotka ovat ohjanneet heitä työskentelemään siten kuin työskentelevät.

Perulaissyntyinen Tanya Tynjälä kirjoittaa espanjankielistä sci-fiä nuorille ja nuorille aikuisille, ja yhtä, kolumbialaisen kustantamon julkaisemaa teosta lukuun ottamatta hänen alkuperäisteostensa kustantajat sijaitsevat Perussa. Tynjälän lyhytproosaa on julkaistu espanjankielisten alkuperäisteosten lisäksi antologioissa ainakin englanniksi, suomeksi ja bulgariaksi, ja hänellä on vakiintunut asema Latalalaisen Amerikan scifi-kirjallisuudessa. Tynjälä kuuluu Helsingin Kirjailijoihin, mutta ei ajattele kirjailijuuttaan kansalaisuuden kautta. Tynjälä pitää tärkeänä, että espanjan kieli kirjoituskielenä sitoo hänet Latalalaisen Amerikan maagisen realismin perinteeseen. Monipuolisesta kielitaidostaan huolimatta hän pitää äidinkieltään espanjaa itsestään selvänä työskentelykielenä, koska se

sallii vapaimman ilmaisuuden. Tynjälän julkaisuhistoria on niin laaja (kuusi vakiintuneen kustantamon julkaisemaa alkuperäisteosta), että ellei hän kirjoittaisi suomalaisen vallitsevan kirjailijakäsityksen näkökulmasta ongelmallisella kielellä, hänellä olisi oikeus hakea Suomen Kirjailijaliiton tai Finlands Svenska Författareföreningin jäsenyyttä.

Englannista Suomeen muuttanut Lee Rodgers kirjoittaa englanninkielisiä lastenkirjoja, jotka inarinsaamen kielen asemaa edistävä Anarâškielâ Servi ry julkaisee kaksikielisinä niteinä saamenkielisten kielipesien käyttöön sekä matkamuistoiksi. Rodgersin tapa tehdä työtä on monella tavalla ristiriidassa vallitsevan suomalaisen kirjallisuuskäsityksen kanssa: teokset julkaisee pieni, aatteellinen yhdistys, ja niiden tavoitteet eivät ole niinkään kaunokirjallisia kuin kielipoliittisia. Lisäksi ne ovat kaksikielisiä, ja molemmat kielet ovat Suomessa vähemmistökieliä. Vaikka saamalla on virallisen vähemmistökielen asema, kirjallisuuden kielinä kaikki saamen kielet, ja yhtenä pienimmistä inarinsaame, ovat nuoria ja pieniä. Myös Rodgersin oikeus puolustaa inarinsaamen kielen asemaa voidaan kyseenalaistaa vedoten kulttuuriseen omimiseen siitä huolimatta, että heräte puoliksi saamenkielisten lastenkirjojen tuottamiseen on lähtenyt tarpeesta tukea omien lasten äidinkielen opiskelua.

Tässä artikkelissa kuvaan kahta yllirajaisesti työskentelevää kirjailijaa, joista kummankin tapa työskennellä tarjoaa hyvin erilaisen näkökulman niihin elementteihin, jotka sulkevat kirjailijoita ulos suomalaisesta kirjallisuusinstituutiosta. Tanya Tynjälän kohdalla keskeinen ulossulkeva tekijä on kirjoituskieli, jonka perusteella esimerkiksi kummankaan suomalaisen kirjailijaliiton jäsenyyden saaminen ei ole mahdollista. Lee Rodgersilla ulos sulkevia tekijöitä on useita, ja hänen tapansa tehdä lastenkirjailijan työtä nostaa esiin monta yleensä näkymättömänä pysyvää suomalaisen vallitsevan kirjailijakäsityksen elementtiä. Yksi kiinnostava elementti, toisaalta pelkkä sivujuonne tässä yksittäisessä artikkelissa mutta toisaalta tutkimukseni teoriataustan, kirjailijakäsityksen ja kieli-ideologioiden, kannalta täysin keskeinen, on kysymys siitä, kuka saa kirjoittaa, miten ja mistä. Kuten Moschonas ja Spitzmüller (2010, 17) kiteyttävät:

Undoubtedly 'telling other people how to speak or write' is a central metapragmatic practice in the context of language ideological debates, and, as such, is a core topic of language ideology research.

Tynjälää ja Rodgersia käsittelevän artikkelin tavoitteena on tuoda esiin myös sitä sattumanvaraisuutta ja muita kuin kirjallisuuteen liittyviä elementtejä, jotka määrittelevät yksittäisten kirjailijoiden työn raameja. Sekä Tynjälän että Rodgersin työskentely on kuvattavissa transsosaalisena tai translokaalisena toimintana, jossa julkaisukielen luomat yllirajaiset yhteydet ovat keskeisiä, mutta niin ovat myös kirjailijan työtä motivoivat arvot kuten yhteisöllisyyden tai perusoikeuksien edistäminen ja emotionaaliset kuulumisen kohteet kuten perhesiteet. Tällöin olennaista ei ole se, mikä on se paikka, jossa verkoston osat kohtaavat, vaan se, että ne kohtaavat ja mahdollistavat tietynlaisen tuotannon syntymisen.

5 TULOKSET

Tämä empiirinen, kirjallisuussosiologinen tutkimus tarkentaa kuvaa niin sanotusta uudesta suomalaisesta ylijarajaisesta kirjallisuudesta. Lisäksi tavoitteena on ollut kartoittaa niitä suomalaisen kirjallisuusinstituution rakenteellisia esteitä, joita muunkieliset kirjailijat työssään kohtaavat. Tulokset perustuvat pääosin kyselytutkimukseen, jonka toteutin kevättalvella ja keväällä 2017 ja johon vastasi yhteensä 31 kirjailijaa. Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tärkeimmät tulokset suhteessa alussa esittelemääni teoriataustaan.

Aineistoni ja aiemman tutkimuksen (esim. Löytty 2017) perusteella näyttää siltä, että jotkin kirjallisuusinstituution osat ovat muille kuin suomen- ja ruotsinkielisille kirjailijoille saavutettavampia kuin toiset. Näin on tietyin ehdoin esimerkiksi medianäkyvyyden laita etenkin silloin, kun kirjailija on valmis puhumaan maahanmuuttajuuteen liittyvistä teemoista (artikkeli I) tai suostuu asettumaan ”kiinnostavan muukalaisen” rooliin (Löytty 2017; vrt. Haavisto 2010.) Viime vuosina muunkieliset kirjailijat ovat saaneet myös työskentelyapurahoja, joiden saajissa vielä 2010-luvun alussa ei ollut muilla kielillä kuin suomeksi, ruotsiksi tai saameksi kirjoitettavia kirjailijoita. Myös kirjallisuudentutkimus on 2000-luvulla enenevässä määrin huomionut suomalaisen kirjallisuuden kasvavan monikielisyyden (ks. luvut 1 ja 2). Muilla kielillä kuin suomeksi tai ruotsiksi kirjoittavat kirjailijat, jotka näkyvät mediassa, joita tutkitaan tai joiden työskentelyä rahoitetaan, ovat kuitenkin yhä yksittäistapauksia.

5.1 Ammatilliset, yhteisölliset ja psykologiset syyt kielivalintoihin

Tutkimukseni vahvistaa aiemman tutkimuksen esille tuomaa suomalaisen taidekentän piirrettä: haastavinta muualta tänne muuttavilla on tulla hyväksytyksi niin virallisiin kuin epävirallisiinkin ammatillisiin verkostoihin. Pienimmässä mittakaavassa verkostojen merkitys näkyy silloin, kun kirjailija on hakemassa rahoitusta, mutta informaatiota on saatavilla vain kotimaisilla kielillä: hakija, jolla

on käytettävissä kielitaitoisia ja mahdollisesti myöntöperusteita tuntevia tuttavina, pystyy todennäköisesti tuottamaan osuvamman hakemuksen kuin oman kielitaitonsa varassa toimiva muunkielinen kirjailija. Koko suomalaisen kirjallisuusinstituution mittakaavassa sosiaalisella pääomalla on suuri merkitys, sillä taiteilijajärjestöt käyttävät kulttuuripolitiikassa koko ammattikuntaansa koskevaa valtaa. Lisäksi valtion ja säätiöiden jakama taiteellisen työskentelyn rahoitus perustuu suurelta osin vertaisarviointeihin.

Jos suomen kielen taito vaihdon välineenä on niin keskeinen ja sen rooli myös muilla kielillä kirjoittavien kirjailijoiden tiedossa, miksi he eivät yksinkertaisesti vaihda kirjoituskieltä? Keskeisimmät syyt tulivat esille artikkelissa II. *Ammatilliset syyt* liittyvät suomalaisen kirjallisuusinstituution näkökulmasta nurinkurisesti julkaisumahdollisuuksien runsauteen ja työskentelyn rahoitukseen. Kansainvälisen kielellisen pääoman arvoa voi arvioida joko sen perusteella, kuinka laajan joukon kanssa sillä voi kommunikoida, tai sen perusteella, mikä on kielen kenttäkohtainen status. Niinpä vaikka suomen ja ruotsin kielet ovat suomalaisessa yhteiskunnassa kielellisenä, ruumiillistuneena kulttuurisena pääomana hierarkian huipulla, kansainvälisessä kirjallisessa tilassa niiden arvo on häviävän pieni verrattuna englantiin tai espanjaan. Toisaalta niille kirjailijoille, jotka ovat saaneet suomen tai ruotsin kielen haltuun riittävän hyvin työskenteläkseen sillä, tämä kenttäspesifi kielellinen pääoma toimii yhtenä perusteluna kirjoittaa näillä kielillä.

Yhteisölliset syyt jatkaa kirjoittamista muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi taas liittyvät pyrkimykseen pitää yllä muita kuin ammatillisia verkostoja tai haluun säilyttää yhteys kotikieliseen yhteisöön. Toisaalta yhteisölliset syyt ovat myös saattaneet saada kirjailijan vaihtamaan kieltä poliittisena protestina lähtömaan yhteiskunnallista kehitystä kohtaan.

Psykologiset syyt jatkaa kirjoittamista äidinkielellä tai sen tasoisella kielellä liittyvät siihen, että se antaa välineet mahdollisimman täydelliseen kirjalliseen ilmaisuun. Näitä syitä voidaan tarkastella myös kirjallisuuskäsityksen poeettisen ulottuvuuden kautta: kunnianhimoinen suhtautuminen kirjailijan ammattiin edellyttää kirjoittamista sillä kielellä, jolla työn laatu on korkeinta. Suhde äidinkieleen voi kuitenkin vaikuttaa kielenvalintaan myös päinvastoin silloin, kun siihen liittyy voimakkaita negatiivisia tunnemuistoja. Silloin uusi kieli voi toimia pääomana, jonka avulla aloittaa uusi elämä myös ammatillisesti.

5.2 Julkaisuperusteiden logiikat vaihtelevat kielialueittain

Kirjallisuuden digitaalisen julkaisemisen yleistyminen ja toisaalta kieli- ja valtionrajojen ylitysten arkipäiväistyminen ovat haastaneet Bourdieun paljon käytettyä teoriaa taiteen rajoitetun ja laaja-alaisen tuotannon, korkean ja kaupallisen kulttuurin kentistä. Tästä huolimatta suomalaisen kirjallisuusinstituution varsin suuri autonomia suhteessa sitä ympäröiviin poliittisiin ja taloudellisiin arvoihin näkyy joidenkin sen toimijoiden ”suomalaiselle kirjallisuudelle” asettamissa normeissa. Erityisen tiukkana normien luojana ja ylläpitäjänä on esiintynyt Suomen

Kirjailijaliitto (ks. 2.2.3). Se ei ainoastaan säännöissään kiellä muilla kielillä kuin suomeksi kirjoittavien kirjailijoiden jäsenyydet, se on myös vielä viime vuosina kieltäytynyt kirjallisen laadun perusteella hyväksymästä jäsenikseen suomeksi populaarikirjallisuutta kirjoittavia kirjailijoita kuten Juha Vuorista ja Henriikka Rönkköstä (Spåra 2017; Hiilamo 2018). Sen enempää väestön monikielistyminen kuin korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin sekoittuminen toisiinsa eivät siis näy liiton kirjallisuuskäsityksessä. Raymond Williamsin (1988, 140–142; ks. myös Lehtonen 2004, 24–25) termin liiton tapaa jäsentää maailmaa voisi kuvata jäänteenomaiseksi merkityskartaksi, joka tarjoaa osalle suomalaisista kirjailijoista turvallisen käsitteellistyneen maailmanjärjestyksestä.

Tutkimukseeni osallistuneet kirjailijat asettavat yllirajaisina toimijoina Bourdieun näkemyksen rajatuista kirjallisuuden kentistä uuteen valoon siinä missä Kirjailijaliitto pitää sitä yllä. Se, mitä kautta väitöskirja-aineistoni kirjailijoiden teokset on julkaistu, vaihtelee paljon. Osa vastaajista julkaisee kustantamon julkaisuohjelmaan hyväksytyjä, kustannustoimitettuja, kustantajan painattamia, markkinoimia ja levittämiä teoksia samaan tapaan kuin perinteiset kirjankustantamot Suomessa. Etenkin arabiankielisen ja latinalaisamerikkalaisen kustannusmaailman rakenne kuitenkin on kysely- ja haastatteluaineiston perusteella erilainen, sillä näissä ympäristöissä on yleistä julkaista teoksia erilaisten pienkustantamojen kautta, joiden toimintalogiikat eroavat siitä, mihin suomalaisessa ympäristössä on totuttu. Käsikirjoitusten editointiin tai teosten markkinointiin ei ole usein resursseja, kirjailija maksaa kulut itse, eikä varsinaista kriittistä portinvartijaa kirjalliselle laadulle aina ole.

Siinä missä perinteiset suomalaiset kustantamot kirjaimellisesti kustantavat julkaisemansa teokset, siis huolehtivat niiden kustannustoimitamisesta, painatuksesta, sähkö- ja äänikirjojen valmistamisesta, markkinoinnista, levityksestä jne. koituvista kustannuksista, tarjoavat näihin työvoiman ja jopa maksavat kirjailijalle kirjan kirjoittamisesta, esimerkiksi arabiankielisessä kirjallisuudessa on tavallista, että teoksen editointiin ei ole resursseja ja kulut jäävät kirjoittajan maksettaviksi. Näin ollen kirjailijan työssä ei aina ole kyse kirjallisesta laadusta samalla tavalla ymmärrettynä kuin Suomessa, vaan periaatteessa kirjallisuuden julkaisemiseen on mahdollisuus niillä, joilla on siihen taloudelliset mahdollisuudet tekstin laadusta riippumatta. Toisaalta tämä tarkoittaa, että etenkin internetin myötä tapahtunut julkaisukanavien demokratisoituminen on tuonut julkaisu-mahdollisuuksia myös sellaisille lahjakkaille ja ammattitaitoisille kirjailijoille, joille fyysisten kirjojen painattaminen ei ole taloudellisesti ollut mahdollista. Toinen fyysisten kirjojen painattamista demokraattisempi julkaisemisen tapa ovat kunnianhimoisesti toimitetut kirjallisuuslehdet.

Kieliryhmistä arabiaksi, espanjaksi, englanniksi, farsiksi ja venäjäksi kirjoittavat kirjailijat mainitsevat yhtenä merkittävänä julkaisukanavana internetin. Perusteluja tälle ovat digitaalisessa muodossa olevan kirjallisuuden levityksen helppous ja taloudellisuus. Muita syitä ovat entisessä kotimaassa painettuun kirjallisuuteen kohdistuva sensuuri tai sen julkaisemiseen ja levittämiseen liittyvät turvallisuusriskit. Aineistossani ovat vahvasti edustettuna arabiankieliset kirjailijat, jotka ovat lähteneet kotimaastaan aatteellisista tai turvallisuuteen liittyvistä

syistä. Pakolaistaustaisia kirjailijoita on muissakin kieliryhmissä: myös toinen aineistoni saksankielisistä runoilijoista on alun perin joutunut lähtemään kotimaastaan pakolaisena toisen maailmansodan aikana, joskin Suomeen hän on muuttanut vasta vuonna 1958, ja vepsänkielinen kirjailija on tullut Suomeen jatkosodan aikana evakkona Karjalasta.

Aineistossa on myös ”vapaaehtoisessa maanpaossa” eläviä kirjailijoita, jotka ovat lähteneet kotimaastaan poliittisista tai rakenteelliseen sortoon liittyvistä syistä, mutta joiden virallinen syy muuttaa Suomeen on ollut opiskelu, työ tai perhe. Poliittisten mielipiteidensä vuoksi pakolaisina omasta maastaan lähteneiden kirjailijoiden kohdalla on varsin ymmärrettävää, että julkaiseminen lähtömaan julkisten kanavien kautta ei ole mahdollista, vaan julkaiseminen edellyttää ”maanalaista” toimintaa esimerkiksi internetin tai kirjallisuuslehtien kautta. Erityisesti arabiankielisten kirjailijoiden kohdalla myös teosten sensurointi kotikielisillä markkinoilla on yleistä, joskaan tämä näkökulma ei tule omassa aineistossani esiin (ks. Al-Nawas 2017).

On selvää, että pelkkä julkaisukanava ei enää tässä digitaalisen kirjallisuuden vaiheessa ole riittävä mittari kirjalliselle laadulle. Myös suomenkielistä runoutta, joka on perinteisesti mielletty sekä rajatun tuotannon että suppean yleisön kirjallisuudeksi, julkaistaan juuri levityksen helppouden ja taloudellisuuden vuoksi enenevässä määrin internetissä (ks. esim. Nokturno 2021) tai muuten perinteisestä kirjamuodosta poikkeavin tavoin (ks. esim. Poesia 2021).

5.3 Arvioinnin, julkaisemisen ja työskentelyrahoituksen kompleksiset suhteet

Julkaisemisen keskeinen rooli tuli monin tavoin esiin tutkimuksen kestäessä, ja juuri se tekee muunkielisten kirjailijoiden asemasta erityisen haastavan. Niin kauan kuin suomalaisen kirjallisuusinstituution oletuskieliä ovat vain suomi ja ruotsi, ja niin kauan kuin kaunokirjallisuutta edelleen julkaisevat Suomessa lähinnä kaupallisin periaattein toimivat suomen- ja ruotsinkieliset kustantamot, muilla kielillä kirjoittavat kirjailijat putoavat ainakin osittain instituution rakenteiden ulkopuolelle. Tässä väitöskirjassa (etenkin artikkelissa III) olen esitellyt tapoja, joilla muunkieliset kirjailijat voivat jatkaa työskentelyään: sinnikkäästi marginaalissa, luovasti yhteistyökumppaneita ja julkaisukanavia löytäen, tai jatkaen julkaisemista Suomen rajojen ulkopuolella.

Nämä keinot eivät kuitenkaan riitä, jos tavoitteena ovat tasavertaiset mahdollisuudet harjoittaa kirjailijan ammattia ja osallistua siihen kuulumisesta käytäviin neuvotteluihin. Niinpä, kirjallisuuden taloudelliset reunaehdot huomioiden, olisi erittäin tärkeää madaltaa kulttuuripolitiikan välinein muunkielisten kirjailijoiden kynnystä luoda kontakteja suomalaisiin kaupallisiin kustantamoihin. Tällainen väline voisi olla esimerkiksi käsikirjoitusnäytteiden suomentamisen tai ruotsintamisen tukeminen. Mikään ei luonnollisesti estä myöskään esimerkiksi tiettyjen, Suomessa merkittävien, kielivähemmistöjen kielistä kirjalli-

suutta julkaisevien pienkustantamojen tai osuuskuntien perustamista, jolloin tarjolla olisi hyvä olla ainakin asiantuntevaa neuvontaa niiden toimintaan osallistuville.

Muilla kielillä kuin suomeksi, ruotsiksi tai saameksi kirjoittavien kirjailijoiden on varsin haastavaa saada työskentelyynsä rahoitusta, vaikka muunkielisten valtion apurahojen saajien määrät ovatkin 2010-luvulla suhteellisesti vastanneet niiden hakijamääriä. Viime vuosina yksityisten säätiöiden osuus taiteellisen työskentelyn rahoituksesta on kasvanut (ks. artikkeli I). Apurahajärjestelmästä on aiemmassa tutkimuksessa osoitettu piirteitä, jotka nostavat rahoituksen hakemisen kynnystä, vaikka rahoitus on muodollisesti kaikkien haettavissa. Näitä haasteita ovat hakuprosessien kielisidonnaisuus sekä muilla kielillä kirjoittavien kirjailijoiden vähäisyys vertaisarvioinneissa. Ensin mainittu on ongelma, koska se asettaa muunkieliset hakijat eriarvoiseen asemaan, jälkimmäisen haasteen juuret ovat järjestelmän rakenteissa. Vastaukset näihin ongelmiin näyttävät yksinkertaisilta: laajentaa hakuinformaation kielivalikoimaa, lisätä siihen myös selkokieli ja tarjota mahdollisesti ohjaus- ja käännöspalveluita – myös niin, että tieto taiteellisen työskentelyn rahoituksen olemassaolosta saavuttaisi ne monet Suomessa työskentelevät kirjallisuuden ammattilaiset, jotka tulevat yhteiskunnista joissa tällaista järjestelmää ei ole – sekä varmistaa, että vertaisarviointeja tekevillä on riittävän laaja ymmärrys erilaisista kirjallisuuskäsityksistä ja kykyä nähdä taiteellinen laatu myös teoksissa, jonka ontologia on itselle vieras.

6 LOPUKSI

Miksi suomalaisen kirjallisuuden avautuminen muunkielisten kirjailijoiden näkökulmalle on tärkeää? Syyksi pitäisi riittää sen, että kaikki laadukas kirjallisuus on arvokas lisä yhteiskunnan kulttuuriseen pääomaan. Suomalaisittain tärkeänä arvona on pidetty myös tuon kulttuurisen pääoman mahdollisimman laajaa saatavuutta. Syyksi muunkielisten kirjailijoiden ammattilaisuuden tunnustamiselle pitäisi riittää pelkästään senkin, että on tuhlausta antaa muunkielisten kirjailijoiden sivistyksen, elämäkokemuksen, lahjakkuuden ja ammattitaidon valua – suomalaisen lukijan näkökulmasta – hukkaan, kun ne pääsevät esille vain muilla kielillä, muilla kirjallisilla markkinoilla, tavoittamatta ehkä koskaan nykyisen kotimaansa yleisöjä. Syyksi pitäisi riittää se, että meidän länsimaisten ihmisten lähes itsestään selvänä pitämän oikeuden käyttää koko potentiaaliaan yhteisön ja yhteiskunnan hyväksi pitäisi kuulua kaikille saman yhteiskunnan jäsenille. Koska mikään yhteiskunta ei ole täydellinen, muunkieliset kirjailijat eivät ole ainoita, joiden osaaminen jää suomalaisessa työ- tai kulttuurielämässä marginaaleihin, mutta se on osa samaa ongelmaa, ei hyväksyttävä syy sulkea ovet heiltäkin.

Nuorten ja etenkin poikien lukuinnostuksen rappeutumisesta on puhuttu jo vuosia, samoin OECD:n uusimmassa maaraportissa todetaan, että pojat ja maahanmuuttajataustaiset oppilaat alisuoriutuvat kouluopetuksessa (OECD 2020, 8). Toisaalta esimerkiksi terrorismitutkija Leena Malkki (2017) on todennut, että hyvinvointivaltion tarjoama maksuton koulutus on, kohtuullisen toimeentulon rinnalla, yksi vahvimista yhteiskuntarauhaa ylläpitävistä tekijöistä. Yksi tapa herättää nuorten mielenkiintoa lukemista kohtaan on epäilemättä tarjota luettavaa, joka tarjoaa samaistuttavia hahmoja ja identifioitumiskohteita, jotka tulevat nähdäiksi tunnistettavissa fiktiivisissä maailmoissa. Nuorelle, jolle kirjoittaminen on luontainen ilmaisutapa, on tärkeää, että kirjailijoiden ammattikunnassa on samaistuttavia hahmoja, jotka näyttävät, että tämäkin ammatti on saatavissa taustasta riippumatta.

Intersektionaaliset erot, kuten ihonväri, yhteiskuntaluokka, perhetyyppi ja niin edelleen voidaan toki nähdä vain pinnallisina kehyksinä tarinoille, joilla halutaan kertoa jotakin yleisinhimillistä. Toistuessaan tarinasta toiseen samankal-

taisina ulkoiset piirteet kuitenkin osallistuvat normien rakentamiseen: ne pakottavat kirja toisensa jälkeen katsomaan maailmaa siitä näkökulmasta, jonka kirjan kirjoittaja omasta maailmankuvastaan, kirjallisuuskäsityksestään, ideologiastaan, kuulumisen kohteistaan käsin pystyy kuvittelemaan, ja josta aukeavan näkymän hän kokee tärkeäksi kertoa (ks. Karkulehto et al. 2012). Jokainen kirjailija on ensin lukija, joka väistämättä omaksuu jonkinlaiset ”hyväksyttävän kirjallisuuden normit”, kirjallisuuskäsityksen, lukemastaan kirjallisuudesta. Suomalaista kirjallisuuskäsitystä ohjaa yhä käsitys suomalaisesta kirjallisuudesta suomeksi tai ruotsiksi kirjoitettuna, joskin viime vuosina tehdyssä peruskoulun opetussuunnitelman kehitystyössä on pyritty nostamaan esiin ympäröivän yhteiskunnan todellisuutta vastaavaa kirjallisuuskäsitystä (ks. esim. Löytty 2021).

Suhdetta lukemiseen taas rakennetaan varhaislapsuudesta saakka, joten – myös varhaiskasvatusympäristöissä työskennelleenä – pidän tärkeänä monikielisten, moninaisia samaistumiskohteita tarjoavien kirjojen merkitystä, ja kasvatusympäristöjen henkilökunnan aikaresursseja niiden lukemiseen ja kirjastovierailuihin sekä monikielisen lastenkirjallisuuden hyvään maksuttomaan tai edulliseen saatavuuteen. Hyvä esimerkki laadukkaasta kielirajoja rikkovasta lastenkirjallisuudesta on Teoksen vuonna 2020 julkaisema, Katri Tapolan, Aya Chalaheen ja Muhaned Durubin yhteistyönä syntynyt suomen- ja arabiankielinen *Siinä sinä olet* -kuvakirja, hyviä viime vuosina käyttöön otettuja digitaalisia käytäntöjä taas ILT-Oppimisen varhaiskasvatukseen ja alakouluille suuntaama Lukulumopalvelu, jossa voi kuunnella kuvakirjoja yli 50 kielellä (Lukulumo 2021).

Koko Hubara tiivistä ajatuksen monipuolisen lastenkirjallisuuden merkityksestä vuonna 2017 (47) ilmestyneessä kirjassaan *Ruskeat tytöt* seuraavasti:

Kun olin lapsi ja teini, ei ollut yhtään suomenkielistä, suomalaisen rodullistetun, Ruskean ihmisen kirjoittamaa kirjaa, joka kertoisi minusta. Ei yhtäkään. [...] Ennen kuin olin kirjoittaja, olin lukija, sen jälkeen kun lakkaan kirjoittamasta, olen edelleen lukija, ja haluaisin lukea jonkun muun kuin itseni kirjoittaman kirjan, joka kertoo minusta. Ensikatsomalta tämä saattaa kuulostaa kohtuuttomalta vaatimukselta, mutta se on vähintään, mitä suomalainen kaunokirjallinen kenttä voi tehdä hyväksemme. On kyse representaatiosta, itsensä näkemisestä kulttuurisissa tuotteissa, osana maailmaa oikeassa mittasuhteessa siihen ja totuudellisesti kuvattuna.

Tämä kirjallisuussosiologinen työ avaa vähän tutkitun näkökulman monikielisen kirjallisuuden tutkimukseen. Se keskittyy niihin rajapintoihin, joissa muunkielisten kirjailijoiden kokemukset kohtaavat suomalaisen kirjallisuusinstituution kaksikielisen yksikielisyyden ihannetta tavoittelevan kieli-ideologian ja siihen perustuvan kirjailijakäsityksen. Tärkeäksi jatkotutkimuksen aiheeksi jää Suomessa asuvien uutta yllirajaista kirjallisuutta kirjoittavien kirjailijoiden Suomen rajojen ulkopuolella tapahtuva julkaisutoiminta, jota etenkin Olli Löytty Hassan Blasimin kohdalla on myös tehnyt (ks. esim. Löytty 2019).

Tässä työssä erityistä huomiota vaille jää erityisesti aktiivisten ja kieli-alueellaan arvostettujen arabiankielisten kirjailijoiden näkökulma, koska heidän kirjallinen toimintansa tapahtuu leimallisesti Suomen rajojen ulkopuolella. Heitä oli aineistossani useita, ja arabiankielisille kirjailijoille on tyypillistä, että syyt lähtöön entisestä kotimaasta liittyvät maan sananvapaus- ja turvallisuustilanteeseen (ks. Talaskivi 2021). Niinpä syvällisempi tutkimus pakolais- ja turvapaikanhaki-

jataustaisten kirjailijoiden aseman erityispiirteistä, Ahmed Al-Nawasin tekemän, arabiankielisten kirjailijoiden asemaan perehtyvän raportin (2016), Husein Muhammedin kurdinkielisen kirjallisuuden kenttää kartoittavan raportin (2020) sekä Taija Roihan turvapaikanhakijoina Suomeen tulleiden taiteilijoiden asemaa koskevan selvityksen (2016) lisäksi, on tarpeen. Myös venäläiskirjailijoiden työskentelyn ominaispiirteet ovat kiinnostava jatkotutkimuksen kohde (ks. myös Sorvari 2018; 2020).

Väitöskirjani aihe on, yhdeksän vuotta alkusysäyksensä jälkeen, yhä ajankohtaisempi. Aineistoni kirjailijoista monen ura on edennyt tämän tutkimuksen aineistonhankinnan jälkeen kohti asemaa, jossa kysymys ammattilaisuudesta on täysin kielitekkinen: jos heidän kirjoituskielensä olisi suomalaisen kirjallisuusinstituution kirjailijäkäsityksen kannalta oikea, julkaistujen teosten ja saatujen apurahojen perusteella heillä olisi hyvät perustelut suomalaisen ammattijärjestönsä jäsenyyden hakemiseen. Ei toki ole itsestään selvää, että kaikki näin tekisivät, vaikka se mahdollista olisikin. Vaikka muutamat aineiston kirjailijoista ovat saavuttaneet Suomessa työskentelyolosuhteet, joissa ammattimainen kirjoittaminen on mahdollista, suurimmalla osalla näin ei ole. Tosiasia on, että myös suurin osa suomeksi tai ruotsiksi kirjoittavista kirjailijoista joutuu työskentelemään muun työn ohessa tai satunnaisten ja lyhytaikaisten apurahojen turvin. Olisi kuitenkin tärkeää varmistaa, että muunkieliset kirjailijat ovat tasavertaisessa asemassa suomen- ja ruotsinkielisten kirjailijoiden kanssa apurahoja haettaessa ja että rahoituksen myöntäjillä on käytettävissä riittävä osaaminen, jotta arviointi voidaan tehdä mahdollisimman puhtaasti kirjallisen laadun perusteella. Tältä kannalta tärkeä rooli on niin työskentelyrahoitusta koskevan informaation ja hakulomakkeiden kielivalikoimalla kuin kirjailijoiden itsensä peräänkuuluttamalla mahdollisuudella verkostoitua ammatillisesti hakuprosesseja tuntevien kollegojensa kanssa. Erinomainen esimerkki tällaisesta verkostosta on eri taiteenalojen ammattilaisten Globe Art Point, joka toimii Helsingissä ja järjestää muun muassa erilaisia avoimia koulutuksia. Verkostossa on mukana myös kirjailijoita. Monet kirjailijoiden kokemista ammatillisista haasteista kuitenkin kietoutuvat kirjoituskielen ympärille ja kaipaivat huomion kohdistamista sen luomiin esteisiin. Lisäksi tarvetta verkostoille olisi myös kaukana pääkaupunkiseudulta asuvilla kirjailijoilla.

Vaikka tämän tutkimuksen tulokset perustuvat kirjailijoilta kerättyyn aineistoon, ne ovat jossakin määrin sovellettavissa myös moniin muihin korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien ammattiryhmiin. Kieli on yksi yhdenvertaisuuslaissa kielletyistä syrjintäperusteista, mutta silti myös työhön liittyvillä kielitaitovaatimuksilla naamioidaan tai ainakin tuetaan muita syitä olla suhtautumatta muunkielisiin henkilöihin alansa ammattilaisina. Suomen kielen taidon puutteen on todettu johtavan myös esimerkiksi yliopistoissa ja kansainvälisissä yrityksissä – niin ikään korkeasti koulutettujen yhteisöissä – kokemukseen sivullisuudesta tiedonkulussa ja vuorovaikutuksessa. Sirkku Latomaa kollegoineen toteakin (2013, 182), että yhteisön muiden jäsenten olisi tuettava yhteisön ei-suomen- tai -ruot-

sinkielisen jäsenen pyrkimyksiä edetä yhteisön ulkoreunalta kohti varsinaista jäsenyyttä – ja että tuki voi näkyä paitsi asenteissa, myös vuorovaikutuksessa. Näin siis tilanteissa, jossa toivotaan kaikkien yhteisön jäsenten saavan koko potentiaalinsa käyttöön yhteisön hyväksi.

Tärkeää olisi myös perehtyä tarkemmin kustannusmaailman uusliberalismin ja globalisaation myötä muuttuneeseen toimintalogiikkaan, jota Kai Häggman käsittelee artikkelissaan teoksessa *Suomen nykykirjallisuus II*. Etenkin pienkustantamojen ja osuuskuntien mahdollisuuksista muunkielisen kirjallisuuden julkaisijoina olisi tärkeää saada uutta tietoa: pienten, lähtökohtaisesti ylijarjaisesti toimivien kustantamojen rooli on merkittävä etenkin maanpaossa elävien kirjailijoiden julkaisijoina.

Vaikka vuosien 2020–2021 pandemia on väliaikaisesti hidastanut kansainvälistä liikkuvuutta, globalisaatiota tai ylijarjasta muuttoliikettä se ei voi lopullisesti pysäyttää. Siksi on tärkeää jatkossakin tarkastella muunkielisten kirjailijoiden asemaa myös syrjäisen Suomen kirjallisuusinstituutiossa. Toivon, että tämä 2010-luvun Suomen kieli-ideologiaa ja kirjailijakäsitystä käsittelevä väitöskirja on vasta alkua näitä teemoja käsittelevälle tutkimukselle, jota jatkossa toivoakseni tekevät muunkieliset kirjailijat itse, myös omilla kielillään

SUMMARY

This doctoral dissertation examines a phenomenon that would not exist if we did not look at it from the point of view of the Finnish literary institution: writers whose first language is not one of the official Finnish languages⁶. In practical terms, my aim has been to investigate this 'group' to identify the challenges they face when practicing their profession in the Finnish literary institution, historically defined by its 'bilingual monolingualism', that is, division into parallel Finnish and Swedish language literature, with little space for other languages and a history of assimilating minority literature, such as Roman literature, into one 'national literature'. This dissertation consists of three published, peer-reviewed articles and an introduction in which I bring together the three different points of view of the articles.

One of the two main aims of this dissertation has been to create an image of this 'group' of writers, with the a priori knowledge that it consists of writers whose linguistic, literary and life histories vary greatly. The challenge of a topic like this is that the objects of my attention move quickly. Not only have some of my informants moved away from Finland since they participated in 2017; new candidates for the group have also moved here and continued their work. Bearing this in mind, I have frozen the frame in 2017, the year when I conducted both the interviews and the questionnaire that provide the data of this dissertation. My second main aim has been to reflect these writers' experiences as professional – or in many cases, due to circumstances set by the surrounding institution, semi-professional – writers against the deep-set practices of the Finnish literary institution. Apart from having more than a century of two linguistically separate histories, the Finnish Writers' Union (established in 1897) and the Finnish Swedish Writers' Union (established in 1919) have traditionally had considerable power in defining who has the right to claim the title of professional writer. In this dissertation, I bring forth aspects of the different conceptions of literature that may explain some of the experiences of exclusion that the writers in my data report. In my data, and in other studies conducted during the past decade, it is clear that the role of memberships in literary unions in Finland is not very well understood and as such not very sought after by writers who come from foreign literary institutions.

The study is positioned at the crossroads of sociology of literature, cultural policy and cultural studies. First, it must be clear that this study is about the writers, not their texts. From the sociology of literature, I borrow Pierre Bourdieu's well-known field theory, which offers excellent tools for pondering the position

⁶ In this context, the concept of 'official Finnish languages' includes Sámi languages even though these can by no means be described as dominant languages in Finland, and the problems faced by Sámi writers resemble to some extent those faced by the writers who have immigrated to Finland. But as the Sámi are an indigenous people of Finland and their history is tied to that of Finland in many, often oppressive and rejective ways, they deserve to be the object of studies that focus on their special position. The case of Lee David Rodgers' cooperation with the Inari Sámi community has been brought up in this dissertation by its own right, purely as an example of different ways of transnational publishing.

and struggles of 'newcomers' in an art field. As 'newcomers', non-dominant language writers, although many of them possess symbolic, including linguistic and cultural, capital in the international literary field, lack the field-specific symbolic capital that would allow them to enter the Finnish literary field as equals. The Finnish and Swedish languages are an important part of this field-specific capital, but it also includes social networks and the 'innate' knowledge of the Finnish conception of literature, or the nuances of what is valued in it, which is gained through the national education system and is constantly exposed to field-specific literary discussion. At the same time, and this can hardly be emphasised strongly enough, the writers carry with them strands of the literary conceptions and traditions that they have gained through their education and their participation or following of native or international literary discussions. In the new context, the way these conceptions present themselves is through their individual conceptions of literature. The cultural policy research strand of my study is related to its aims to collect and offer knowledge that is neither completely academic nor completely pragmatic but rather systematically collected and can be utilised when formulating cultural policies to better serve its purpose in a country whose population has become significantly more diverse over the past 30 years. Cultural studies, meanwhile, especially come into play in the form of Raymond Williams' and Stuart Hall's conceptions. In this dissertation, there is also an inevitable hint of criticism of methodological nationalism: my starting point is the conception that 'literature' is a hypernym for 'national (literatures)', not the other way around.

My position as a student of multilingual literature is not straightforward. In the course of this study, certain discussions have guided me to think of my role – I am a Finnish-speaking bearer of a traditional Finnish conception of literature – more as an interpreter between the practices of the Finnish literary institution and writers. By 'interpreter' I do not refer to linguistic interpretation but more to someone who tries to show the places in the Finnish literary institution where misunderstandings are most likely to happen. My aim is not to resolve the misunderstandings but to give both parties – the institution and the writers – the possibility to see what features of their conceptions of literature may be at the root of them.

The main research data of this dissertation consist of 31 writers' answers to a questionnaire that was delivered via email, mail or personally to 77 writers. The only criterion for being accepted as a participant was the person's own identification as a writer, in the sense of UNESCO's subjective definition of an artist. In addition to these data, I also conducted 11 interviews. The original plan to base the research mainly on interviews changed during the course of the study, as it became clear that these professional writers were capable of giving vital information when given some guidelines (i.e. questions) and the time and space to reply. Further, the data from the interviews, which in most cases were in a language that was neither the interviewer's nor the interviewee's first language, were not as valid as those from the written replies. It was possible to answer the questionnaire in Finnish, English, Spanish or Arabic, and the answers were then

translated into Finnish. Subsequently, the data were categorised according to themes, and these themes were developed into the main questions of my three articles.

In article I, 'Ammattitaiteilijuus ja kirjailijana olemisen ehdot muunkielisten kirjailijoiden näkökulmasta', or 'Professional art and the conditions for being a writer from the perspective of non-dominant language writers in Finland', I utilise studies and reports from the Finnish Centre for Cultural Policy Research Cu-pore and The Art's Promotion Centre Finland to build an abstract, theoretical and naturally context-dependent conceptualisation of how 'a professional artist' is traditionally constructed in an official context. As one of my main theorists, Elina Arminen, states, the current conceptualisation of what literature is, is always constructed in relation to the time and societal surroundings and can be reconstructed and extracted from different documents. I use this conceptualisation to reflect the data obtained from my questionnaire and interviews. A common trait in both the documents and my data was the central status of published works as something that a professional writer needs to be able to present. Published works of literature are also essential if a writer wishes to gain entrance to either of the Finnish writers' unions. But, the question is, what kind of publications count? In Finland, commercial publishing houses are the ultimate gatekeepers to the literary field, whereas many of the writers in my data come from literary institutions with very different logics. For example, in many Arabic countries the publishing industry is underdeveloped, and a book may only be published if the writer has the resources to pay the expenses. Thus, some of the highest-quality literature may be published in literature magazines and on the internet. These types of media also give a writer the chance to avoid piracy or censorship. Moreover, as far as literature written in languages whose speakers live in diaspora is concerned, the very practical element of logistics has steered book markets away from physical bookshops and toward virtual spaces. And, as the last but not least difference in literary cultures, the Finnish literary institution relies heavily on the century-old language barrier, even though some cracks have emerged during the past decade, letting in some grant-receivers, literary prize candidates and receivers etc. who either do not write in Finnish or Swedish or have a foreign linguistic background. A controversial feature of the Finnish literary institution is the language criterion of the Finnish Writers' Union, which still only accepts members who have published two original Finnish language works of 'good enough quality'. Conversely, many of the non-dominant language writers who participated my study write in languages like Spanish, English, Arabic or Persian – languages that have a significantly larger potential readership than books written in Finnish or Swedish. Thus, their 'own' languages serve as much more valuable symbolic capital in the international literary space (a concept coined by Pascal Casanova), even if Finnish or Swedish would serve them best in the very limited book market in Finland.

In Article II, 'Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa', or 'Mother tongue and belonging in the language choices of non-dominant language writers in Finland', I present some of the most promi-

nent arguments on which writers base their choice of working language. In line with the findings of article I, some of the most frequently mentioned reasons for not changing one's working language into one of Finland's official languages – or, indeed, doing so – are very pragmatic: access to a wider readership, contract with an established, esteemed publisher or the possibility to obtain funding for one's writing. Twenty-four of the 31 writers still write only in their first language or in their first language and some other language. Practical or financial reasons are not the most frequently mentioned ones. Rather, the most important reason for continuing to write in a language learned in childhood seems to be psychological: the expressive power and scope of thought that the native language offers. One's first language also serves as a tool of belonging in the language community, which may be geographically broad but can be reached fairly easily using the common language. There are also two main reasons for wanting to abandon one's first language as a language of self-expression and publication: 1) having experienced oppression, abuse or violence in the environment in which a person's first language was spoken (thus, their first language is their emotional language but in the most negative sense of the word); 2) wanting to protest against the politics conducted in their first language in the country they left behind.

In Article III, 'Ylirajaisuuden ulottuvuuksia Tanya Tynjälän ja Lee David Rodgersin kirjailijantyössä', or 'Dimensions of transnationalism in Tanya Tynjälä's and Lee David Rodgers's work as authors', I focus on two very different cases of transnational writing: that of the sci-fi and young adult writer Tanya Tynjälä, who was born in Lima, Peru and has lived in Finland for two decades, and that of the children's writer and illustrator Lee David Rodgers, who was born in Manchester, England and has also lived in Finland since the beginning of this century. Tynjälä still publishes in Latin America, and her main audience is there, although her work has been published in anthologies from Canada and the United States to Bulgaria and Finland. They are also read as learning materials in Latin American schools, and Tynjälä's fan base is nearly exclusively virtual – and as such, also global. Rodgers, on the other hand, illustrates and writes children's books in a small Sámi community in cooperation with his Sámi family and other members of the Inari Sámi language community. His works are published by an ideological NGO with an agenda to vitalise the language. From the beginning, Rodgers' motivation has been to create materials for the 'kielipesä', or 'language nests', where children with an Inari Sámi background are taught a language that only has about 300 speakers. Rodgers' Sámi-themed books are also commercial materials that have been sold to tourists in the language area, and as such they might raise the question of cultural appropriation. However, it is debatable whether Rodgers, as the father of half-Inari Sámi children, should not be allowed to use stereotypical Sámi imagery in books sold for the good of the community. In any case, the aim of this article and of presenting these two cases was to highlight some of the different ways of publishing, some of the different ways of being part of a language community and some of the different ways of motivating one's work when working as a writer in a language area that is not one's 'own'. This article also raises the question of language as symbolic capital: despite not having

field-specific language capital in Finnish literature, both Tynjälä and Rodgers have plenty of it in the international space, and through his collaborators, Rodgers also has it in the Inari Sámi community.

The aim of this dissertation has been to add to the knowledge about Finland's non-dominant language writers. As expected, the 'group' turned out to consist of writers with very different backgrounds. The largest language group was Spanish (7 writers), followed by Arabic (5), English (2), Farsi (2) and Russian (2). The majority (24) of the 31 people who answered the questionnaire write in their first language even when living in Finland, even though it keeps them in the invisible margins of the Finnish literary field. What the writers think could best enhance their position in the field are professional networks, from the level of support while writing grant applications to being treated equally in a professional context - and especially, being treated as professional rather than immigrant writers. In every context, this equality of treatment seems to be entangled with publishing in Finland in ways that are established as acceptable proof of professional publishing. As the publication of high-quality literature seems, unsurprisingly, to be the gateway to being deemed professional, and as it is does not appear to be financially or legally possible in the foreseeable future to force Finnish publishing houses to publish books that they receive as manuscripts in other languages in Finnish, more attention should be paid to the evaluation of and expertise in literature that is published in other languages or in different publishing forms, such as internet publishing (which is already an important platform for Finnish poetry) and literary magazines. In the long run, considering the limited finances in the cultural sector, financial support for translating manuscripts for evaluation in publishing houses would be a good tool to support the publication of books written by non-dominant language writers in Finland.

LÄHTEET

- Ahmad, Akhmad, 2010. "Voisin tietysti palkata heitä, mutta...": Työmarkkinoiden sosiokulttuurinen sidonnaisuus." Teoksessa *Vieraita työssä: Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*, toimittajat Sirpa Wrede & Camilla Nordberg, 72–92. Palmenia Helsinki University Press.
- Ahvenjärvi, Kaisa, 2017 *Päivitettyä perinnettä: saamelaisen nykyrunouden saamelaiskuvastoja*. Jyväskylä Studies in Humanities. Väitöskirja.
- Al-Nawas, Ahmed, 2017. *A View of the Conditions of Arabic Literature in the Nordic Region*. Helsinki: Culture for All Service.
- Anderson, Benedict, 2006. *Imagined communities*. Revised edition. London: Verso.
- Arminen, Elina, 2009. *Keskeltä melua ja ääntä. Timo K. Mukan myöhäistuotanto, kirjallisuuskäsitys ja niiden suhde 1960-luvun yhteiskunnallis-kulttuuriseen keskusteluun*. Helsinki: SKS.
- Arminen, Elina, Anna Logrén ja Erkki Sevänen, toim. 2020. *Kirjallinen elämä markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Bhabha, Homi B., 1994. *The Location of Culture*. New York: Routledge.
- Bourdieu, Pierre, 1986. "The Forms of Capital". Teoksessa *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, toimittaja John Richardson. 241–258. Westport, CT: Greenwood.
- Bourdieu, Pierre, 1991. *Language & Symbolic Power*. Toimittanut John B. Thompson, englanniksi kääntäneet Gino Raymond ja Matthew Adamson. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre, 1993. *The Field of Cultural Production. Essays on Art and Literature*. Toimittanut ja englanniksi kääntänyt Randal Johnson. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre, 1996. *The Rules of Art. Genesis and Structure of the Literary Field*. Englanniksi kääntänyt Susan Emanuel. Cambridge: Polity.
- Casanova, Pascale, 2004. *The World Republic of Letters*. Englanniksi kääntänyt M. B. DeBevoise. Cambridge: Harvard University Press.
- Deleuze, Gilles ja Felix Guattari, 1986. *Kafka. Toward a Minor Literature*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Forsander, Annika, 2013. "Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään". Teoksessa *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, toimittajat Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä. 220–246. Helsinki: Gaudeamus.
- Gerhards, Jürgen, 2012. *From Babel to Brussels: European Integration and the Importance of Transnational Linguistic Capital*. Berlin Studies on the Sociology of Europe (BSSE). Working Paper No. 28. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2156812>
- Ghasemi, Mehdi, 2019. *Opening Boundaries: Toward Finnish Heterolocal Literatures*. Books on Demand.
- Grönlund, Mikko, 2017. *Kirjailijoiden taloudellinen asema Suomessa 2017*. Turun yliopisto, Brahea-keskus.

- Grönstrand, Heidi, Magnus Huss ja Ralf Kauranen, toim. 2019a. *The aesthetics and politics of linguistic borders: multilingualism in Northern European literature*. Routledge Critical Studies in Multilingualism. DOI: 10.4324/9780429260834 Haettu 10.2.2020
- Grönstrand Heidi, Ralf Kauranen, Olli Löytty ja Kukku Melkas, 2019b. "Monikielisyys ja kielellinen moninaisuus Suomen kirjallisuudessa". Teoksessa *Kielten ja kirjallisuuksien mosaiikki. Näkökulmina valta, periferia ja arki*, toimittajat Arja Nurmi, Saija Isomaa ja Päivi Pahta. 76–98. Helsinki: SKS.
- Grönstrand, Heidi, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Kukku Melkas, Hanna-Leena Nissilä ja Mikko Pollari, 2016. "Ylirajainen kirjallisuudentutkimus ja deterritorialisoiva lukutapa". Teoksessa *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden ylirajaisuudesta*, toimittajat Heidi Grönstrand, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Kukku Melkas, Hanna-Leena Nissilä, ja Mikko Pollari. 7–37. Helsinki: SKS.
- Haavisto, Camilla, 2010. "Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus kulttuurijournalismissa". Teoksessa *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*, toimittaja Pasi Saukkonen. 135–155. Cuporen julkaisuja 19/2010. Helsinki: Cupore.
- Hakalahti, Niina, 2007. Kotimainen maahanmuuttajakirjallisuus. Teoksessa *Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus*, toimittajat Marjo Mela ja Pirjo Mikkonen. 29–38. Helsinki: SKS.
- Hall, Stuart, 1992. "The Question of Cultural Identity". Teoksessa *Modernity and its Futures. Understanding Modern Societies*, toimittaneet Tony McGrew, Stuart Hall ja David Held. 274–324. Polity.
- Hall, Stuart, 1999. *Identiteetti*. Suomentaneet ja toimittaneet Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart, 2003. "Kulttuuri, paikka, identiteetti". Teoksessa *Erilaisuus*, toimittaneet Mikko Lehtonen ja Olli Löytty. 85–128. Tampere: Vastapaino.
- Havu, Jukka, 2019. "Kielipolitiikka – valtion vai identiteetin tukijalka?" Teoksessa *Kielten ja kirjallisuuksien mosaiikki. Näkökulmina valta, periferia ja arki*, toimittaneet Arja Nurmi, Saija Isomaa ja Päivi Pahta. Tietolipas 263. 33–75. Helsinki: SKS.
- Heikkinen, Merja, 2006. "Administrative Definitions of Artists in the Nordic Model of State Support for Artists". *International Journal of Cultural Policy* 11:3, 325-340. DOI: 10.1080/10286630500411432
- Heikkinen, Merja, 2007. *Valtion taiteilijatuki taiteilijan määrittelijänä: Määrittelyvallan ehtoja ja ulottuvuuksia pohjoismaisen tukimallin suomalaisessa muunnelmassa*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Heith, Anne, Satu Gröndahl ja Eila Rantonen, 2018. "Introduction: 'The Minoritarian Condition'". *Studies in Finnish and Swedish Literatures after World War II*. Teoksessa *Migrants and Literature in Finland and Sweden*, toimittajat Satu Gröndahl ja Eila Rantonen. 11–33. Helsinki: SKS.

- Hiltunen, Kaisa, Niina Säaskilahti, Kaisa Ahvenjärvi, Saara Jäntti, Tuuli Lähdesmäki, Tuija Saresma, ja Antti Vallius, 2019. "Kuulumisen neuvotteluja taiteessa". Teoksessa *Kuulumisen reittejä taiteessa*, toimittajat Kaisa Hiltunen & Nina Säaskilahti. Turku: Eetos.
- Hippi, Kaarina, Hanna Lappalainen, ja Pirjo Nuolijärvi, 2020. "Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa hankkeena ja aineistona". Teoksessa *Suomalaisten kielellistä elämää. Sata suomalaista kielielämäkertaa -hankkeen satoa*, toimittaneet Kaarina Hippi, Hanna Lappalainen ja Pirjo Nuolijärvi. Helsinki: SKS.
- Hirvi-Ijäs, Marjo, Sakarias Sokka, Kaija Rensujeff, Tiina Kautio ja Ari Kurlin Niiniaho, 2020. *Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot. Taiteen ja kulttuurin barometri 2019*. Helsinki: Cupore.
- Hubara, Koko, 2017. *Ruskeat tytöt*. Helsinki: Like.
- Häggman, Kai, 2013. "Kustannusala – tienhaarassa vai vapaassa pudotuksessa?" Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*, toimittajat Mika Hallila, Yrjö Hosiaislouma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajärvi. 179–189. Helsinki: SKS.
- Irvine, Judith T., 1989. "When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy". *American Ethnologist*, Vol. 16, No. 2 (May, 1989). 248–267.
- Jokinen, Elina, 2010. *Vallan kirjailijat. Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosituuhannen vaihteen Suomessa*. Vantaa: Avain.
- Jokinen, Elina, 2013. "Kirjailijoiden yhteiskunnallinen asema". Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*, toimittajat Mika Hallila, Yrjö Hosiaislouma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajärvi. 159–175. Helsinki: SKS.
- Kangas, Anita, ja Esa Pirnes, 2015. "Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus". Teoksessa *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet*, toimittajat Ilkka Heiskanen, Anita Kangas ja Ritva Mitchell. 23–108. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Karkulehto, Sanna, Tuija Saresma, Hannele Harjunen, ja Johanna Kantola, 2012. "Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste". *Naistutkimus* 25: 4, s. 17–28.
- Karhunen, Paula, 2013. *Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Karttunen, Sari, 2002. *Taiteilijan määrittely: Refleksiivisyyden esteitä ja edellytyksiä taidepoliittisessa tutkimuksessa*. Väitöskirja, Joensuun yliopisto.
- Kauranen, Ralf, 2016. "Yhteiskunnallisesta ongelmasta vientituotteeksi. Kansallinen, kansainvälinen ja transnationaalinen sarjakuvaa koskevassa kulttuuripolitiikassa". Teoksessa *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden yllirajaisuudesta*, toimittaneet Heidi Grönstrand, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Kukku Melkas, Hanna-Leena Nissilä ja Mikko Pollari. 60–87. Helsinki: SKS.
- Korhonen, O. & Paqvalén, R., 2016. *Wandering words. Comparisons of the Position of Non-dominant Language Writers in Nordic Organizations*. Helsinki: Culture

- for All Service. http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/monikulttuurisuus_kansio/Wandering_Words.pdf (Haettu 5.2.2020)
- Kulturanalys Norden, 2017. *Kultur med olika bakgrund. Utländsk bakgrund bland anställda vid statligt finansierade kulturinstitutioner i Norden*. Tukholma: Kulturanalys Norden.
- Kuula, Arja, 2006. *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Lahtinen, Emmi, Marjo Mäenpää, Sirene Karri ja Ari Kurlin Niiniaho, 2020. *Avaus. Ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa*. Cuporen verkkojulkaisuja 63. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2020/avaus_raportti.pdf
- Latomaa, Sirkku, 2010. "Hänellä ei ole kieltä missä hän voisi elää" – kirjallisuus kielipolitiikan ilmentäjänä. Teoksessa *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*, toimittaja Eila Rantonen. 40–64. Tampere: Tampere University Press.
- Latomaa, Sirkku, Sari Pöyhönen, Minna Suni ja Mirja Tarnanen, 2013. "Kielikysymykset muuttoliikkeessä". Teoksessa *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, toimittajat Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä. 163–183. Helsinki: Gaudeamus.
- Lehtola, Veli-Pekka 1995. Saamelainen kirjallisuus rajoilla. Teoksessa *Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Helsinki: SKS.
- Lehtola, Veli-Pekka 2013: Saamelaiskirjallisuuden kriisi? Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 1*, toimittajat Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajärvi. 220-227. Helsinki: SKS.
- Lehtonen, Mikko, 2004. *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Lindén, Zinaida, 2019. "An Author's View. To Be a Bridge between Cultures". Teoksessa *The aesthetics and politics of linguistic borders: multilingualism in Northern European literature*, toimittajat Heidi Grönstrand, Markus Huss ja Ralf Kauranen. 130–138. Routledge. DOI: 10.4324/9780429260834 (Haettu 10.2.2020)
- Lähdesmäki, Tuuli, Tuija Saresma, Kaisa Hiltunen, Saara Jäntti, Niina Säaskilahti, Antti Vallius ja Kaisa Ahvenjärvi, 2016. "Fluidity and flexibility of 'belonging': Uses of the concept in contemporary research". *Acta Sociologica. Journal of the Nordic Sociological Association* 59 (3), 233–247. DOI: 10.1177/0001699316633099 (Haettu 5.4.2021)
- Löytty, Olli, 2017. "Welcome to Finnish Literature! Hassan Blasim and the Politics of Belonging". *Collegium, Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences*. Volume 23: Citizenships under Construction: Affects, Politics and Practices. URL: helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/228630/CollegiumVol23%205-Loytty.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Haettu 26.8.2020)
- Löytty, Olli, 2019. "Follow the Translations! The Transnational Circulation of Hassan Blasim's Short Stories". Teoksessa *The aesthetics and politics of*

- linguistic borders: multilingualism in Northern European literature*, toimittajat Heidi Grönstrand, Markus Huss ja Ralf Kauranen. 27–47. Routledge.
- Löytty, Olli, 2021. *Jäähyväiset kotimaiselle kirjallisuudelle*. Helsinki: Teos.
- Makkonen, Timo ja Eero Koskeniemi, 2013. "Muuttoliikkeen ja maahanmuuttajien aseman oikeudellinen säätely". Teoksessa *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, toimittajat Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä. 55–80. Helsinki: Gaudeamus.
- Mickwitz, Joachim, 1999. "Syrjäseudusta tulee keskus". Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin*, toimittajat Yrjö Varpio ja Liisi Huhtala. 180–192. Helsinki: SKS.
- Miller, Toby ja George Yudice, 2002. *Cultural Policy*. London: SAGE.
- Moschonas, Spiros ja Jürgen Spitzmüller, 2010. "Prescriptivism in and about the media: a comparative analysis of corrective practices in Greece and Germany". Teoksessa *Language Ideologies and Media Discourse: Texts, Practices, Politics*, toimittajat Sally Johnson ja Tommaso M. Milani. 17–40. Bloomsbury Publishing.
- Muhammed, Husein, 2020. *My Language, My Homeland. Recommendations for the Improvement of the Kurdish-Nordic Literary Field*. Helsinki: Kulttuurikaikille -palvelu.
- Mulcachy, Kevin V., 2006. "Cultural Policy: Definitions and Theoretical Approaches". In *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 35:4, 319–330. DOI: 10.3200/JAML.35.4.319-330.
- Myndigheten för Kulturanalys, 2015. *Kultur av vem? En undersökning av mångfald i den svenska kultursektorn*. Stockholm: Myndigheten för Kulturanalys.
- Németh, Ágnes, 2016. "The Immigrant 'Other' and artistic expression: (de)bordering via festivals and social activism in Finland". *Journal of Cultural Geography*, 34:1, 51–69. DOI: 10.1080/08873631.2016.1231384 (Haettu 11.4.2019.)
- Niemi, Juhani, 1991. *Kirjallisuus instituutiona. Johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen*. Tietolipas 122. Helsinki: SKS.
- Niemi, Juhani, 1999. "Kirjallisen instituution luominen ja vakiinnuttaminen." Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin*, toimittajat Yrjö Varpio ja Liisi Huhtala. 270–277. Helsinki: SKS.
- Niemi, Juhani, 2000. *Kirjallinen elämä. Kirjallisuuden yhteiskuntasuhteiden kartoitusta*. Tietolipas 168. Helsinki: SKS.
- Nissilä, Hanna-Leena, 2016. "Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku." *Kirjallisen elämän yllirajaistuminen 2000-luvun alun Suomessa*. Väitöskirja, Oulun yliopiston tutkijakoulu. URL <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526211008.pdf> (Tarkastettu 21.5.2018.)
- Nissilä, Hanna-Leena ja Eila Rantonen, 2013. "Kansainvälistyvä kirjailijakunta." Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2: Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*, toimittajat Mika Hallila, Yrjö Hosiainluoma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajarvi. 55–71. Helsinki: SKS.

- OKM, 2021. *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi. Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:2.
- Parente-Čapkova, Viola & Parente, Antonio, 2015. "Kieli, kulttuuri, kääntäminen, (koti)maa ja musiikki – Meidän ja 'heidän' runokohtauksia Suomen Turussa". Teoksessa *Runokohtauksia*, toimittajat Tommi Parkko, Viola Parente-Čapková ja Antonio Parente. 7–16. Karkkila: Robustos.
- Pollari, Mikko, Hanna-Leena Nissilä, Kukku Melkas, Olli Löytty, Ralf Kauranen ja Heidi Grönstrand, 2016. "National, Transnational and Entangled Literatures: Methodological Considerations Focusing on the Case of Finland". Teoksessa *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, toimittajat Ann-Sofie Lönngren, Heidi Grönstrand, Dag Heede ja Anne Heith. 1–29. Newcastle-Upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Pynnönen, Marja-Liisa, 1991. *Siirtolaisuuden vanavedessä. Tutkimus ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden kentästä vuosina 1956–1988*. Helsinki: SKS.
- Pyykkönen, Miikka ja Pasi Saukkonen, 2015. "Vähemmistöt, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka". Teoksessa *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö*, toimittajat Ilkka Heiskanen, Anita Kangas ja Ritva Mitchell. 375–402. Helsinki: Tietosanoma.
- Rantonen, Eila, 2010. "Maahanmuuttajat ja kirjallisuus Suomessa ja Ruotsissa." Teoksessa *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*, toimittaja Eila Rantonen. 163–191. Tampere: Tampere University Press.
- Rantonen, Eila ja Matti Savolainen, 2010. "Vähemmistöt ja monikulttuurisuus – kulttuurit ja kirjallisuudet rinnakkain, vastakkain ja vuorovaikutuksessa." Teoksessa *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*, toimittaja Eila Rantonen. 9–39. Tampere: Tampere University Press.
- Rantonen, Eila, 2021. *Europe's White Spots: Postcolonial Readings of Eurocentrism and Nordic Minority Literatures*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto, Kirjallisuustieteen tohtoriohjelma. URL: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/130902> (Haettu 7.10.2021)
- Rautiainen, Pauli, 2007. *Taiteen vapaus perusoikeutena*. Taiteen keskustoimikunta, tutkimusyksikön julkaisuja 33. Taiteen keskustoimikunta. <https://www.taike.fi/documents/10921/1094274/Rautiainen+33+97.pdf/d7dc227e-6028-4d07-83a3-035d2fe3e1a1>. (Haettu 17.2.2021)
- Robins, Kevin, 2006. "Towards a Transcultural Policy for European Cosmopolitanism". Teoksessa *Transcultural Europe: Cultural Policy in a Changing Europe*, toimittajat Ulrike H. Meinhof ja Anna Triandafyllidou. 254–284. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Roiha, Taija, 2016. *Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina vuosina 2011–2016 saapuneet taiteilijat*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus. URL: www.taike.fi/documents/10921/1094274/Roiha_Pakolaistaustaiset_taideilijat_selvitys.pdf/8190c7b9-aea1-4b2e-b7a2-22836a03d233 (Haettu 11.1.2019)

- Salmela, Alexandra, 2011. "Mietteitä kielten törmäysvyöhykkeeltä". Teoksessa *Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisydestä*, toimittajat Heidi Grönstrand ja Kristina Malmio. 318–336. Helsinki: Schildts.
- Saukkonen, Pasi, 2010. *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. Cuporen julkaisuja 19/2010. Helsinki: Cupore.
- Saukkonen, Pasi, 2013a. *Monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka Pohjois-Euroopassa*. Cuporen verkkojulkaisuja 19. Helsinki: Cupore.
- Saukkonen, Pasi, 2013b. "Multiculturalism and Nationalism. The Politics of Diversity in Finland". Teoksessa *Debating Nordic Multiculturalism in Nordic Welfare States*, toimittajat P. Kivisto & Ö. Wahlbeck. 270–294. Houndmills: Palgrave MacMillan.
- Scullion, Adrienne ja Beatriz García, 2005. "What Is Cultural Policy Research?" *International Journal of Cultural Policy* 11:2, 113–127.
<https://doi.org/10.1080/10286630500198104>
- Sevänen, Erkki, 1998. *Taide instituutiona ja järjestelmänä. Modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit*. Helsinki: SKS.
- Sevänen, Erkki, 2011. "Kohti kirjallisten tekstien sosiologiaa". Teoksessa *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*, toimittajat Voitto Ruohonen, Erkki Sevänen ja Risto Turunen. 11–46. Helsinki: SKS.
- Sevänen, Erkki, 2013. "Nykykirjallisuuden yhteiskunnallinen kehys". Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*, toimittajat Mika Hallila, Yrjö Hosiainluoma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajärvi. 11–34. Helsinki: SKS.
- Sorvari, Marja, 2018. "Native, Foreign, Translated? 'Russian' Migrant Literature between Finland and Russia". Teoksessa *Migrants and Literature in Finland and Sweden*, toimittajat Satu Gröndahl ja Eila Rantonen. 57–80. Helsinki: SKS.
- Sorvari, Marja, 2020. "Ylirajaiset venäläiset nykykirjailijat Suomessa." *Idäntutkimus* 27 (1), 22–37. <https://doi.org/10.33345/idantutkimus.91923>.
- Suomalaisia saunanovelleja*, 2017. Useita kirjoittajia. Helsinki: Aviator.
- Talaskivi, Katri, 2013. *Hyvä mahdollisuus meikäläiselle, joka ei voi ihan kilpailla suomalaisten kanssa. Valtion apurahat monikulttuurisiin taidehankkeisiin: taiteen edistämistä vai kotouttamispolitiikkaa? Pro gradu –tutkielma. Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma*. Jyväskylän yliopisto.
- Talaskivi, Katri 2020a. "Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa". *Kulttuurintutkimus*, 36(2), 3–13.
<https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/94447>
- Talaskivi, Katri 2020b. "Ammattitaiteilijuus ja kirjailijana olemisen ehdot muunkielisten kirjailijoiden näkökulmasta". *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja* 2020. 6–25. DOI: <https://doi.org/10.17409/kpt.92259>
- Talaskivi, Katri 2021. Kirjallisuus: kielen vai ilmaisun puolesta? / Literature: protection of language, or protection of expression? Teoksessa *Sulava. Monikielinen kirjallisuus Suomessa: kokoelma. Multilingual Literature of Finland: Compilation*. Helsinki: Suomen PEN ry / Finlands PEN ry / Finnish PEN.

- Tapola, Katri, Muhaned Durubi ja Aya Chalabee, 2020. *Siinä sinä olet*. Helsinki: Teos.
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi, 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vertovec, Steven, 2009. *Transnationalism*. London & New York: Routledge.
- Wainikainen, Jaakko ja Semi Purhonen, 2018. "Kielitaidon sosiaalinen eriytyminen nyky-Suomessa. Kuka puhuu ja kuinka monta kieltä?" *Yhteiskuntapolitiikka* (2018): 3. 245–257. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018061325773>
- Williams, Raymond, 1988. *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. Suom. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.
- Woolard, Kathryn A., 1998. "Introduction. Language Ideology as a Field of Inquiry". Teoksessa *Language Ideologies: Practice and Theory*, toimittajat Bambi B. Schieffelin, Kathryn A. Woolard ja Paul V. Kroskrity. Oxford Studies in Anthropological Linguistics, Vol. 16. New York: Oxford University Press.
- Woolard, Kathryn A., 2020. "Language Ideology". Teoksessa *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*, toimittaja James Stanlaw. John Wiley & Sons. DOI: 10.1002/9781118786093
- Yildiz, Yasemine, 2012. *Beyond the Mother Tongue. The Postmonolingual Condition*. New York: Fordham University Press.
- Yuval-Davis, Nira, 2006. "Belonging and the politics of belonging". *Patterns of Prejudice* 40(3). 197–214. <https://doi.org/10.1080/00313220600769331>
- Yuval-Davis, Nira, 2011. *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*. Online publication. London: SAGE Publications Ltd. URL <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/978144625>

Internet-lähteet:

- Finlands svenska författareförening, 2021. <https://www.forfattarna.fi/historia/> Haettu 1.4.2021.
- Lukulumo, 2021. <https://www.iltoppiminen.fi/palvelumme/lukulumo/> Haettu 4.4.2021.
- Löytty, Olli, 2020. "Suomen kirjallisuus on moniäänistä". Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/suomen-kirjallisuus-moniaanista#289859fe> Haettu 23.2.2021
- Malkki, L., 2017. "Yhteiskunnan vakaus on saavutus, ei Suomen perusominaisuus". Blogiteksti. <https://politiikasta.fi/yhteiskunnan-vakaus-saavutus-ei-suomen-perusominaisuus/> Haettu 23.2.2021
- NOXLit, 2021. <https://noxlit.com/> Haettu 1.4.2021.
- Nokturno, 2021. <https://nokturno.fi/> Haettu 4.4.2021.
- OECD, 2021. <http://www.oecd.org/education/policy-outlook/country-profile-Finland-2020.pdf>
- Poesia, 2021. <https://poesia.fi/> Haettu 4.4.2021.

Sivuvalo, 2021. URL <https://sivuvalo.com/category/projects/> Haettu 1.4.2021

SKS, 2021. <https://www.finlit.fi/fi/suomalaisen-kirjallisuuden-seura/sks-pahkinankuossa#.YGWHCegzY2w> Haettu 1.4.2021

Tilastokeskus, 2021.

<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset.html> Haettu 1.4.2021.

Unesco, 1980. "Recommendation concerning the Status of the Artist". URL: unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114029.page=144 Haettu 11.1.2019

Radio-ohjelmat:

Kylmälä, Pietari, 2018. "Kun kirjailija ei kelpaa oikeaksi kirjailijaksi - elitistiseksi bunkkeriksi syytetyn Kirjailijaliiton pj. Sirpa Kähkönen vastaa". *Kulttuuriykkönen* 1.11.2018.

Lehtiartikkelit:

Hiilamo, Elli-Alina, 2018. "Henriikka Rönkkönen ei kelvannut Kirjailijaliiton jäseneksi - Teosten kirjallinen laatu vaikuttaa jäseneksi pääsyyn, mutta virallista mittaristoa ei ole". *Helsingin Sanomat* 22.10.2018.

Siltamäki, Tuija, 2020. "Milloin luit viimeksi kirjan, jonka kirjoittaja ei ole valkoinen?" *Yle Uutiset* 10.6.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11390734> Haettu 27.1.2021

Spåra, Sami, 2017. "50 vuotta täyttänyt Juha Vuorinen ei vielääkään saa tunnustusta kirjailijana - 'Näytöt eivät riitä'". *Iltalehti* 31.3.2017.

Muut:

Crisólogo, R., 2021. Henkilökohtainen tiedonanto 7.3.2021.

LIITTEET

Liite 1

Kirjailijakysely

Hyvä kirjailija,

Olen kirjallisuuden väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopistosta. Tutkimuksessani perehdyn äidinkieleltään kielivähemmistöihin kuuluvien kirjailijoiden asemaan Suomessa. Erityisen kiinnostunut olen kielen roolista siinä, millaiseksi kirjailijan ammatillinen asema muotoutuu, kun kirjailijan äidinkieli tai työskentelykieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi, ja toisaalta siitä, mikä merkitys kielellä on kirjailijan ammatti-identiteetissä. Tutkimukseni tavoitteena on tehdä näkyviksi niitä esteitä, joita vähemmistökielinen kirjailija työssään kohtaa, jotta noita esteitä voitaisiin myöhemmin lähteä purkamaan. Arvokkaita tutkimuksen kannalta ovat myös kokemukset kielimuurin ylittämisestä. Tavoitteeni on myös etsiä niitä kirjailijan työn piirteitä ja edellytyksiä, jotka ovat yhteisiä kaikille kirjailijoille kielestä riippumatta.

Kiel(t)en merkitykseen kirjailijan työssä en pääse käsiksi ilman teidän kirjailijoiden omia kokemuksia. Siksi toivon, että osallistuisitte tutkimukseeni. Tutkimuksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta jokainen vastaus on korvaamattoman tärkeä.

Lähetän tämän internetkyselyn linkin tai kyselyn paperiversion kaikille tietojeni mukaan Suomessa asuville ja äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuville kirjailijoille, joiden yhteystiedon onnistun hankkimaan. Yhteystietoja olen kerännyt Sivuväli-projektin, Taiteen edistämiskeskuksen, paikallisten kirjailijayhdistysten sekä teidän itsenne korvaamattomalla avulla.

Tutkimukseen vastanneisiin kirjailijoihin ei viitata tutkimusraportissa nimellä, ellei erikseen anna siihen suostumustasi. Toivon, että saisin osana tutkimustani haastatella myöhemmin tarkemmin muutamaa kirjailijaa tarvittaessa tulkin välityksellä. Kyselyn perustieto-osiossa voitte ilmoittaa, etlette halua että otan tutkimukseen liittyen Teihin jatkossa yhteyttä.

Toivon siis sydämeni pohjasta, että tarttaisitte tähän tilaisuuteen tuottaa korvaamattoman tärkeää tietoa vähemmistökielisten kirjailijoiden asemasta Suomessa ja vastaisitte kyselyyn viimeistään 31.12.2018. Mikäli vastaatte mieluummin paperilomakkeella, toivon että ilmoitatte postiosoitteen, johon voin lähettää kyselyn, sekä kielen, jolla mieluummin vastaatte kyselyyn. Valittavana on suomenkielisen lomakkeen lisäksi englannin-, espanjan- tai venäjänkielinen lomake.

Tutkimukseen liittyvissä kysymyksissä voitte lähettää minulle suomen-, englannin-, ruotsin- tai saksankielistä sähköpostia osoitteeseen katri.a.talaskivi@juu.fi.

Jo etukäteen arvokkaista kokemuksistanne ja vaivannäöstänne kiittäen,
Katri Talaskivi

1.

Vastaajan nimi

2.
Sukupuoli

3.
Syntymäaika

4.
Syntymäpaikka

5.
Asuinmaat ennen Suomea

6.

Mistä alkaen asunut Suomessa

7.

Äidinkielesi

8. Työskentelykielesi

9.

Muut kielet, joita puhut tai kirjoitat

10.

Saako nimesi julkaista tutkimusraportissa?

11.

Saako sinuun ottaa myöhemmin yhteyttä haastattelun tekemistä varten?

Osa II: Kirjailijan ura

Luettele julkaisemasi teokset genren mukaan. Ilmoitathan myös julkaisuvuoden, -paikan ja kustantajan sekä tiedot mahdollisista käännöksistä. Mainitsethan myös, jos kyseessä on omakustanne.

12. Aikuisten kertomakirjallisuus

13. Runoteokset

14. Draama

15. Esseistiikka

16. Lasten- ja nuortenkirjallisuus

17. Tietokirjallisuus

Luettele käntämäsi teokset genren mukaan. Ilmoitathan myös julkaisuvuoden, -paikan ja kustantajan. Mainitsethan myös, jos kyseessä on omakustanne.

18. Aikuisten kertomakirjallisuus

19. Runoteokset

20. Draama

21. Esseistiikka

22. Lasten- ja nuortenkirjallisuus

23. Tietokirjallisuus

Muu julkaisutoiminta

24. Osallistumisesi antologioihin, julkaisut kirjallisuuslehdissä, internetjulkaisut www-osoitteineen yms. Kaikkea julkaisutoimintaa ei tarvitse listata, vaan voit vapaasti valita, mitä haluat mainita.

Osa III: Vapaa sana

25. Kerro kirjoitusprosessistasi. Voit käyttää pohdinnassa apuna esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

- Onko kirjoitusprosessisi yksi- vai monikielinen?
- Millainen on muistiinpanotekniikkasi? Sanoja, kuvia, ideakarttoja?
- Näytätkö tekstiäsi prosessin aikana jollekulle saadaksesi palautetta? Mikä merkitys hänen palautteellaan on työskentelyllesi?
- Jos olet kääntänyt omia teoksiasi toiselle kielelle / toisille kielille, kuvaile työskentelyprosessiasi.
- Limittyvätkö kirjoittaminen ja kääntäminen ajallisesti toisiinsa, vaikuttavatko ne toisiinsa ja jos niin miten? Vai käännätkö vasta valmiin teoksen?

26. Kuvaile suhdettasi kieleen. Voit käyttää apuna esimerkiksi näitä kysymyksiä:

- Millainen rooli kielellä on kaunokirjallisissa teksteissäsi?
- Miksi työskentelet kielellä, jolla työskentelet?
- Mitä äidinkielesi sinulle merkitsee? Onko asuminen toisella kielialueella muuttanut suhdettasi äidinkieleesi?
- Jos työskentelet äidinkielelläsi, oletko harkinnut tai kokeillut kirjoittamista muulla kielellä?
- Miten kiinnostus kielen taiteelliseen tutkimiseen on vaikuttanut siihen, että sinusta tuli kirjailija – vai onko se vaikuttanut lainkaan?
- Jos työskentelet useammalla kuin yhdellä kielellä, millä perusteella valitset kielen, jolla mitäkin työtä teet?

--

27. Millaisena koet asemasi kirjailijana Suomessa? Voit käyttää vastaamisessa apuna esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

- Onko se, millä kielellä kirjoitat tai mitä kieliä puhut, mielestäsi vaikuttanut siihen, miten sinuun ammattisi edustajana Suomessa suhtaudutaan? Miten?
- Miten äidinkieleni mielestäsi vaikuttaa silloin, kun olet kirjailijana tekemisissä esimerkiksi
 - *kollegojen
 - *kustantajien
 - *median
 - *kirjallisen työskentelyn rahoittajien kanssa?
- Oletko tarvinnut apua esimerkiksi rahoitushakemusten tekemiseen tai kontaktien luomiseen? Oletko saanut sitä, ja jos niin mitä kautta?
- Oletko kokenut, että olet jäänyt vaille joitakin mahdollisuuksia, koska et ole äidin- tai työskentelykieleltäsi suomen- tai ruotsinkielinen? Millaisissa tilanteissa?

28. Jos työskentelet jollakin muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi: millaisena koet asemasi työskentelykieleksi kirjallisuudessa? Voit käyttää vastaamisessa apuna esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

- Onko siitä jotakin haittaa kirjailijan työllesi, että asut muualla kuin kirjoituskielen kielialueella? Entä hyötyä?
- Koetko olevasi osa jonkin kulttuurin / joidenkin kulttuurien kirjallista perinnettä? Minkä?
- Mitä merkitystä kirjoituskieleni kirjallisuudelle on sillä, että sitä kirjoitetaan myös muualla kuin siellä, missä kielen puhujat ovat enemmistönä tai virallinen vähemmistö?

Liite 2

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA
Arkisto

Haastatteluosuostumus

Haastateltavan tiedot:

Nimi: _____

Syntymäaika ja -paikka: _____

Osoite: _____

Puhelin, sähköposti: _____

Aineiston mahdolliset käyttörajoitukset:

Hyväksyn että _____ . _____ . 20 _____ tehyt haastattelutallenteet tallennetaan nimelläni SKS:n Arkistoon käytettäväksi SKS:n ohjeiden mukaisesti.

Paikka ja aika: _____

Allekirjoitus: _____

Nimen selvennys:

Haastattelijat:

KIAKRA_haastatteluosuostumus.doc / 3.11.2021 17:47:00

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA
Arkisto

SKS:n arkisto
käynti: Mariankatu 19
posti: PL 259, 00171 Helsinki
puhelin: 0201 131 240
s-posti: arkisto@finlit.fi

Haastattelunne _____ . _____ . 20 _____ tallennetaan nimelläne SKS:n arkistoon käytettäväksi SKS:n ohjeiden mukaisesti.

Haastattelijat:

Lisätietoja:

ALKUPERÄISET JULKAISUT

I

AMMATTITAITEILIJUUS JA KIRJAILIJANA OLEMISEN EHDOT MUUNKIELISTEN KIRJAILIJOIDEN NÄKÖKULMASTA

Katri Talaskivi, 2020

Kulttuuripolitiikan Tutkimuksen Vuosikirja, 5(1), 6–25

Uudelleenjulkaistu Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seuran luvalla.

<https://doi.org/10.17409/kpt.92259>

Katri Talaskivi

AMMATTITAITEILIJUUS JA KIRJAILIJANA OLEMISEN EHDOT MUUNKIELISTEN KIRJAILIJOIDEN NÄKÖKULMASTA

Professional art and the conditions for being a writer from the perspective of non-dominant language writers in Finland

In this article I describe the results of a questionnaire survey done on non-dominant language writers in Finland, and reflect this on the criteria by which a professional artist has been traditionally defined in Finland. The background data consists of reports and studies on artists' social standing conducted by Arts Promotion Center Finland, Cupore and the Finnish Writers' Union.

There were 31 responses to the study from non-dominant language residents of Finland who identify themselves as writers. Among these writers, the most often mentioned factor to define a professional writer were published works. Published works have also been central when a professional artist / writer has been defined in the Finnish art support system since its beginning in the late 1960's and early 1970's, and indirectly they are important also when professionalism is defined through memberships of trade unions, grants, main income source etc. as in all these evaluation in based on work that has been approved as part of the art world, i. e. published by a publishing house.

According to this reflection, the Finnish way of defining a professional writer to a great extent excludes writers who are unable to publish their work on paper through commercial publishing houses, let alone in Finnish or Swedish. This is the case with most writers with refugee, assylum seeker or voluntary exile background, or writers who come from countries with a different publishing industry from the Finnish model, or whose audiences are spread in all parts of the globe; instead, they publish online for political, financial, or practical reasons.

My article strengthens the argument that the Finnish institutionalist way of defining a professional artist needs to be modified, especially on the level of institutional practises, to meet the reality of a quickly multilingualized society..

Keywords: non-dominant language writers; minority language literature

Johdanto

On noloa ja typerää, että Hassan Blasimin keväällä ilmestynyt Allah99 suljettiin pois kisasta, koska arabiankieliseen nykykirjallisuuteen keskittynyt pieni italialaiskustantamo Al Mutawasit julkaisi sen alkukielellään jo viime vuonna.

Haloo!

Blasim on Suomen kansalainen ja hänen romaninsa sijoittuu suureksi osaksi tänne. Ei kai kukaan pelkää, että ne tulevat ja vievät meidän palkintomme? (Majander, 2019.)

Lainaus on katkelma *Helsingin Sanomien* kirjallisuustoimittaja Antti Majanderin marraskuussa 2019 julkaistusta, vuosikymmenen viimeisiä Finlandia-palkintoehdokkauksia kommentoineesta kolumnista. Tämän artikkelin aiheen kannalta Majanderin tekstissä on erityisen kiinnostavaa hänen vahva kannanottonsa arabiaksi kirjoittavan Hassan Blasimin puolesta. Blasimin *Allah99*-teosta ei kelpuutettu Finlandia-palkintoehdokkaaksi, koska se oli ilmestynyt arabiaksi vuonna 2018 Italiassa. (Mahlamäki, 2019.) Vilkas keskustelu Finlandia-palkinnon ehdokkauksista on sinänsä jokavuotinen ilmiö, jonka teemat vain vaihtelevat (esim. Kantokorpi, 2013, s. 204). Kahtena 2010-luvun vuotena tuo keskustelu velloii kansallisten rajojen äärellä: vuonna 2010 keskustelu palkintoehdokkaan kansalaisuudesta johti palkinnon sääntöjen muuttamiseen niin, ettei sen saajan enää tarvitse olla Suomen kansalainen (Nissilä & Rantonen, 2013, s. 63; Nissilä, 2016, s. 120; Mahlamäki, 2019). Muutoksen jälkeen palkinnon kriteerinä on ollut romaanin ansiokkuus kirjailijan kansalaisuudesta riippumatta. Vielä vuoden 2019 keskustelun jälkeenkään sitä ei silti voi myöntää Suomen kansalaisen kirjoittamalle romaanille, joka on julkaistu ensin toisen maan markkinoille (Mahlamäki, 2019).

Allah99:n tapaus liittyy kiinnostavalla tavalla yhteen ilmiöt, jotka ovat 2000-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana muuttaneet suomalaista kirjallista elämää: siinä yhdistyvät markkinoiden merkitys – kirjallisuuden julkisuusarvo ja myyntiä edistämään vuonna 1984 perustettu Finlandia-palkinto – ja 1990-luvun lopulta voimakkaasti kasvaneen maahanmuuton kielisidonnaiseen kansalliskirjallisuuteen kohdistama paine.

Tässä artikkelissa tarkastelen kyselyaineiston pohjalta kysymystä, jonka *Allah99*-teosta koskenut keskustelu nosti jälleen esiin: miten muunkielisten, itsensä kirjailijaksi identifioivien henkilöiden kuvaukset kirjailijuudestaan vertautuvat vakiintuneeseen suomalaiseen tapaan määritellä taiteilija. Tietoisena käsitteeseen liittyvistä ulossulkevista konnotaatioista viittaa tässä artikkelissa ”muunkieliset”-käsitteellä kirjailijoihin, joiden ensimmäinen kieli

on jokin muu kuin jokin Suomen virallisista kielistä. Kaikessa ulossulkevuuudessaan käsite ”muunkieliset” tiivistää tässä, suomalaisen kirjallisuussosiologisen tutkimuksen kontekstissa, jotakin tärkeää: käsittelen tutkimuksessani heterogeenista joukkoa ihmisiä, jota ei olisi tarkoituksenmukaista ajatella ryhmänä, ellei sitä katsottaisi juuri suomalaisen kirjallisuusinstituution näkökulmasta.

Kyselyaineiston analyysin avulla etsin vastausta tutkimuskysymykseen: miten muunkielisten kirjailijoiden käsitys ammattikirjailijudesta suhteutuu suomalaisen kirjallisuuden kentän vakiintuneeseen, institutionaaliseen tapaan määritellä ammattikirjailijuus. Yhtä vakiintunutta määritelmää ei ole, ja niin taiteen kentän käytännöissä kuin taiteilijatutkimuksessakin ammattitaiteilijutta määritellään yhä uudestaan (ks. esim. Karttunen, 2002, s. 85; Rensujeff, 2003, s. 12; Karttunen, 2004, s. 16; Hirvi-Ijäs et al., 2017, s. 35; Hirvi-Ijäs et al., 2020, s. 28). Konkretisoidakseni taideinstituution toimintaa hyödynnän taiteen keskustoimikunnassa, sen seuraajassa Taiteen edistämiskeskuksessa ja kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporessa tehtyjä taiteilijan asemaa käsitteleviä tutkimuksia ja selvityksiä. Niissä ammattitaiteilijoina osallistuneiden kriteerit ovat vaihdelleet, joskin keskeisimpinä ovat säilyneet järjestöjäsenyydet ja apurahoitus. Näiden lisäksi taiteilijan ammattimaisuutta on arvioitu ennen kaikkea julkaisujen tai esitysten tasokkuuden, tulotietojen ja koulutuksen perusteella. (Ks. esim. Rensujeff, 2003; Karttunen, 2004; Hirvi-Ijäs et al., 2020.) Taidetoimikuntajärjestelmä perustettiin vuonna 1968 ja on toiminut siitä lähtien varsin pienin muutoksin ja apurahapäätöksensä taiteelliseen vertaisarviointiin nojaten (Karhunen, 2013, s. 34). Muunkielisten kirjailijoiden kannalta olennainen muutos tapahtui vuonna 2002, jonka jälkeen taidetoimikuntien apurahoja ovat voineet työskentelykielestä riippumatta hakea Suomessa pysyvästi asuvat kirjailijat ja kääntäjät, eivät pelkästään suomeksi, ruotsiksi tai saameksi työskentelevät (Karhunen, 2013, s. 35).

Käsillä olevan aiheen kannalta on erityisen kiinnostavaa, miten taiteilijatutkimuksissa rakentuva kuva ammattitaiteilijasta heijastuu

Unescon subjektiiviseen taiteilijamääritelmään, jonka mukaan ”taiteilija tarkoittaa jokaista, joka pitää taiteellista luomistyötään elämänsä olennaisena osana ja joka tällä tavalla myötävaikuttaa taiteen ja kulttuurin kehittymiseen. Häntä pidetään, tai hän haluaa, että häntä pidetään taiteilijana riippumatta siitä, onko hän työsuhtees-
sa tai jonkin järjestön jäsen.” (Unesco, 1980.)

Tässä artikkelissa tarkoitan kirjallisuusinstituutiolla kustantamoja ja muita kaunokirjallisuutta julkaisevia toimijoita, kirjallisen työkentelyn rahoittajia, kirjailijakuntaa ja sen etuja valvovia järjestöjä, kriitikoita, kirjallisuudentutkijoita ja lukevaa yleisöä, jotka kaikki omalta osaltaan osallistuvat sen määrittelyyn, kuka saa kuulua suomalaiseen kirjallisuuteen. Artikkelin rakenne perustuu yllä mainituissa tutkimuksissa ammattitaiteilijuuteen liitettyihin piirteisiin, ja esitelyäni teoriataustan sekä aineiston käsittelen kutakin ammattitaiteilijan määrittelyn ulottuvuutta omassa alaluvussa.

Uudet kansalliset vähemmistöt kulttuurielämässä

2000-luvun alun eurooppalaisia kulttuuripolitiikkoja analysoinut Robins (2006, s. 254–256) toteaa, että tuolloin oli alettu siirtyä kansallisvaltioiden sisäisistä vähemmistö-enemmistö-vastakkainasetteluista kohti moninaisuusdiskursssia, jossa vähemmistökulttuurien toiseuttamisen sijaan pyrittiin huomioimaan ne osana normaaleja kulttuurisia rakenteita. Dorte Skot-Hansen puolestaan tiivistä vuonna 2002 moninaisen pohjoismaisen kulttuuripolitiikan tavoitteet seuraavasti (2002, s. 208):

- Monisärmäisempi ymmärrys taiteellisesta laadusta, jossa taidetta arvioidaan suhteessa kulttuuriseen kontekstiinsa
- Laajempi dialogi globaalien ja kansainvälisten taide- ja kulttuuriyhteisöjen kesken, mihin kuuluu myös Pohjoismaiden esittäminen realistisesti monikulttuurisina yhteiskuntina
- Vähemmistöryhmien tuottaman taiteen sisällyttäminen Pohjoismaiden kulttuuri-perintöön

- Uusien hybridisten kulttuuri- ja taide-
muotojen levittämisen tukeminen
- Kulttuuri-instituutioiden välisten ja niihin liittyvien verkostojen ja kulttuurien-
välisten kokemusten vahvistaminen.

Kulttuuriseen moninaisuuteen nojautuva ajatusmaailma on näkynyt suomalaisissa poliittisissa linjauksissa aina 1990-luvulta alkaen, kun suomalaisen kotouttamispolitiikan yhdeksi keskeiseksi linjaukseksi kirjattiin normaali-
palvelujen periaate, mutta pyrittiin takaamaan muualta muuttavien oikeus ylläpitää omaa kiel-
tään ja kulttuuriaan (Saukkonen, 2010, s. 35; ks. Saukkonen, 2013b, s. 274). Vuosituhannen alun Euroopassa vähemmistöjen näkeminen politiikanteossa ratkaisua vaativana ongelmana alkoi väistyä moninaisuus voimavarana -
näkökulman tieltä. (Robins, 2006, s. 256; vrt. Saukkonen, 2010, s. 30–32.) Vuonna 2013 Pasi Saukkonen kuitenkin arvioi, että vaikka Suomea voi lainsäädäntönsä perusteella pitää multikulturalistisena maana, jossa kulttuurinen monimuotoisuus tunnustetaan virallisesti, jossa siihen suhtaudutaan vähintään neutraalisti ja jossa kielten, kulttuurien ja identiteettien säilymistä tuetaan julkisesti, kulttuuripolitiikassa kiulu uusia vähemmistöjä koskevien yhteiskunnallisten linjausten ja niiden käytännön toteutuksen välillä on ollut pohjoiseurooppalaisista maista Ruotsin ohella suurin (Saukkonen, 2013a, 29). Siihen, että taide- ja kulttuuripolitiikka on reagoinut yhteiskunnan muutoksiin hitaasti, on Saukkosen mukaan yhtenä syynä se, että siihen kohdistuvat muutospaineet eivät ole olleet yhtä välittömiä kuin vaikkapa sosiaali- tai koulutuspolitiikassa. Kehityksen hitaus ei ole vain suomalainen ilmiö, vaan nähtävissä myös muissa Pohjoismaissa ja Alankomaissa (emt., s. 33).

Monikulttuurisuutta ja kulttuuripolitiikkaa tutkineiden Pyykkösen ja Saukkosen (2015, s. 396) mukaan Suomeen muuttaneiden ja uusiin vähemmistöryhmiin kuuluvien ihmisten edellytykset osallistua suomalaiseen taide- ja kulttuurielämään ovat periaatteessa samat kuin kantaväestöön kuuluvien henkilöiden, eikä järjestelmä muodollisesti syrji ketään kielen,

kansallisuuden tai etnisen taustan perusteella. Tutkijat kuitenkin toteavat, että muualta muuttaneet taiteilijat ovat itse erilaisissa puheenvuoroissa kertoneet, etteivät yhdenvertaisuus tai mahdollisuus oman ammatin harjoittamiseen läheskään aina toteudu täydellisesti ja että kieleen ja kansalliseen kulttuuriin kiinteästi kytkeytyvillä taiteenaloilla kuten teatterissa ja kirjallisuudessa kehitys on ollut muita taiteenaloja hitaampaa (emt.).

Saukkonen näkee kuitenkin muitakin jarruja, jotka liittyvät kiinteästi suomalaisen taiteen ja kulttuurin kenttien rakenteeseen: taidemaailman vahvan autonomian korostamisen, jolloin sen sisäisiin ratkaisuihin on vaikea vaikuttaa poliittisin linjauksin, ajatuksen luovuuden yksilölähtöisyydestä sekä käsityksen laadusta taiteellisen ilmaisun ensisijaisena arvioinnin kriteerinä. Osin näistä syistä Suomenkin kulttuuripolitiikassa on turvaututtu uusien vähemmistöjen toimintaedellytysten takaamisessa erilaisiin erityisjärjestelyihin, kuten erillisapurahoihin, sen sijaan, että heidän integroitumistaan taiteen kansalliselle kentälle olisi edistetty kuten poliittiset tavoitteet edellyttäisivät. (Saukkonen, 2013a, s. 33; Saukkonen, 2010, s. 44.) Myös Ruotsissa on havaittu, että poliittisella ohjauksella on merkitystä siinä, millaisia valintoja kulttuuri-instituutioissa tehdään moninaisuuden edistämiseksi, ja että tavoitteiden asettelun, ohjauksen ja seurannan olisi syytä olla johdonmukaista ja selkeää (Myndigheten för Kulturanalys, 2015, s. 7–8; Kulturanalys Norden, 2017, s. 6, 39).

Suomalaisen kirjallisuuden kehitys nivoutui 1800- ja 1900-luvuilla erottamattomasti ensin kansallisvaltion syntyyn ja sittemmin yhtenäiskulttuurin ylläpitämiseen ja hyvinvointivaltioprojektiin, jossa taiteelle ja kulttuurille lankesi ”eräänlainen liiman tai kitin osa” (Kangas & Pirnes, 2015, s. 24–27; Jokinen, 2013, s. 159–161). Historiansa vuoksi suomalainen kirjallisuuden kenttä on vielä nykyäänkin pitkälti järjestäytynyt kielten perusteella: suomen- ja ruotsinkielisellä kirjallisuudella on pääsääntöisesti omat kustantamonsa, yhdistyksensä ja tukijärjestelmänsä lukuun ottamatta joitakin kaksikielisiä poikkeuksia kuten Taiteen edistä-

miskeskuksen kirjallisuustoimikuntaa, Finlandia-palkintoa sekä joitakin kustantamoja. Myös kirjailijat luokitellaan Suomen kirjallisuushistoriassa yleensä kirjoituskielensä mukaan joko suomen- tai ruotsinkielisiksi, vaikka poikkeuksiakin on (Grönstrand et al., 2019, s. 80–83). Kulttuurialojen kansainvälistyessä ihmisten liikkuvuuden ja maahanmuuton lisääntymisen myötä kirjallisuusinstituutio on kielisidonnaisuutensa vuoksi säilyttänyt monia yhtenäiskulttuurin ajalta periytyviä ominaisuuksia, joista erityisesti suomen- ja ruotsinkielisten kirjailijaliittojen yksikielisyys synnytti 2010-luvun puolivälissä keskusteluryöpyä valtakunnallisessa mediassa (Dahlbom, 2016; Tanskanen, 2016; Grönstrand et al., 2019, s. 77; Talaskivi, 2018). Palaan tähän keskusteluun tarkemmin kirjailijaliittojen roolia käsittelevässä alaluvussa.

Koonnin kirjailijoiden yhteiskunnallisesta asemasta ja sen viimeaikaisesta muutoksesta esitti väitöskirjassaan Elina Jokinen (2010; ks. myös Jokinen, 2013, s. 159–176), jonka mukaan merkittävin kirjallisuuden yhteiskunnallista merkitystä koskeva ilmapiirin muutos oli 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä tapahtunut kirjailijuutta koskevissa puhetavoissa, ei niinkään ammattia määrittävissä rakenteissa. Jokisen mukaan puhetapoihin on vaikuttanut etenkin kirjallisen kulttuurin demokratisoituminen, mikä merkitsee kansalliskirjallisuuden joutumista aiempia vuosikymmeniä huomattavasti kriittisemmän julkisen katseen alle. Tämän tarkentuneen katseen myötä kansallisen kirjallisuuden taiteen autonomiaa, romanttista taiteilijakuvaa ja romanttis-nationalistista luonnetta korostava suuri kertomus on saanut rinnalleen kilpailevia näkemyksiä (emt. 2013, s. 163–164). Niistä yksi – ei yksi ja yhtenäinen sekään – on muiden kuin suomen- ja ruotsinkielisten kirjailijoiden tarina, joka asettaa kansalliskielten roolin ainoana mahdollisina suomalaisen kirjallisuuden kielinä uuteen valoon (vrt. Löytty, 2013; Löytty, 2019; Grönstrand, 2015, s. 55).

Suomalainen kirjallisuudentutkimus on tieteenalana perinteisesti keskittynyt kirjailijoiden tuottamien tekstien tutkimukseen ja osallistunut samalla vahvasti kansallisen kirjallisen kaanonin rakentamiseen. Laajoilla aineistoilla

tehtyä, kirjailijoita ammattikuntana tutkinutta kirjallisuussosiologista tutkimusta on tehty vähän lukuun ottamatta etenkin taiteilija-ammattien rakennetta ja toimeentuloa kartoittaneita Taiteen edistämiskeskuksen (ent. taiteen keskustoimikunta) taiteilijan asema -tutkimuksia (ks. esim. Rensujeff, 2003; Arpo, 2004; Karhunen & Rensujeff, 2006; Mertanen, 2010; Rensujeff, 2014) sekä Suomen Kirjailijaliiton teettämiä kirjailijoiden toimeentuloa koskevia raportteja (Grönlund, 2017).

Suomessa, muiden Pohjoismaiden tapaan, se, kuka on taiteilija, on virallisissa yhteyksissä määritelty nykyisenkaltaisen taiteen tukijärjestelmän olemassaolon ajan institutionaalisiin perusteisiin. Taiteen edistämiskeskusta edeltäneen, vuonna 1968 perustetun taiteen keskustoimikunnan tuottamissa taiteilijatutkimuksissa on esitetty taiteilijan ammatin määrittelyyn välineiksi taidealan ammatillista koulutusta, tulotietoihin perustuvia väestörekisteritietoja, taiteilijajärjestöjen jäsenyyksiä tai apuraharekistereitä (ks. esim. Rensujeff, 2003, s. 13; Karttunen, 2004, s. 16). Ammattitaiteilijana voitaisiin näin määrittellen pitää sitä, joka on vertaisarvioinnissa hyväksytty taiteilijajärjestön jäseneksi, on saanut ammattimaiseen taiteelliseen työskentelyyn tarkoitetun apurahan, on hankkinut alan koulutuksen tai jonka taidemaailman portinvartijat ovat hyväksyneet osaksi taide maailmaa siten, että taiteilija saa pääosan tuloistaan taiteellisesta työstä. Kirjailijan ammatti on kuitenkin koulutuksen merkityksen osalta poikkeuksellinen. Toisaalta muutkin kriteerit voivat olla toisarvoisia silloin, kun esimerkiksi arvovaltainen palkintoraati arvottaa taiteilijan teoksen merkittävän palkinnon arvoiseksi.

Ammattitaiteilijan määrittely on tehtävä kussakin tutkimuksessa tutkimusongelman kannalta tarkoituksenmukaisin perustein – Karttusen (2002, s. 49) sanoin ”taiteilija’ on empiirisessä tutkimuksessa aina kontekstuaalinen konstruktio”. Vuoden 2019 *Taiteen ja kulttuurin barometrissä* ammattitaiteilijuutta pohditaan laajan kyselytutkimuksen pohjalta näin:

Taiteilijoiden työtä on ensisijaisesti tekeminen, jonka keskiössä on taiteellinen luominen. Sitä on

kuitenkin myös kaikki työ, jonka avulla mahdollistetaan taiteellinen luominen. Työn rajaaminen on usein suhteessa henkilökohtaisiin kokemuksiin ja osaamisen muotoihin. (Hirvi-Ijäs et al., 2020, s. 6.)

Yksi tapa ammattitaiteilijan, myös kirjailijan, määrittelyyn onkin subjektiivinen määrittely, jota lainauksen pohdinta lähestyy. Kuten aiemmin mainitsin, Unescon suosituksessa taiteilijan asemasta (1980) todetaan taiteilijan olevan joku, joka pitää taiteellista luomistyötään elämänsä olennaisena osana ja joka tällä tavalla myötävaikuttaa taiteen ja kulttuurin kehittymiseen.

Aineisto ja menetelmät

Tämän artikkelin aineisto koostuu muunkielisille kirjailijoille kohdennetun kyselyn vastauksista, joiden pohjalta käsittelem sitä, miten muunkielisten, itsensä kirjailijaksi identifioivien henkilöiden kuvaukset kirjailijuudestaan vertautuvat vakiintuneeseen suomalaiseen tapaan määrittellä taiteilija. Artikkelin osa väitöskirjakokonaisuutta, jossa tarkastelen laajemmin muunkielisten kirjailijoiden asemaa käyttäen aineistona kyselyaineiston lisäksi kirjailijoiden haastatteluja.

Cuporen julkaisemassa *Avaus. Ulkomaalais-syntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa* -raportissa (Lahtinen et al., 2020) todetaan, että ulkomaalais-syntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten tarkkaa lukumäärää Suomessa ei tiedetä ja heitä on tutkittu vähän. Sama pätee kirjailijoihin. Käsillä olevaa tutkimusta varten toimitin vuonna 2017 laadullisen, sekä strukturoitua peruskysymyksiä että avoimia kysymyksiä sisältävän, kyselyn tai linkin internetkyselyyn postitse, sähköpostilla tai henkilökohtaisesti 77 kirjailijalle, joiden yhteystiedot hankin kustantajien, Taiteen edistämiskeskuksen hakemusarkiston sekä kirjallisuuden monikielisyttä edistävän Sivuväli-hankkeen kautta sekä myöhemmin lumipallomenetelmän avulla. Kriteerinä vastaajaksi hyväksymiselle oli vastaajan oma määrittely kirjoittamisensa am-

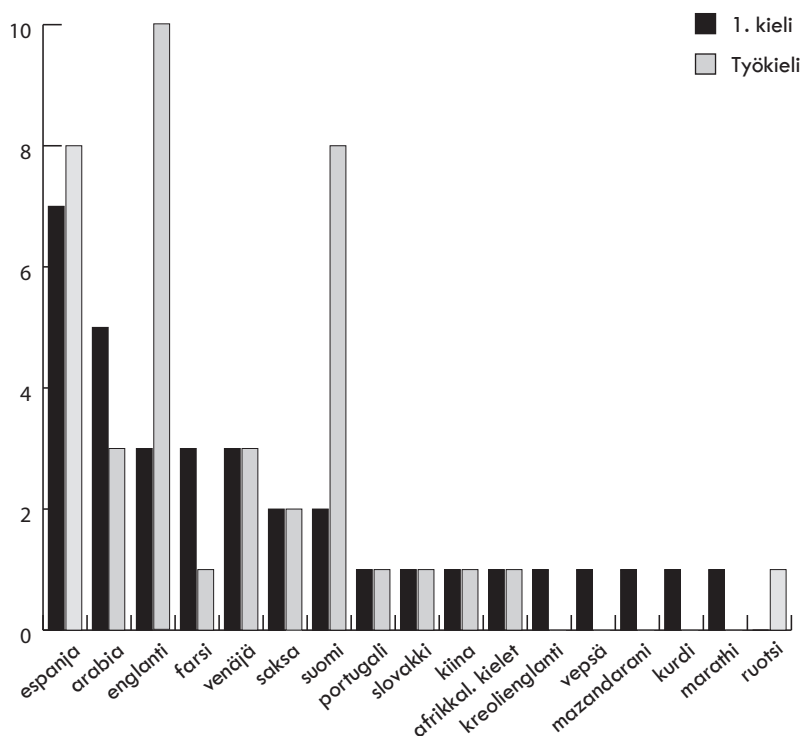
mattimaisuudesta. Kyselyyn vastasi yhteensä 31 itsensä kirjailijaksi identifioivaa henkilöä.

Kyselyyn oli mahdollista vastata suomeksi, englanniksi, espanjaksi, venäjäksi tai sähköpostin kautta arabiaksi. Kyselyyn vastanneista 31 henkilöstä 13 on naisia, 18 miehiä. Vastaajista vajaa puolet (n=14, 45 %) kuuluu 35–50-vuotiaiden ikäryhmään. Useimmat vastaajista ovat asuneet Suomessa yli kymmenen vuotta, 65 prosenttia vastanneista kirjailijoista (n=20) on muuttanut Suomeen vuonna 2000 tai myöhemmin, neljäsos (n=8, 26 %) vuonna 2010 tai myöhemmin. Pisimpään Suomessa ovat asuneet tänne vuonna 1944 muuttanut kirjailija sekä vuonna 1958 Suomeen asettunut runoilija.

Koska tutkimuksen perusjoukko on pieni, osa vastaajista saattaa olla tunnistettavissa. Kyselyyn vastanneista 31 kirjailijasta 27 on kuitenkin antanut luvan nimensä julkaisemiseen tutkimuksen yhteydessä, ja neljän nimensä käytön kieltäneen osallistujan kommentteja en ole analyysiosassa käyttänyt. Tämän vuoksi, ja ennen kaikkea siksi, että vastaajan kielet vastauksen

yhteydessä saattavat olla kiinnostava taustatieto, olen käyttänyt lainausten yhteydessä vastaajan ensimmäisen kielen ja työkielen yhdistäviä pseudonyymejä.

Kyselyyn vastaaminen on ollut vastaajille täysin vapaaehtoista. Tätä tutkimusta tehdessäni olen ollut tietoinen siihen liittyvästä valta-asetelmasta. Kuten jo johdannossa totesin, käsitelen tässä artikkelissa ryhmää, jota ei olisi olemassa, ellei sen jäsenten kokemuksia tarkasteltaisi suomalaisen kirjallisuusinstituution sisältä käsin. Tutkimus olisi toisenlainen, jos sen tekijä ei olisi elänyt ja opiskellut suomalaisen kirjallisuuskäsityksen vaikutuspiirissä. Myös mahdollisten vastauskielten rajallisuus on todennäköisesti sekä karsinut vastaajia että rajoittanut joidenkin osallistuneiden kykyä vastata täsmälleen haluamallaan tavalla. Puutteita aineistossa ovat etenkin venäjänkielisten kirjailijoiden vähäinen määrä suhteessa venäjänkielisen kirjallisuuselämän vilkkauteen Suomessa sekä somalinkielisten kirjailijoiden puuttuminen aineistosta.¹

Kuvio 1. Vastaajien kielijakauma, n=31.

Oheisessa kielidiagrammissa on esitetty vastaajien (n=31) kielijakauma vastaajan ilmoittaman äidinkielen tai ensimmäisen kielen sekä työskentelykielen mukaan (Kuvio 1). Koska osa vastaajista ilmoitti kaksi tai useampia ensimmäistä kieltä tai työskentelykieltä, molempien määrä diagrammissa ylittää vastaajien määrän. Aineistossa herättää huomiota espanjankielisten kirjailijoiden suuri määrä, mikä johtunee osittain vastaajien tavoittamisessa käytetystä lumipallomenetelmästä. Ilmiö on kuitenkin linjassa Turun yliopiston kirjallisuuden monikielisyysprojektissa vuonna 2015 tehdyn selvityksen kanssa. Siinä espanjankielisiä teoksia todettiin julkaistun välillä 1990–2015 Suomessa kaikista uusista vähemmistökieliryhmistä eniten (12 kpl), siis jopa enemmän kuin venäjän- ja englanninkielisiä teoksia (kumpaakin 10 kpl). (Suvitie, 2015.) Sekä Karhusen vuonna 2013 julkaistun *Maahanmuuttajat taiteen tukijärjestelmässä* -tutkimuksen että Lahtisen ja kollegoiden *Avaus. Ulkomaalaisyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema* -raportin mukaan Suomessa suurimpia ammattitaiteilijoiden vieraskielisiä kieliryhmiä ovat venäjän-, englannin- ja espanjankieliset, joten myös näissä tutkimuksissa espanjankielisten osuus oli suurempi kuin heidän osuutensa väestöstä edellyttäisi (Karhunen, 2013, s. 110; Lahtinen et al., 2020, s. 28).

Tutkimuksessani lähestyn tutkimuskysymystä kirjailijoiden kokemuksen kautta. Laadullinen, puolistrukturoitu mutta avoimille vastauksille tilaa jättävä aineistonhankintamenetelmä puolustaa paikkaansa menetelmänä tässä yhteydessä, koska tutkimusaiheesta on vain vähän ennakkotietoa.

Tässä artikkelissa aineiston analyysiä ovat ohjanneet taiteilijan asema -tutkimuksissa käytetyt tavat määrittellä ammattitaiteilija. Vastaus-ten luokittelussa käytetyt teemat olivat

- julkaisujen tasokkuus
- järjestöjäsenyydet
- kirjailijan työstä saadut tulot
- apurahat sekä
- koulutus.

Näiden taiteilijantyön ammattimaisuutta konkretisoivien piirteiden avulla teemoittelin kyselyyn osallistuneiden vastaukset kyselylomakkeen kysymykseen 27:

Millaisena koet asemasi kirjailijana Suomessa? Voit käyttää vastaamisessa apuna esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

- *Onko se, millä kielellä kirjoitat tai mitä kieltä puhut, mielestäsi vaikuttanut siihen, miten sinuun ammattisi edustajana Suomessa suhtaudutaan?*
- *Miten äidinkieleni mielestäsi vaikuttaa silloin, kun olet kirjailijana tekemisissä esimerkiksi kollegojen, kustantajien, median, kirjallisen työskentelyn rahoittajien kanssa?*
- *Oletko tarvinnut apua esimerkiksi rahoitushakemusten tekemiseen tai kontaktien luomiseen? Oletko saanut sitä, ja jos niin mistä?*
- *Oletko kokenut, että olet jäänyt vaille joitakin mahdollisuuksia, koska et ole äidin- tai työskentelykieleltäsi suomen- tai ruotsinkielinen? Millaisissa tilanteissa?*

Tämän avoimen kysymyksen vastausten lisäksi olen hyödyntänyt artikkelissa vastaajien antamia julkaisu- ja koulutustustatietoja.

Julkaiseminen on keskeinen tapa määrittellä kirjailija

Julkaiseminen on aineistossani yleisimmin esiintyvä kirjailijan työhön liitetty kriteeri, ja lähes kaikki vastaajat luettelevat teoksista kysyttäessä vain perinteisiä, paperille painettuja julkaisujaan. Julkaistuihin teoksiinsa ja kustantajansa uskottavuuteen vetoavat yleisimmin kirjailijat, jotka pitävät itseään ammattilaisina, oli julkaisujen kieli sitten mikä tahansa; useimmiten julkaisemista pidetään niin itsestään selvänä osana kirjailijuutta, että se mainitaan vain sivulauseessa jonkin muun asian yhteydessä.

Kustantamoni on hyvin tunnettu ja tunnustettu.

(Saksa / saksa.²)

Ulkomailla asuminen lisää kustantajien huomiota, mutta uran luominen kirjailijana on vaikeaa, kun asuu ulkomailla. Kirjan julkaiseminen edellyttää julkaisutilaisuutta ja siinä läsnä olemista. (Arabia / englanti.)

Julkaistujen teosten vähäisyyteen tai perinteisestä kirjasta poikkeaviin julkaisukanaviin taas viittaavat vastaajat, jotka pohtivat, voivatko kutsua itseään ammattikirjailijaksi tai pitäisikö heitä kutsua sellaisiksi. Moni vastaajista tuo esiin ajatuksiaan kustannusmaailman toimintaperiaatteista:

Kirjoittaminen muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi vaikeuttaa suomalaisen kustantamon kautta julkaisemista, jotka ajattelevat ennen kaikkea taloudellista hyötyä. (Persia / englanti.)

Kustantamoille pääasioita ovat taloudelliset asiat. (Arabia / arabia.)

Aineistoni kirjailijoista, etenkin runoilijoista, suuri osa julkaisee teoksensa internetissä tai kirjallisuuslehdissä, koska lähtömaassa sensuuri, kustannusmaailman kehittymättömyys ja piratismi yleisyys tekevät julkaisemisesta vaikeaa tai mahdotonta. Tyypillisesti tämä koskee aineistoni pakolaisstatuksella tai turvapaikanhakijana Suomeen muuttaneita kirjailijoita, mutta Suomessa asuu myös vapaaehtoisessa maanpaossa eläviä kirjailijoita, joiden kirjallinen koti on jossakin lähtömaan, Suomen, kolmannen ja ehkä neljännenkin asuinmaan välillä: tällainen on esimerkiksi runoilija Mohsen Emadi, joka on Iranista lähdettyään asunut ainakin Suomessa, Espanjassa ja Meksikossa ja kirjoittaa espanjaksi (Emadista lisää ks. Saresma, 2019). Osa aineistoni kirjailijoista julkaisee espanjaksi tai saksaksi, koska heillä on laadukas espanjan- tai saksankielinen kustantaja, vakiintunut asema ja laaja lukijakunta jossakin Suomen rajojen ulkopuolella. Jotkut taas joutuvat oman ja perheensä turvallisuuden vuoksi hakemaan työskentely- ja julkaisumahdollisuuksia muualta kuin synnyinmaastaan.

Suomalaiselle yleisölle etenkin muilla kuin maan virallisilla kielillä työskentelevien, jopa kansallisesti tai kansainvälisesti palkittujen kirjailijoiden työ jää usein tuntemattomaksi, vaikka poikkeuksiakin on. Kulttuurijournalismin etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta tutkinut Camilla Haavisto toteaa, että verrattuna muihin lehtien osastoihin kulttuurisivuilla suomalaisuuden rajojen venyminen ymmärrettiin luonnollisena ilmiönä, eikä uutisointi perustunut tekijöiden etnisyyteen vaan toimijuuteen taiteessa (Haavisto, 2010, s. 153). Kirjailijat, jotka kirjoittavat jollakin muulla kielellä kuin suomeksi tai ruotsiksi, eivät välttämättä näyttyäkään suomalaisten kulttuuritoimitusten kannalta kiinnostavina, koska heidän teoksensa eivät ole niiden yleisön saavutettavissa. Toisaalta suomalainen media ei ole kirjailijalle erityisen tavoiteltava kanava niin kauan kuin se ei tavoita potentiaalisia lukijoita. Tässä artikkelissa hyödynnetyt Helsingin Sanomien kolumnit (Majander, 2019; Mahlamäki, 2019) vaikuttavat olevan osa Haaviston kuvaamaa ilmiötä: myös niissä peräänkuulutetaan kirjallisuusinstituution rajojen joustavuutta ja taiteellisen laadun tunnustamista tekijän taustasta riippumatta. Johdantoluvussa mainitun irakilaisyyntiisen Hassan Blasimin medianäkyvyys on ollut muunkielisten kirjailijoiden joukossa poikkeus. Blasim on asunut Suomessa vuodesta 2004, mutta hänen arabiankielinen kustantamonsa on Italiassa ja hänen työnsä on saanut merkittävää huomiota Suomessa vasta sen jälkeen, kun hänen teostensa englanninkielisiä käännöksiä on palkittu kansainvälisesti. (Ks. esim. Löytty, 2017; Löytty, 2019; Grönstrand et al., 2019, s. 91.) Aineistossani esimerkkejä kotimaassaan asemansa vakiinnuttaneista ja palkituista mutta Suomessa varsin tuntemattomista kirjailijoista ovat saksaksi kirjoittavat runoilijat Manfred Peter Hein sekä Dorothea Grünzweig. Hein on asunut ja työskennellyt Suomessa vuodesta 1958, Grünzweig vuodesta 1989. (Talaskivi 2019.)

Digitalisoituminen on tehnyt omakustanteiden tuottamisesta helppoa, ja internetissä elää oma, laadultaan vaihteleva kirjallinen maailmansa, joka ei välttämättä koskaan tulostu fyy-

sisiksi kirjoiksi (ks. esim. Sevänen, 2013, s. 26). Nina Hakalahti nosti jo vuonna 2007 esiin sen, että ”maahanmuuttajakirjailijoiden” marginaalisuus näkyy usein epätavallisina julkaisukanavina ja että maahanmuuttajan teksti etenee Suomessa harvoin kaupalliselle kustantajalle (Hakalahti, 2007, s. 33–34). Vaikka ulkomaalaistaustaisten kirjailijoiden teokset ovat jonkin verran valtavirtaistuneet vuoden 2007 jälkeen digitaalisten julkaisukanavien, edullisempien omakustanteiden sekä yllirajaisen kustantamisen helpottumisen myötä, Hakalahden havainto pitää aineistoni perusteella pitkälti paikkansa edelleen. Institutionaalinen kirjailijan määrittely kuitenkin korostaa portinvartijoiden roolia: jonkun on määriteltävä se, millainen kirjallisuus on riittävän laadukasta, jotta sen kirjoittajaa voidaan kutsua kirjailijaksi. Kyselyvastausten perusteella internetjulkaiseminen on merkittävä julkaisutapa arabiankielisen kirjallisuuden lisäksi etenkin espanjan- ja englanninkielisille kirjailijoille, joiden lukijat elävät eri puolilla maailmaa: maantieteellisesti hajanaiselle kirjalliselle yhteisölle kirjallisuuden levittäminen on yksinkertaisesti paljon nopeampaa ja edullisempaa kuin painettujen kirjojen toimittaminen lukijoille (vrt. Nissilä, 2016, s. 23). Lisäksi tieto uudesta, usein kotikielisen kirjallisuuden perinteitä rikkovasta, kirjallisuudesta leviää verkkojulkaisujen ja sosiaalisen median kautta nopeasti ja tehokkaasti.

Yritän käyttää sosiaalisia verkostojani, nettisivujani ja antologioita tavoittaakseni iranilaisia, ja luulen että olen onnistunut siinä melko hyvin. En juuri kuulu mihinkään iranilaiseen kirjalliseen traditioon, enkä haluakaan kuulua. Pysin murtamaan iranilaisen kirjallisen perinteen rajoja ja rajoituksia. (Farsi/espanja.)

Vastauksista ilmenee myös, että kilpailu englanninkielisten kustantajien kustannusohjelmaan pääsystä on tiukkaa. Aineistoni englanniksi kirjoittavista kirjailijoista moni onkin päätenyt julkaisemaan teoksiaan omakustanteina esimerkiksi verkkokauppa Amazonin Kindle Direct Publishing -palvelun kautta. Jonkin toisen kielen ohella tai pelkästään suomeksi kir-

joittavat ovat julkaisseet myös perinteisiä mutta usein monikielisiä omakustanteita (vrt. Nissilä, 2016, s. 24).

Suomalaisessa kirjallisessa elämässä vaikuttavat tai siinä vain vierailleet muunkieliset kirjailijat eivät siis ole yhtenäinen joukko, jonka voisi niputtaa maahanmuuttajakirjailijat-käsitteen alle (ks. Nissilä & Rantonen, 2013, s. 56; Löytty, 2015, s. 73). Myöskään heidän julkaisemistaan koskevat ratkaisunsa eivät ole keskenään yhteneviä (Nissilä & Rantonen, 2013, s. 67). Muunkielisten kirjailijoiden kohdalla ammattilaisuuden määrittely julkaistujen teosten kautta on haastavaa juuri siksi, että suomalaisessa kirjallisuusinstituutiosta suureen osaan internetjulkaisemista liitetään edelleen amatööriyden leima: internetjulkaisemisen oletetaan edelleen olevan kanava kirjoittajille, jotka eivät teostensa laadun vuoksi ylitä kaupallisten kustantamojen julkaisukynnystä. Etenkin epävakasta yhteiskunnasta tai kehittyvistä maista Suomeen muuttaneiden kohdalla kaupallinen julkaiseminen on kuitenkin yleensä ollut mahdotonta riippumatta teosten laadusta: esimerkiksi aiemmin mainitun Hassan Blasimin teokset ovat tiukan sensuurin vuoksi kiellettyjä Persianlahden valtioissa ja Jordaniassa. Lisäksi kirjankustantamisen infrastruktuuri on monissa arabiankielisissä maissa lähes olematonta ja kustantamot yksittäisten henkilöiden ylläpitämiä nyrkkipajoja, joilla ei ole resursseja teosten kustannustoimittamiseen. Ammattimaiseen editointiin tai teosten markkinointiin on mahdollisuus vain niillä kirjailijoilla, jotka voivat maksaa siitä. (Al-Nawas, 2017, s. 20.) Vastaavanlaisesta kustannusmaailman rakenteesta kertovat aineistoni latinalaisesta Amerikasta muuttaneet kirjailijat.

Verkostot ovat kielisidonnaisia

Valtakunnalliset kirjailijaliitot ja niiden jäsenyys eivät nouse aineistossani kovin merkittävään rooliin muunkielisten kirjailijoiden toiminnassa. Aineiston perusteella valtaosa muunkielisistä kirjailijoista ei näytä pitävän Kirjailijaliiton tai Författareföreningin jäsenyyttä keskeisenä kriteerinä ammattilaisuudelle. Kahdelle vastaa-

jalle kysymys on kuitenkin tärkeä yhdenvertaisuuden kannalta.

[Kirjailijaliiton jäsenyys olisi tärkeä s]itä varten, että voisin yrittää samalla tavalla kuin muutkin suomalaiset ja minulla olisi oikeus samoihin asioihin. Ja voi olla, että en hakisi sitä tai että minun työtäni ei pidettäisi tarpeeksi arvokkaana oikeuttamaan siihen jäsenyyteen, mutta minä haluan että minulla olisi oikeus edes hakea. Kuten muillakin suomalaisilla. Minäkin olen suomalainen. (Espanja/espanja.)

Haluaisin kuulua Suomen Kirjailijaliittoon, se on tasa-arvokysymys. (Espanja/espanja.)

Osa vastaajista on osallistunut aktiivisesti taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisen toimintaympäristön muokkaamiseen osallistumalla esimerkiksi Helsingissä aktiivisesti toimivan poikkitaiteellisen Globe Art Point -yhdistyksen ja tiedotuspisteen perustamiseen ja kehittämiseen, osa taas on keskittynyt ajamaan muutoksia nimenomaan kirjallisuusinstituution toimintamalleihin Sivunalo-projektin kautta, joka on tehnyt vuodesta 2013 työtä muunkielisten kirjailijoiden aseman parantamiseksi.

Vaikka valtakunnalliset kirjailijaliitot eivät nouse merkittävään rooliin, vastaajat pitävät ammatillisia verkostoja tärkeinä, sillä lähes kaikki mainitsevat joko rekisteröityjen verkostojen kuten poliittisten taiteilijajärjestöjen (Kiila, PEN), paikallisten kirjailijayhdistysten tai vapaiden kirjoittajaryhmien jäsenyyden merkityksellisenä osana kirjailijuuttaan. Tämä piirre vastauksissa on yhtenevä niin Talaskiven pro gradun (2013), Paula Karhusen tutkimuksen (2013, s. 83; s. 86) kuin Taija Roihan turvapaikanhakijana tai pakolaisena Suomeen tulleiden taiteilijoiden kokemuksia kartoittaneen selvityksen (2016) kanssa. Roihan tutkimukseen osallistuneet taiteilijat pitivät tärkeimpänä kaipaamaan tuen muotona apua verkostojen rakentamiseen sekä henkistä tukea. Kirjallisuuden taiteenalakseen ilmoittaneet vastaajat kaipaivat henkistä ja kollegiaalista tukea, yleisöä ja julkaisuväyliä. (Emt.)

On mahdollista, että vain harva kyselytutki-

mukseni osallistuja mainitsee valtakunnalliset kirjailijaliitot ulossulkevinä rakenteina siksi, että suomalaisen taidekentän rakenne ja taiteilijoiden ammattijärjestöjen vahva asema ei ole monellekaan tuttu, eikä järjestöillä ole vastavaa roolia siinä kirjallisuusinstituutiossa, jossa he ovat aiemmin toimineet. Aineistosta tätä ei kuitenkaan voi päätellä. Myös Karhunen (2013, s. 82) arvioi, että ulkomailta Suomeen tulevien taiteilijoiden saattaa olla vaikea hahmottaa, millainen rooli taiteilijajärjestöillä on ammatillisen etabloitumisen ja tiedonkulun välineenä. Osa hänen tutkimukseensa osallistuneista vierasti ajatusta ammatillisesta järjestäytymisestä, osa ei ollut tullut edes ajatelleeksi asiaa (emt.). Lahtisen ja kollegoiden tutkimuksessa (2020, s. 31) tärkeimpiä syitä jäsenyyden hakematta jättämiseen olivat puutteellinen tieto järjestöistä sekä niiden hakukäytännöistä ja -kriteereistä sekä epäilykset jäsenyyden hyödyllisyydestä.

Kokemus kielestä tai taustasta suomalaisista kirjailijoista erottavina tekijöinä epävirallisissakin verkostoissa on myös erittäin yleinen.

Kaikki kirjailijat, joiden kanssa pidän yhteyttä, ovat espanjankielisiä. (Espanja / espanja.)

Language barrier is always a problem for immigrants in Finland. I have some potentials and I can manifest them in some seminars, events and even daily life; however, language barrier makes it hard to express my feelings and thoughts, and this causes misunderstanding. (Persian / English.)

Neljä vastaajaa mainitsee erityisesti esiintymistilaisuudet, joihin heitä kutsutaan lukemaan tekstejään maahanmuuttajataustansa vuoksi. Espanjankielinen kirjailija uskoo, että kieli tuottaa eriarvoisuutta myös palkkioissa.

Kun joskus pääsen lavalle [esiintymään] ilmaiseksi, on epämukavaa kun tiedän, että tapahtuma myy ja toiset saavat palkkion. On epämukavaa, kun mainitaan monta kertaa, että olen mamu ja sen takia olen siellä lavalla. (Espanja / espanja.)

Vaikka moni vastaaja on kokenut joutuneensa

edustamaan maahanmuuttajia joko mediassa tai yleisötilaisuuksissa sen sijaan että heidän työnsä olisi nähty arvokkaana sinänsä, vastaajien kokemuksissa on suurta vaihtelua. Espanjankielinen vastaaja kokee, että pakolaistaustaisten kirjailijoiden kokemukset on koettu Suomessa kiinnostavammiksi kuin muiden muunkielisten kirjailijoiden, ja arabiankielinen kirjailija toteaa, että on yleensä hyvin tervetullut kertomaan ainutlaatuista tarinaansa maanpakolaisena. Toisaalta kaksi englanninkielistä kirjailijaa toteavat olevansa etuoikeutettuja kirjoittaessaan kielellä, jota täällä ymmärretään yleisesti. Slovakinkielinen vastaaja kokee päässeensä medianosteseen, koska sattui julkaisemaan esikoisteoksensa hetkenä, jona suomalaisessa mediassa kaivattiin ”maahanmuuttajakirjailijaa”, joita Ruotsissa oli juuri alkanut nousta julkisuuteen.

Sen jälkeen [ulkolaisuuteni] ei ole tuonut mitään etuja, paitsi että minut aina kaivetaan esiin, kun pitää keskustella kieli- ja kansallisuusasioista. Mieluummin keskustelin kirjallisuudesta tai mistä vaan muusta. (Slovakki / suomi.)

Suomessa taiteilijajärjestöillä on kulttuuripolitiikassa vahva välineellinen asema, ja niillä on vahva rooli myös ammattilaisuuden määrittelyssä. 2010-luvulla keskustelu muiden kuin suomen- tai ruotsinkielisten kirjailijoiden asemasta kulminoituihin pitkälti kiistaan Suomen Kirjailijaliiton jäsenyyuskriteereistä, joiden mukaan ”Vuosisäseneksi hyväksyminen edellyttää pyrkijän julkaisseen vähintään kaksi sellaista, itsenäisesti luotua alkuperäistä suomenkielistä kaunokirjallista teosta, että häntä tuotantonsa taiteellisen ja ammatillisen tason perusteella voi pitää kirjailijana.” (Kirjailijaliitto, 2019.) Kirjailijaliiton rooli on merkittävä siksi, että se on ammattikunnan keskeinen edunvalvoja niin tekijänoikeus-, taide- ja taiteilijapolitiikkaa kuin sosiaaliturvaakin koskevassa päätöksenteossa, ja jäsenyysoikeuden rajoittaminen kirjoituskielen perusteella sulkee muilla kielillä kirjoittavat kirjailijat tuon päätöksenteon ulkopuolelle (ks. esim. Korhonen & Paqvalén, 2016, s. 13). Kirjailijaliitto taas korostaa historiallisista syistä olevansa nimenomaan suomenkie-

listen kirjailijoiden edunvalvoja, yhtä selkeästi kuin Finlands Svenska Författareförening on Suomen ruotsinkielisten kirjailijoiden edunvalvoja. Myös ruotsinkielinen kirjailijaliitto hyväksyy lähtökohtaisesti jäsenikseen ainoastaan kirjailijoita, jotka ovat julkaisseet vähintään kaksi alkuperäistä, riittävän laadukasta kaunokirjallista teosta järjestön virallisella kielellä, mutta tästä on tehty myös poikkeuksia. Muissa Pohjoismaissa valtakunnallisten kirjailijaliittojen jäsenyydet eivät ole kielisidonnaisia vaan perustuvat yleensä 1) muulla kielellä kuin kansalliskielellä kirjoittavilla maassa asumiseen tai 2) ulkomailla asuvilla kansalaisuuteen tai kirjoituskielen, sekä julkaistuihin teoksiin ja niiden laatuun, ja muunkielisen kirjailijan työn laadun arvioinnin haasteesta selvittää käytännöllä ulkoisia arvioijia. (Korhonen & Paqvalén, 2016, s. 21.)

Alkuvuonna 2016 *Helsingin Sanomissa* käytiin Hanna-Leena Nissilän väitöskirjan *Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku. Kirjallisen elämän ylitrauma* 2000-luvun alun Suomessa kirjoittamaa keskustelua liiton kielikriteereistä. Tuolloinen liiton puheenjohtaja Jyrki Vainonen totesi liiton neuvovan ammatillisissa kysymyksissä myös liittoon kuulumattomia kirjailijoita. ”Jäsenyyden rajaaminen vain suomen kielellä kirjoittaviin ei tarkoita sitä, että liiton yleistä edunvalvontatyötä kirjailijoiden ammatillisen aseman vahvistamiseksi tehtäisiin kieliperusteisesti. Toimimme kaikkien ammattien harjoittavien hyväksi ja teemme yhteistyötä kaikenkielisten kirjailijoiden vuorovaikutuksen lisäämiseksi.” Samassa kirjoituksessa Vainonen kuitenkin totesi, että liiton jäsenet ovat suomen kielellä kirjoittavia kirjailijoita, koska Kirjailijaliitto on suomenkielisten kirjailijoiden liitto. (Ks. Grönstrand et al., 2019.)

Syksyllä 2018 Kirjailijaliiton kielikriteereihin palattiin muun muassa Ylen *Kulttuuriykönen*-radio-ohjelmassa, jossa liiton nykyinen puheenjohtaja Sirpa Kähkönen antoi kielikriteerille neljä perustelua: 1. Kirjailijaliitto on perustettu tilanteessa, jossa suomen kieli on ollut uhattuna. Sen perustajat ovat olleet ihmisiä, jotka ovat kasvaneet siihen, että kirjailijat kehittävät suomen kirjakieltä. 2. Liiton sääntöjen

muuttaminen vaatisi jäsenistön hyväksyntää, ja jäsenkunnasta vanhimmat ovat eläneet toisenlaisessa Suomessa ja saaneet erilaisen kasvatuksen kansallisuuteen, kieleen ja kulttuuriin liittyen. Kähkönen arvioi ajan muuttavan asioita. 3. Osa Kirjailijaliiton rahoituksen muodostavista testamenttivaroista on lukittu tiettyä käyttötarkoitusta varten, minkä vuoksi liiton sisällä pitäisi erotella suomenkielisten ja muunkielisten kirjailijoiden hyväksi käytettävät varat. Liiton sisällä jäseniä tulisi kuitenkin kohdella tasavertaisesti. 4. Muunkielisten kirjailijoiden työn arvioinnin haastavuus. (Kylmä, 2018.)

Kirjailijan päätoimeentulolähde on harvoin taiteellinen työ

Aineistoni muunkielisistä kirjailijoista 13 vastasi kysymykseen tärkeimmästä tulonlähteestään, ja peräti seitsemän heistä ilmoittaa, että se on kirjailijan työ. Kysymyksessä ei kuitenkaan ollut selvästi erotettu kirjailijan työtä journalistisesta työstä, ja koska kysymykseen vastasi vain alle puolet kaikista kyselyihin vastanneista, lukua ei voi pitää luotettavana, kun sitä verrataan suomen- ja ruotsinkielisistä kirjailijoista kertoviin tilastoihin. Osa vastaajista kertoo elättävänsä itsensä erilaisilla järjestö- ja hanketoilla, opettamalla tai journalistisilla töillä, kun taas osa toteaa voivansa tehdä kirjailijan työtä vain, koska puolison palkka sen mahdollistaa. Tulonlähteinä mainitaan myös omaishoitajan sekä graafisen suunnittelijan työt. Myös Karhunen (2013, s. 101), toteaa, että moni kirjallisuuden alalla toimiva maahanmuuttaja työskentelee kääntäjänä, toimittajana tai tietokirjailijana, ja jotkut työskentelevät esimerkiksi tutkijoina. Suuri osa kyselyni vastaajista ilmoittaa hakenensa Suomessa työskentelynsä apurahoja, ja osa on myös saanut hankeapurahoja joko kirjoittamiseen, kääntämiseen tai taiteen tekemistä edistäviin projekteihin kuten Helsingissä toimivan Globe Art Pointin toimintaan tai Sivuvälo-hankkeeseen. Osa ilmaisee turhautuneensa kielteisiin apurahapäätöksiin siinä määrin, että on lopettanut hakemusten tekemisen.

Olen saanut kaksi kertaa apurahan kirjoittamiseen. (Arabia / arabia.)

Sain vuonna 2014 Taiteen edistämiskeskukselta (TAIKE) apurahan jatkaakseni uusimman kirjan kirjoittamista espanjaksi. (Espanja / espanja.)

Suomessa 15 vuoden asumisen aikana olen kirjoittanut vähän ja nykyään yhä vähemmän – pääsyyinä on se, että tarvitsen rahaa elämiseen ja perheen elättämiseen, minkä takia joudun tekemään paljon töitä. -- Mutta tämä onkin erittäin tärkeä kysymys: onko mahdollista saada apurahoja, jos ei kirjoita suomen eikä ruotsin kielellä? (Venäjä / venäjä.)

Vastauksissa mainitaan myös epäily siitä, että hakemus on hylätty, koska sen täyttäminen vieras kielellä – suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi – ei ole onnistunut riittävän hyvin. Moni muunkielinen kirjailija kertoo saaneensa apurahojen hakemiseen apua joko puolisoiltaan tai kollegoilta.

I have written some grant application in the past but haven't been successful in recent years and so haven't applied for a few years. My wife helped me with this. (Englanti / englanti.)

Tilastollisesti tilanne ei kuitenkaan vaikuta yhtä synkältä. Paula Karhunen toteaa vuonna 2013 julkaistussa *Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä* -raportissa, että 2000-luvun alussa muiden kuin suomen- ja ruotsinkielisten apurahan saajien osuus kasvoi kaikki taiteenalat huomioiden niin, että myönnettyjen apurahojen yhteissumma lähes viisinkertaistui vuosina 2002–2012 (emt. 2013, s. 39). Karhunen tutkimuksen kattamina vuosina kirjallisuuden apurahojen hakijoista vain 1–2 prosenttia oli muita kuin suomen- tai ruotsinkielisiä, ja apurahan saajista heitä oli yhtä suuri osuus kuin hakijoistakin. Vielä vuonna 2013 valtion apurahoista tavoitelluimpia, työskentelyapurahoja, ei ollut myönnetty yhdellekään muulla kuin suomen, ruotsin tai saamen kielellä kirjoittavalle kirjailijalle (mt.), mutta viime vuosina myös yksittäisiä työskentelyapurahoja on myön-

	2013	2017
Taiteen edistämiskeskuksen tuki kirjalliseen työskentelyyn	5 689 400 €	5 584 730 €
Säätiöiden tuki kirjallisuudelle	6 554 590 €	7 519 860 €

Lähteet: Taiteen edistämiskeskus (2014; 2018), Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta (2019).

Taulukko 1. Tuki kirjalliseen työskentelyyn vuosina 2013 ja 2017.

netty muulla kielellä kirjoittaville. Suomeksi tai ruotsiksi kirjoittaville muualta Suomeen muuttaneille työskentelyapurahoja on myönnetty useita (ks. esim. Taiteen edistämiskeskus, 2018b). Karhunen (2013, s. 112–113) arvioi, että esimerkiksi ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttö, käännösten resursoiminen, lausunnonantajien joukon laajentaminen maahanmuuttajataiteilijoiden järjestöjen suuntaan sekä taiteilijakunnan moninaistumisen huomioiminen taiteilijajärjestöjen ja -organisaatioiden sisällä voisi tuoda muunkieliset kirjailijat entistä tasavertaisempaan asemaan apurahojen vertaisarvioinnissa. Talaskiven pro gradu -työssä (2013, s. 64) nousi vaihtoehtona esiin myös mahdollinen hakuprosessin anonyymiys.

Suomalainen erityispiirre on ollut suoraan kirjallisesta työstä saatavien tulojen vähäisyys ja toisaalta valtion apurahoituksen suuri merkitys kirjailijoiden toimeentulossa (Heikkinen, 2007, s. 45; Jokinen, 2010, s. 11; Jokinen, 2010, s. 400; Hirvi-Ijäs et al., 2020, s. 10). Valtion apurahojen osuus kirjailijoiden toimeentulosta on 2000-luvulla supistunut verrattuna yksityisiin säätiöihin ja ylipäättään jotakin apurahaa saaneiden kirjailijoiden osuus laskenut, mutta kaikkiaan apurahojen merkitys on säilynyt suurena. Suomen Kirjailijaliiton teettämän *Kirjailijoiden taloudellinen asema* -raportin mukaan jotakin apurahaa työskentelynsä oli vuonna 2017 saanut 59 prosenttia liiton jäsenistä, kun sitä vuonna 2010 oli saanut 69 prosenttia ja vuonna 2005 72 prosenttia. Kirjailijaliiton kyselyt kuitenkin kattavat vain suomenkieliset kirjailijat. (Grönlund, 2017.) Taulukossa 1 voi nähdä muutoksen, joka on tapahtunut kirjallisuuden julkisen

ja yksityisen rahoituksen määrissä 2010-luvun alkupuoliskolta loppupuoliskolle. Taiken osalta taulukko sisältää alueelliset ja valtakunnalliset apurahat ja avustukset, palkinnot sekä taiteilijaprofessorien palkat. Toisin kuin Taike, yksityiset säätiöt eivät julkaise säännöllisesti tilastoja myöntämistään apurahoista, joten kuvioon ovat valikoituneet vuodet, joilta tieto on saatavilla.

Muiden kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten kirjailijoiden osuus valtion taiteilija-apurahojen hakijoista nousi 2000-luvun alussa Karhusen (2013, s. 111–112) mukaan tasaisesti – kuten kasvoi myös muunkielisten osuus koko väestöstä –, mutta muunkielisten kirjailijoiden osuus taiteenaloista apurahojen hakijoista on säilynyt muita, vähemmän kielisidonnaisia taiteenaloja, pienempänä. Vuonna 2018 kirjallisuuden apurahojen ja avustusten saajista kaksi prosenttia oli muita kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisiä, ja kaikista kirjallisuuden työskentelyapurahan saajista heitä oli yksi prosentti. Kaikki taiteenalat yhteenlaskettuina Taikelta vuonna 2018 apurahaa tai avustusta hakeneista oli vieraskielisiä kuusi prosenttia ja apurahan saajista viisi prosenttia. (Taiteen edistämiskeskus, 2019.) Nämä luvut ovat vaihdelleet vuodesta 2014 alkaen korkeintaan prosenttiyksikön verran vuodessa, joten 2010-luvun alussa näkynyt kasvu vaikuttaa taasaantuneen. (Taiteen edistämiskeskus, 2015; 2016; 2017; 2018a; 2019.) Muunkielisten osuus koko väestöstä on samaan aikaan jatkanut kasvuaan (Tilastokeskus, 2020).

Koulutusaste	lukumäärä	%-osuus
Peruskoulu	0	0
Ammatillinen 2. aste	0	0
Yo-tutkinto tai vast.	0	0
Alempi korkeakoulututkinto	7	23
Ylempi korkeakoulututkinto	7	23
Akateeminen jatkotutkinto	1	3
Ei tietoa	16	52
Yhteensä	31	100

Taulukko 2. Vastaajien koulutustausta, n=31.

Koulutuksen rooli on marginaalinen

Koska alkuperäisessä kyselylomakkeessani ei kysytty tietoa koulutuksesta ja sitä koskevat tiedot on kerätty erikseen, vain 15 eli alle puolet vastaajista on ilmoittanut koulutustasonsa, ja heistä kaikki ovat korkeakoulututkinnon suorittaneita. Voidaan olettaa, että koulutuskysymyksen ovat vastanneet erityisesti korkeasti koulutetut vastaajat eikä yllä oleva taulukko vastaa koko aineiston jakaumaa. Käytettävissä olevien tietojen perusteella tiedetään kuitenkin, että vähintään 48 prosentilla 31 vastaajasta on vähintään alempi korkeakoulututkinto. (Taulukko 2.)

Joukossa on yksi Suomessa maisterintutkinnon suorittanut sekä yksi niin ikään Suomessa tohtoriksi väitellyt vastaaja. Varsinaisen kirjoittajakoulutuksen ilmoittaa käyneensä vain yksi vastaaja, joka on opiskellut kotimaassaan dramaturgiksi. Yhden, sittemmin kolme proosa- ja kolme runoteosta suomeksi julkaisseeseen kirjailijan ura oli saanut alkunsa maahanmuuttajien suomen kielen kurssilla. Karhusen maahanmuuttajataiteilijoita koskeneessa tutkimuksessa (2013, s. 100) kirjallisuuden koulutetut olivat pääasiassa kääntäjiä, joilla oli yliopistotutkinto kirjallisuudessa tai filologiassa, joskin muutama oli opiskellut myös luovaa kirjoittamista. Omasa aineistossani koulutusta ei mainittu kirjailijan ammattilaisuutta määrittävänä tekijänä.

Vuoden 2019 *Taiteen ja kulttuurin barometri* kertoo, että yli puolella suomalaisista kirjai-

lijoista on tutkinto joltakin muulta alalta kuin omasta ammatista, kun muilla taiteenaloilla oman alan koulutus on huomattavasti yleisempää (Hirvi-Ijäs et al., 2020, s. 14). Kirjailijoiden vähäistä oman alan koulutusta selittää luonnollisesti se, että heille ei ole olemassa suoraan ammattiin johtavaa koulutusta toisin kuin esimerkiksi kuvataiteilijoille tai elokuvantekijöille, joille on tarjolla koulutusta sekä toisen asteen oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa että yliopistoissa (Karhunen, 2004, s. 52; ks. Tuominen, 2013, s. 177–178). Kirjailijoiden koulutuksessa on muita taiteenaloja suurempi rooli sellaisilla yleensä maksullisilla kursseilla ja koulutuksilla, jotka eivät johda mihinkään tutkintoon.

Päätelmät

Kirjailijoille, lukijoille ja kirjallisuuden tutkijoille rajojen ylittäminen ja joustavuus on itsestään selvää. On omituista, että alan instituutiot laa- haavat perässä eri todellisuudessa. Suomalaisen kirjallisuuden käsitettä täytyy olla valmis poh- timaan uusiksi. Ei vain siksi, että kansakunnat muuttavat muotoaan ja suomalaisen kulttuuri- piirin kielten valikoima on laajentunut ja laa- jenee. Myös kustantaminen kansainvälistyy ja muuttuu. (Mahlamäki 2019.)

Olen tässä artikkelissa pohtinut, miten muun- kielisten kirjailijoiden käsitys ammattikirjaili-

juudesta suhteutuu suomalaisen kirjallisuuden kentän vakiintuneeseen, institutionaaliseen taidekäsitykseen perustuvaan tapaan määrittellä ammattikirjailijuus. Muunkielisten kirjailijoiden kohdalla institutionaalisten kriteerien täyttäminen, heidän työnsä laadusta riippumatta, on erityisen vaikeaa silloin, jos määrittelyn lähtökohtana käytetään suomen- tai ruotsinkielisiä painettuja, kustannustoimitettuja julkaisuja, valtakunnallisten ammattijärjestöjen jäsenyyttä tai saatuja apurahoja. Tulotiedot sekä koulutus taas ovat problemaattisia myös suomen- ja ruotsinkielisten kirjailijoiden kohdalla, sillä merkittävä osa myös Suomen Kirjailijaliiton jäsenten tuloista on peräisin muualta kuin kirjallisesta työskentelystä, ja toistaiseksi kirjailijoille ei ole olemassa ammattiin pätevöitävää koulutusta.

Ei siis ole kovin yllättävää, että moni aineistoni kirjailijoista pohtii, voivatko he pitää itseään ammattikirjailijoina huolimatta siitä, että kaikki vastanneet identifioivat itsensä kirjailijoiksi. Keskeisimpänä perusteluna sille, että vastaaja pitää itseään ammattilaisena, aineistosta nousee esiin julkaistujen teosten määrä. Julkaisumuotoon perustuvat myös vahvimmat epäilykset omaa ammattilaisuutta kohtaan. Epäilevimpiä oman ammattilaisuutensa suhteen ovat ne vastaajat, jotka julkaisevat omakustanteisesti erilaisten book on demand -palvelujen kautta.

Aineistoni perusteella kieli toimii ulos tai erilliseen kategoriaan sulkevana tekijänä etenkin ammatillisissa verkostoissa ja välillisesti julkaisujen laatua arvioitaessa: ensinnäkin pätevien ja puolueettomien arvioijien löytäminen teoksille, joiden kirjoituskieli on Suomessa harvakseltaan ymmärretty kieli, on erittäin haastavaa, ja kielillä, joilla internet-julkaiseminen on esimerkiksi lukijakunnan maantieteellisen hajanaisuuden, kustannusmaailman kehitymättömyyden tai sensuurin vuoksi keskeinen julkaisukanava, institutionaalinen tapa arvioida kirjailijan ammattilaisuutta on riittämätön. Erityisen ongelmallista tämä on silloin, kun esimerkiksi taiteilijajärjestöt nojaavat jäsenkandidaatteja arvioidessaan kaupallisten kustantamojen julkaisemaan kirjallisuuteen. Muista Pohjoismaista poiketen suomalaiset

kirjailijaliitot sulkevat mahdollisuuden jäsenyyteen muilta kuin kotimaisilla kielillä kirjoitavalta. Huomiota olisi syytä kiinnittää etenkin tasavertaisuusongelmaan, jonka juuret ovat kustantamojen käytänteissä ja joka heijastuu suoraan muihin kirjallisuusinstituution osiin: kun muunkielisillä kirjailijoilla ei ole mahdollisuutta julkaista teoksiaan Suomessa, samalla heikkenevät huomattavasti heidän mahdollisuutensa täyttää muut vallitsevan institutionaalisen kirjailijakäsityksen kriteerit.

Muunkielisten kirjailijoiden kohdalla on täysin keskeistä se, mikä merkitys kirjoituskielelle annetaan kirjallisen maailman, tai kirjallisten maailmojen, rajaajina. Jos kirjailijan odotetaan julkaisevan teoksensa Suomessa suomalaisen kustantamon kautta, hänelle jää käytännössä vaihtoehdoksi tarjota suomen- tai ruotsinkielistä käsikirjoitusta, koska kustantamojen resurssit arvioida muunkielisten käsikirjoitusten laatua ovat rajallisia. Vaikka kielitaitoa esimerkiksi englannin-, ranskan-, saksan- tai espanjankielisten käsikirjoitusten arviointeihin olisi kustantamoissa melko yleisestikin, niissä ei yleensä ole resursseja käännettävä kokonaista käsikirjoitusta suomeksi tai ruotsiksi julkaisemista varten. Kirjailijoille taas ei ole olemassa taloudellista tukijärjestelmää käsikirjoitusten ammattimaiseen käännettämiseen: FILI, joka tukee suomalaisen kirjallisuuden kansainvälistymistä, tukee kyllä suomalaisten kustantajien julkaiseman kirjallisuuden käännettämistä muille kielille ulkomaille vientiä varten ja on poikkeustapauksissa tehnyt näin myös muille kuin suomeksi, ruotsiksi tai saameksi kirjoitetuille teoksille, mutta julkaisemattomien teosten käännettämistä se ei tue. (Korhonen & Paqvalén, 2016, s. 29; Talaskivi, 2013, s. 40). Kaupallisin ehdoin toimivia kustantajia on vaikea ohjata poliittisesti, joten muutoksen täytyisi tapahtua esimerkiksi kirjailijaliittojen sääntömuutosten kautta. Muita mahdollisia keinoja puuttua muunkielisten kirjailijoiden kokemaan epätasa-arvoon olisivat taloudellinen tuki käsikirjoitusnäytteiden käännettämiseen sekä muunkielisen kirjallisuuden kustantamiseen.

Vaikka kulttuuripoliittisissa erityisjärjestelyissä on riskinsä ja vaikka pohjoismaista kult-

tuuripolitiikkaa on 2000-luvun alusta alkaen pyritty ohjaamaan erityiskategorioiden luomisesta moninaisuuden valtavirtaistamiseen erilaisuudelle tilaa antaen, vielä kaksi vuosikymmentä myöhemminkin näyttää siltä, että suomalaisen kirjailijoiden ammattikuntaan pääsemiseksi muunkielisiä kirjailijoita koskevat, oikein kohdennetut erityisjärjestelyt olisivat tarpeen. Tä-

män lisäksi suomen- ja ruotsinkielisten kirjailijaliittojen olisi kuitenkin syytä ottaa vakavasti kulttuuripoliittiset, integraatioon kannustavat linjaukset. Jatkotutkimuksessa selvitettäväksi jää muun muassa se, millaisia edellytyksiä suomalaiset kaupalliset kustantajat näkevät muunkielisten kirjailijoiden teosten julkaisemiselle.

Lähteet ja kirjallisuus

Tutkimuskirjallisuus

- Al-Nawas, A. (2017). *A View of the Conditions of Arabic Literature in the Nordic Region*. Helsinki: Culture for All Service.
- Arpo, R. (2004). *Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset*. Helsinki: Taiteen keskus.
- Grönlund, M. (2017). *Kirjailijan taloudellinen asema Suomessa 2017*. Turun yliopisto: Brahea-keskus.
- Grönstrand, H., Huss, M. & Kauranen, R. (toim.) (2019). *The aesthetics and politics of linguistic borders: multilingualism in Northern European literature*. DOI: 10.4324/9780429260834 (Haettu 10.2.2020)
- Grönstrand H., Kauranen, R., Löytty, O. & Melkas, K. (2019). Monikielisyys ja kielellinen moninaisuus Suomen kirjallisuudessa. Teoksessa A. Nurmi, S. Isomaa & P. Pahta (toim.) *Kielten ja kirjallisuuksien mosaiikki. Näkökulmina valta, periferia ja arki* (76–98). Helsinki: SKS.
- Haavisto, C. (2010). Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus kulttuurijournalismissa. Teoksessa P. Saukkonen: *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä* (135–155). Cuporen julkaisu 19/2010.
- Hakalahti, N. (2007). Kotimainen maahanmuuttajakirjallisuus. Teoksessa M. Mela & P. Mikkonen (toim.) *Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus* (29–38). Helsinki: SKS.
- Heikkinen, M. (2007). *Valtion taiteilijatuki taiteilijan määrittelijänä. Määrittelyvallan ehto ja ulottuvuuksia pohjoismaisen tukimallin suomalaisessa muunnelmassa*. Helsinki: Taiteen keskus.
- Hirvi-ljäs, M., Rensujeff, K., Sokka, S. & Koski, E. (2017). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2016. Taiteilijan työskentelyedellytykset muutoksessa*. Cuporen verkkojulkaisu 42.
- Hirvi-ljäs, M., Kautio, T., Kurlin, A., Rensujeff, K. & Sokka, S. (2020). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2019. Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot*. Cuporen verkkojulkaisu 57.
- Häggman, K. (2013). Kustannusala – tienhaarassa vai vapaassa pudotuksessa? Teoksessa M. Hallila, Y. Hosiaisuoma, S. Karkulehto, L. Kirstinä & J. Ojajärvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta* (179–189). Helsinki: SKS.
- Jokinen, E. (2010). *Vallan kirjailijat. Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosituhannen vaihteen Suomessa*. Vantaa: Avain.
- Jokinen, E. (2013). Kirjailijoiden yhteiskunnallinen asema. Teoksessa M. Hallila, Y. Hosiaisuoma, S. Karkulehto, L. Kirstinä & J. Ojajärvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta* (159–175). Helsinki: SKS.
- Kangas, A. & Pirnes, E. (2015). Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus. Teoksessa I. Heiskanen, A. Kangas & R. Mitchell (toim.): *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö* (23–108). Helsinki: Tietosanoma.
- Kantokorpi, M. (2013). Kritiikki ja kirjallisuuspolitiikka osana kirjallista julkisuutta. Teoksessa

- M. Hallila, Y. Hosiaislouma, S. Karkulehto, L. Kirstinä & J. Ojajärvi (toim.): *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta (194–213)*. Helsinki: SKS.
- Karhunen, P. (2013). *Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Karhunen, P. & Rensujeff, K. (2006). *Taidealan koulutus ja työmarkkinat. Ammatillisen koulutuksen määrä ja valmistuneiden sijoittuminen*. Helsinki: Taiteen keskuslaitos.
- Karhunen, P. (2004). Taiteilijakoulutus Suomessa – kehityslinjoja 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa R. Arpo: *Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset (37–68)*. Helsinki: Taiteen keskuslaitos.
- Karttunen, S. (2002). *Taiteilijan määrittely: Refleksiivisyyden esteitä ja edellytyksiä taidepoliittisessa tutkimuksessa*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 53. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Karttunen, S. (2004). Taiteilijoiden lukumäärän kehitys 1950-luvulta 2000-luvulle – kasvaako työvoima työllisyyttä nopeammin? Teoksessa R. Arpo: *Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset (13–36)*. Helsinki: Taiteen keskuslaitos.
- Korhonen, O. & Paqvalén, R. (2016). *Wandering words. Comparisons of the Position of Non-dominant Language Writers in Nordic Organizations*. Helsinki: Culture for All Service. Accessible in http://www.kulttuuriakkaikille.fi/doc/monikulttuurisuus_kansio/Wandering_Words.pdf (Haettu 5.2.2020)
- Kulturanalyys Norden (2017). *Kultur med olika bakgrund. Utländsk bakgrund bland anställda vid statligt finansierade kulturinstitutioner i Norden*. Tukholma: Kulturanalyys Norden.
- Lahtinen, E., Mäenpää, M., Karri, S., Kurlin Niinaho, A. (2020). *Avaus. Ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa*. Cuporen verkkojulkaisuja 63.
- Löytty, O. (2015). Immigrant Literature in Finland. Teoksessa A-S. Lönngrén, H. Grönstrand, D. Heede & A. Heith (toim.) *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia (52–77)*. Cambridge Scholars Publishing.
- Löytty, O. (2017). Welcome to Finnish Literature! Hassan Blasim and the Politics of Belonging. Teoksessa: *Collegium, Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences 23. Volume 23: Citizenships under Construction: Affects, Politics and Practices*. URL: helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/228630/CollegiumVol23%205-Loytty.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Haettu 26.8.2020)
- Löytty, O. (2019.) Follow the Translations! The Transnational Circulation of Hassan Blasim's Short Stories. Teoksessa H. Grönstrand, M. Huss & R. Kauranen (toim.): *The aesthetics and politics of linguistic borders: multilingualism in Northern European literature*. Routledge.
- Mela, M. & Mikkonen, P. (2007). *Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus*. Tietolipas 216. SKS: Helsinki.
- Mertanen, T. (2010). *Taiteen tukijat ja tekijät. Valtion taidelautakunnat sekä valtiollinen kulttuurija taidepolitiikka 1940–1950-luvun Suomessa*. Helsinki: Cupore.
- Myndigheten för Kulturanalys (2015). *Kultur av vem? En undersökning av mångfald i den svenska kultursektorn*. Tukholma: Myndigheten för Kulturanalys.
- Nissilä, H-L. (2016). *Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku. Kirjallisen elämän yllärajaistuminen 2000-luvun alun Suomessa*. Akateeminen väitöskirja. Oulu: Acta Universitatis Ouluensis.
- Nissilä, H-L. & Rantonen E. (2013). *Kansainvälistyvä kirjailijakunta*. Teoksessa M. Hallila, Y. Hosiaislouma, S. Karkulehto, L. Kirstinä & J. Ojajärvi (toim.): *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta (55–71)*. Helsinki: SKS.
- Pyykkönen, M. & Saukkonen, P. (2015). *Vähemmistöt, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka*. Teoksessa I. Heiskanen, A. Kangas & R. Mitchell (toim.): *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö (375–402)*. Helsinki: Tietosanoma.
- Rensujeff, K. (2003). *Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla*. Helsinki: Taiteen keskuslaitos.
- Rensujeff, K. (2014). *Taiteilijan asema 2010 – Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Robins, K. (2006). Towards a Transcultural Policy for European Cosmopolitanism. Teoksessa U. H. Meinhof & A. Triandafyllidou (toim.): *Transcultural Europe: Cultural Policy in a Changing Europe (254–284)*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Roiha, T. (2016). *Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina vuosina 2011–2016 saapuneet taiteilijat*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus. URL: www.taike.fi/documents/10921/1094274/Roiha_Pakolaistaustaiset_taideilijat_selvitys.pdf/8190c7b9-aea1-4b2e-b7a2-22836a03d233 (Haettu 11.1.2019)
- Saresma, T. (2019). Hajauttamisen ja poissaolon politiikkaa Mohsen Emadin elämässä ja runossa YAMSA – A Tribute to Absence. Teoksessa K. Hiltunen & N. Sääsikilähti (toim.) *Kuulumisen reitit taiteessa*. Turku: Eetos.
- Saukkonen, P. (2010). *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja moni-*

- kulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä.* Cuporen julkaisuja 19/2010.
- Saukkonen, P. (2013a). *Monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka Pohjois-Euroopassa.* Cuporen verkkojulkaisuja 19. Helsinki.
- Saukkonen, P. (2013b). Multiculturalism and Nationalism. The Politics of Diversity in Finland. Teoksessa P. Kivisto & Ö. Wahlbeck (toim.). *Debating Nordic Multiculturalism in Nordic Welfare States* (270–294). Houndmills: Palgrave MacMillan.
- Sevänen, E. (2013). Nykykirjallisuuden yhteiskunnallinen kehys. Teoksessa M. Hallila, Y. Hosiaislouma, S. Karkulehto, L. Kirstinä & J. Ojajärvi (toim.): *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta* (11–34). Helsinki: SKS.
- Skot-Hansen, D. (2002). Danish Cultural Policy – from Monoculture Towards Cultural Diversity. *International Journal of Cultural Policy*, 8 (2), 197–200.
- Suvitie, S. (2015). *Suomessa muilla kielillä kuin suomeksi tai ruotsiksi kirjoitettavia kirjailijoita.* Harjoitteluraportti. Turun yliopisto.
- Talaskivi, K. (2013). *Hyvä mahdollisuus meikäläiselle, joka ei voi ihan kilpailla suomalaisten kanssa. Valtion apurahat monikulttuurisiin taidehankkeisiin: taiteen edistämistä vai kotouttamispolitiikkaa?* Pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto.
- Talaskivi, K. (2019). Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa. *Kulttuurintutkimus*, 36 (2), 3–13. URL: journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/94447
- Tuominen, T. (2013). Diplomikirjailijoita vai sanataiteilijoita? Teoksessa M. Hallila, Y. Hosiaislouma, S. Karkulehto, L. Kirstinä & J. Ojajärvi (toim.): *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta* (177–178). Helsinki: SKS.
- keessa.fi/olli-loytty-kirjallisuuden-maahanmuuttajat-kertovat-suomesta/ (Haettu 11.1.2019)
- Mahlamäki, H. (2019). Kirjallisuuden ruuhkaviikkoina on myös arvokeskustelun aika, ja suomalaisen kirjallisuuden käsitettä voi olla syytä päivittää. *Helsingin Sanomat* 23.10.2019. URL: www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006281633.html (Haettu 26.8.2020)
- Majander, A. (2019). Suomalaisen kirjakaupan palkinto ennakoi Finlandian ehdokaslistaa – johon pykälänparittelijat aiheuttivat aukon. *Helsingin Sanomat* 7.11.2019. URL: www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006299238.html (Haettu 5.2.2020)
- Talaskivi, K. (2018). Historiatietoisuutta, muutosvistarintaa vai resurssien varjelua? Suomalaisen kirjallisuusinstituutio muunkielisten kirjailijoiden (sivu)valossa. *Tuli & Savu*: artikkeli no. 94. <https://www.tulijasavu.net/2018/09/historiatietoisuutta-muutosvistarintaa-vai-resurssien-varjelua-suomalainen-kirjallisuusinstituutio-muunkielisten-kirjailijoiden-sivuvalossa/> (Haettu 30.1.2020)
- Tanskanen, J. (2016). *Kirjakerho: suomalaisuuden aatetta ja monikielisyyttä – millaista on kirjoittaa eri kielillä Suomessa?* Radio-ohjelma. YLE. URL: areena.yle.fi/audio/1-3640064 (Haettu 4.2.2020)
- Vainonen, J. (2016). Kirjailijaliitto vastaa kritiikkiin – liiton jäsenen on kirjoitettava suomeksi. *Helsingin Sanomat* 23.2.2016. URL: www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002887546.html (Haettu 5.2.2020)

Internet-lähteet:

Lehtiartikkelit, blogitekstit ja radio-ohjelmat:

- Dahlbom, T. (2016). Maahanmuuttajataustaisten kirjoittajien tekstit horjuttavat käsitystä kansalliskirjallisuudesta. *Helsingin Sanomat* 23.10.2019. URL: www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006281633.html (Haettu 5.2.2020)
- Kylmä, P. (2018). Kun kirjailija ei kelpaa oikeaksi kirjailijaksi – elitistiseksi bunkkeriksi syytetyn Kirjailijaliiton pj. Sirpa Kähkönen vastaa. *Kulttuuriykkönen* 1.11.2018.
- Löyty, O. (2013). Kirjallisuuden maahanmuuttajat kertovat Suomesta. Blogikirjoitus sivustolla *lhmisiä muuttoliikkeessä*. URL: www.muuttoliikkeessa.fi/olli-loytty-kirjallisuuden-maahanmuuttajat-kertovat-suomesta/ (Haettu 11.1.2019)
- Mahlamäki, H. (2019). Kirjallisuuden ruuhkaviikkoina on myös arvokeskustelun aika, ja suomalaisen kirjallisuuden käsitettä voi olla syytä päivittää. *Helsingin Sanomat* 23.10.2019. URL: www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006281633.html (Haettu 26.8.2020)
- Majander, A. (2019). Suomalaisen kirjakaupan palkinto ennakoi Finlandian ehdokaslistaa – johon pykälänparittelijat aiheuttivat aukon. *Helsingin Sanomat* 7.11.2019. URL: www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006299238.html (Haettu 5.2.2020)
- Talaskivi, K. (2018). Historiatietoisuutta, muutosvistarintaa vai resurssien varjelua? Suomalaisen kirjallisuusinstituutio muunkielisten kirjailijoiden (sivu)valossa. *Tuli & Savu*: artikkeli no. 94. <https://www.tulijasavu.net/2018/09/historiatietoisuutta-muutosvistarintaa-vai-resurssien-varjelua-suomalainen-kirjallisuusinstituutio-muunkielisten-kirjailijoiden-sivuvalossa/> (Haettu 30.1.2020)
- Tanskanen, J. (2016). *Kirjakerho: suomalaisuuden aatetta ja monikielisyyttä – millaista on kirjoittaa eri kielillä Suomessa?* Radio-ohjelma. YLE. URL: areena.yle.fi/audio/1-3640064 (Haettu 4.2.2020)
- Vainonen, J. (2016). Kirjailijaliitto vastaa kritiikkiin – liiton jäsenen on kirjoitettava suomeksi. *Helsingin Sanomat* 23.2.2016. URL: www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002887546.html (Haettu 5.2.2020)
- Kirjailijaliitto (2019). <https://kirjailijaliitto.fi/liitto/jaseneksi/> (Haettu 7.3.2019)
- Sivuväli (2019). <https://sivuväli.com/> (Haettu 7.3.2019)
- Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta (2019). Säätiöiden jakamat apurahat taiteelle ja kulttuurille 2010, 2013 ja 2017. URL: saatiotrahastot.fi/wp-content/uploads/2020/01/taiteen-ja-kulttuurin-saatiotuki-loppuraportti.pdf (Haettu 5.11.2020)
- Taiteen edistämiskeskus (2014). Taiteen edistämiskeskus tuki 2013. URL: www.taike.fi/documents/10921/1094274/Taike_taiiteen_edist%C3%A4misen_tuki_2013.pdf/e1884c14-7d77-4cbe-9ebb-71e5d9ee3ad5 (Haettu 3.11.2020)
- Taiteen edistämiskeskus (2016). Taiteen edistämiskeskus tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2015. URL: www.taike.fi/

-
- documents/10921/1094274/Taiken+tuki+taiteen+edist%C3%A4miseen+2015.pdf/819f8180-8642-47a9-8ec8-cb0ded-dac7e1 (Haettu 3.11.2020)
- Taiteen edistämiskeskus (2017). Taiken tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2016. URL: www.taike.fi/documents/10921/1094274/Taiken+tuki+taiteen+ja+kulttuurin+edist%C3%A4miseen+2016.pdf/22af2e-cb-52fd-f8fb-41ce-4414aebaa78a (Haettu 3.11.2020)
- Taiteen edistämiskeskus (2018a). Taiken tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2017. URL: www.taike.fi/documents/1215167/0/vuositilasto_2017.pdf/0a339f6e-5142-e8ea-e078-8f5b11e9840a (Haettu 3.11.2020)
- Taiteen edistämiskeskus (2018b). Taike jakoi 304 taiteilija-apurahaa, joista kuudesosan nuorille. URL: www.taike.fi/fi/uutinen/-/news/1232967 (Haettu 3.11.2020)
- Taiteen edistämiskeskus (2019). Taiken tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2018. URL: www.taike.fi/documents/10162/52418/Vuositilasto+2018.pdf/4adfaaa3-1ed7-592e-c434-7e68eeca01df (Haettu 20.10.2020)
- Tilastokeskus (2020). Vieraskieliset. URL: www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset.html (Haettu 12.8.2020)
- Unesco (1980). Recommendation concerning the Status of the Artist. URL: unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114029.page=144 (Haettu 11.1.2019)

Loppuviitteet

1. Venäjänkielisen kirjallisen elämän vilkkaudesta kertoo esimerkiksi vuodesta 2003 ilmestynyt *LiteraruS*-kirjallisuuslehti, jonka toimituskuntaan kuuluu sekä venäjän- että suomenkielisiä kirjoittajia ja kirjailijoita ja joka ilmestyy venäjäksi ja suomeksi. Venäjänkielisten kirjailijoiden tarkka määrä ei kuitenkaan ole tiedossa.
2. Viittaa vastaajiin pseudonyymeillä, joissa ensin on mainittu heidän ensimmäinen, ”äidin”-kielensä, ja toisena ensisijainen työskentelykieli.

II

ÄIDINKIELI JA KUULUMINEN SUOMEN MUUNKIELISTEN KIRJAILIJOIDEN KIELIVALINNOISSA

Katri Talaskivi, 2020

Kulttuurintutkimus, 36(2), 3–13.

Uudelleenjulkaistu Kulttuurintutkimuksen seuran luvalla.

<https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/94447>

Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa

Katri Talaskivi

Käsitteen ”suomalainen kirjallisuus” on perinteisesti ymmärretty viittaavan Suomessa suomeksi tai ruotsiksi kirjoitetulle kirjallisuuteen, mutta 1990-luvulta alkaen väestön nopea monikielistyminen on laajentanut myös täällä asuvien kirjailijoiden kielikirjoa. Tässä artikkelissa pohditaan, miksi useimmat Suomessa asuvat muunkieliset kirjailijat jatkavat työskentelyä äidinkielellään, vaikka se käytännössä sulkisi heidät ulos suomalaisesta kirjallisuusinstituutiosta.

Suomessa asuu eri arvioiden mukaan joitakin kymmeniä kirjailijoita, jotka ilmoittavat äidinkielekseen jonkin muun kuin suomen, ruotsin tai saamen, ja jotka työskentelevät aktiivisesti kirjailijoina (ks. esim. Nissilä 2016, 19; Sivuväli 2019). Tässä artikkelissa kutsun heitä muunkielisiksi kirjailijoiksi käsitteen

taloudellisuuden vuoksi, vaikka olen tietoinen siihen liittyvistä ulossulkevista sivumerkityksistä (muuta kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisiä kirjailijoita koskevan käsitteistön runsaudesta ks. tarkemmin esim. Rantonen 2010, 29–30; Rantonen 2010, 167; Nissilä & Rantonen 2013, 56). Tarkastelen näiden

kirjailijoiden kirjoituskieltä koskevia ratkaisuja ja niiden perusteluja kyselyaineiston pohjalta. Tavoitteeni on tehdä näkyväksi Suomessa asuvien kirjailijoiden moninaisuutta: ei pelkästään äidinkielten kirjoja, joka aineistossani ylittää arabiasta saksaan ja kiinasta ja espanjasta eri maiden pieniin vähemmistökieliin,

vaan myös kirjailijoiden kielivalintojen erilaisia perusteluja.

Tämä artikkeli on osa väitöskirjatutkimusta, jonka tavoitteena on hahmottaa äidinkieleltään muiden kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten kirjailijoiden kokemusta asemastaan suomalaisella kirjallisuuden kentällä. Aihetta ovat aiemmin lähestyneet monikielisten naiskirjailijoiden reseptiota väitöskirjassaan tutkinut Hanna-Leena Nissilä (2016) sekä etenkin arabiaksi kirjoittavan Hassan Blasimin reseptiota ja asemaa tutkimuksissaan seurannut Olli Löytty (ks. esim. Löytty 2017). Suomen kirjallisuuden monikielisyyttä koskevaa tutkimusta ovat viime vuosina tehneet aktiivisesti myös Heidi Grönstrand, Kukku Melkas (esim. Grönstrand et al. [toim.]; Lönngren et al. [ed.]) sekä Kristina Malmio ja Julia Tidigs (Grönstrand & Malmio 2011; Tidigs 2014). Jo 2000-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä alkaen vähemmistökirjallisuutta on tutkintu laajalti Eila Rantonen (esim. 2010).

Tässä artikkelissa pyrin löytämään vastauksia siihen, millaisia muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnat ovat ja miten he perustelevat valintojaan, sekä siihen, missä määrin perustelut ovat ymmärrettävissä äidinkielen ja kuulumisen käsitteiden kautta. Sekä aiemman tutkimuksen että oman kyselyaineistoni perusteella nämä käsitteet – kuuluminen

ymmärrettynä psykologisena kuulumisena, ”kotona olemisen” tunteena – ovat perusteluissa keskeisiä etenkin silloin, kun kirjailijan valitsema työskentelykieli on jokin muu kuin se, joka vaikuttaisi asuinmaan kirjallisuusinstituution kannalta tarkoituksenmukaisimmalta. Koska Suomessa asuvia äidinkieleeseen jonkin muun kielen kuin suomen, ruotsin tai saamen ilmoittavia kirjailijoita koskevaa kattavaa sosiologista tutkimusta ei ole tehty, tavoitteenani on ollut myös tarkentaa muun muassa Hanna-Leena Nissilän väitöskirjassaan hahmottelemaa kuvaa monikielisestä kirjailijakunnasta osana suomalaista kirjallisuusinstituutiota (Nissilä 2016). Olen käsitellyt muunkielisten kirjailijoiden kohtaamia esteitä myös kulttuuripolitiikan pro gradu -työssäni (Talaskivi 2013).

Suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa kielikysymykset ovat keskeisiä, sillä esimerkiksi julkaisumahdollisuudet ja jäsenyydet kansallisissa kirjailijaliitoissa ovat lähes täysin sidottuja suomen tai ruotsin kielellä kirjoittamiseen (julkaisemisen haasteista lisää esim. Nissilä & Rantonen 2013, 68; Talaskivi 2013, 68). Kirjallisuusinstituutiolla tarkoitetaan tässä artikkelissa kustantamoja ja muita kaunokirjallisuutta julkaisevia toimijoita, kirjailijakuntaa ja sen etuja valvovia järjestöjä, kriitikoita, kirjallisuuden tutkijoita ja lukevaa yleisöä, jotka omil-

la valinnoillaan määrittelevät, kuka saa kuulua suomalaiseen kirjallisuuteen (taideinstituutiosta tarkemmin ks. esim. Sevänen 1998, 23).

Tämän artikkelin ensimmäisissä kahdessa luvussa avaan aiemman muunkielisiä kirjailijoita koskevan tutkimuksen kautta keskeisimpiä käyttämiäni käsitteitä. Sen jälkeen esittelen aineistoni ja analyysiprosessin, minkä jälkeen kuvaan tutkimukseen osallistuneiden kirjailijoiden näkemyksiä äidinkielen roolista omissa kirjallisiin yhteisöihin kuulumisen kokemuksissaan. Lopuksi pohdin kielivalintojen yhteyttä kirjailijoiden asemaan suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa.

Kuulumisen osana identiteetin rakentamista

Hanna-Leena Nissilä, joka käsittelee väitöskirjassaan muunkielisten naiskirjailijoiden vastaanottoa suomalaisella kirjallisuuden kentällä, toteaa, ettei kieli- ja valtionrajoja ylittävien kirjailijoiden läsnäolo suomalaisessa kirjallisuudessa ole uusi ilmiö: vanhastaan ylirajaista kirjallisuutta ovat julkaisseet muun muassa suomenruotsalaiset, saamelaiset, tornionlaaksolaiset ja meänkieliset, jiddišinkieliset Suomen juutalaiset, tataarit ja Suomen romanit sekä menetetyn Karjalan alueelta ja naapuri-

maista nykyisen Suomen alueelle asettuneet evakkopakolais- ja emigrantti-kirjailijat (Nissilä 2016, 27; Nissilä & Rantonen 2013, 55; Rantonen 2010, 165). Erotukseksi tästä vanhasta yllirajaisesta kirjallisuudesta Nissilä nimitää uudeksi yllirajaiseksi kirjallisuudeksi 2000-luvulla ilmestynyttä maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden julkaisemaa kirjallisuutta (Nissilä 2016, 31). Tässä artikkelissa käytän yllirajaisuuden käsitteen sijaan muunkielisyyden käsitettä, koska tutkimukseni kohteena ovat nimenomaan kirjailijoiden kielivalinnat, ei toiminta kirjallisilla kentillä tai niiden rajoilla. Vaikka, kuten jo mainitsin, muunkielisyyden käsitteeseen liittyy ulossulkevia konnotaatioita, se toisaalta tiivistää jotakin siitä suomalaisen kirjallisuusinstituution näkökulmasta, joka sen rajojen sisällä määrittää tutkimukseni kohteena olevien kirjailijoiden asemaa.

Tässä artikkelissa avaan uutta yllirajaista kirjallisuutta kirjoittavien muunkielisten kirjailijoiden kuvauksia kielivalinnoistaan kuulumisen käsitteen kautta. Sosiologi Nira Yuval-Davis (2016, 8) pitää tärkeänä erottaa toisistaan kuulumisen – ymmärrettynä ”kotona olemisen” tunteen kautta – ja sitä koskevat politiikat. Myös Saresma (2019, 202) toteaa, ettei kuulumisen ole koskaan vain yksilön kokemus, vaan

kuulumisen ja ulossulkemisen neuvottelut ovat samaan aikaan poliittisia. Kirjailijan omaa kokemusta ammattilaisuutensa asteesta ja suhdetta äidinkieleen koskevat kysymykset asettuvat psykologisen kuulumisen kategoriaan, mutta ne ovat usein sidoksissa myös kuulumista koskevaan politiikkaan, kuten ympäröivän kirjallisuusinstituution tai monikielisten kirjailijoiden yhteisön tarjoamiin kuulumisen mahdollisuuksiin tai ulossulkemisiin, ja toisaalta esimerkiksi kansalaisuuden kautta ylläpidettävään toivottuihin tai ei-toivottuihin kuulumisiin. Tässä artikkelissa mielenkiinnon kohteena ovat kirjailijoiden kokemukset kielestä kuulumisen sekä ulossulkemisen ja -sulkeutumisen välineenä, kun taas kuulumisen politiikat ovat käsittelyn kohteena vain silloin kun ne ovat erottamattomasti sidoksissa psykologiseen kuulumiseen, yksilön ”kotona olemisen” tunteeseen. Myös identiteetin käsite on kritiikin myötä saanut piirteitä, jotka huomioivat identifikaation, identiteetin luomisen, jatkuvana prosessina ilman lopullista, pysyvää päämäärää (Lähdesmäki ym. 2016, 234). Hiltusen ym. (2019, 13.) mukaan kuulumisen ja identiteetin käsitteiden suhdetta toisiinsa voi kuvata siten, että erilaisten kuulumisen ja kuulumattomuuden kokemusten, sisään- ja ulossulkemisten sekä osallisuuden ja osattomuuden

kokemusten voidaan ajatella osallistuvan identiteetin rakentamiseen eri tilanteissa.

Äidinkieli kuulumisen välineenä

1700-luvulle saakka vallinneen universalistisen kielikäsitteen mukaan kielet olivat yhdenvertaisia ja monikielisyys kyseenalaistamaton osa arkista toimintaa (Yildiz 2012, 6; ks. myös Dufva & Pietikäinen 2009, 2). Benedict Andersonin (2006, 44) mukaan kirjapainotaidon kehityksellä oli keskeinen rooli kansalliskielten ja vähitellen kansallisten identiteettien kehityksessä: kun joukko pieniä puhuttuja lähikieliä sai yhteisen kirjakielen, tämän kielen luki-joista syntyi vähitellen toisistaan tietoinen ”kuviteltu yhteisö”, tulevan kansallisvaltion alkio. Kohti 1800-lukua mentäessä, rinnakkain kansallisvaltiokehityksen kanssa, kehittyi käsitys kun-kin yksilön yhdestä aidosta äidinkielestä, joka loi luonnollisen yhteyden yhteen selkeään etnisyyteen, kulttuuriin ja kansakuntaan, kansalliskielialueen kuviteltuun yhteisöön. Yildiz kutsuu tätä 1700-luvun lopulta vallinnutta ajattelutapaa yksikielisyysparadigmaksi, ja toteaa sen hämärtäneen näkyvistä sen, miten monin tavoin monikielisyys on ollut koko ajan osa elettyä todellisuutta. Yildiz esittää, että vaikka äidinkielessä

voivat yhdistyä perhesuhteet, yhteisölliset juuret, tunnesuhteet, yksilön identifiointimiskohde tai kielellinen osaaminen, ei ole ennalta määrättyä tai ennustettavaa, mikä merkitys kielellä kunkin yksilön identiteetille on. (Yildiz 2012, 2.)

Kirjallisuuden historiassa on varsin tavallista, että kirjailija jossakin vaiheessa uraansa kirjoittaa jollakin muulla kuin ensimmäiseksi oppimallaan, äidinkieleksi kutsutulla kielellä (ks. esim. Kellman 2000, 17–35; Yildiz 2012, 15). Kielenvaihdon motiiveja voivat olla äidinkieleen liittyvät vieraantumisen ja ulkopuolisuuden tunteet tai siihen liittyvät alistetuksi tuleminen kokemukset, joiden käsittely voi olla mahdollista vain uudella kielellä. Kielenvaihtoon voi houkutella myös mahdollisuus uusiin kokemuksiin tapoihin ja uusien yhteyksien synnyttämiseen, uusien kuuluminen kohteiden löytämiseen (Yildiz 2012, 204). Myös Saaremaa (2019, 202) toteaa, että kuulumisen neuvottelut liittyvät usein hallintaan, syrjintään ja epätasa-arvoon, mutta joskus myös vapaaehtoiseen kuulumattomuuteen kirjailijalle luontevana havainnoinnin ja luovuuden paikkana. Kieli voi siis toimia sekä välineenä sulkeutua ulos ei-toivotuista kuulumisen paikoista että tarjota uuden, entisestä vapauttavan näkökulman.

Nyky-Suomessa yksilöllä katsotaan

olevan, yksikielisyysparadigman käsitystä erillisistä kielistä noudatellen, yksi, kaksi tai useampia äidinkieliä. Äidinkielen määritelmäksi ei aina sovellu se, että yksilö osaa sitä parhaiten, koska alun perin vahvimman kielen taito taantuu, jos sen käyttö ei ole arjessa mahdollista (Latomaa ym. 2013, 169). Latomaa ym. toteavat, että on eettisesti perusteltua määritellä äidinkieleksi kieli, joka on opittu ensimmäisenä tai jonka puhujaksi yksilö samaistuu. Samaistumisen kohde ei aina pysy samana läpi elämän, kuten myös osa tutkimukseni osallistujista kertoo. Uudessa kieliympäristössä opittavasta kielestä käytetään käsitettä ”toinen kieli”: se opitaan arkisen vuorovaihtuksen kautta toisin kuin opetuksen ja tietoisien opiskelun kautta opittavat vieras kielet (Latomaa ym. 2013, 169). Osa tutkimukseeni osallistuneista on kuitenkin opiskellut suomea tai ruotsia vierasna kielenä jo kotimaassaan ennen muuttoa Suomeen.

Vaikka yksilön monikielisyys jo usein tunnustetaan käytännössä, väestörekisteriin Suomessa merkitään yhä vain yksi äidinkieli. Myös yksikielisyysparadigman kuormittamassa kyselylomakkeessani vastaajilta kysyttiin äidinkieltä, mutta moni mainitsi kohdassa 2–4 kieltä, minkä ymmärrän perusteltuna vastarintana kyselylomakkeen arvoasetelmaa sekä vain yhteen ”kuviteltuun yh-

teistöön” kuulumista kohtaan (vrt. Anderson 2006, 44). Vain yhden äidinkielen kysyminen voikin johtaa tilastovirheisiin, sillä moni ilmoittaa äidinkieleeseen kotimaassaan arvostetuimman kielen, eivät identiteetilleen tärkeintä kieltä (Latomaa ym. 2013, 166–167).

31 kirjailijan kysely- ja haastatteluaineisto

Lähestyn tutkimuskysymyksiä helmikuun 2017 ja toukokuun 2018 välisenä aikana kerätyn kyselyaineiston sekä syksyllä 2017 tehtyjen kirjailijahaastatteluiden avulla. Laadullinen kysely tai linkki internetkyselyyn toimitettiin postitse, sähköpostilla tai henkilökohtaisesti 77 kirjailijalle, joiden yhteystiedot hankin Taiteen edistämiskeskuksen, kirjallisuuden monikielisyttä edistävän Sivunvalo-hankkeen sekä kustantajien kautta ja myöhemmin lumipallomenetelmän avulla. Mahdollisia vastauskieliä olivat suomi, englanti, venäjä, arabia ja espanja. Kyselyn mahdolliset vastauskielet määräytyivät vastaajien joukosta ennalta tiedetyn perusteella; käytännössä kielivalikoima varmasti karsi vastaajia, mikä näkyy esimerkiksi somalinkielisten kirjailijoiden täydellisenä puuttumisena vastaajista. Samoin venäjän- ja kurdinkielisten kirjailijoiden osuus vastaajista on pienempi kuin heidän todell-

linen määrän edellyttäisi. Aineistoa ei siis voi pitää koko muunkielisten kirjailijoiden joukon kattavana. Toukokuussa 2018 vastauksia oli koossa 31 ja vastausprosentti oli näin 40,3.

Osallistujista harvalla on suomalainen kustantaja, vain muutama kuuluu suomen- tai ruotsinkieliseen kirjailijaliittoon ja vain pieni osa heistä on hakenut apurahoja työskentelyynsä: näin ollen keinot, joita suomen- tai ruotsinkielisiä kirjailijoita tutkivalla tutkijalla on käytössään vastaajia etsiessään, olivat vain pieni lisäapu tutkimusjoukon kokoamisessa ja yhteystietojen keräämisessä. Merkittävä apu oli monikielistä kirjallisuutta edistävän Sivuväli-projektin kokoama lista muunkielisistä kirjailijoista, samoin apuna ovat olleet Hanna-Leena Nissilän väitöskirja *”Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku”*. Kirjallisen elämän ylijärjestyminen 2000-luvun alun Suomessa (2016) sekä Nissilän ja Eila Rantosen artikkelit teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2* (2013, 55–71). Tavoitteena oli kerätä vastauksia mahdollisimman monelta itsensä kirjailijaksi identifioivalta, äidinkielenään jotakin Suomen uusista vähemmistökielistä puhuvalta kirjailijalta. Keskeinen kriteeri vastaajaksi hyväksymiselle oli vastaajan oma määrittely kirjoittamisensa luonteesta Unescon (1980) taiteilijamääritelmän mukaisesti: sen mu-

kaan ”taiteilija tarkoittaa jokaista, joka pitää taiteellista luomistyötään elämässä olennaisena osana ja joka tällä tavalla myötävaikuttaa taiteen ja kulttuurin kehittymiseen. Häntä pidetään, tai hän haluaa, että häntä pidetään taiteilijana riippumatta siitä, onko hän työsuhteessa tai jonkin järjestön jäsen.”

Taulukossa 1 on esitetty artikkelin kannalta keskeisimmät tiedot kyselyyn vastanneista. Neljää vastaajaa lukuun ottamatta kaikki ovat antaneet suostumuksensa nimensä julkaisemiseen tutkimuksessa, mutta luettavuussyistä sekä yksityisten tietojen suojelemiseksi en mainitse nimiä tässä taulukossa tai lainausten yhteydessä tekstissä, vaan luetellen luvan antaneiden vastaajien nimet liitteessä 1.

Tutkimuksessani lähestyn kirjallisuuden monikielisyyttä kirjailijoiden oman kokemuksen kautta. Laadullinen, puolistrukturoitu mutta avoimille vastauksille tilaa jättävä aineistonhankintamenetelmä puolustaa tässä paikkaansa, koska tutkimusaiheesta on vain vähän ennakkotietoa ja suljettu kysymyspatteristo olisi lähes mahdotonta rakentaa niin, että se kattaisi kaikki vastaajien aloitteesta esiin nousevat teemat. Varsinaisiin tutkimuskysymyksiin vastaamisen lisäksi tutkimuksen tavoitteena on luoda kuvaa siitä, keitä Suomessa asuvat, äidinkieltään muut kuin suo-

men-, ruotsin- tai saamenkieliset kirjailijat ovat. Kyselyn avulla perustietoja on mahdollista kerätä laajemmalta joukolta kuin haastattelemalla.

Olen käyttänyt analyysimetodina aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jossa kyselyyn saamani vastaukset ovat keskustelleet teoriakirjallisuuden kanssa. Analysointia ovat ohjanneet kyselylomakkeen teemat, joista tämän artikkelin osalta keskeisintä sisältöä on tuottanut lomakkeen kysymys 26.

Kuvaile suhdettasi kieleen. Voit käyttää apuna esimerkiksi näitä kysymyksiä:

Millainen rooli kielellä on kaunokirjallisissa teksteissäsi?

Miksi työskentelet kielellä, jolla työskentelet?

Mitä äidinkielesi sinulle merkitsee? Onko asuminen toisella kielialueella muuttanut suhdettasi äidinkieleesi? Jos työskentelet äidinkiellelläsi, oletko harkinnut tai kokeillut kirjoittamista muulla kielellä?

Miten kiinnostus kielen taiteelliseen tutkimiseen on vaikuttanut siihen, että sinusta tuli kirjailija – vai onko se vaikuttanut lainkaan?

Jos työskentelet useammalla kuin yhdellä kielellä, millä perusteella valitset kielen, jolla mitäkin työtä teet?

Tällä kysymysryppäällä on tavoiteltu vastaajien kokemusta kielen roolista

Syntymävuosi	Muuttanut Suomeen	Äidinkieli	Työkieli kirjailijana
1969	2000	espanja	espanja
1974	1997	kalenjin, maasai, swahili	englanti, suomi, afrikkalainen murre
1980	2007	slovakki	suomi, slovakki
1966	2006	espanja	espanja
1978	2006	espanja / kastilia	espanja / kastilia
1971	1992	kurdi	suomi, englanti
1975	2011	persia / farsi	englanti
1931	1958	saksa	saksa
1987	2015	arabia	englanti, arabia
1988	2013	espanja	espanja
	1995	englanti, suomi	englanti, suomi
1976	2009	mazarandani, persia/farsi	englanti, espanja
1983	2013	marathi	englanti
1961	2001	suomi	suomi
1938	1944	vepsä	suomi
1976	2002	venäjä	venäjä, suomi
1963	2000	espanja	espanja
1966	2001	venäjä	venäjä
1969	1996	englanti	englanti
1948	2016	arabia	arabia
1982	2008	portugali	portugali
1976	2009	englanti	englanti
1995	2012	arabia	arabia, englanti
1952	1989	saksa	saksa
1967	1997	kiina	suomi
1956	2009	arabia	arabia
1972	1997	espanja	espanja
1963	1991	venäjä	ruotsi, venäjä
1956	1995	arabia	arabia
1983	2010	persia / farsi	englanti, farsi
1992	2013—2016	espanja, kreolienglanti	espanja, kreolienglanti

Taulukko 1 Artikkelin kannalta keskeisimmät tiedot kyselyyn vastanneista.

työssään, kirjailijaidentiteetissään ja kuulumisen kokemuksessaan. Analyysi eteni induktiivisen sisällönanalyysin kautta kohti yleisimmin esiin nousseita teemoja, jotka olen kuvannut tämän artikkelin sisältöluvuissa.

Käytännöllisyys ja vapautuminen kielenvaihdon motivoijina

Selvä enemmistö vastanneista kirjailijoista jatkaa kirjoittamista äidinkielellään tai lähtömaansa valtakielellä. Kymmenen kirjailijaa kertoo kirjoittavansa pääasiassa suomeksi tai ruotsiksi tai vaihtaneensa työskentelykielensä englanniksi tai espanjaksi, tai kirjoittavansa sekä näillä kielillä että jollakin ilmoittamistaan äidinkielistä. Osalla perustellut työskentelykielen vaihtamiselle ovat käytännönläheisiä ja koskevat julkaisu- tai rahoitusmahdollisuuksia, eli mahdollisuutta kuulua johonkin muuhun kuin äidinkieliseen kirjallisuusinstituutioon. Näin on esimerkiksi äidinkieleltään slovakinkielisellä, suomeksi ja slovakiksi kirjoittavalla kirjailijalla:

”Työskentelykieli: pragmaattinen valinta, joka perustuu mahdollisuuteen julkaista, osallistua kiinnostavaan projektiin (antologia jne.), saada rahoitusta projektiin.” (Slovakinkielinen kirjailija, ikä 41.)

Ruotsiksi ja venäjäksi kirjoittavalle kirjailijalle kysymys kielivalinnan motiiveista vaikuttaa yhdenmukaisesti: kirjoituskielet kulkevat prosessissa yleensä rinnakkain.

”In my work narrative is most important. Telling a story is everything, telling it in a specific language is less important.” (Venäjänkielinen kirjailija, ikä 54.)

Osassa vastauksista nousee esiin kielenvaihdon psykologinen ulottuvuus: henkinen vapautuminen äidinkielellä koetuista ahdistavista kokemuksista. Yasmine Yildiz (2012, 203) toteaa, että vaikka äidinkieli – tai useampi sellainen – on se kieli, jolla kustakin ensimmäisen keran tulee ”minä”, kieli joka liittyy kuulumisen tunteeseen ja toimii sen vahvistajana, se voi olla myös vieraantumisen ja irrallisuuden kieli. Alkuperäisen kuulumisen kokemusten lisäksi tai niiden sijaan äidinkieli voi kantaa mukanaan ulos suljetuksi tulemisen, väkivallan, sorron tai tukahduttavan samankaltaistamisen kokemuksia (ks. Yildiz 2012, 204; vrt. Saresma 2019), ja äidinkielen ihannointi voi jättää varjoonsa toisen tai vieraan kielen avaamat mahdollisuudet luoda uusia yhteyksiä ja tyydyttää tuntemattoman herättämää uteliaisuutta. Myös Kellman (2000; 20–28) pohtii uuden työskentelykielen mahdollisuuksia tarjota vapautumisen illuusio, jopa luoda uusi oma it-

se. Tällaista kielenvaihtokokemusta kuvaa äidinkieleltään kiinankielinen runoilija, joka kertoo laiminlyöntien leimaamasta lapsuudestaan ja nuoruudestaan ja toteaa, että hänelle runojen kirjoittaminen äidinkielellä on mahdotonta (kiinankielinen kirjailija, ikä 50). Suomeksi hän on julkaissut neljä kaunokirjallista teosta.

En erottele kielenvaihtajia kirjoituskielen mukaan, koska olennaista on, että heidän työskentelykielensä on muu kuin äidinkieli tai muu ensimmäisen kielen tasoinen kieli. Kielen vaihtamista koskevat perustelut muistuttavat toisiaan, oli kirjoituskieleksi vaihdettu tai äidinkielen rinnalle nostettu kieli sitten suomi, ruotsi, englanti tai espanja. Kolme arabiankielisistä kirjailijoista, joita kyselyaineistossa on yhteensä kuusi, ilmoittaa valinneensa käytännön syistä työskentelykielekseen englannin. Näin kielivalintaansa perustelee 30-vuotias irakilastaustainen miesrunoilija, jonka vastauksessa näkyvät sekä käytännölliset syyt että kipu, jota äidinkielestä irrottautuminen tuottaa:

”If you would ask me, in which language I find myself more, no doubt the answer will be obviously my mother tongue. [...] I have more opportunities as an English writer than any Arabic writer who lives in international light as stranger [...]”

Vastaus implikoi kirjailijan aktiivista pyrkimystä kuulua kansakuntien ja kielten rajat ylittävään kirjallisuuteen, mikä hänelle näyttää mahdolliselta vain kieltä vaihtamalla, ja valmiutta tehdä tavoitteen vuoksi myös tuskallisia valintoja: katkaista kuulumisen sen kielen kirjallisuuteen, joka tuntuu kodilta. Kellman (2000, 17–18) toteaa, että suuri osa kielenvaihtajien kirjoittamasta kirjallisuudesta on maahanmuuttajien kirjoittamaa kirjallisuutta – ja että maasta- ja maahanmuutto tapahtuvat usein vastoin muuttajan tahtoa syistä, jotka ovat yksilön hallinnan ulottumattomissa. Niinpä vanhan ja uuden kielen välillä tapahtuvat valinnat eivät aina ole autonomisia, riippumattomia ratkaisuja (Kellman 2000, 17–18). Osalla vastaajista poliittiset syyt, halu katkaista yhteys lähimmäiseen ja samalla sen tukahduttamaan kirjalliseen perinteeseen, ovat joltaneet kotimaan valtakielen hylkäämiseen myös emotionaalisena ”kotina”. Toisaalta nuori arabiankielinen kirjailija toteaa, ettei hänellä ole kotimaata mutta kieli on hänen turvapaikkansa (vrt. Saresma 2019; Lähdesmäki ym. 2017, 1). Äidinkieliseen mazarandanin ja persian ilmoittava runoilija ilmoittaa lopettaneensa persian kielellä kirjoittamisen vastustaakseen politiikkaa, jota kielellä tehdään. Hän haluaa osoittaa kielenvaihdollaan, ettei emotionaalisesti kuulu

valtioon, johon kuuluu poliittisesti kansalaisuutensa vuoksi. Toisaalta hän suhtautuu kieleen lähinnä välttämättömänä osana työskentelyprosessia, ei itseisarvona, mikä on kyselyyn vastanneiden runoilijoiden joukossa poikkeuksellista, prosaistien kohdalla yleisempää. Tämän runoilijan mukaan:

”Poetry for me is beyond the language. It just gets to be translated from a world of real visions to the world of language. I guess I have to master the language, so language must remain dominated by me and not me dominated by my incapacities in expressing my visions through languages.”

”Huonot kielenoppijat” ja itseisarvoinen äidinkieli

Valtaosa kyselyyn vastanneista kirjailijoista jatkaa siis myös Suomessa asuessaan työskentelyä äidinkielellään tai muulla ensimmäisen kielen tasoisesti hallitsemallaan kielellä. Käsitettä ”äidinkieli” käytän tässä sen perinteisessä merkityksessä: se on kieli, jonka lapsi ensimmäisenä oppii (ks. Latomaa ym. 2013, 169; Yildiz 2012, 203). Kaikki kyselyyn vastanneet eivät kuitenkaan pidä ensimmäisenä oppimaansa kieltä vahvimpana kielenään – usein tähän ovat syynä kotimaassa vallinneet kielipoliittiset käytännöt, joiden seurauksena vähemmistökieliset lapset ovat joko jo ko-

tona tai viimeistään koulussa omaksuneet kansallisen valtakielen, josta on koulunkäynnin myötä luontaisesti tullut lukemisen ja kirjoittamisen kieli, toinen kieli. Esimerkiksi Intiassa syntynyt kirjailija (ikä 35) kertoo pitävänsä englantia natiivikielenään, vaikka hänen varsinaisen äidinkielenä on marathi: ”a language I can read very slowly and speak in broken sentences”.

Kun otetaan huomioon, että kieli on kaikkien tutkimukseen osallistuneiden jokapäiväinen työväline ja valtaosa heistä on valinnut myös tutkimuksessa vastauskieleksi jonkin muun kielen kuin äidinkielenä, voidaan pitää odottamattomana, että heistä moni sanoo kyselyssä tai haastattelussa pitävänsä itseään kielellisesti lahjattomana. Moni käyttää tätä perusteluna sille, että vielä pitkään Suomessa asuttuaankin kirjoittaa äidinkielellään. Käytettyjä ilmaisuja ovat ”I have no talent in languages”, ”I am dyslexic”, ”kielellisesti en taida olla niin lahjakas” ja ”learning languages is difficult for me”. Sanalla ”Sprachenidiot” – kieli-idiotti – itseään kuvaa saksankielinen runoilija, joka on julkaissut yli kaksikymmentä omaa runoteosta, saksantanut muun muassa Pentti Saarikoskea, Pavo Haavikko, Antti Hyryä, Veijo Merita ja Arto Melleriä ja saanut elämäntyöstään muun muassa saksalaisen yliopiston kunniaohtorin arvon sekä Suo-

men opetus- ja kulttuuriministeriön taiteilijaeläkkeen. On mahdotonta tulkita, missä määrin tutkija edustaa vastaajille – tahtomattaan – suomalaista kieliympäristöä, joka yksikielisyydessään esittää myös kirjallisille lahjakkuuksille vaatimuksen joko hallita valtakieli tai tyytyä ulkopuolisen, ”kieli-idiotin” rooliin. Arabiksi kirjoittava kirjailija nostaa haastattelussa esiin myös kirjailijan vahvan itsekriittikin: oma kirjallisen ilmaisun vaatimustaso on niin korkea, että sen saavuttaminen muulla kuin äidinkielellä on mahdotonta. Tämä sekä halu liittyä klassisen arabiankielisen kirjallisuuden jatkumoon ovat keskeisiä perusteluja niiden arabiankielisten kirjailijoiden vastauksissa, jotka eivät ole vaihtaneet työskentelykieltä. Myös vuodesta 1958 Suomessa asunut saksaksi kirjoittava runoilija sanoo halunneensa suojella työvälinettään jatkamalla saksan kielen käyttämistä myös arjessa: hän puhuu saksaa myös suomalaisen puolisonsa kanssa.

Äidinkielellään kirjoittavien vastaajien kyselyvastauksissa on tavallista, että perusteluksi äidinkielen käyttämiselle riittää se, että se on äidinkieli:

”Trabajo con el español porque es mi lengua maternal, asi de sencillo y natural.” (Työskentelen espanjaksi, koska se on äidinkieleni, yksinkertaisesti ja luonnollisesti.) (Espanjankielinen kirjailija, 54.)

”English is my mother tongue so it’s natural for me to write in English. My mother tongue is a part of me.” (Englanninkielinen kirjailija, 48.)

Ágnes Némethin Sivuväli-projektia käsittelevän artikkelin mukaan kirjailijat perustelevat äidinkielellä kirjoittamista sen ilmaisuvoimaisuudella (2016, 63–64). Myös tässä artikkelissa käyttämissäni kyselyvastauksissa yleisimmin esitetty perustelu äidinkielellä kirjoittamiselle on äidinkielen ilmaisuvoima ja sen tarjoama liikkumisen väyhe:

”Kirjoitan runoni espanjaksi, äidinkielelläni. Se antaa minulle kehon ja paljon työkaluja viedä runo loppuun. Se antaa turvallisen olon ja laajan sanavaraston ja kielen rakennusalueen, jossa liikkua voimakkaasti ja turvallisesti.” (Äidinkieli espanja, ikä 48.)

”Es lockt mich nicht, auf Finnisch oder Englisch Gedichte zu schreiben. Da käme ich nie in die Tiefe der Sprache hinein.” (Minua ei houkuttele kirjoittaa runoja suomeksi tai englanniksi. Silloin en pääsisi koskaan kielen syvyyksiin.) (Saksankielinen runoilija, ikä 65.)

”La principal razón por la que trabajo en español es porque es el único idioma que domino de tal manera que me siento verdaderamente capaz de escribir algo relativamente parecido a lo que quiero contar, que siento inalcanzable en su totalidad.” (Tärkein syy siihen, että työskentelen espanjaksi on

se, että se on ainoa kieli, jonka hallitsen niin hyvin, että voin ilmaista tekstissä suurin piirtein kaiken mitä haluan kertoa, vaikka täydellisesti se onkin mahdollonta.) (Espanjankielinen kirjailija, ikä 45.)

Venäjäksi kirjoittava, ensimmäisenä kielensä tadzikkia oppinut runoilija toteaa, että suomeksi kirjoittaminen kylä vaikutti houkuttelevalta heti tälle muuttamisen jälkeen 2000-luvun alkuvuosina, kun uusi kieli oli todella uusi, mutta viehäytys katosi pian. Kielen roolia kirjoittamisessaan hän kuvaa näin:

”Важно не только красиво рассказать историю (даже если мы говорим о стихах), но важно как ты ее расскажешь.”

(Tärkeintä ei ole vain kertoa tarina kauniisti (siinäkin tapauksessa, kun puhutaan runoista), vaan itse tapa, jolla sen kerrot.) (Venäjänkielinen runoilija, 51.)

Vastauksissa mainitaan kuitenkin myös käytännönläheisempiä perusteluja, kuten mahdollisuus tavoittaa moninkertainen määrä lukijoita esimerkiksi espanjaksi verrattuna suomen kielellä kirjoitettuihin teoksiin: kuulua kielen kautta kirjallisuusinstituutioon, joka tarjoaa enemmän ammatillisia mahdollisuuksia.

Vastaajista nousee esiin myös ryhmä kirjailijoita, jotka jatkavat kirjoitta-

mista äidinkielellään yhtä käytännönläheisistä syistä kuin ne kielenvaihtajat, jotka perustelevat valintaansa paremilla ammatillisilla mahdollisuuksilla. Esimerkkejä heistä ovat kaksi saksankielistä runoilijaa, joista toinen on asunut Suomessa vuodesta 1958 ja toinen vuodesta 1989, ja molemmat ovat voittaneet lähtömaassaan valtakunnallisia kirjallisuuspalkintoja vuosikymmeniä maastamuuttonsa jälkeen. Kumpikin kertoo, ettei kirjoituskielen vaihtaminen ole ollut koskaan todellinen vaihtoehto – osin edellisessä luvussa kerrotuista, äidinkielen täydelliseen hallintaan liittyvistä syistä, mutta myös, koska heidän asemansa oman kielialueensa kirjallisuudessa on niin vakiintunut, ettei uuden yleisön etsiminen uudella kielellä olisi ottamisen arvoinen riski. He kokevat kuuluvansa saksankielisen runouden kentälle, ja etenkin toinen heistä pitää vierailuja kotimaansa kirjallisuustapahtumiin tärkeänä osana ammatillisuuttaan. Toisin kuin monilla muilla aineistoni kirjailijoilla, hänellä sille ei ole mitään estettä, sillä kotimaa on maantieteellisesti lähellä eikä hänellä ole syytä pelätä turvallisuutensa puolesta siellä vieraillessaan. Tämä on yksi merkittävimmistä aineistoni kirjailijoita erottavista tekijöistä: näillä runoilijoilla äidinkieleen ei liity voimakkaita ulossulkemisen kokemuksia, vaan se päinvastoin

toimii siteenä siihen kirjalliseen yhteisöön, johon he yhä kokevat kuuluvansa.

Seuraavassa asemastaan lähtömaansa kirjallisuudessa kertoo kirjailija, joka sai tammikuussa 2018 Saksan PENin kirjallisuuspalkinnon:

”Ich fühle mich klar zur Gruppe der zeitgenössischen Lyriker (nykyrunoilijat) zugehörig. Die Literaturwelt = der Literaturbetrieb in Deutschland sieht das auch so. Mein Verlag ist sehr anerkannt, renommiert (hyvämaineinen, arvostettu). Ich habe über Internet viele Kontakte mit Dichterkollegen und Kritikern. Ich habe zahlreiche Lesungen in Deutschland usw. Aber dennoch bin ich in einer ”Aussenposition”, eine Aussenseiterin.”

(Tunnen kuuluvani nykyrunoilijoiden ryhmään. Kirjallisuusmaailma = Saksan kirjallinen kenttä on samaa mieltä. Kustantamoni on hyvin hyvämaineinen ja arvostettu. Minulla on internetin kautta paljon kontakteja runoilijakollegoihini ja kriitikoihin. Minulla on Saksassa paljon lukutilaisuuksia jne. Siitä huolimatta asemani on ”ulkopuolella”, olen ulkopuolinen.) (Saksankielinen runoilija, 65.)

Myös yksi perulaislähtöinen, espanjaksi kirjoittava, ja yksi irakilastaustainen arabiaksi kirjoittava prosaisti mainitsevat, että heillä on kirjoituskielensä hyvä kustantamo eikä siksi tarvetta etsiä uutta yleisöä. Sen sijaan, että harkitsisi kirjoituskielen vaihtamista suomeen, ara-

bianskielinen kirjailija (ikä 61) toivoo, että Suomeen syntyisi kustantamo, joka julkaisisi täällä asuvien kirjailijoiden teoksia, joiden aiheet liittyvät suomalaiseseen kontekstiin.

Päätelmät

Olen käsitellyt artikkelissani 31 kirjailijalta keräämiäni kyselyvastauksia. Vastanneista seitsemän ilmoittaa työskentelevänsä pelkästään jollakin muulla kielellä kuin äidinkielellään tai muulla ensimmäisen kielen tasoisella kielellä. Neljä ilmoittaa työskentelevänsä sekä äidinkielellään tai muulla ensimmäisen kielen tasoisella kielellä, että suomeksi, ruotsiksi, englanniksi tai espanjaksi. Selvä enemmistö, 24 kirjailijaa, ilmoittaa siis työskentelevänsä edelleen joko pelkästään äidinkielellään tai muulla ensimmäisen kielen tasoisella kielellä, tai sillä jonkin toisen kielen lisäksi.

Vaikka äidinkielen luonnollistettua, kansallisvaltiofilosofiaan ja toisaalta Eurooppa-keskeiseen kolonialistiseen historiaan kietoutunutta asemaa on viime vuosina kritisoitu (ks. esim. Yildiz 2013; Grönstrand ym. 2016), näyttää siltä, että suurin osa tutkimukseeni osallistuneista kirjailijoista todella kokee äidinkielen tai muun varhain oppimansa kielen läheisimmäksi ja suurimman ilmaisuapauden mahdollistavaksi kieleksi,

joka myös määrittää heidän kuulumistaan johonkin, usein valtionraajat ylittävään, samankielisten kirjalliseen yhteisöön: heidän kohdallaan psykologisella ja poliittisella kuulumisella on sama kohdeyhteisö (ks. myös Németh 2016). Samanaikaisesti osa heistä kokee kuuluvansa myös kielirajat ylittävään maailmankirjallisuuteen. Osa heistä on myös rakentanut uran äidinkielisessään tai kotimaansa kirjallisuudessa, eikä siksi näe syytä harkita työskentelykielen vaihtamista.

Kirjailijoista, jotka ovat vaihtaneet työskentelykieltä, useimmat esittävät hyvin käytännönläheisiä, julkaisemiseen ja rahoitukseen liittyviä perusteluja, mutta osalla korostuu halu irrottautua äidinkieleen, lähtömaahan tai sen kirjalliseen kulttuuriin liittyvistä negatiivisista kokemuksista: sulkeutua ulos yhteisöstä, joka on tuottanut alistetuksi joutumisen, syrjinnän tai epätasa-arvon kokemuksia, ja kuulua uuden kotimaan kirjallisuusinstituutioon tai englannin- tai espanjankieliseen kirjallisuuteen. On kuitenkin tärkeää huomata, että kieltä menestyksekkäimmin vaihtaneilla suhde uuteen kirjoituskielen on ollut olemassa jo ennen Suomeen muuttamista tai heillä on ollut täällä esimerkiksi perhesiteitä, jotka ovat edistäneet kielen oppimista nopeammin kuin muodollisessa kielikoulutuksessa. Näin uusi kieli ja kuulu-

minen sille perustuvaan kirjallisuusinstituutioon kietoutuu kirjailijoiden psykologiseen kuulumisen tunteeseen sekä työn että arjen kielivalintojen kautta.

Tässä artikkelissa pyrin tekemään näkyväksi sen, että eri yhteyksissä monikieliseksi, yllirajaisesti julkaiseviksi, maahanmuuttajataustaisiksi, uussuomalaisiksi tai – kuten tässä artikkelissa – muunkielisiksi määritellyt kirjailijat ei ole yhtenäinen ryhmä, vaan heidän yksilöllisten valintojensa ja niiden taustojen kirjo on suuri. Sama heterogeenisyys näkyy esimerkiksi kyselyyn vastanneiden kirjailijoiden genrevalinnoissa: heissä on niin aikuisten proosakirjallisuuden kuin lyriikan, scifin, nuorten- kuin lastenkirjallisuudenkin kirjoittajia. Vastajia kuitenkin yhdistää kokemus psykologisesta kuulumisesta kirjailijan ammattiin, josta suomalaisen kirjallisuusinstituution kielipoliittiset käytännöt sulkevat heidät ulos.

KIRJALLISUUS

Anderson, Benedict (2006) *Imagined communities*. Revised edition. London: Verso.

Dufva, Hannele & Pietikäinen, Sari (2009) Moni-ilmeinen monikielisyys. *Puhe ja kieli* 29(1): 1–14.

Hall, Stuart (1992) The Question of Cultural Identity. Teoksessa Stuart Hall, David Held & Anthony McGrew (toim.) *Modernity and Its Futures*. Cambridge: Polity Press. 274–316.

Hiltunen, Kaisa, Sääsکیلاhti, Nina, Ahvenjärvi, Kaisa, Jäntti, Saara, Lähdesmäki, Tuuli, Saresma, Tuija & Vallius, Antti (2019) Kuulumisen neuvottelija taiteessa. Teoksessa Kaisa Hiltunen & Nina Sääsکیلاhti (toim.) *Kuulumisen reitit taiteessa*. Turku: Eetos.

Grönstrand, Heidi, Kauranen, Ralf, Löytty, Olli, Melkas, Kukku, Nissilä, Hanna-Leena, Polari, Mikko (2016) *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden yllirajaisuudesta*. Helsinki: SKS.

Grönstrand, Heidi & Malmio, Kristina (toim.) (2011) *Både och, sekä että. Om flerspråkighet / Monikielisyystä*. Porvoo: Schildts.

Kellman, Steven G. (2000) *The Translingual Imagination*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Latomaa, Sirkku, Pöyhönen, Sari, Suni, Minna & Tarnanen, Mirja (2013) Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.

Lähdesmäki, Tuuli, Pääjoki, Tarja, Saresma, Tuija & Vallius, Antti (2017) Puheenvuoro: Kaikki kotona? *Kulttuurintutkimus* 34 (2–3, Verkkokoekstra), 1–6. URL http://www.kulttuurintutkimus.fi/lehti/pdf/KT_2-3-2017_Verkkoekstra_1-6_Puheenvuoro.pdf (tarkastettu 17.5.2018).

Lähdesmäki, Tuuli, Saresma, Tuija, Hiltunen, Kaisa, Jäntti, Saara, Sääsکیلاhti, Nina, Vallius, Antti & Ahvenjärvi, Kaisa (2016) Fluidity and flexibility of 'belonging': Uses of the concept in contemporary research. *Acta Sociologica. Journal of the Nordic Sociological Association* 59(3), 233–247.

Lönngrén A-S, Grönstrand, Heidi, Heede, Dag & Heith, Anne (2015) *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*. Newcastle-Upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Löytty, Olli (2017) "Welcome to Finnish Literature!" Hassan Blasim and the Politics of Belonging. *Collegium. Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences*. Vol 23.

Németh, Ágnes (2016) The immigrant "Other" and artistic expression: (de)bordering via festivals and social activism in Finland. *Journal of Cultural Geography*, 34:1, 51–69. URL <https://doi.org/10.1080/08873631.2016.1231384> (Tarkastettu 11.4.2019).

Nissilä, Hanna-Leena (2016) "Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku." *Kirjallisen elämän yllirajaistuminen 2000-luvun alun Suomessa*. Väitöskirja, Oulun yliopiston tutkijakoulu. URL <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526211008.pdf> (Tarkastettu 21.5.2018).

Nissilä, H.-L. (2017) Yllirajainen kirjallisuus ja yksikielinen kirjallinen elämä Suomessa. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja*, 67–79. URL <https://doi.org/10.17409/kpt.60105>. (Tarkastettu 11.4.2019).

Nissilä, Hanna-Leena & Rantonen, Eila (2013) *Kansainvälistyvä kirjailijakunta*. Teoksessa Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajärvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS.

Rantonen, Eila (2010) Maahanmuuttajat ja kirjallisuus Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Tampere: Tampere University Press.

Rantonen, Eila & Savolainen, Matti (2010) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus – kulttuurit ja kirjallisuudet rinnakkain, vastakkain ja vuorovaikutuksessa. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Tampere: Tampere University Press.

Saresma, Tuija (2019) Hajauttamisen ja poissaolon politiikkaa Mohsen Emadin elämässä ja runossa YAMSA – A Tribute to Absence. Teoksessa Kaisa Hiltunen & Nina Sääsکیلاhti (toim.) *Kuulumisen reitit taiteessa*. Turku: Eetos.

Sevänen, Erkki (1998) *Taide instituutiona ja järjestelmänä. Modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit*. Helsinki: SKS.

Sivuvalo (2019) URL <https://sivuvalo.com/kirjailijat/> (Tarkastettu 5.3.2019).

Talaskivi, Katri (2013) *Hyvä mahdollisuus meikäläiselle, joka ei voi ihan kilpailla suomalaisten kanssa. Valtion apurahat monikulttuurisiin taidehankkeisiin: taiteen edistämistä vai kotouttamispolitiikkaa?* Pro gradu –tutkielma. Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma, Jyväskylän yliopisto.

Tidigs, Julia (2016) *Att skriva sig över språkgränserna: flerspråkighet i Jac. Ahrenbergs och Elmer Diktonius prosa*. Doktorsavhandling, Åbo Akademi. URL <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-765-709-9>. (Tarkastettu 11.4.2019).

Tilastokeskus (2017) *Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]*. ISSN=1797-5379. 2017, Liitekuvio 2. Suurimmat vieraskieliset ryhmät 2007 ja 2017. Helsinki: Tilastokeskus. URL http://www.stat.fi/til/vaerak/2017/vaerak_2017_2018-03-29_kuv_002_fi.html (Tarkastettu 23.5.2018)

Yildiz, Yasemin (2012) *Beyond the Mother Tongue. The Postmonolingual Condition*. New York: Fordham University Press.

Yuval-Davis, Nira (2011) *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*. Online publication. London: SAGE Publications Ltd. URL <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9781446251041> (Tarkastettu 22.4.2019.)

LIITE 1: KYSELYYN OSALLISTUNEET KIRJAILIJAT

Al-Fawz Yousif Abu
Chalabee Aya
Crisólogo Roxana
Emadi Mohsen
Ghasemi Mehdi
González Llano Ainhoa
Grünzweig Dorothea
Hadi Saad

Hakki Majid
Hein Manfred Peter
Jaentschke Marcel
Jones Christopher Ryan
Kirwa Wilson
Kopylova Polina
Lardot Raisa
Lindén Zinaida
Malpica Daniel
Mane Shashank
Nadaf Fatima
Perttu Arvi
Rawi Bahaulddin
Rodgers Lee David

Ruiz Rubio José Antonio
Salmela Alexandra
TaoLin
Tynjälä Tanya
Zakirov Hamdam

Lisäksi neljä vastaajaa ei halunnut nimeään julkaistavan tutkimusraportissa.

FM, YTM **Katri Talaskivi** tekee Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden oppiaineessa väitöskirjaa muiden kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten kirjailijoiden asemasta suomalaisessa kirjallisuusinstituutiassa. Väitöskirjatyöskentelyä rahoittaa Koneen Säätiö.

III

YLIRAJAISUUDEN ULOTTUVUUKSIA TANYA TYNJÄLÄN JA LEE DAVID RODGERSIN KIRJAILIJANTYÖSSÄ

Katri Talaskivi, 2020

Scriptum. Creative Writing Research Journal. Volume 7, Issue 2, 2020.

Uudelleenjulkaistu Jyväskylän yliopiston
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksen luvalla.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202010166265>

Katri Talaskivi

Ylirajaisuuden ulottuvuuksia Tanya Tynjälän ja Lee David Rodgersin kirjailijantyössä

Mikä saa kirjailijan kirjoittamaan? Ennen kaikkea: mikä saa kirjailijan kirjoittamaan, vaikka työtä joutuisi tekemään ympäröivän kirjallisuusinstituution marginaalissa, valtakieliseltä lukijakunnalta piilossa?

Suomi on monikielistynyt nopeasti 1980- ja 1990-lukujen vaihteesta alkaen, ja erityisesti 2000-luvulla myös muiden kuin suomen- ja ruotsinkielisten kirjailijoiden määrä on lisääntynyt nopeasti (Nissilä 2016). Eri arvioiden mukaan Suomessa asuu joitakin kymmeniä kirjailijoita, jotka ilmoittavat äidinkielekseen jonkin muun kuin suomen, ruotsin tai saamen ja jotka työskentelevät aktiivisesti kirjailijoina (ks. esim. Nissilä 2016, 19). Moni heikon sananvapaustilanteen vuoksi kotimaastaan muuttava kirjailija on kokenut suomalaisen yhteiskunnan turvalliseksi ympäristöksi jatkaa työtä, joka kotimaassa olisi joko alistettava sensuurille tai jonka jatkamisesta seuraisi turvallisuusuhka ainakin kirjailijalle itselleen, mahdollisesti myös tämän läheisille, tai joka olisi yksinkertaisesti lopetettava. Toisaalta Suomen muunkielisissä kirjailijoissa, kuten muissakin maahanmuuttajaryhmissä, on suuri osa heitä, jotka ovat muuttaneet Suomeen opiskellakseen, työskennelläkseen tai perustaakseen täällä perheen. Niinpä muunkielisten kir-

SCRIPTUM 2/2020

jailijoiden ”ryhmä” on oikeastaan ryhmä vain silloin kun sitä tarkastellaan suomalaisen, suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuusinstituution näkökulmasta. Todellisuudessa kyse on heterogeenisestä joukosta kirjailijoita, joille ainoa yhdistävä tekijä on ammattimainen suhtautuminen fiktion tai runouden kirjoittamiseen.

Tämä artikkeli on osa väitöstutkimusta, jossa on kartoitettu äidinkieleltään muiden kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten kirjailijoiden kohtaamia haasteita suomalaisella kirjallisuuden kentällä. Yksi kirjailijoiden kohtaama keskeinen haaste on tulla nähdyksi ammattilaisena ammatissa, jossa myös valtakielisten, myyntituloilla mitaten menestyneiden kirjailijoiden on asetettava ammattilaisuutensa arvovaltaisten taiteilijajärjestöjen tai laajemmin ymmärretyn kulttuurieliitin arvioitavaksi (ks. esim. Hiilamo 2018; Spåra 2017; Saarikoski 2020) ja jossa pienet kansalliskielet ovat koko suomalaisen kirjallisuuden olemassaolon ajan tarjonneet kirjallisuuden portinvartijoille mahdollisuuden vartioida instituution rajoja muilta kuin suomeksi ja ruotsiksi kirjoittavilta.

Tämä artikkeli kuvaa kahden tapausesimerkin kautta sitä, miten Suomessa asuvat, muilla kuin kansalliskielillä kirjoittavat kirjailijat voivat motivoida tapaansa tehdä työtä, vaikka se asettaisi heidät asuinmaansa kirjallisuuden marginaaliin, sekä sitä, millaisiin ympäristöihin kirjailijat kokevat työnsä kautta kuuluvansa. Kirjailijoihin, joiden työskentelyyn liittyy kieli- tai valtionrajojen ylityksiä, on viimeaikaisessa tutkimuksessa (ks. erityisesti Nissilä 2016) viitattu ylijäijaisina kirjailijoina, jos kohta määritelmää on myös kyseenalaistettu (Grönstrand et al. 2016, 21) sen laajuudesta ja kaikenkattavuudesta johtuvan epätarkkuu-

den vuoksi. Tässä artikkelissa pohdin myös 'ylirajaisuus'-käsitteen mahdollisuuksia aiheena olevien kirjailijoiden työn kuvaamisessa.

Käsittelen tutkimuskysymyksiä kysely- ja haastatteluaineiston perusteella. Toinen kirjailijoista on Perun Callaossa syntynyt, Ranskan ja Filippiinien kautta Suomeen lähes kaksikymmentä vuotta sitten asettunut scifi- ja nuortenkirjailija Tanya Tynjälä, joka kirjoittaa espanjaksi. Toinen on Englannin Manchesterista Helsingin kautta Inariin päätyneet lastenkirjailija ja kuvittaja Lee David Rodgers, joka on julkaissut kuusi kaksikielistä kuvakirjaa. Artikkelini pohjautuu kirjailijoiden vuonna 2017 antamiin kyselyvastauksiin ja henkilökohtaiseen haastatteluun sekä keväällä 2019 käytyihin täydentäviin sähköpostikeskusteluihin. Olen valinnut tämän artikkelin aineistoksi juuri Tynjälän ja Rodgersin haastattelut, koska ne valottavat erityisen hyvin niitä kysymyksiä, joita tässä artikkelissa haluan käsitellä: molempien haastatteluissa tulevat vahvasti esille ne syyt, joiden vuoksi haastatellut ovat päätyneet tekemään kirjailijan työtä; molempien haastateltavien työskentely ja kuulumisen kohteet ovat ylirajaisia mutta toisaalta heidän työskentelytapojensa keskinäinen erilaisuus saa pohtimaan, onko 'ylirajaisuuden' käsite kattavuudessaan lainkaan riittävän tarkka kuvaamaan muiden kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten kirjailijoiden asemaa.

Valitsemalla artikkeliini tapauksiksi kaksi julkaisuympäristöiltään varsin erilaista kirjailijaa, joista toisen lähin kuulumisen kohde on äärimmäisen paikallisesti rajattu inarinsaamelainen yhteisö ja toisen pitkälti maantieteellisistä rajoista riippumaton, virtuaalinen scifi-fandom, pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini, jotka ovat

SCRIPTUM 2/2020

1. Miten kirjailijoiden kertomukset kasvamisesta ammattiinsa ja siihen motivoivista tekijöistä suhteutuvat heidän nykyisiin toimintaympäristöihinsä?
2. Millaisia välineitä yllirajaisten kirjailijoiden työtä kuvailevat, viime vuosien tutkimuksessa esitetyt käsitteet tarjoavat ilmiön kuvaamiseen?

Sekä Tynjälä että Rodgers kuuluvat Suomessa asuvien, muiden kuin suomen- tai ruotsinkielisten kirjailijoiden ryhmään, johon vielä 2000-luvun alun tutkimuksessa viitattiin maahanmuuttajakirjailijoiden joukkona ja joihin on sittemmin viitattu myös muun muassa uussuomalaisina kirjailijoina (näistä käsitteistä enemmän esim. Nissilä & Rantonen 2013, 56; Rantonen 2010, 167), ja jonka olemassaolo perustuu siihen, että heitä katsotaan suomalaisen kirjallisuusinstituution näkökulmasta. Omassa tutkimuksessani (Talaskivi 2020a, Talaskivi 2020b) olen viitannut heihin 'muunkielisinä' kirjailijoina. Olen päätenyt tähän ratkaisuun tehdäkseen selväksi tutkimukseni katseen suunnan, joka määrittää myös tutkimuksen painotusta: toimin väistämättä kieli- ja kulttuuritaustani ja koulutukseni myötä suomalaisen kirjallisuusinstituution sisällä, ja ryhmä, jota tutkin, on olemassa vain sillä perusteella, että heidän kielensä ovat muita kuin edustamani instituution valtakielä.

En käsittele kirjailijoiden tuotannon sisältöä, vaan lähtökohtani on kirjallisuussosiologinen. Artikkelin aluksi esittelen aineistoni, minkä jälkeen kuvaan ensin Tanya Tynjälän ja sitten Lee David Rodgersin kirjailijan ammattiin johtaneita ja sen toteutumistapaa määrittäneitä tapahtumia. Vasta sen jälkeen siirryn käsitteiden pohdintaan sekä aineistosta ja teoriasta tekemiini päätelmiin.

SCRIPTUM 2/2020

AINEISTO JA TUTKIMUSPROSESSI

Väitöskirjakokonaisuudessa käsittelemäni käsittelen Suomessa asuvien ja työskentelevien äidinkieleltään muiden kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisten kirjailijoiden asemaa ja työskentelyn ehtoja nykyisessä kotimaassaan. Koko tutkimushanketta varten toimitin vuonna 2017 laadullisen, sekä strukturoituja peruskysymyksiä että avoimia kysymyksiä sisältävän kyselyn tai linkin internetkyselyyn postitse, sähköpostilla tai henkilökohtaisesti 77 kirjailijalle, joiden yhteystiedot hankin kustantajien, Taiteen edistämiskeskuksen hakemusarkiston sekä kirjallisuuden monikielisyttä edistävän Sivuväli-hankkeen kautta sekä myöhemmin lumipalolomenetelmän avulla. Kriteerinä vastaajaksi hyväksymiselle oli vastaajan oma määrittely kirjoittamisensa ammattimaisuudesta. Kyselyyn oli mahdollista vastata suomeksi, englanniksi, espanjaksi, venäjäksi tai arabiaksi, ja siihen vastasi 31 itsensä kirjailijaksi identifioivaa henkilöä. Syventääkseni kyselyvastauksista saamaani tietoa haastattelin syksyllä 2017 yhtätoista vastaajaa, ja kahta haastatteluista olen hyödyntänyt tässä artikkelissa. Lisäksi olen käynyt Tynjälän ja Rodgersin kanssa keväällä 2019 sähköpostikirjeenvaihtoa, joka on ollut tarpeen aineiston täydentämiseksi.

Aikaisemmissa, koko aineistoon pohjautuvissa, artikkeleissani olen pohtinut kirjailijoiden esittämiä syitä työskentelykielivalintoihinsa sekä verrannut kirjailijoiden näkemyksiä suomalaisen taidetoimikuntajärjestelmän tapaan määrittellä ammattikirjailija (Talaskivi, 2020a; Talaskivi 2020b). Näiden artikkelien avulla olen pyrkinyt tarkentamaan katsetta suomalaista ammattikirjailijuuutta määrittäviin rajoihin, jotka meille valtakielisille saattavat jäädä nä-

SCRIPTUM 2/2020

kymättömiksi tai ainakin itsestään selviksi.

Kummankin tämän artikkelin kirjailijan pääasiallinen yleisö on jokin muu kuin suomalaisen kirjallisuuden oletettu yleisö, ja kummankin tärkein julkaisukanava on jokin muu kuin Suomessa toimiva suomen- tai ruotsinkielisiä painotuotteita kustantava, kaupallisin ehdoin toimiva kirjankustantamo. Rodgersin julkaisukielen, genren ja julkaisijan valinta kuitenkin sitovat hänet väistämättä paitsi englanninkielisen maailman kirjalliseen marginaaliin, myös erittäin paikalliseen, yhden lappilaisen paikkakunnan yhteisöön. Tynjälän vastaavat valinnat liittävät hänet osaksi maailmanlaajuisista espanjankielistä scifi-fandomia – sen lisäksi, että hän paikallisesti kuuluu Helsingin Kirjailijoihin.

Tutkimuseettisistä syistä sekä Tanya Tynjälällä että Lee David Rodgersilla on ennen artikkelin julkaisemista ollut mahdollisuus tutustua sen sisältöön ja esittää halutessaan korjauksia.

TIE KIRJAILIJAKSI: TANYA TYNJÄLÄ

Tanya Tynjälä on Suomessa vuodesta 2000 asunut perulais-syntyinen scifikirjailija. Tynjälän nuortenkirjoja on julkaissut kolme latinalaisamerikkalaista kustantamoa: Editorial Norma, Editorial Micropolis sekä Edita el Gato descalzo. Lisäksi hänen scifi-novellejaan on julkaistu antologioissa Perun lisäksi Kanadassa, USA:ssa, Argentiinassa, Saksassa, Bulgariassa ja Espanjassa. Suomessa Tynjälän novelleja on julkaistu suomeksi Aviador Kustannuksen Suomalaisia saunanovelleja -antologiassa (Tompuri, 2017) sekä espanjaksi ja englanniksi Lecti Book Studion julkaisemassa *Maailma*

SCRIPTUM 2/2020

kotona. Kohtaamisen opas -kokoelmassa (Domokos et al., 2016). Tynjälän teoksia käytetään latinalaisen Amerikan maissa koulujen kirjallisuusopetuksessa.

Tynjälä kertoo kasvaneensa Perun rannikolla perheessä, jossa arvostettiin taidetta ja kulttuuria, ja hänen ensimmäiset idolinsa olivat kirjailijoita. Tynjälän mukaan hänen kiinnostuksensa fantasiaa ja science fictionia kohtaan heräsi kuitenkin hänen perulaisten isoäitiensä tarinoiden pohjalta: etenkin Amazonin alueella eläneen isoäidin tarinat sitoivat Tynjälän jo lapsena latinalaisamerikkalaiseen maagisen realismin perinteeseen.

If somebody died and something happened in the home, there was always my grandmother saying: “Oh yes, it is the ghost of this one” [...]. That was my surrounding as a little girl. (Tynjälä 2017b.)

Kirjojen ja kirjallisuuden pariin häntä ohjasivat isän ystävät, joiden kanssa Tynjälä vaihtoi kiinnostavia kirjoja ja keskusteli niistä. Tynjälä pitää tärkeimpänä vaikuttimena kirjailijanuransa alulle kotinsa avointa ilmapiiriä, jossa isä halusi altistaa lapsensa niin taiteellisille kuin tieteellisillekin vaikutteille.

Kirjailijan työ kiinnosti Tynjälää jo lapsena, mutta samaan aikaan hän kertoo ymmärtäneensä varhain, ettei kirjailijan työllä elä. Siksi hän opiskeli ranskan kielen opettajaksi, ammattiin, jossa hän saattoi edelleen olla tekemisissä kirjoittamisen kanssa. Hiukan yli kaksikymmenvuotiaana hän näytti kirjoittamiaan tekstejä kustantamossa työskentelevälle tuttavalleen, joka rohkaisi häntä kirjoittamaan pitempiä tekstejä flash fictionin, “mikronovellien”, sijaan,

SCRIPTUM 2/2020

auttoi luomaan kontakteja ja ohjasi työpajoihin keskustelemaan teksteistä. Kirjailijanuransa hän katsoo alkaneen kirjoituskilpailusta, johon hän lähetti käsikirjoituksen.

I trust life, maybe because I am a believer. I said to myself: if it is good enough, something is going to happen. If it is not good enough, it doesn't matter. I am still going to write for me because it is a way to express myself but I am going to stop trying to be a writer. [...] There were six finalists and I was one of them, and then I realised, OK, that means that I am really good at that and I am going to do it seriously. So that first manuscript was published in Peru. (Tynjälä 2017b.)

Ennen asettumistaan perheensä kanssa Suomeen Tynjälä ehti asua Ranskassa ja Filippiineillä, ja hän kokee kosmopoliitin elämänhistorian määrittävän itseään enemmän kuin muodollisen kansalaisuuden. Syy siihen, että Tynjälä perheineen päätyi asumaan juuri Suomeen, liittyy perheeseen, affektiivisen ja sosiaalisen kuulumisen kohteeseen.

I married a Finn so we moved here. It wasn't even a decision. [...] I met him in Peru and we could continue in Peru, but let's say we were part of an elite that is not the reality for the Peruvian people. We decided that we didn't want our daughters to have this idea in mind that when you have money you can do whatever you want. (Tynjälä 2017b.)

Kumpikin tässä artikkelissa esiintyvä kirjailija työskentelee noin kahden Suomessa asutun vuosikymmenen jälkeen edelleen äidinkielellään, kuten valtaosa Suomen muunkie-

SCRIPTUM 2/2020

lisistä kirjailijoista (Talaskivi 2020a). Pääosa vuonna 2017 tekemääni kyselyyn vastanneista äidinkielellään kirjoittavista muunkielisistä kirjailijoista ilmoitti, että työskentelykielen valinta on ollut itsestään selvä: yleisin perustelu tälle valinnalle on kokemus äidinkielen ilmaisuvoimaisuudesta ja sen suomasta liikkumavapaudesta. Etenkin espanjan ja englannin kielillä kirjoittavat kirjailijat totesivat myös, että potentiaalinen lukijakunta on heidän kirjoituskielellään monikymmenkertainen verrattuna suomen- tai ruotsinkielisiin lukijakuntaan, mikä tekee äidinkielellä kirjoittamisesta mielekästä myös ammatillisesti. (Emt.)

Tynjälälle äidinkielen valinta on ollut itsestäänselvyys siitä huolimatta, että hän hallitsee muitakin kieliä:

Työskentelen espanjaksi, koska se on äidinkieleni, yksinkertaisesti ja luonnollisesti. Suomessa asuminen ei ole vaikuttanut tähän mitenkään. En ole edes harkinnut kirjoittavani ranskaksi, vaikka hallitsen kielen hyvin. Yksinkertaisesti kirjoitan omalla kielelläni, piste. (Tynjälä 2017a.)

Tynjälälle kieli ei kuitenkaan ole niin suoraviivaisesti kuumumisen väline kuin suhde äidinkieleen antaisi olettaa. Hänelle poissaolo Suomesta osoitti, että tunne ”kotona olemisesta” ei sittenkään riipu ympärillä puhutun kielen hallitsemisesta.

When I arrived to Finland I was prepared for the cultural shock. But living here without speaking the language gave me the sensation of being just an outsider. I used to say that I was as a polite visitor in other people's house.

However when I went to live in the Philippines for 2

SCRIPTUM 2/2020

years, I realized that Finland was home, that I did not need to speak the language to feel secure, comfortable and to belong to a country and a culture. (Tynjälä 2019d.)

Tanya Tynjälä on työskennellyt koko uransa ajan espanjaksi, ja sen sijaan, että pyrki luomaan suhdetta erityisesti suomalaiseseen kirjallisuusinstituutioon, hän näkee tavoiteltavampana englanninkieliset kirjamarkkinat. Tynjälä ei pohdi työskentelyvalintojaan kieli-, kulttuuri- tai identiteettipolitiikan kautta: hänelle kirjoittaminen on sisäsyntyinen tarve, espanjan kieli luonnollinen väline sen tekemiseen ja latinalainen Amerikka kyseenalaistamaton, kirjoituskielestä johtuva, ei tietoisesti valittu ydinmarkkina-alue. Yhteisö, jota Tynjälä kirjoittamisellaan tavoittelee, on kansainvälinen scifi-kirjallisuuden lukijakunta ja etenkin nuoret ja nuoret aikuiset.

Tynjälän työskentelyn yllirajaisuus näkyy yksinkertaisimmillaan juuri asuin- ja julkaisu ympäristöjen kieli- ja kulttuurirajojen ylittämisenä: yhteys kustantajaan ja lukijoihin on olemassa valtionrajoista riippumatta, kun siteenä toimii kieli. Toisaalta käännökset muille kielille mahdollistavat yhteydet myös lukijoihin, joiden kanssa suora viestintä ei ole mahdollista sähköpostin kautta. Luettelo Tynjälän teoksista ja novellien käännöksistä on liitteenä 1.

Tynjälän työskentelyn taustalla vaikuttavat moninaiset kuulumisen ja ei-kuulumisen yhteenkietoumat: halu tarjota omille lapsille mahdollisuus elää tasavertaisessa yhteiskunnassa ja toisaalta halu säilyttää työn kautta yhteys latinalaisamerikkalaiseen scifi-kirjallisuuteen; halu olla kuulumatta yhteiskuntaan, jossa raha määrittää mahdollisuudet esimerkiksi koulutukseen, ja sen hyväksyminen, että muu kirjoituskieli kuin suomi tai ruotsi merkitsee ulkopuo-

SCRIPTUM 2/2020

lisen asemaa suomalaisessa kirjallisuudessa.

Tynjälällä on vakiintunut asema yhtenä latinalaisen Amerikan tärkeistä scifi-kirjailijoista, vaikka merkittävä osa hänen lukijoistaan on nuoria. Hänen lukijakuntansa on maantieteellisesti kaukana Suomesta, ja kontaktit lukijoihin syntyvät pääasiassa sähköpostin kautta lukuunottamatta satunnaisia vierailuja latinalaisessa Amerikassa. Toisaalta hän on jäsenenä Helsingin Kirjailijoissa, suomalaisessa kirjailijayhdistyksessä.

Tynjälä toteaa kirjoittamisen olevan itselleen elintärkeä voimanlähde, jota hän tekisi riippumatta siitä, onko se ammatti vai ei. Kirjailijalle työn merkityksellisyys syntyy kuitenkin lopulta yhteyksistä lukijoihin:

I think when you see people reacting about what you write, for example young people writing to me saying how much they enjoy my book and how it has changed the way they see the world... it makes the loneliness, the long hours correcting, worth it. You really feel you are putting a little grain of sand in the beach of somebody. It is very rewarding. (Tynjälä 2019a.)

TIE KIRJAILIJAKSI: LEE DAVID RODGERS

Lee David Rodgers on Suomessa vuodesta 1996 asunut, Manchesterista Isosta-Britanniasta kotoisin oleva kuvittaja ja lastenkirjailija, jonka kuuteen kaksikielisenä julkaistuun kirjaan on tehnyt inarinsaamenkielisen käännöksen Petter Morottaja. Kirjat on julkaissut inarinsaamen asemaa edistävä yhdistys Anarâskielâ Servi ry., ja niitä käytetään oppima-

SCRIPTUM 2/2020

terialina muun muassa inarinsaamenkielisissä kielipesissä, joiden tavoitteena on tukea inarinsaamelaisten lasten kielinoppimista. Ylen saamenkielinen toimitus on esittänyt Rodgersin Sammeli-kirjasarjan pohjalta tehtyä lasten animaatiosarjaa. Luettelo Rodgersin julkaistuista teoksista on liitteessä 2.

Lee David Rodgers kertoo kasvaneensa tavallisessa työväenluokan perheessä Manchesterissa, eikä kirjallisuus ollut läheisten aikuisten kautta läsnä Rodgersin elämässä. Rodgers kertoo eläneensä – ja elävänsä yhä – “pää pilvissä” ja kokeneensa siksi kuulumattomuuden tunnetta työväenluokkaisessa ympäristössään. Myöhemmin sama tunne toistui kouluympäristössä.

So I always kind of felt out of place, like, because I had my head up in the clouds. I didn't know whether I wanted to be a writer... I was always into art. [...] So I never really had any kind of mentor, like my mom or my father or anybody I knew would be a writer or artist or anything like that. [...]

When I was young I read a lot, but at the same time [when I was 12 years old] the school lost its discipline and we had a lot of teachers that we didn't have any respect for and I lost any interest for school. And I lost any interest in reading at the same time as well. (Rodgers 2017b.)

Ei-kirjallisesta ympäristöstä huolimatta Rodgers kertoo lukeneensa lapsena paljon. Koulun jälkeen Rodgers työskenteli muun muassa lastenkodeissa, sairaalan lastenosastolla ja muissa lasten hoitolaitoksissa, mutta koska koulun viimeiset vuodet olivat sujuneet huonosti, kirjailijan työtä hän ei edes kuvitellut tekevänsä.

SCRIPTUM 2/2020

I was drawn to art and to helping people, working in children's homes and hospitals and that kind of thing. I never knew how to put those things together, apart from when I was decorating the children's wards. (Rodgers 2017b.)

Rodgers muutti alun perin Helsinkiin opiskelemaan yliopistossa, tapasi inarinsaamelaisen tulevan puolisonsa ja muutti myöhemmin Inariin. Puolisonsa ja lastensa kautta Rodgers kiinnostui inarinsaamen kielen asemasta ja päätyi kirjoittamaan ja kuvittamaan saamelaisesta Sammelista kertovia tarinoita englanniksi. Alun perin kirjojen oli tarkoitus toimia ennen kaikkea oppimateriaaleina inarinsaamelaisissa kielipesissä, ja niiden kääntäjäksi ryhtyi kirjailija, toimittaja ja opettaja Petter Morottaja, joka on myös Rodgersin kirjat julkaiseen Anarâskielâ Servin aktiivi. Koska toinen julkaisukielistä on englantia, kirjoja myydään myös matkailijoille ajatuksena levittää tietoa inarinsaamelaisten elämäntavasta ja hankkia varoja uusien oppimateriaalien tuottamiseen.

Rodgers ei ole harkinnut kirjoittavansa millään muulla kielellä kuin äidinkielellään englanniksi.

English is my mother tongue so it's natural for me to write in English. My mother tongue is a part of me. Studying Finnish though helps me to see English from a different perspective and think about things that I wouldn't normally think about such as grammar and where words might originate. (Rodgers 2017a.)

Rodgersin kirjoitusprosessi on alusta loppuun ylijäräinen

SCRIPTUM 2/2020

ja yhteisöllinen, sillä hän työskentelee yhdessä käännöksistä ja taitosta vastaavien inarinsaamenkielisten yhteistyökumppanien kanssa.

Once the story is written I discuss it with my wife who is Inari Saami, and a folklorist so she can help me with ideas. Then the story is sent to the translator who is also Inari Saami and he can make further suggestions that help construct the finished story. (Rodgers 2019a.)

Kirjailijan ja kääntäjän yhteiset monikieliset kirjoitusprosessit ovat väitöskirjani koko aineistossa harvinaisempia kuin prosessit, joissa monikielinen kirjailija itse kääntää teoksensa toisella kielellä julkaistavaksi. Esimerkki kirjoittajan ja kääntäjän yhteisestä kirjoitusprosessista on tammikuussa 2020 ilmestynyt Katri Tapolan kirjoittama, Aya Chalabeen kääntämä ja Muhaned Durubin kuvittama suomen- ja arabiankielinen lastenkirja *Siinä sinä olet* (Tapola 2020). Vaikuttaisikin siltä, että kaksi- tai useampikielinen julkaiseminen on viime vuosina ollut tavallisempaa lastenkirjallisuudessa, runoudessa ja antologioissa (ks. esim. Forss 2018; Baghbani 2010; Sivuväli 2014; vrt. Nissilä & Rantonen 2013, 67–68) kuin kertomakirjallisuudessa.

Saamelaiskirjallisuutta tutkineen Vuokko Hirvosen (2010, 90; 2020, 4) mukaan saamenkielisten lastenkirjojen julkaisutoiminta alkoi varsinaisesti 1970-luvun alussa, jolloin monet kirjailijat kokivat tehtäväkseen kirjoittaa äidinkielistä tarinoita lapsille, jotta kieli ja sen mukana rikas kulttuuriperinne ei katoaisi kokonaan. Myös Rodgersille työn kaksikielisyyden tärkein motivaatio on alusta alkaen ollut kielipoliittinen: koska inarinsaamelaista kulttuuria

SCRIPTUM 2/2020

ylläpitäviä lastenkirjoja tai oppimateriaaleja ei ole, jonkun on kirjoitettava niitä, vaikka kirjoittaja sitten olisi englanninkielinen. Rodgersin kirjailijantyön ylijärjestyminen toteutuu kielirajojen ylittämisen lisäksi myös kirjojen levityksessä: vaikka inarinsaami on erittäin paikallinen kieli, jota puhuu vain muutama sata henkeä Inarissa, kaksikieliset kirjat leviävät matkailijoiden mukana muille kielialueille. Tärkeä raja, jonka Rodgers toivoisi Sammeli-kirjojen avulla ylittävänsä, olisi kieliraja saamen ja suomen kielten välillä.

I think it would be extremely beneficial to have the books translated in Finnish. [...] If the indigenous language of Finland enjoyed a status like Swedish does in Finland and were on the school curriculum then Finnish children would gain a valuable insight to a culture belonging to their country. (Rodgers 2019a.)

Saamenkielisen kirjallisuuden haaste on kuitenkin se, että vaikka saamelaisia asuu Norjan, Ruotsin, Suomen ja Venäjän alueella vain noin 75 000–100 000, saamen kieliä on yhdeksän, ja näistä kuudella on virallisesti hyväksytty kirjakieli (Hirvonen 2010, 73; Rensujeff 2011, 20; Saamelaiskäräjät 2020). Suomessa saamelaisia on noin 10 000, joista noin 60 % asuu muualla kuin kotiseutualueellaan. Saamen kielistä kolmea, pohjois-, koltan- ja inarinsaamea puhutaan Suomessa, ja inarinsaamen puhujia on 300–400. (Rensujeff 2011, 21; Saamelaiskäräjät 2020). Kirjoituskieli onkin yksi syy siihen, ettei saamelaisen kirjallisuuden pääsy valtaväestön markkinoille ole ollut helppoa: vuosina 1912–2007 saamen kielistä suomen kielelle käännettiin hieman yli kymmenen teosta (Hirvonen 2010, 73).

SCRIPTUM 2/2020

Rodgersin tapaan myös Kuokkanen (2007, 152) toteaa, että suomalaiskoulujen oppikirjat eivät käsittele saamelaisuutta niin, että se näkyisi valtaväestön koululaisille itseisarvoisena osana suomalaista yhteiskuntaa. Saamelaisuuden näkymättömyys koulukirjoissa myös estää saamelaislapsia näkemästä itseään osana ympäröivästä yhteiskunnasta kerrottua virallista tarinaa (emt.). Hirvonen (2010, 101) toteaa puolestaan, ettei kirjoittaminen ole saamelaiskirjailijoille pelkästään viestintäväline, vaan sen avulla vähemmistöllä ja alistetulla kansanosalla on mahdollisuus tuottaa tietoa, jolla voidaan horjuttaa enemmistön valtarakenteita ja tuoda näkyville yksilöiden ja yhteisöjen kokemuksia ja selviytymisstrategioita.

Rodgersin ja tämän yhteistyökumppaneiden työ nostaa esiin monia itsestään selvinä pidettyjä rajoja, jotka ympäröivät ”suomalaista kaunokirjallisuutta”: kirjat yhdistävät kaksi kieltä, joista inarinsaame on äärimmäisen harvojen osaama ja paikallinen kun taas englanti on yksi maailman puhutuimmista kielistä. Molemmat ovat kuitenkin Suomessa vähemmistökieliä. Lisäksi kirjat julkaisee aatteellinen yhdistys. Toisaalta, kuten Rodgers toteaa, jonkun pitäisi joka tapauksessa kirjoittaa saamenkielisiä tarinoita kielipesien tarpeisiin. Sosiaalisen kuulumisen näkökulmasta Rodgersilla siis on pääomaa – kirjoitus- ja kuvitustaitoa –, jota arvostetaan inarinsaamelaisessa yhteisössä, sekä affektiivinen suhde inarinsaamelaisuuteen perheensä kautta. Kirjoittaminen on toimintaa, joka kautta hän jatkuvasti aktiivisesti vahvistaa kuulumistaan yhteisöön.

KIRJOITTAMINEN KUULUMISEN VÄLINEENÄ

Teknologiat, diskurssit ja valta- ja tietoverkostot muodostavat rakenteita ja politiikkoja, jotka säätelevät yksilölle mahdollisia kuulumisen paikkoja: vaikka yksilö kokisi identifioituvansa tiettyyn ryhmään, siihen – kuten vaikkapa suomenkieliseen kirjallisuusinstituutioon tai laajemmin jonkin valtion kansalaisuuteen – kuuluminen ei ole kaikille mahdollista (Leppänen & Westinen 2017, 4; Lähdesmäki et al. 2016, 240–241). Siirtolaistaustaisia räppäreitä tutkineet Leppänen ja Westinen (2017, 3) määrittelevät kuulumisen monitahoiseksi prosessiksi, jolla on sekä sosiaalisia, diskurssiivisia että affektiivisiä ulottuvuuksia. Kuulumisen sosiaalinen ulottuvuus viittaa siihen, kokeeko yksilö ”olevansa kotonaan” kulloisessakin sosiaalisessa ympäristössään, eli sopivatko hänen resurssinsa yhteen muiden ympäristön asukkaiden omaamien ja arvostamien resurssien kanssa. Kuuluminen sisältää myös yksilön käsityksen omasta sosiaalisesta paikastaan ja siitä, millaiseen toimintaan hän on valmis. Näin kuuluminen on yhteydessä subjektiviteettiin ja toimijuuteen: ympäristössä, johon yksilön toimintapotentiaali sopii, hän todennäköisemmin kokee kuulumisen tunnetta.

Kuulumisen affektiivinen ulottuvuus taas merkitsee tunnetason kiintymystä, ”kotona olemisen” ja ”turvallisuuden” tunnetta (Yuval-Davis, 2006, 197). Kuulumisen affektiivisuus sisältää myös kaipuun ja halun kuulua johonkin (Leppänen & Westinen 2017, 4). Tämän artikkelin kirjailijoiden kohdalla on varsin selvää, että työskentely kirjailijana tuottaa kummallekin kuulumista tiettyyn, perheen tai äidinkielen kieliyhteisön ulkopuoliseen yhteisöön: Rod-

SCRIPTUM 2/2020

gers käyttää kuvittajan ja kirjoittajan kykyjään inarinsamenkielisen yhteisön eduksi, Tynjälä kirjailijan lahjojaan kirjoittamalla tekstejä, jotka liittävät hänet lukijakontaktien kautta pääasiassa virtuaalimaailmassa toimivaan scifi-fandomiin.

Nykyhetken länsimaissa, jossa mahdollisia kuulumisen kohteita on etuoikeutetuimmille ihmisille tarjolla lähes loputtomiin, erityisen paljon niitä voi olla vapaaehtoisesti maasta toiseen muuttavilla, ”uuden elämän aloittavilla”. Myös he joutuvat kuitenkin usein kamppailemaan kuulumisen poliittisten ulottuvuuksien kanssa, sillä vielä kansalaisuuden saamisen jälkeenkin esimerkiksi riittämätön paikallisen kielen taito voi rajoittaa kuulumista tiettyihin ryhmiin. Kuuluminen edellyttää aktiivista toimintaa: usein ympärillä puhutun kielen haltuunottoa, kieliyhteisön osaksi tulemistä, sen osoittamista, että oma potentiaali sopii yhteen ympäristön odotusten kanssa. Erityisen näkyvästi näin on kirjailijoiden kohdalla, joiden mahdollisuus julkaista teoksia uudessa kotimaassaan on Suomessa vahvasti sidoksissa kykyyn työskennellä suomeksi tai ruotsiksi. Nina Hakalahti nosti jo vuonna 2007 esiin sen, että ”maahanmuuttajakirjailijoiden” marginaalisuus näkyy usein epätavallisina julkaisukanavina ja että maahanmuuttajan teksti etenee Suomessa harvoin kaupalliselle kustantajalle (Hakalahti 2007, 33–34). Vaikka ulkomaalaistaustaisten kirjailijoiden teokset ovat jonkin verran valtavirtaistuneet vuoden 2007 jälkeen digitaalisten julkaisukanavien, edullisempien omakustanteiden sekä ylijäisen kustantamisen helpotumisen myötä, tämä pitää aineistoni perusteella pitkälti paikkansa edelleen. Kaupallisen kustantamon kautta julkaiseminen Suomessa taas on kynnyks, joka on yleensä ylitet-

tävä, jotta pääsy institutionaaliseen kirjallisuuskäsitykseen nojaavalle kirjallisuuden kentälle olisi mahdollinen. Kustantamot valitsevat valtavasta määrästä käsikirjoituksia ne teokset, jotka päätyvät laajimmin markkinoitaviksi. Julkaiset teokset vaikuttavat myös siihen, keiden kirjallista työskentelyä julkiset ja yksityiset taiteen rahoittajat rahoittavat. Kotimaisten kustantamojen tekemät julkaisupäätökset ovat keskeisiä myös sen määrittelyssä, kenet hyväksytään esimerkiksi valtakunnallisten kirjailijaliittojen jäseniksi.

Aiemmassa väitöskirja-artikkelissani (Talaskivi 2020a) olen todennut, että kun on kyse äidinkieleltään muista kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisistä kirjailijoista, jotka työskentelevät Suomessa, se, millä kielellä he kirjoittavat, on yleensä aktiivinen valinta, vaikka valinta olisi jatkaa kirjoittamista entisellä kielellä. Vain harva ulkomaalaistaustaisista kirjailijoista vaihtaa kirjoituskieltä Suomeen muuttaessaan, vaikka suomeksi tai ruotsiksi kirjoittaminen olisi todennäköisin tapa luoda yhteys maantieteellisesti lähimpään kirjallisuusinstituutioon. Tärkeimpiä syitä siihen, että Suomeen muuttavat kirjailijat jatkavat työskentelyä äidinkielellään tai jollakin sen tasoisesti osaamallaan kielellä, näyttävät olevan kokemus ilmaisun helppoudesta tai valmiiksi luotu asema – hyvä kustantaja, yleisö, arvostettu asema – omankielisessä kirjallisuudessa. Näin on myös Tanya Tynjälän kohdalla. Jos kirjailija taas oli vaihtanut työskentelykieltä, tärkeimpiä syitä olivat pyrkimys kuulua suomen-, ruotsin-, englannin- tai espanjankieliseen kirjallisuuteen, halu irrottautua entiseen kirjoituskieleen liittyneistä negatiivisista kokemuksista tai hyödyntää uuden kielen tarjoamaa mahdollisuutta luoda uusia yhteyksiä tai aloittaa ”puhtaalta pöydältä”. Lee David Rodgersin tapa

SCRIPTUM 2/2020

aloittaa uudella kielellä puhtaalta pöydältä poikkeaa kirjailijoiden enemmistöstä: sen sijaan, että hän olisi luopunut omimmasta kielestään ja valinnut tilalle toisen, Rodgers on säilyttänyt englannin kielen tarjoamat mahdollisuudet mutta luonut uusia yhteyksiä inarinsaamelaiden yhteistyökumppaneidensa kautta.

Tämän artikkelin aiheena olevien kirjailijoiden asemassa kuulumisen moninaisuus on siis näkyvästi läsnä: perheeseen, sukuun ja henkilöhistoriaan liittyvänä samanaikaisena sosiaalisena ja affektiivisena kuulumisena lähtömaahan ja nykyiseen elinympäristöön, materiaalisimmillaan jonkin valtion kansalaisuutena näkyvänä poliittisena kuulumisena tai kuulumattomuutena sekä kirjailijan työhön liittyvinä risteävinä, kielellisinä, paikallisina, sosiaalisina ja materiaalisina kuulumisina, joita kirjailijat itse toiminnallaan tuottavat.

YLIRAJAISTA JA TRANSSOSIAALISTA KIRJAILIJANTYÖTÄ

Suomalaisen kirjallisuuden ylijärjestyminen on ilmiönä vanha (ks. Nissilä 2016, 27; Nissilä & Rantonen 2013, 55; Rantonen 2010, 165), ja esimerkiksi Suomessa vaikuttaneista saamelaiskirjailijoista Nils-Aslak Valkeapään, Niillas Holmbergin ja Inger-Mari Aikion teoksista merkittävän osan on julkaissut Norjan Kautokeinossa sijaitseva kustantamo DAT. Valtaosan vuosittain ilmestyvistä, lastenkirjat mukaan lukien, alle kymmenestä kustantamojen julkaisemasta saamenkielisestä kirjasta julkaisevat norjalaiset kustantamot (Hirvonen 2010, 73). Latinalaisessa Amerikassa

SCRIPTUM 2/2020

julkaiseva Tynjälä ja Inarissa julkaiseva mutta englanniksi kirjoittava Rodgers edustavat Hanna-Leena Nissilän ”uudeksi ylijaraiseksi kirjallisuudeksi” nimittämää ilmiötä, jolla Nissilä (2016, 31) viittaa 2000-luvulla ilmestyneeseen maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden julkaisemaan kirjallisuuteen.

’Ylijaraisuus’ käsitteenä on Suomessa vakiintunut kansainvälisessä tutkimuksessa käytetyn ’transnationaalisuus’-käsitteen käännökseksi (Grönstrand & al. 2016, 21). Siirtolaisuustutkija Steven Vertovecin määritelmän mukaan transnationaalisuudella viitataan ei-valtiollisten toimijoiden kuten yritysten, kansalaisjärjestöjen ja yksilöiden valtionrajat ylittäviin vuorovaikutuksen muotoihin ja kytköksiin, kun taas kansainvälinen viittaa kansallisvaltioiden väliseen toimintaan (Vertovec 2009, 3). Grönstrand kollegoineen (2016, 22) näkee ’ylirajaisuus’-käsitteen heikkoutena sen, että se on avoin kaikenlaisten rajojen ja kategorioiden ylityksille, ja voi näin kaikkialle sopivana menettää täsmällisyytensä ajattelun työkaluna. Transnationaalisuus taas painottaa kansallisvaltioiden välisiä rajoja, joten esimerkiksi kielirajojen ylittämiseen, josta Lee David Rodgerin kaksikielisissä lastenkirjoissa on kyse, se ei sovi. Tässä artikkelissa ylijaraisuus-käsitteen irrallisuus kansallisista rajoista on sen vahvuus, sillä siinä missä kummatkin artikkelin kirjailijat ovat saapuneet Suomeen valtionrajoja ylittäen, rajapinnat, joilla he täällä työskennellessään toimivat, ovat yhtä aikaa paikallisia, rajoja saamelaisuuden, suomalaisuuden ja ”muunmaalaisuuden” välillä; rajoja kielten – englannin, saamen ja suomen – välillä; rajoja erikielisten, espanjan- ja suomenkielisten, kirjallisuusinstituutioiden välillä; rajoja eri kirjallisuuden lajien – lastenkirjojen ja op-

pimateriaalien välillä, ja niin edelleen.

Sekä Tynjälän että etenkin Rodgersin työn luonne on kuitenkin niin monella tavalla perinteiset kirjallisuuden kategoriat unohtavaa, että 'ylirajaisuus' on käsitteenä lähes tarkoitteeton: ylitettäviä rajoja on niin paljon, että tarkempi syventyminen niiden toimintatapoihin ja niiden keskinäisten hierarkioiden ymmärtäminen edellyttää myös tarkempia käsitteitä. Grönstrand ja kumppanit (2016, 23) pohtivat maantieteilijä Ruben Gielisin 'transsosiaalinen'- ja 'translokaalinen'-termien soveltuvuutta kirjallisuudentutkimukseen, ja pitävät näiden vahvuutena sitä, että ne hylkäävät paikallisuuden erillisyyttä korostavan näkökulman. Tärkeää ei siis ole, *missä* erilaiset, eri tasojen verkostot kohtaavat vaan se, *että* ne tuottavat risteymän, jossa esimerkiksi tietynlainen kirjallinen tuotanto voi syntyä. "Siten esimerkiksi kirjailija voi asua ja kirjoittaa määrättyllä paikkakunnalla, olla internetin avulla yhteydessä kollegoihin ja lukijoihin ympäri maailman ja edustaa maataan ulkomaisessa mediassa", Grönstrand ja kollegat toteavat. (Emt. 2016, 24.)

Rodgersin ja Tynjälän ylirajainen työskentely, siinä tapauksessa, että "ylirajaisuuden" tarkkuus ei riitä ilmiön kuvaamiseen, on siis kuvattavissa ennen kaikkea transsosiaalisena toimintana – jolloin mikään mikro- tai makrotason verkosto ei nouse ensisijaiseksi vaan ne toimivat loimittain – ja translokaalisena – erilaisten verkostojen kautta muihin paikkoihin kytkeytyvänä. Kumpikin on rakentanut transsosiaalista työskentely-ympäristöään niiden motiivien pohjalta, jotka näkyvät heidän kuvauksissaan kirjailijaksi kasvamisesta: Rodgersia näyttää ohjanneen sekä ennen kirjailijaksi ryhtymistä että sen jälkeen pyrkimys käyttää kykäänsä altavastaajan asemassa olevien tukemiseen ja auttami-

SCRIPTUM 2/2020

seen, Tynjälää rakkaus kieleen ja tarinoihin sekä kokemus kirjailijan kutsumuksesta.

PÄÄTELMÄT

Tässä artikkelissa olen tutkinut kirjallisen työskentelyn sosiaalis-affektiivis-poliittista ympäristöä tilanteessa, jossa haastatteleman kirjailijat ovat – suomalaisen kirjallisuusinstituution sisältä katsoen – asettuneet suomalaisessa kontekstissa kirjallisuuden marginaaliin jatkamalla työskentelyä muilla kuin suomalaisen kirjallisuuden valtakielillä. Haastattelujen perusteella on ilmeistä, etteivät tässä artikkelissa esitellyt kirjailijat ole kirjoituskieltä tai julkaisustrategiaa valitessaan tietoisesti asemoineet itseään suhteessa suomalaiseen kirjallisuusinstituutioon saati tietoisesti valinneet paikkaa juuri suomalaisen kirjallisuusinstituution marginaalissa. Kuulumattomuus suomalaiseen kirjallisuuteen syntyy muiden kuin institutionaalisten tavoitteiden motivoiman työskentelyn sivutuotteena sen sijaan, että se olisi kummankaan kirjailijan päämäärä. Se ei kuitenkaan estä heidän valintojaan näyttämästä poliittisilta, kun niitä tulkitaan suomalaisen, historiallisesti kansallisvaltiokehyyseen kiinnittyneen kirjallisuusinstituution näkökulmasta.

Kirjailijoiden itsensä kertomuksia analysoimalla heidän valintansa on siis kuitenkin mahdollisuus nähdä toisin. Se, että he vaikuttavat tuottavan kuulumattomuutta valitsemalla Suomen kirjallisuusinstituution näkökulmasta ”väärän” kirjoitus- tai julkaisukielen, kääntyy nurin, kun nähdään, mihin kaikkeen tuo valinta heidät liittyy: Tynjälän latinalaisamerikkalaiseen nuortenkirjallisuuteen ja kan-

SCRIPTUM 2/2020

sainväliseen scifi-yhteisöön, Rodgersin inarinsaamelaiseen yhteisöön – kirjojen englanninkielisyys kun tuo yhteisölle taloudellista hyötyä, saamenkielisyys taas oppimateriaaleja saamen kieltä opiskeleville lapsille. Tynjälän kertomus sisältää runsaasti kuvauksia kirjoittamisesta kuulumisen välineenä, ja vaikka hän itse ei erityisesti korosta kirjoituskielen roolia, espanjaksi kirjoittaminen pitää yhä yllä suhdetta ensimmäisiin tarinoista lumoutumisen kokemuksiin: Amazonin isoäitien kertomuksiin, maagiseen realismiin, kirjallisiin idoleihin.

Verrattuna Tynjälään Rodgersin kertomuksessa taas korostuvat kuulumattomuuden kokemukset: taiteesta kiinnostuneen lapsen ja nuoren ulkopuolisuuden tunne työväenluokkaisessa lapsuudenperheessä ja koulussa, joka ei kyennyt pitämään yllä kiinnostusta lukemiseen. Rodgersin kuulumisen kokemukset liittyvät paitsi kirjoittamiseen, myös auttamiseen ja ilon tuottamiseen: palkitsevaan työhön sairaalassa ja etenkin taiteen tuomiseen lastenosastolle. Oppimateriaalien tuottaminen saamenkielisiin kielipeisiin näyttää olevan osa samaa jatkumoa: inarinsaamelainen yhteisö on Rodgersin sosiaalinen ja affektiivinen kuulumisen kohde, ja kirjoittaminen on aktiivista toimintaa kuulumisen tunteen vahvistamiseksi.

Kun kirjailija muuttaa Suomeen, hän joko jatkaa kirjoittamista ensimmäisellä tai muulla vahvalla kielellään tai vaihtaa kirjoituskielekseen suomen, ruotsin tai muun julkaisemisen kannalta tarkoituksenmukaisen kielen. Samalla hän tulee yleensä tehneeksi valinnan siitä, mihin kirjallisuuteen hän haluaa kuulua. Julkaisukieli on kirjallisuudessa sekä keskeinen sisään tai ulos sulkeva tekijä että säie erilaisten keskenään risteävien sosiaalisten, affektiivisten ja ma-

SCRIPTUM 2/2020

teriaalisten kuulumista tuottavien tekijöiden verkostossa. Sekä Tynjälän että Rodgersin työskentely on kuvattavissa transsosaalisena tai translokaalisena toimintana, jossa julkaisukielen luomat ylirajaiset yhteydet ovat keskeisiä, mutta niin ovat myös kirjailijan työtä motivoivat arvot kuten yhteisöllisyyden tai perusoikeuksien edistäminen ja emotionaaliset kuulumisen kohteet kuten perhesiteet. Tällöin olennaista ei ole se, mikä on se paikka, jossa verkoston osat kohtaavat, vaan se, että ne kohtaavat ja mahdollistavat tietynlaisen tuotannon syntymisen.

FM, YTM KATRI TALASKIVI tekee Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden oppiaineessa väitöskirjaa muiden kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten kirjailijoiden asemasta suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa. Väitöskirjatyöskentelyä rahoittaa Koneen Säätiö.

SCRIPTUM 2/2020

LÄHTEET

- Baghbani, K. 2010. *Rajattomia kuvitelmia*. Helsinki: Kulttuurikeskus Caisa.
- Domokos, J., Grönstrand, H., Abu-Hanna, U., Grund, S., Nissilä, H-L., Ståhlberg, S. 2016. *Maailma kotona. Kohtaamisen opas*. Varna: Lecti Book Studio.
- Forss, Z. 2018. *Syytön harppuuna. / Arpón sin culpa. / Unguilty harpoon*. Kerava: Rosetta Versos.
- Grönstrand, H., Kauranen, R., Löytty, O., Melkas, K., Nissilä, H-L. & Pollari, M. 2016. Ylirajainen kirjallisuudentutkimus ja deterritorialisoiva lukutapa. Teoksessa Grönstrand, H., Kauranen, R., Löytty, O., Melkas, K., Nissilä, H-L. & Pollari, M. (toim.) *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden ylirajaisuudesta*. Ss. 7–37. Helsinki: SKS.
- Hakalahti, N. 2007. Kotimainen maahanmuuttajakirjallisuus. Teoksessa Marjo Mela & Pirjo Mikkonen (toim.): *Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus*. Helsinki: SKS.
- Hirvonen, V. 2010. Saamelainen kirjallisuus ja pohjoinen ulottuvuus. Teoksessa Rantonen, Eila (toim.): *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Kuokkanen, R. 2007. Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä. Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen ja Olli Löytty (toim.): *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Ss. 142–155. Helsinki: Gaudeamus.
- Leppänen, S. & Westinen, E. 2017. Migrant rap in the periphery : performing politics of belonging. In L. P. Moita-Lopes, & M. Baynham (Eds.), *Meaning Making in the Periphery* (pp. 1-26). AILA Review, 30. John Benjamins Publishing Company. [doi:10.1075/aila.00001.lep](https://doi.org/10.1075/aila.00001.lep)
- Lähdesmäki, T., Saresma, T., Hiltunen, K., Jäntti, S., Säskilahti, N., Vallius, A. & Ahvenjärvi, K. 2016. "Fluidity and flexibility of 'belonging': Uses of the concept in contemporary research." *Acta Sociologica. Journal of the Nordic Sociological Association* 59(3):233–247.
- Nissilä, H-L. 2016. *Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku. Kirjallisen elämän ylirajaistuminen 2000-luvun alun Suomessa*. Akateeminen väitöskirja. Oulu: Acta Universitatis Ouluensis.

SCRIPTUM 2/2020

- Nissilä, H.-L. & Rantonen, E. 2013. Kansainvälistyvä kirjailijakunta. Teoksessa Mika Hallila, Yrjö Hosiaislouma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajärvi (toim.): *Suomen nykykirjallisuus 2: Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS.
- Rantonen, E. 2010. *Maahanmuuttajat ja kirjallisuus Suomessa ja Ruotsissa*. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa. Tampere: Tampere University Press.
- Rensujeff, K. 2011. *Käsin, sävelin, sanoin ja kuvin. Saamelaiset taiteilijat Suomessa*. Taiteen keskuslaitos, tutkimusyksikön julkaisu N:o 38. Helsinki: Taiteen keskuslaitos.
- Sivuväli. 2014. *Sivuväli. Onko tämä suomalaista kirjallisuutta?* Helsinki: Radiator, Sivuväli & Into Kustannus.
- Talaskivi, K. 2020a. Äidinkieli ja kuuluminen Suomen muunkielisten kirjailijoiden kielivalinnoissa. *Kulttuurintutkimus*, 36(2), 3-13. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/94447>
- Talaskivi, K. 2020b. *Ammattitaiteilijuus ja kirjailijana olemisen ehdot muunkielisten kirjailijoiden näkökulmasta*. Hyväksytty julkaistavaksi.
- Tapola, K., Chalabee, A. & Durubi, M. (2020). *Siinä sinä olet*. Helsinki: Teos.
- Tompuri, V. (toim.) 2017. *Suomalaisia saunanovelleja*. Rajamäki: Aviator Kustannus.
- Vertovec, S. 2009. *Transnationalism*. London & New York: Routledge.
- Yuval-Davis, N. 2006. Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice* 40(3): 197–214.

LEHTIARTIKKELIT

- Hiilamo, E.-A. 2018. ”Henriikka Rönkkönen ei kelvannut Kirjailijaliiton jäseneksi – Teosten kirjallinen laatu vaikuttaa jäseneksi pääsyyn, mutta virallista mittaristoa ei ole.” *Helsingin Sanomat* 22.10.2018. Saatavilla osoitteessa <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005872749.html> Haettu 10.9.2020.
- Hirvonen, V. 2020. Lasten- ja nuortenkirjojen Saamenmaa. Vuoro-

SCRIPTUM 2/2020

puhelua historian, luonnon, myyttien ja identiteetin kanssa. *Onniamanni* 2/2020. Tampere: Lastenkirjainstituutti.

Saarikoski, S. 2020. ”Suomessa pääsee yhä kyökin kautta eliittiin.” *Helsingin Sanomat* 20.8.2020. Saatavilla osoitteessa <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006606930.html> Haettu 10.9.2020.

Sivuvälo 2014. *Sivuvälo. Onko tämä suomalaista kirjallisuutta?* Helsinki: [Radiador], Sivuvälo, Into Kustannus.

Spåra, S. 2017. ”50 vuotta täyttänyt Juha Vuorinen ei vieläkään saa tunnustusta kirjailijana – ”Näytöt eivät riitä”” *Iltalehti* 31.3.2017 Haettu 10.9.2020.

INTERNET-LÄHTEET

Saamelaiskäräjät 2020. Saamelaiset Suomessa. <https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/> Haettu 11.9.2020.

Tilastokeskus 2020. Vieraskieliset. <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset.html> Haettu 11.9.2020.

AINEISTO

Rodgers 2017a. Vastaus Webropol-kyselyyn 3.5.2017.

Rodgers, L. 2017b. *SKS KIA. Lee David Rodgersin kirjailijahaastattelu 2017*. Haastattelija Katri Talaskivi. KIAÄ2017:36-39.

Rodgers, L. 2019a. 16.4.2019.

Rodgers, L. 2019b. 2.6.2019.

Rodgers, L. 2019c. 9.6.2019.

Tynjälä 2017a. Vastaus Webropol-kyselyyn 28.3.2017.

Tynjälä, T. 2017b. *SKS KIA. Tanya Tynjälän kirjailijahaastattelu 2017*. Haastattelija Katri Talaskivi. KIAÄ2017:25.

Tynjälä, T. 2019a. 26.3.2019.

Tynjälä, T. 2019b. 8.4.2019.

SCRIPTUM 2/2020

Tynjälä, T. 2019c. 6.5.2019.

Tynjälä, T. 2019d. 31.5.2019

SCRIPTUM 2/2020

LIITE I: TANYA TYNJÄLÄN JULKAISUJA

Itsenäiset teokset:

Ada Lyn (2018)

Editorial Norma

(Ir)Realidades (2017)

Edita el Gato descalzo, Lima–Perú

Sum (2012)

Editorial Micrópolis, Lima – Perú

Lectora de sueños (2012)

Editorial Norma, Lima – Perú

Cuentos de la Princesa Malva (2008)

Editorial Norma, Lima – Perú

La Ciudad de los Nictálopes (2003)

Editorial Norma, Bogotá – Colombia

Antologiat:

The Valancourt book of International Horror Stories (2020)

“The Collector”. Valacourt. USA

Insólitas (2019)

“La coleccionista”. Páginas de espuma. España

Los cuentos que Pessoa no escribió (2018)

“Trinidad”. Huso Editores. España

Suomalaisia saunanovelleja (2017)

”Rituaali”. Aviador Kustannus. Suomi.

Maailma Kotona (2016)

”La ciudad/The city”. Lecti Book Studio. Helsinki, Suomi.

Around the world in more than 80 scifi stories (2016)

“La conspiración.” (Compilador: Erik Schreiber). Editorial Saphir.

Stahl – Saksa

Marty Llega. Cuentos Peruanos sobre Viajes en el tiempo (2015)

“Todo tiempo pasado fue mayor”. Edita el Gato Descalzo. Lima –

Peru

SCRIPTUM 2/2020

- Se vende Marcianos* (2015)
«La casa de la rue de l'Erable». Ediciones Altazor. Lima – Peru
- Un muerto camina entre nosotros* (2014)
«99», kertomus. (Compilador Hermán Antoche Intili). Edita el Gato Descalzo, Lima – Peru
- Habitación 201.* (2013)
“Ceci n'est pas une pomme”, kertomus. (Compiladores José Donayre y David Roas). Ediciones Altazor. Lima – Perú
- Somos libres antología de literatura fantástica y ciencia ficción peruana.* (2012)
«Un crudo infierno», tarina (Compilador Germán Atoche Intilli). Edita el Gato Descalzo. Lima – Perú
- Los terroríficos cuentos de Raxnarín* (2012)
“La promesa”. Tarina (Compilador Rubén Serrano. Colección Taradaña, Ediciones Saco de huesos. Madrid – España)
- Circo de Pulgas: Minificción peruana* (2012)
“El hombre-roca.” Tarina (compilador Rony Vásquez Guevara. Editorial Micrópolis. Lima – Perú)
- Abuelas hispanas: desde la memoria y el recuerdo.* 2012
“Cuando el muerto recoge sus pasos”. Tarina. (Compiladoras: Marina Llorente e Iliá Casanova-Marengo.) Ediciones Torreozas. Madrid – España
- Antología tributo a Violeta Parra.* (2011)
“Esencia infernal”. Runo. (Compilador: Jaime León Cuadra.) Ediciones Monsieur James. Canadá
- Репликация* (Replicación). (2011)
“Leyenda”. Tarina (Compilador: Khristo Poshtakov.) Editorial Lingueya. Bulgaria
- Grageas 2, más de cien cuentos breves hispanoamericanos.* (2010)
“El hombre roca”(Compilador: Sergio Gaut vel Hartman. Ediciones Desde la Gente.) Buenos Aires – Argentina
- Antología de la conciencia social.* (2010)
Poemas diversos (Compilador: Osvaldo Torres Santiago.) Editorial Letras de América. USA.
- Antología del poeta y artista virtual.* (2010)

SCRIPTUM 2/2020

“Sum’ prosa poética y un poema sin título”. (Compilador: Jaime León Cuadra). Ediciones Monsieur James. Canadá

Rajattomia kuvitelmia. (2010)

Poemas diversos en español y finés (Compilador: Kiamars Baghbani). Ediciones del Centro Cultural - Caisa Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa. Helsinki-Finlandia

Discuentos. Cuentos infantiles sobre la discapacidad (2009)

“Tiputi” (Compilador: Rubén Serrano.) Ediciones el gato de cinco patas. Madrid-España

La estirpe del sueño (2009)

“El enkeli” Proosaruno. (Compilador: Gonzalo Portals.) Ediciones el Lamparero Alucinado. Lima-Perú

Breves, brevísimos. Antología de la minificción peruana (2006)

“El resucitador de estrellas” Texto en prosa poética. (Compiladora: Giovanna Minardi. Ediciones el Santo Oficio)

Canto a un prisionero (2005)

Runoja. (Editorial antiimperialistas de América.) Ottawa-Canadá.

Lisäksi runsaasti julkaisuja kirjallisissa aikakauslehdissä.

LIITE 2: LEE DAVID RODGERSIN JULKAISUJA

Sarja *Eight seasons of Lapland*

Saammáljá meeci kunágás/Sammeli and the King of the Forest (2013).

Inari: Anaraskiela servi ry.

Saammáljá wossâmus sierâpeivi / Sammeli and the First Toy Day (2014).

Inari: Anaraskiela servi ry.

Saammáljá juovlâlisto/Sammeli and the Christmas List (2014). Inari:

Anaraskiela servi ry.

Saammáljá Kuoskkärigás / Sammeli and the Dipper (2015). Inari: Anar-

askiela servi ry.

Saammálja ja kozzsaplig / Sammeli and the Lemming (2014). Inari:

Anaraskiela servi ry.

Saammáljá čuoška / Sammeli and the Mosquitoes (2019). Inari: Anar-

SCRIPTUM 2/2020

askiela servi ry.

Inari: Anaraskiela servi ry. julkaissee kaksi viimeistä *Eight seasons of Lapland* -sarjan Sammeli-kirjaa vuonna 2020.